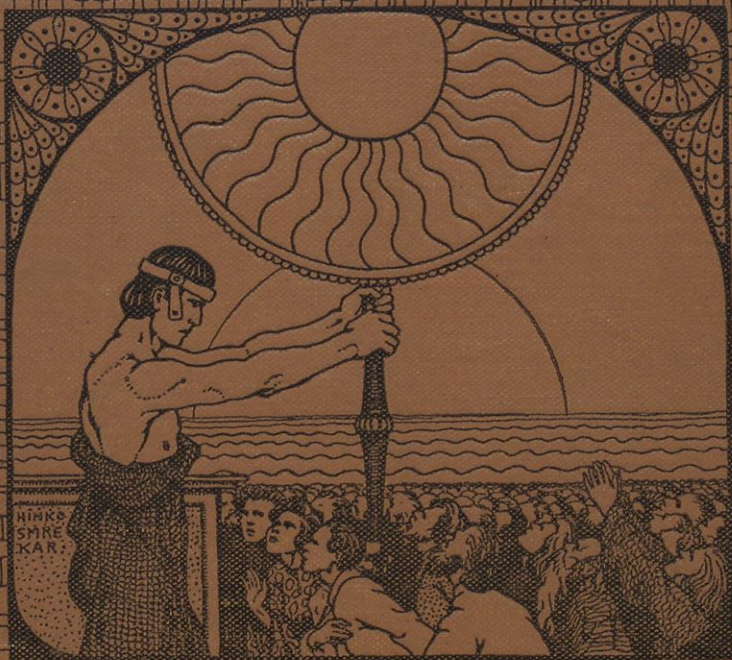

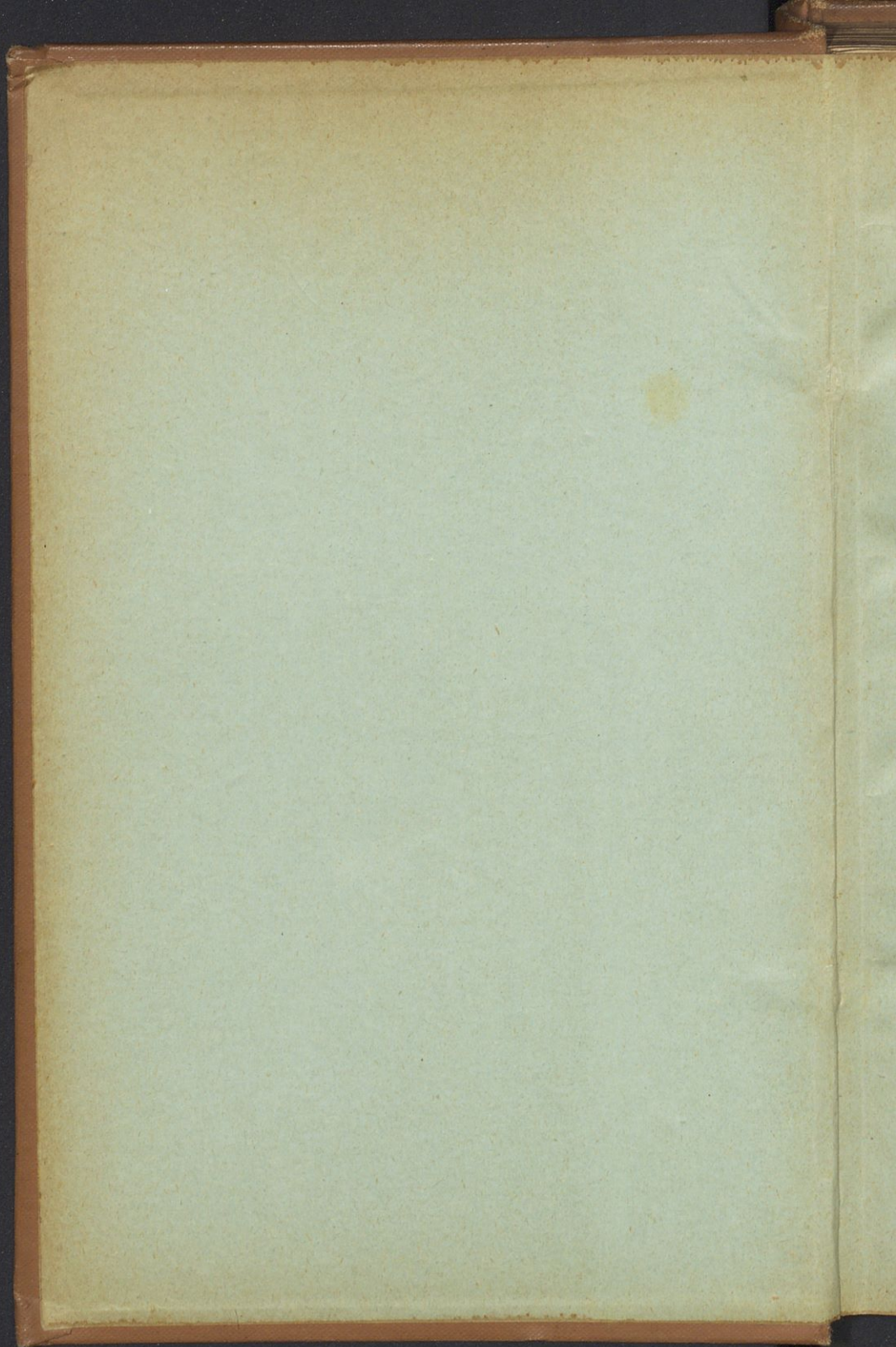
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

37340

7

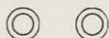
VODI KNJIŽEVNOSTI:

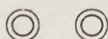

Fr. Soukrajš
Ljubljana, o. Rožiču.
1910.

PREVODI IZ SVETOVNE KNJIŽEVNOSTI

ZALOŽILA IN IZDALA
„MATICA SLOVENSKA“

VII. ZVEZEK

JAN MARIJA PLOJHAR

SPISAL JULIJ ZEYER

V LJUBLJANI ::: 1910

NATISNIL IV. PR. LAMPRET V KRANJU

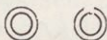
Jan Marija Plojhar

ROMAN

ČEŠKI SPISAL

JULIJ ZEYER

PRELOŽIL

PODLIMBARSKI

V LJUBLJANI ::: 1910

NATISNIL IV. PR. LAMPRET V KRANJU

37340

VII g 37.340 f

0300063hh

Predgovor.

„S smrtjo Julija Zeyerja (= Zajerja) je ugasnil pesniški ognjemet, kakršen dosle še ni bil vzplamtel s tako čarovito močjo in s takšnim mavričnim žarom v našem slovstvu,“ tako začenja literarni kritik Krejči svojo obsežno študijo o Zeyerju*).

Kratka označba Zeyerja iz peresa češke žene se nahaja v „Slovanu“, 3. letniku, 1904—5. Poprej njegovo ime menda najinteligentnejšim našim ljudem ni bilo znano.

Julij Zeyer se je rodil 26. aprila 1841. l. v Pragi. Njegovi starši so se prištevali praškim patricijem, ded pa je bil nemški Alzačan, ki se je za francoske emigracije preselil v glavno mesto češkega kraljestva. Njegova mati je bila iz veljavne trgovske rodbine, njegov oče je imel veliko lesno trgovino. V hiši je vladala nemščina.

Učil se je na realki v Nikolandrovi ulici Stare Prage. Ker je stari Zeyer želel, da postane sin njegov naslednik, torej lesni trgovec, se je moral pravilno naučiti tudi tesarstva. 21 let starega je poslal oče po

*) F. V. Krejči: Julius Zeyer. Kritická studie, 1901. Moj predgovor se opira na to knjigo. Podrobnosti Zeyerjevega životopisa pa so mi preskrbeli oni češki visokošolci, ki so posetili meseca septembra 1909. l. Ljubljano.

starem običaju na potovanje in Julij je moral kot tesarški pomočnik na več krajih Nemčije in Švice opravljati najtežavnejša dela. Ko se je povrnil domov, se je zopet posvetil naukom, s posebno vnemo pa se je učil jezikov. V otroških letih mu je njegova varuhinja Beta razgrevala domišljijo z domačimi češkimi pravljicami, pozneje kot učenec je slastno čital bajke iztočnih narodov, v svojih zrelih letih pa se je ogreval ob visoki dramski umetnosti Francozov, Angležev in Nemcev. Njegov duh se je nenavadno zgodaj vgiobil v resnost življenja, a umetnik plava pozneje v večini svojih del nad resničnim življenjem v nekih fantastnih sferah.

Ker je bil iz premožne rodovine, se mu ni nikdar trebalo boriti za vsakdanji kruh, ni ga tiščala k zemlji tista beda, ki so jo čutili skoraj vsi drugi češki pisatelji, porodivši se iz preprostih revnih ljudi. Odtod izvira aristokratizem, ki se javlja v njegovih delih in se je kazal tudi v njegovi postavi ter v njegovem vnanjem življenju. Iskal je vedno poti, po kateri se pride k najvišjim blaginjam in ciljem človeškega duha in življenja. Prostodušen in odkrit kot človek in kot pesnik, je ostal do konca svojih dni plemenit v mišljenju. Skraja je bil nemški vzgojen, pa kmalu je prišla reakcija in ni mogel odoleti silnemu češkemu okrožju, v katerem je živel.

Zeyer je šele v svoji zreli moški dobi stopil na književno polje, ko se je bil že mnogo naučil in se je bil že nekoliko ogledal po svetu in je bil že spoznal svojo bogato dušo. Skraja se je poizkusil v nemškem jeziku, pa ta začetek je bil malenkosten in jalov. Šele v svojem 30. letu se je popolnoma zavedal svojih talentov, ki so ga silili v literarni poklic. To se je zgodilo v Petrogradu, kjer je prišel v дворец ruskega ministra grofa Valujeva kot družabnik in vzgojitelj njegovih sinov. Ta plemeniti mecen je spoznal Zeyerjevo veliko nadarjenost in mu je svetoval, naj se loti pisateljstva. Prvo njegovo delo, ki je obudilo pozornost, je bila novela „Mavrični ptič“. Odsle je vedel, katera je njegova prava življenska pot. Dolgo vrsto novel, epskih pesnitev, romanov, legend in dram je podaril

njegov genialni duh češkemu svetu. Mnoga potovanja, ki so se vrstila z resnim učenjem ali bila spojena z njim, so mu oplojevala duha in čustvo. Nenavadno je bilo njegovo literarno znanje; znal je več jezikov, ki so ga vodili v tuje, daljne kraje. Tako je potoval po Rusiji, Nemčiji, Italiji, Tunisu, Španskem, Grškem. Posetil je Carigrad in Anatolijo; dolgo časa je živel v Parizu in v Bretanji, naposled se je 1893. l. napotil še enkrat v Rusijo, potoval po njenih južnih krajih, po Kavkazu, Armeniji notri do mej Perzije. No ni se šetal po svetu kakor drugi banalni turisti z Baedekerjevimi občutki. Kar je modernega, ga ni zanimalo, pač pa se je poglobljal v starodavnost, zamišljen je korakal po grobovih starih kultur. Njegova dela so po večini vzeta iz pravljič romanskih narodov in iz starih mitov azijskih od Palestine pa do Japonske. Le malo je porabil češke (Višegrad, Neklan), slovaške (Raduz in Mahulena) ter ruske motive; nameraval pa je obdelati, kakor naznanja v nekem predgovoru sam, epski krog Kraljeviča Marka. Nemških pravljič, nemške zgodovine ni porabil. Tendenčne narodnosti, ki se nahaja n. pr. v Sienkievičevih romanih, pri Zeyerju ni.

Svojih poslednjih 15 let je živel v južnočeškem mestecu Vodňanu v idealnih prijateljskih odnošajih s pisateljema in pesnikoma Mokrim in Heritesom. Njegovo idilno, ob vodi ležeče stanovanje je bilo takorekoč muzej samih redkih, dragocenih in originalnih stvari, ki jih je s svojih potovanj nanosil domov. Umrli je za srčno boleznijo 29. januarja 1901. l. v Pragi v hiši svoje ljubljene, skrbne in požrtvovalne sestre.

Zeyer je šel vedno svoja pota in češkemu svetu je veljal dolgo za tujca, eksotika in posebneža. Šele po njegovi smrti so ga Čehi pričeli šteti k svojim največjim pesnikom in pisateljem. Dela tega poslednjega viteza romantike, kakor ga imenujejo,čitajo z veliko vnemo, posebno dijaki in rahločutno ženstvo. Čudijo se njegovi ogromni fantaziji, brez katere ni umetniškega dela. Obrazotvornost in sanjavost sta bili glavni peroti njegovega idealnega poleta. V njegovih delih se razvalovita občutek in strast do skrajnih mej, do neverjetne višine. Ljubil je in slikal samo to, kar se mu je zdelo

grandiozno. Umel je oživetvoriti in predočiti svoje junake. V pripovednem pesništvu korenini njegova moč; v tej pesniški obliki se nam sijajno javlja njegova fantazija in energija.

V romanu „Jan Marija Plojhar“ je stopil ta eksotik in kozmopolit v sedanost, na moderno polje, no i tu ne ostane na domačih tleh čeških, i tu gleda vseskozi iz dejanja kolorit starodavnih časov. V to delo je spravil Zeyer vso svojo osebnost, mnogo spominov na svojo mladost in jedro svojih plemenitih nazorov. Dejanje se vrši po večini v Rimu in na rimski kampanji, kjer biva Plojhar kot prostovoljen češki eksulant. Plojhar je dekadent-aristokrat, čigar roki ne vesta, kaj je delo. Sanjav človek, mehkužnež, ki noče doma nositi svojega križa, dekadentna natura iz višjih slojev. Gre skozi panteizem in budizem in naposled obleži pod križem. V pretepu s častnikom ranjen v prsi, se je prišel lečit v Italijo; deloma pa je bežal iz domovine, ker ni našel tam svojih idealov. Globoko ljubi svojo rodno zemljo, a ta strastna aristokratska ljubezen se suče bolj okrog nekdanje češke slave, o kateri je sanjaril že kot otrok ob starih pravljicah svoje varuhinje Bete. Toda ko se vroče spominja domovine, nima za rodoljubno delo svojih rojakov nobene besede priznanja ter jim o priliki vrže polno pest blata v obraz. Sedanjost ga polni z jezo in zasmehom, ljubi le starodavnost. To vrsto pesimistne domovinske ljubezni so imenovali Čehi „Plojharstvo“. V jedru je Plojhar podoben dekadentnim hlapcem in beračem, ki jih je polna češka knjiga in jih je tudi v naši dosti.

Naposled zasije na tleh stare Etrurije po mnogih prevarah v njegovo duševno in telesno bolezen, v brezup izgubljenega življenja, v mrzlotno pritipavanje smrti idealna ljubezen Katarine di Soranesi. In tu uhajajo Zeyerju-Plojharju misli na polja davno zapadlih kultur, k delom zamrlih rodov. V razvaljenem grobu na kampanji so našli na okostju hčerke ali žene etrurskega lukumona (kralja ali prvaka) zlato nakitje; ona mlada ženska je šla morda prostovoljno s starim lukumonom v grob. Tako premišljuje Katarina, ko že vroče ljubi bolnega Plojharja. Še bolj pa pripravlja umetnik s

krasnim vrivkom iz indske Vede zaljubljeno dvojico na smrt.

Tudi v tem romanu je slikal Zeyer strast in čednost do najskrajnejših, skoraj nemogočih mej: na eni strani v najvišji aristokratizem odeta strast perverzne gospe Dragopulos, na drugi najčistejša, požrtvovalna, do najvišjih superlativov stopnjevana brezupna ljubezen Katarine, ki gre prostovoljno s Plojharjem v smrt in spozna šele po zaužitju strupa, da stori s samoumorom greh. I idealni Plojhar stoji na višku ljubezenske strasti, njegovo praktično sestro pa spravi hlepenje po denarju v blaznost.

V poslednjih letih svojega življenja se je vdal Zeyer, utrujen na duši, verskemu misticizmu, ki ga je zasejal tudi v Plojharja. Njegovo krščanstvo pa ni samo notranje, etično in sentimentalno kakor krščanstvo Tolstega, tudi vnanje je, tudi cerkveni obredi mu ogrejejo srce. Bije se v Plojharju nekakšen boj nihilistne modrosti budizma zoper krščanstvo, naposled pa mu postane križ edini simbol božanstva in večnosti. Življenska resnost se bori z ničevostjo smrti, pa vse se vrši, kakor bi bilo zastrto v sanje Pesniška vonjava dehti iz vseh prizorov. Naj opozorim še na staro, pošteno Suntarello, Katarinino služkinjo. Zeyer ji je dal sibilske črte svoje nekdanje varuhinje. Ob truplih svojih ljubljencev tuli, kakor so tulile volkulje v stari Laciji, ko še ni bilo Rima.

„Julij Zeyer nam je umel naliti čistega, rujnega vina svoje umetnosti v svetle, dragocene in fino cizelirane čaše,“ piše genialni praški feljtonist Jaroslav Kamper v predgovoru k nemškemu prevodu Zeyerjevega dela „Roman o věrném přátelství Amise a Amila“. „Kot pozen vitez romantike je stopil v literaturo, kjer se je izkazal aristokrata od nog do glave. Nedostopen vadam mode, je umel z dostojnostjo prenesti preziranje, kjerkoli in kadarkoli ga je doletelo. Nepreporno ga moramo prištevati najmarkantnejšim pojavom moderne literature. V njegovi dobi je bil realizem prerastel knjigo in oder, a on se je osmelil visoko dvigniti nebeško-modri prapor romantike ter se boriti za svoje aristokratske umetniške ideale. Skraja neopažen, tuintam

celo zasmehovan, si je priboril pozneje spoštovanje in ljubezen široke, z vso dušo mu vdane občine.“

Zeyerja si na čeških zemljah lastita obe najmočnejši stranki kakor pri nas Gregorčiča. Bil je velik pesnik in pisatelj nenavadno širokega in globokega duševnega obzorja; hrepenel je le po lepoti brez ozira na stranke

P.

Svoji materi v spomin!

J. Z.

I.

Zgodilo se je nekega večera v drugem nadstropju velike, palači podobne hiše v ulici „Giulia“, ki jo je zasnoval sam Bramante po ukazu papeža Julija II., po katerem se imenuje še sedaj, v oni stari hiši blizu palače Falconieri se je zgodilo, da je morala gospa Giovannina Bassi v lastni svoji sobi slišati tiste sramotilne besede, ki je sicer niso razburile, pač pa osupnile.

„Hvalisajte Rim, kolikor hočete,“ je rekel oni mladi, bledikasti, temnolasi, krasni mož z rumenkastimi brki, ki se je, sedeč na globokem divanu, trudno toliko pogreznil v blazino, kolikor se je zdelo dostojno, „hvalisajte Rim, kolikor hočete,“ je rekel — „mene je razočaral. Mraz je tukaj, posebno v hišah, a vaš ‚caldajo‘ ne greje, pač pa sili k smehu, dasi je prijetno, gledati razbeljeno oglje na tem ogrevaču. Toda kako suši to vzduh! Saj niti dihati ni mogoče! Vaš Rim me je razočaral. Obžalujem, da nisem ostal v Toskani ali Umbriji.“

Gospa Giovannina je potrpežljivo poslušala in molče vrtela z glavo.

„Odpustite,“ je čez hip skesano rekel mladi mož. „Moje tirade so vam morda neprijetne. Ali ste rojena Rimljanka?“

„Sem,“ je odgovorila s polnim glasom. „Romana di Roma!“ In ponosno je dvignila glavo. Hitro pa je dodala: „Čudno je to, kako ste vi severjani zmrzli! Slučajno imamo nekoliko mračne in hladne dneve, res, pa to brž mine, in Rim se vam gotovo priljubi. Saj ga niti še ne poznate. Očara vse tujce.“

Obmolknila je. Nikdar še ni bila šla iz Rima, ves ostali svet ji je bil neznan. Tudi ni bila kaj dosti radovedna, da bi ga videla in poznala. Čemu? Kaj bi moglo naposled biti tam zanimivega?

„Toskana! Umbrija!“ je ponavljala in zopet potresala glavo. Njej je bil to prazen zvok. Ali njemu sta te imeni budili čarobne vzore. Spomnil se je svojih cest poleti v gorah, hrastovih gajev, polnih mraka, kjer se je zdelo, da še blodi prikazek one stare, skrivnostne, poganske Etrurije, spomnil se je mest, podobnih onim, ki jih je videti v sanjah, Urbina, Cortone, Assisija, tega drugega Betlehema, zastrtega z božjim obsvitom, spomnil se je Perugia! Goreče hrepenenje mu je napolnilo dušo. Oh ti modri vrhovi, ti olivovi gaji, ta stara, večno znamenita mesta s temi zakladi krasote in navdušenja, te visoke gore, na katerih so si škrlatasti oblaki odpočivali zvečer! Ti šumeči slapi v Terniju pred očmi mračnih Abracev, to molčeče jezero Trasimeno, snivajoče o nečem velikem in zagonetnem! Globoko je vzdihnil ter molčal. Gospa Giovannina pa ni bila prijateljica dolgega molka; hoteč spraviti pogovor zopet v tir, je vprašala, kakor bi jo to zelo zanimalo: „In pri vas doma, kako je pri vas sedaj, ko je i tukaj zima?“

Mladi mož je potemnel.

„Pri meni doma je vedno mračno,“ je izpregovoril s tako tihim glasom, da je to malone zašepetal. Bil je podoba nesrečnika.

„Poveretto!“ je vzdihnili gospa Giovannina, vendar pa ji ni bilo jasno, kaj je pravzaprav hotel reči. Podala mu je čašico.

„Bolehen ste, gospod,“ je pravila z glasom skrbeče matere. „Malo gorkega čaja vam oživi pogum. A jutri bode solnčno, nadejam se, in Rim se posmeje na nas.“

„Kako ste ljubezniva!“ je prisrčno odgovoril ter segel po čaju.

Gospa Giovannina se je materinski posmejala. Štela je nekaj nad štirideset let, bila je nekoliko preveč korpulentna, kakršne so sploh rimske matrone. Vidno so kazale nekdanjo njeno krasoto njene temne, še vedno ognjevite oči in ponosno držanje glave. Kot vdova po uradniku finančnega ministrstva je živela od pokojnine in v sezoni je dajala tujcem sobe v najem. Ulica Giulia leži sicer odrok onemu okraju, kamor običajno vrvi turistovska zaplava, toda to je bilo tem prijetneje za tiste, ki se niso marali riti v vrste tolpe, oboroženih z rdeče vezanimi „vodniki“, katere se javljajo leto za letom kot pravilni naval barbarov na „večno mesto“. Zveza z upravitelji dveh ali treh dobrih hotelov je popolnoma zadoščala, da sobe gospe Bassi nikdar niso ostale brez najemnikov. Toda tistikrat ni bival mimo tega bledikastega, prezeblega mladega moža nihče pri njej, v Rimu se je nahajalo onega leta slučajno manj tujcev, in gospa Giovannina ga je zato tem bolj uvaževala. In nenavadno jo je zanimal. Zdel se je sicer pust, molčeč, ali usmev njegov je bil zmagovit, v srce segajoč, ker se je izražal bolj v sivkastih njegovih očeh nego okrog ust. Kar je pri njej bival, je hodil malo na izprehode, zvečer je bil vedno doma, in zvala ga je rada na čaj ter pogovor v svojo sobo.

Baš je odbilo devet na starinski uri, ki je stala na malo nerodnem stojalu, po slogu iz časov prvega cesarstva.

„Jutri praznujemo Tri kralje,“ je rekla gospa Giovannina; „torej imamo danes na trgu Navona slavnost ‚Beffane‘. Morda bi vas to zabavalo, tujci trde, da je zanimivo.“

„Za Boga, saj sem bil tam pred kratkim, ko sem se vračal od obeda domov, je odgovoril, srkajoč pomalem čaj, „kako more koga zanimati ta krik, ta gneča, toliko vsakovrstne druhali!“

„Ste bili tam? No, to je bilo prezgodaj, boljša družba prihaja tja šele okoli enajste, poizkusite to še enkrat.“

„Ne, hvala, ne pojdem. Samo ako bi me vi izgnali.“

Smejala se je. „Tako težko vas je kakorsibodi pregovoriti, gospod! Nič in nič vam noče ugajati v Rimu —“

„Oh, vendar,“ je govoril in se zamislil.

„Ah, to bi rada slišala. Prosim vas, kaj torej?“

„Iskal sem v vili Medici slikarja, ki ga poznam iz Florence; nisem sicer našel premilega onega Francoza, ampak videl sem s terase, kako je zapadalo solnce za Svetim Petrom pa sem se na drugi strani z vrtno višine preko vršička tega otožnega, temnozelenega božjega drevca zazrl najprej v pinijev gaj parka Borghese, a potem, potem . . . Ah, široka kampanja je ležala pred menoj.“

Obmolknil je, bal se je deklamacij, ni hotel s to trezno gospo govoriti o čaru, s katerim ga je prevzela kampanja.

„Veste, signora,“ je zdajci izpregovoril ter se živahno vzravnal, in vidno je bilo da se v njem naglo dviga neka odločnost, „veste, da tam v oni puščinji moram bivati nekaj časa, tja se moram preseliti, da pomirim nepojasljivo hrepenenje.“

Gospa Giovannina je zalomila z rokama.

„Kaj! preseliti se iz Rima —“

Domislila se je pogodbe, ki jo je bil sklenil ž njo zaradi stanovanja za tri mesece, pač samo ustno. Čital je to nepotrebno skrb na njenem licu.

„Saj bi ne bival tam neprenehoma,“ je pravil pomirljivo. „tako srečen sem v tem ugodnem zavetju, kamor bi se vselej vračal, kadarkoli bi me začela težiti samota —“

In zamislil se je in njegove misli so begale po tej otožni puščinji, ki je v tistem trenutku prevzela vso njegovo dušo.

„Ali čemu to?“ se je začudila gospa Giovannina, „kaj vam ne zadostujejo izleti peš in na vozu —“

„Ah ne,“ je rekel, že prej truden, predno ji je moral pojasniti stvar; vedel je, da ga ne bo razumela. V tem se je zaslišalo zvonjenje iz predsobja.

„Pozne goste dobite,“ je rekel in vstal.

„Pozne? Saj ni niti četrť na deset in vrhuteĝa ‚Beffana‘ —“

Glas sluŝabnice se je ozval v predsobju. „Kdo je?“ je vprařala za zaprtimi durmi. Bila je bojazljiva.

Oglasil se je smeh in nekaj glasov se je razleglo : „Prijatelji!“

„To je Luigi!“ je rekla gospa Giovannina, „poznam njegov smeh!“

Stopila je za korak k durim, pa te so se ŝe odprle in vstopile so tri osebe. Mlad moŝ z glasnim klikanjem, deklica in stara gospa.

„Catina mia! Giggi! In nařa Suntarella!“ se je razveselila gospa Giovannina, in priĉelo se je vseobĉe objemanje.

„Si preseneĉena, Nina, da sem v Rimu?“ je vprařala deklica s takřnim glasbenim, krasnim, mehko-altovim glasom, da se je tujec nehote sklonil naprej v temo, kjer je stala deklica, da bi videl, ali se ujema njeno lice s tem zvoĉnim glasom.

Pristopili so bliŝe k mizi, kjer je stala svetiljka.

„Gospod Jamarija,“ je govorila gospa Giovannina, predstavljajoĉ, „seznanjam vas s svojo milo sestrano, mademoiselle di Soranesi.“

Slab usmev se je pojavil na vseh licih, ker gospa Giovannina je izgovorila ta stavek po francosko s tako strařnim italijanskim naglasom, da je bilo teŝko ohraniti popolno resnost. Pa nje to ni motilo. „A to je moj mili bratranec, le chevalier Galli,“ je nadaljevala in kaŝoĉ z naklonom glave proti svojemu najemniku, je konĉala, ponavljajoĉ: „Monsieur Jamarija“ — ter se zasmejala.

„Tako teŝko si je zapomniti ta tuja imena!“ je rekla, vzela vizitko s stojala za uro in jo podala deklici, in tujec je sam izpregovoril svoje ime „Plojhar“.

Vsi so sedli in deklica je pogledala prav tako mehanski na ono vizitko, kakor jo je bila mehanski vzela.

„Pravim gospodu nakratko monsieur Jamarija,“ je rekla gospa Giovannina, „on me ne popravlja.“

„Saj se to ime docela dobro glasi,“ je prepričevalno trdila deklica in polglasno izgovarjala: „Gospod Jan Marija Ploj — Plojhar.“

Posmejala se je, ko ji je bil drugi zlog nekoliko v grlu zaostal. Toda gospod Plojhar se ni ozlovoljil, njena usta so bila krasna, usmev njen brez ironije, miren, dober, brez prazne konvencionalnosti. Vrhutega je bil zvok tega glasu tako čist, krotek, naravnost čudovit! Gospod Plojhar je bil do te mere presenečen in v občudovanje zabran, da je docela pozabil izpregovoriti nekaj kakršnihkoli običajnih besed. Sorodniki so se pogovorili o malovažnih stvareh a zdajinzdaj so se zaradi priličja med pogovorom ozirali na gosta, kakor bi ga ogovarjali.

„Kje sem videl ta ganljivo krasni obraz, te globoke, temnosivkaste oči, te svetle lase, ta izraz, ki ga ni mogoče pozabiti“ — je v globočini svojega spomina razbiral gospod Plojhar . . . „Ah, da! V palači Barberini slika Beatrice Cenci —“ Bil je zaradi pregleda precej prve dni v Rimu hitro prehodil nekoliko galerij.

Gospa Giovannina ga je sedaj nekaj vprašala, da bi mu dala priložnost se vmešati v vseobči razgovor. Ni slišal kaj, a odgovoril je nekaj, česar ni pričakovala; sodil je tako po izrazu presenečenja na obrazu dobre gospe. To ga je spravilo v zadrego. Vstal je.

„Nočem vas motiti,“ je rekel s priklonom.

„O, vi ne motite! Prosim, ostanite! Veste, sorodniki! V čem bi nas motili?“ Dobrosrčno je silila hišna gospodinja. Pokorno je torej sedel na svoj naslanjač.

„Kam, kam, Suntarella!“ je zaklicala gospa Giovannina postarni gospe, ki je med predstavljanjem ždela ob strani, ki je ves čas sedela odrok ter sedaj odhajala iz sobe.

„Oh, Nina, Suntarella se te vselej spomni,“ je rekla deklica ter pokazala na zavitek, ki ga je držala Suntarella v rokah.

„Jerebice,“ je rekla Suntarella, „včeraj jih je nastreljal Francesco, oddam jih v kuhinji.“

„Preljuba!“ se je posmejala gospa Giovannina. „Hvala! Ostanite vendar! Ne morete si niti misliti,

gospod Jamarija, kakšna izborna oseba je to.“ In namignila je z glavo za Suntarello, ki je bila že odšla. „Ni to navadna oseba, čeprav je le žena iz nižjega ljudstva. Vzgojila je našo Catino, in kako! A sedaj ji je družabnica, svetovalka in gospodinja, celo upraviteljica — bi rekla. Vinograd, vrt, dom, vse bi brez nje trpelo škodo. Catina tako malo pazi —“

„Nina, Nina!“ je opominjala Katarina, „ali more to mimo tebe še koga drugega zanimati?“

„Zakaj ne?“ je oporekla Nina ter se obrnila h gospodu Plojharju, kakor bi pričakovala od njega potrdila za svoje besede.

„Ugani, Nina, zakaj smo se pripeljale v mesto,“ je pohitela Katarina, očitvidno, da bi dala govoru drugo smer.

„Zaradi ‚Beffane‘!“ je menila gospa Giovannina.

„Uganila si!“ se je smejala deklica. „Pripravljamo se že tri mesece v Rim, pa vselej je nastopila kakšna ovira. Tu je prišel danes zarana Giggi v posete s povabilom svoje matere —“

„In posrečilo se mi je po dolgem prigovarjanju,“ se je vmešal Giggi do pogovora, „premagati Catino in jo izvabiti vsaj za nekaj dni iz onega trapistovskega samostana, kjer preživlja svoje dni na žalost, na žalost“

„Vsega mesta in sveta, ne?“ se je posmejala Katarina.

„Na žalost vseh, ki te poznajo!“ je rekel Giggi.

„Teh ni mnogo,“ se je smejala, „in zategadelj je žalost povsem skromna. Glej, Nina, še nikdar nisem videla ‚Beffane‘, in če me teta tako ljubeznivo in nujno vabi! In potem — s Suntarello imava tukaj tudi opravka, važen posel —“

„Ah, kakšen pa?“ je zvedavo vprašala Nina.

„Za to je časa dosti“ je kratko odgovorila Katarina.

„Zakaj?“ se je ozvala Suntarella, ki je bila tiho vstopila. „Kakšni ovinki! Tiče se vašega nasveta, gospa Giovannina. To veste, da stoji vrtno krilo pri nas prazno, tako lepo stanovanje, tudi delavnica za slikarja se nahaja tam. Hočem, da bi Katarina to dala

v najem. Porečete pač: kvečjemu norec se tam nase-
seli; kaj — pri vas je puščava! Dobro, soglašam, toda
ti tujci, ki sem prihajajo, so vsi več ali manj, veste,
tako malo —“ Pokazala je na čelo.

„Suntarella!“ je opomnila s strahom gospa Giovannina.

„Sveta preproščina,“ je rekel Giggi po francosko
in se naklonil s premilim nasmehom k tujcu, kakor bi
hotel zagovarjati svojo staro, prostodušno rojakinjo.
Gospod Plojhar se je v odmeno posmejal in Katarina
je povabila oči in dolge svilnate, temne resnice tre-
palnic so ji razgrele pogled, kar je pričini-
lo Plojharju novo občudovanje.

„Oh,“ se je popravljala Suntarella brez zadrege,
ko je bila spoznala učinek svojih besed, „na mislih
so mi bili samo „Inglesi“ z rjastimi kozjimi bra-
dami in konjskimi zobmi. Torej, gospa Giovannina,
ko bi vi slučajno za koga vedeli, prej ko to damo v
novine —“

„Dovolj že o tem,“ je rekla Katarina, „prosim te!“
Suntarella kakor da ni slišala. „Oddava to po-
ceni,“ je pojasnjevala Nini, „časi so slabi —“

„Giggi, koliko je ura, morda je že čas —“ je
vprašala deklica nekoliko nervozno.

„Oh, malo čaja morate popiti,“ je rekla gospa
Giovannina. „Za Boga, kaj ga še ne nese ta počasna
Teresita?“ Zalomila je z rokama ob nesposobnosti
tega služkečega bitja. Potem je dodala: „Morate se
odpočiti, po takšni poti z ulice Sistina. Zapeljali ste
pač naravnost k teti?“

„Kajpada,“ je rekla Katarina, „a na Corsu smo si
vzeli izvoščka ter se peljali sem, nismo torej utrujeni
in lahko gremo.“

Gospa Giovannina je pa že nalivala, ker Teresita
je bila naposled prinesla čaj.

„Kakšno naključje,“ je govorila, podavajoč Kata-
rini čašico, „trenotek predno ste prišli, mi je pravil
gospod Jamarija, da bi rad nekaj časa bival zunaj
Rima, na kampanji —“

Deklica je zopet povabila oči ter se kazala ne-
prijetno zadeta s tem pogajanjem o stanovanju.

„Saj je to vse samo Suntarellina fantazija,“ je govorila, krčoč rameni, „te sobe so neprijetne, brez solnca, zdi se mi —“

„To se motite,“ jo je popravila Suntarella, užaljena po graji, ki je zadela hišo, katero je ljubila kakor lastni imetek in lastno domovino.

„Ali bode dovoljeno, da si vsaj ogledam te sobe?“ se je oglasil gospod Plojhar, govoreč in zroč v prazno in ne da bi ogovarjal koga naravnost. Katarina si je vneto sladila čaj, kakor bi ne poslušala, toda Suntarella je priljudno rekla: „Prosim, kar pripeljite se, čez dva dni sve doma.“

„Pripeljem se,“ je rekel tihotno in pričel razgovor z Giggijem, ki mu je zatrjeval, da ima njegova italijanščina neoporečen naglas, in ko je na vprašanje, kateri narodnosti pripada tujec, zaslišal, da slovanski, je kimal z glavo, kakor bi mu bil jasen ta megleni pojem. Potem sta govorila običajne fraze o Rimu. Gospod Plojhar je postal zdaj glede svojega razočaranja mnogo mirnejši nego kratek čas poprej pred gospo Giovannino. In zelo se je začudila dobra gospa, ko je gospod Plojhar na Giggijevo povabilo, ne bi li hotel ž njimi na trg Navona, povsem odkritosrčno odgovoril: „Zelo bi me zanimala ‚Beffana‘, vendar pa se bojim, da bi vam mogel biti za nadlogo.“

„Oh, za gnečo so štirje boljša številka nego trije!“ je rekel Giggi.

„Le idite!“ je prigovarjala gospa Giovannina; Suntarella, razmišljajoč v duhu o onem stanovanju ter o tem, da bo imela priložnost se o njem nekoliko razprostreti, je pristavila: „Veselilo nas bode.“

Gospod Plojhar je nasmelo dvignil oči k mladi deklici ki ni črhnila besede. Devala si je pred zrcalom klobuk na glavo.

Pričelo se je iznova objemanje in Katarina je obljubila, da pride tekom jutranjega dne po gospo Giovannino s prošnjo, da bi ji v skladišču „Old England“ pomagala pri nakupovanju vsakovrstnih predmetov. Potem dolgo klikanje: „Addio! Addio! A rivederci!“ z obeh strani, na mostovžu, po stopnicah notri dol do hišnih vrat; naposled so stali odhajajoči na cesti.

Bila je takrat tiha noč pod popolnoma jasnim nebosklonom, mesec je stal nekje skrit za visokimi palačami in njegova bela svetloba, preobladajoča plinove plamene svetilk, je poviševala arhitektonski vtisk poslopij. Kako dvojnato aristokratska se je zdela sedaj ulica Giulia! Zares so se kazale ob pogledu nanjo Bramantejeve stopinje. Gospod Plojhar ni mogel potlačiti te opazke, čeprav se je sicer tesnosrčno ogibal vsemu, kar bi bilo le izdaleka podobno estetskemu navdušenju nemških, trumoma po Italiji se klatečih profesorjev in „krasnih duš“.

„To je prva jasna noč, ki jo vidim v Rimu,“ je pristavil, kakor bi se opravičeval. Vsled tega ga je vprašal gospod Luigi Galli, kako dolgo že biva v Italiji, kje mu je do sedaj najbolje ugajalo, in naposled, iz katerega mesta pohaja sam. Ko je bil to zvedel, je kliknil svoji sestrični. Šla je namreč nekoliko korakov spredaj v tistem pogovoru s Suntarello.

„Catina, Catina!“

Ženski sta se ustavili.

„Pomisli, gospod . . . gospod Jamarija — odpustite,“ se je obrnil k tujcu, „ako vas imenujem, kakor vas je krstila Nina —“

„Ne oporekam,“ se je smejal gospod Plojhar.

„Nu torej, gospod Jamarija je iz Prage!“

„Ah!“ je presenečeno in s krasnim usmevom odgovorila deklica ter pogledala sanjavo in kakor bi jo bil obsenčil mrak otožnih spominov, v tujčeve oči. In v tem njenem usmevu je bilo istotako nekaj melanholskega.

„Moje sestrične mati, ki je umrla pred dvema letoma, je pohajala tudi iz Prage,“ je razlagal Giggi. „Po krvi je bila sicer iz italijanske rodbine, ki se je davno naselila v Pragi. Rodila se je tam, živela je tam notri do svoje možitve in smatrala se je torej nekako za Ogrko.“

„Praga ni na Ogrskem,“ je pripomnil Čeh z usmevom resigniranega, takšnim zemljepisnim zmešnjavam davno privajenega človeka.

Rimljan je bil nekoliko v zadregah, pa ne v prevelikih.

„Cavaliere Luigi Galli,“ se je smejala Katarina, zopet vesela, „kot doktor medicine bi bili lahko učenejši! Praga je na Češkem.“

„Saj ko bi tvoja mati ne bila tam doma —“ smejal se je Giggi.

„Bi tega morda tudi ne vedela, misliš?“ je dokončala deklica njegov stavek. „Mogoče, čeprav je sestra Amadea, moj profesor zemljepisja v samostanu, vedno trdila —“

„Catina, ne hvali se!“ je kliknil Giggi.

Deklica je ogovorila gospoda Plojharja.

„Kako se je ubogi moji materi mnogokrat tožilo po Pragi! Idealno sliko tega mesta nosim v sebi. Rada bi vedela, koliko se ujema z resničnostjo.“

Med tem pogovorom so prišli na trg Farnese in tam je v zaplavi mesečne svetlobe, pri šumu obeh fontan, katerih kvišku pršeči curki padajo v antične krnice, v očigled palače Farnese, najkrasnejše menda v Rimu, nastal med Giggijem in Suntarello prepir, kod je bliže na trg Navona, ki je bil cilj njih poti. Oba sta se obrnila h Katarini, ki je njiju priziv uvaževala, s čimer je odpadla priložnost, se nadalje pogovarjati o Pragi.

„Glasujem za Suntarello,“ je odločila naposled deklica. Vedela je, da bi drugače pokazila ves večer. Giggi je razumel in se pomiril.

„Naposled ima Suntarella prav,“ je dodal pomirljivo.

Trdi usmev zmagoslavja se je zasvetil na tipično krasnem, sibilskem obrazu starke, ki je sedaj z velikimi koraki stopala na čelu majhne družbe. Šla je tako spešno, da so morali mladi ljudje hiteti, ako niso hoteli izgubiti s pogleda visoke njene postave, zakaj ulice in uličke, do katerih so prišli, so bile napolnjene z množico, potujočo očitno tudi na trg Navona. Čim bliže so prišli, tem večji hrum se je razlegel od tam in tem bolj je pritiskala druhal. V ozki ulici, ki se je končala že na trgu samem, se je Suntarella ustavila.

„Sedaj se moramo tesno držati drug drugega,“ je pravila, „sicer se izgubimo v tem vrtincu.“ In je vzela Katarino za roko.

„Oprimimo se vsi štirje pod pazduhe,“ je nasvetoval Giggi, „in v smelem nastopu premagamo. Vse nam pojde s poti.“

Smejali so se in storili po njegovi želji. Moška sta stopila na obe krajni krili, ženski, oprijeti z rokama, sta šli v sredini. Suntarella se je držala gospoda Plojharja, Katarina pa svojega bratranca. Tako so se vrgli do boja in zmešnjave. Za nekoliko minut so bili oglušeni. Slavnost ‚Beffane‘ je nesmiselna norost. Veliki trg Navona, imenovan tudi Circo Agonale, kjer se obhaja vsako leto, je bivši stadij cesarja Domicijana in je ohranil večjidel še svojo prvotno obliko. Seveda je sedaj obrobjen s palačami, visokimi hišami in dvema cerkvama. Tri ogromne mramorne fontane šume tam in oživljajo veliki ta prostor. Njih srednja, zelo slikovita — postavil jo je Bernini ter opremil s kipi — preseneča z velikimi razmerami in visokostjo obeliska, ki čepi nad njo, počivajoč na mramornih kladah z izdolbenimi votlinami, krog katerih se kopičijo obrovske sohe bogov, zverin in alegorij, s katerih se vale kaskade do mramornih krnic, tu v tokih, tu v curkih, tu v pramenih, povsod s hrumom in jasnim sijem. Na večer ‚Beffane‘ kazi to veliko namestje vrsta nelepих lesenih lop, kroginkrog vzporedno s hišami postavljenih. V teh lopah se prodajajo igrače in otročarije, ki ž njimi „Feja Beffana“ tisto noč obdarja rimsko deco, kakor to dela pri nas sveti Miklavž.

Vesелost te slavnosti na trgu prikipi na vrhunec s tem, da napravi vsak vso noč kolikor mogoče največ šundra. Kupujejo se lesene in pločevinaste trobentice, bobni, tamburini, in vsak trobi svojemu sosеду v uho, tolče po bobnih in tamburinih, če pa ne more drugega, vsaj kriči na vse grlo. Peklensko hrumi vrišč, a rajanje, vrteče se ves čas v krogu, provzroča naposled vrtoglavost.

„Ah,“ je kmalu potožila Suntarella, kateri sta bila dva mlada potepina vsak z ene strani zatrobila v ušesa; „ali smo tukaj v peklу ali v blaznici? To je torej ta vaša Beffana?“ je pristavila z očitajočim pogledom na Giggiја.

„Moja Beffana?“ se je čudil. „Zakaj ne pravite naša?“

„Evo tu je nekaj zanimivega?“ je rekel gospod Plojhar.

Prišli so namreč najmanj že vtretjič k Berninijevi fontani, kjer se je bil napravil krog gledalcev, v čigar sredi je pri zvokih dveh tamburinov plesalo nekoliko ljudi z rimske okolice „saltarello“. Tudi oni so postali.

„To so ‚ciociari‘, slikarski modeli s Španskega stopnišča. Ali jih še niste zapazili tam, kako čakajo, dokler jih kdo ne najme za umetniško pozovanje?“ je vprašal Giggi gospoda Plojharja.

„Ta njih ‚saltarella‘ je potemtakem tudi pravcata poza,“ je pripomnila Katarina. „Kretajo se kakor ljudje, ki vedo, da jih gleda občinstvo. Zunaj v kampanji, v kakšnem oddaljenem vinogradu, kjer plešejo samo sebi na radost, se obnese ‚saltarella‘ vse drugače.“

„Sodrga!“ je zaničljivo dodala Suntarella, ker ta ženska iz nižjega ljudstva je odporovala vsemu, kar dehti po „bohemi“.

Vendar so postali zaradi tujca precej dolgo, dokler niso utrujeni plesalci in plesalke na tamburin pobirali dobrovoljnega honorarja svojih občudovalcev. Vrgli so jim i oni nekaj denarja, dasi je Suntarella zmerjala.

„Pojdimo, pojdimo,“ je silila. Pa to ni bilo lahko, ker gledalci so se razkropili na vse strani, nastale so vrste in protivrste, gneče, kriki.

„Življenje je v nevarnosti!“ je kričala Suntarella ter se krčevito držala za ramo gospoda Plojharja, z drugo roko pa je vlekla Katarino za seboj. Gospod Plojhar se je prav trudil, da bi z lakti delal gaz svojim damam, kar se mu je deloma posrečilo. Potem jih je gneča zanesla v drugo smer k drugemu krogu, v čigar sredi je prepevalo nekoliko vojakov.

„Suntarella,“ je vzkliknila Katarina, „postojmo, izgubili smo Giggija!“

„Signor Luigi!“ je zakričala Suntarella s takim obupnim glasom, kakor bi se zemlja podirala pod njo, a precej je povsem mirno dodala: „Šaj ga najdemo.“

Strast in mir sta zvenela iz njenega glasu tako brez prehoda, da se vsled tega kontrasta Katarina in

gospod Plojhar, ki sta se srečala z očmi, nista mogla zdržati zvočnega smeha, ki je trajal tem dalje, čim osupleje je Suntarella gledala z enega na drugega, nikakor ne umevajoč, kaj jima je pričinilo to naglo veselost.

„Otroci, pravi otroci!“ je vrtela z glavo ter se ozirala po Giggiju. Toda tega ni bilo nikjer videti. Premerili so dolgi trg nekolikokrat gor in dol, a ta enolični šum, to vedno enako vpitje prodajalcev v lopah, ta vedno se ponavljajoči dovtip z razbojniškim bučanjem neprijetnih trobent, ta vseskozi enaki hrupni smeh, ako se je posrečilo, koga na ta način ostrašiti, vse to je pričelo ne samo dolgočasiti, ampak tudi utrujevati.

„Danes obžalujem vsakega, ki stanuje na trgu Navona,“ je rekel gospod Plojhar. Ni imel srca, da bi povedal, kako mu ugaja „Beffana“. Za trdno ni vedel, se li ne zabava morda Katarina.

„Nikdar še nisem videla kaj tako zoprnega,“ je mirno rekla deklica. „Rada bi odšla, ko bi le našli Giggija —“

„Ah, meni se vrti glava,“ je potožila Suntarella. „Noge se mi tresejo, proč odtod, Bog in sveta Mati božja!“

„Pa Luigi,“ je ugovarjala Katarina.

„Ali ne najde morda sam domov?“ je vprašala starka s tragičnim izrazom na obličju.

„Pa midve vendar ne moreva hoditi ponoči sami po Rimu,“ je šepetala Katarina.

„Ali vas ne smem spremiti?“ je prosto in naravno vprašal gospod Plojhar, ne da bi pokazal kakšno sladkost ali očito dvorljivost v glasu ali na obrazu.

„Je tako daleč do ulice Sistina in zopet k vam nazaj,“ je govorila tudi povsem prosto Katarina. „Morebiti pa dobimo voz.“

Prerili so se po ozkem izhodu med lopami in tesnimi uličkami, polnimi ljudstva, in še le na trgu Colonna so dihalo svobodneje. Tam je bilo sicer tudi še živo, toda razmeroma mnogo tiše. S Corsa je šlo vedno še dosti vozov, pa nobeden prazen, a na voglu Sv.

Lovrenca, kjer se nastavljajo izvoščki, ni bilo že nobenega.

„Nu, odtod ni predaleč k nam,“ je rekla Suntarella, „in noč je krasna.“

„Malokdaj sem videla Rim v tako pozni uri,“ je pravila Katarina. „Ugaja mi bolj nego podnevi.“

„Zdi se mi, da pridete redkokdaj v mesto. Skoraj tujka ste tukaj,“ je povzel mladi mož.

„Sedaj malokdaj,“ je odgovorila kratko.

„Ali ne čutite tesnobe v tej samoti, kjer stalno živite, kakor se mi zdi. Oprostite, vprašam preveč.“

„Ne čutim,“ je rekla prostodušno. „Zelo ljubim mir, privadila sem se ga. Živela sem, kar sem na svetu, v očetnem domu, v tem našem prijaznem casale v San Cataldu, ali pa kot učenka v samostanu Trinità de' Monti.“ Dvignila je oči. Nahajali so se baš na Španskem trgu in visoko pred njimi se je risala cerkev in samostan Trinità de' Monti do jasnega neba; stolovala sta veličastno na višavi, kamor drži „Špansko stopnišče,“ ta slikovita zmes širokih kamenenih stopnic in teras. Ob njegovem vznožju se je svetila voda v fontani, podobni bizarni ladjici. Tu ni bilo videti človeka, tihota je vladala, samo s Corsa se je razlegel zdajnzdaj prigluseni ropot nekakšnega voza. Voda je sladko kakor otroški smeh pljuskala v fontano.

Razpoloženje je bilo tako naravno, da so molčali v tej dremavi tišini. Malce zarobljen glas Suntarellin jih je probudil.

„Zdaj,“ je vzdihnila, „zdaj moramo zbrati vse sile in stopati, stopati in sopihati! O te nesrečne stopnice!“

„Ognimo se jim po ulički,“ je svetovala Katarina.

„Uff! Kakšen bi bil to ovinek! Ko bi bila že doma! Corraggio!“ je kliknila starka in začela stopati.

„Corraggio!“ sta ji prigovarjala mlada človeka in vsi trije so hiteli, kakor bi jih kdo podil.

Na vrhu se niso obrnili naravnost proti ulici Sistina, ampak nehote so napravili nekaj korakov na levo ter se ustavili pred obeliskom, stoječim pred cerkvijo Trinità, oprli se ob balustrado na terasi in počivajoč so gledali doli na Rim, ki je dremal pred njihovimi pogledi.

Ta prizor je bil tako presenetljiv, da jih je na mah prevzel in so zopet obmolnili.

„Večno mesto“ se jim je zdelo bolj idealna prikazen nego resničnost.

Pod temnomodrim nebom, kjer se je razlivala rimska cesta liki reka demantov, ki je bila potrgala svoje bregove, je čepel Rim, obrovski, nedoločljivo, fantastno morje poslopij, ki je kazalo v somraku istinitosti nepodoben vid in čudovite razmere, čepel je podoben posodi, kjer se je razvalovala voda, čepel kakor štrlenje mogočnih obrisov v srebrni somrak, kjer se je baš začel skrivati mesec, sipajoč za slovo svoj beli čar tem okamenelim svetovnim letopisom ob Tiberi v obraz. Rim se je zdel iz marmorja. Glavo je potapljal v jasnost, toda iz zemlje so rastle sence ter mu lazile ob nogah. Sorazmerno z njih temoto so v dolgih vrstah z zubljem goreli plameni plinovih svetiljk kakor verige zvezd. Razposadile so se po vsem prostranstvu, posebno ena se je zdela brez konca in je vedla oči, nehote zroče v njeni smeri, notri v pegasto meglo, iz katere se je v daljavi risala ogromna kupola cerkve Sv. Petra ter se v gasnoči lunini gloriји javljala z vso svojo plemenito in idealno vzdušnostjo. Prosta, neizrekljivo harmonska, sama v sebi završena linija tega obrisa je kazala nekaj velikolepemu, posebnemu akordu sorodnega, ki kakor ona raste iz sebe, se povrača v sebe, v sebi hrani celi svet krasote in dušo vznáša za seboj, jo polni z misterijem in sladkoto.

Zrli so na ta večni, bajni Rim, ki vzbudi vsakemu, ki ga je videl, večno hrepenenje, da bi ga mogel zopet posetiti.

Podobni, nedoločljivi, neizrekljivi občutki nekega sanjavega povznesenja so polnili prsi obeh mladih ljudi. Nevedoma sta se tesneje približala drug drugemu in vsak se je molče pogreznil v svoje misli. Toda kmalu so se te misli izluščile iz meglenosti in se raztekle po različnih smereh, ker v sladkost nemega motrenja so se brzo zamešali spomini. Njegovi so bili trpki in bolester. Na tem srebrnem obzoru je izstopala prikazen drugega mesta, ki je sililo k primer-

janju. Praga se mu je pojavila kot fantom, žalna, ponižana, v svojem žalu lepa, s tragično krasoto. Kakor Banquo se je pojavljala pri visokih slavnostih, ki jih je slavilo njegovo navdušenje, ter potresala s svojimi krvavimi lasmi in kazala na svoj z blatom onesnaženi, raztrgani kraljevski plašč. Krona ji je padla z glave, a Roma, dvignivši se vselej kot feniks iz plamenov svojega trpljenja, glej, okrasila si je nesmrtno čelo zopet z novim vencem. Sreča in nade so korakale doslej po svetu, trkale na vse duri, samo tam ne, v tej zemlji solz in ponižanja, kjer se je bil on narodil . . . Praga . . . Češko . . . Pekoča boleost mu je krčila prsi. Rima že ni videl, videl je samo to nebo, trdo, iskrece se, z nemilosrčnim usmevom zlatih zvezd, tako oddaljenih, da ne more k njim doleteti noben krik obupnosti . . . In v tem je mislila ona, ta krasna deklica poleg njega, tiha in skromna, o letih, ki jih je bila preživela v samostanu Trinità, v tem samem samostanu, ki se je sedaj za njenim hrbtom molče vzpenjal k nebu, v tem samostanu, kjer je bila z oken tolikrat do sita uživala prav ta razgled, ki se je sedaj razprostiral pred njo. In spomnila se je svoje matere, dneva, ko se je bila pripeljala ponjo, da bi jo po končanih letih šolske vzgoje vzela domov, dneva, ko je bila ž njo stopila s teh nizkih stopnic, ki vedejo od cerkvenih duri sem na teraso, s teh stopnic, na katera je bila deklici smehljaje pokazala, rekoč: „Glej, dete, vedejo te iz sanj v življenje . . .“ in jo bila poljubila ter zaznamenovala na čelu z znamenjem križa. Deklici so začele solze rositi oči. Hotela se je otresti te ginjenosti, kakorkoli je hotela izpregovoriti — v tem se ji je zazdelo, da je zaslišala v noči neki tih, sladak plač, stresla se je, pa se je precej zopet pomirila, spoznavši svojo zmoto. To je bila fontana pod večno zelenim, starim drevjem široke ceste, ki drži krog samostana do javnih vrtov na Pinciu. Ali pa je bila to morda fontana zdolaj na „Piazza di Spagna“. Ni bilo jasno odkod je nesel veter odmev tega žuborenja, Ves Rim je poln zvokov in šumenja srebrnih vod, ki beže preko puste kampanje po drobečih se antičnih vodovodih z albanskih in sabinskih gor.

Plač one fontane je ni užalil, učinkoval je harmonski in harmonija pomiri. Obrnila se je k mlademu možu, pogledala je nanj z vlago zatlačenih solz in se začudila videč, da tudi njegove oči niso bile suhe. Zdele so se ji neskončno žalostne.

„Ste ginjeni,“ je rekla z malo negotovim glasom, za ton globočjim nego navadno. „Pa ni čuda. Ta razgled mora vsakega prevzeti. Kolikrat sem ga videla z oken tega samostana in vendar me vselej gine. A poslušajte ta plač skritih vod. Neka prenapeta prijateljica mi je povedala nekoč v samostanu, da je to jok starih bogov. V lunini noči hodijo baje še sedaj z verigami zvezani po Rimu — in plakajo.“

Mladi mož je molčal, bojeval se je še vedno s svojimi občutki, s svojo boljo.

Ona je bila presenečena, pomolčala je in spomnivši se svoje matere, je rekla za hip: „Je Praga tudi tako krasna?“

„Morda,“ je odgovoril z vzdihom, „vsaj po svojem načinu.“

„Toda zvezani bogovi tam jokavo ne hodijo?“ se je pošalila, poslušajoč pljuskanje vod.

„Bogove so tam vrgli v blato,“ je rekel otožno, „a tisti, ki so jih prevrnili in poteptali, sede na njih mestih in se smejó.“

Deklica se je užalostila ob njegovi mračnosti, njegovih besed ni razumela popolnoma.

„To se glasi za smrt žalostno,“ je rekla za hip. „Toda nad onimi, ki so prevrnili bogove, nad onimi, ki se smejó — stoji Bog in njegova pravičnost in njegova osveta.“

Tiho se je posmejal, toda trpko in zvok tega smeha se je čudovito pomešal v sladki plač šumljajočih vod.

„Vera v pravičnost nas tolaži, toda če nikakor noče priti ta božja osveta — prestanemo nadejati se vanjo,“ je rekel s tihim, a trdim glasom. „Rod prihaja za rodom, sramota in okovi se podedujejo od sužnja na sužnja, toda odrešenje ne pride... In ko vidijo otroci pomorjenih, zaslužjenih, da čakajo zastonj, prehajajo pomalem k otrokom sovražnikov in se tudi

smejó — in to je peklo, obup in smrt za one, ki se nikdar ne morejo podlo ukloniti!“

„Ah,“ je rekla in njene oči so se obrnile k zvezdam. „Vaše besede umem samo napol — toda vašo boleost popolnoma.“

„Odpustite, kaj pač govorim z vami!“ se je izpametoval.

In čudil se je, zakaj in kako se je to zgodilo, da je s to tujo, mlado, krasno deklico tukaj, v tej tihi, svečani noči govoril takšne reči. Skoraj sramoval se je. Toda zakaj so bili njeni pogledi tako globoki in resni? Zakaj je bila noč tako velikolepa, Rim tako poln velikosti a pojav Prage tako otožen in tragičen?

Suntarella je naglo promenila situacijo in razpoloženje.

„Kako, ali naj danes nočujemo tu na ‚scalone‘?“ je vprašala.

Oba mlada človeka sta se posmejala in probudila kakor iz spanja.

„Kaj ne,“ je rekla Katarina, „trudna si, uboga Suntarella!“

„Pa še prav pošteno,“ je odgovorila starka, „in vrhutega sem iznova lačna. Če so nam pri Signori Galli le kaj pustili!“

„Ne boj se!“ je tolažila deklica ter se obrnila k odhodu.

Hiša, kjer je bivala Giggijeva mati, je stala na začetku ulice, dospeli so do nje za nekoliko minut.

Deklica se je zahvaljevala, Suntarella pa je z velikim, zarjavelim ključem odpirala duri.

Ko sta bili zginili, je Jan Marija Plojhar hitel nazaj, da bi prišel na „Špansko stopnišče“. Trdno se je nadejal, da tam dobi voz. Počutil se je zelo trudnega. Šele zdaj, ko je bil sam, je zapazil to.

Ko je prišel nazaj k cerkvi Trinità, se mu je hipoma zazdelo, da se ž njim vrti ves Rim; vsi predmeti so imeli na sebi čudno tuj vid, zvezde so skakale po nebu, zemlja se je gugala, polastila se ga je neizrek-ljiva tesnoba, mrzel pot mu je lil s čela in v ušesih so mu grmeli vodopadi. Na smrt bled je padel na one

stopnice, ki so držale od samostanskih duri in cerkve, na te same stopnice, po katerih je stopala takrat Katarina. ko ji je bila njena mati rekla: „Glej, dete, vedejo te iz sanj v življenje.“

Zdelo se mu je, da mu srce zastaja in mu hoče razgnati prsi. Zaprl je oči, ki so bile itak pokrite z gosto temo.

„Umiram?“ se je vprašal več z mislijo nego z besedo, a šla je nanj neka dremota. V ustih je čutil čudno sladkost, neprijetno, odporno. Z robcem si je brisal ustnice. Potem se mu je zdelo, kakor bi se potapljal, in pogreznil se je v nezavest.

Čez precej dolgo se je prebudil. Ni se precej spomnil, kje je in kaj se je bilo zgodilo ž njim. Po malem pa se mu jo vračalo vse v zavest. Zopet se mu je olajšalo. Le čudil se je, kaj se godi ž njim. Svoj klobuk je videl ležati za nekoliko korakov v stran. Hotel je vstati, preveč so se mu tresle noge. Videl je svoj robec v naročju — bil je krvav. „Kaj je to?“ si je topo rekel.

V tem se je ozvalo žvižganje, koraki. Neki delavec se je veselo vračal iz družbe svojih tovarišev, najbrž iz kakšne vinarne.

„Oho, gospodine,“ je dobrosrčno rekel, pobral klobuk in ga podal lastniku. „menda vam je vino stopilo malce v glavo.“

„Najbrž,“ je odgovoril Jan Marija ter vzel klobuk. „Hvala.“

„Prosim, in zakaj,“ je rekel delavec in mu pomagal na noge.

„Povedem vas,“ je nadaljeval.

„Hvala, samo do balustrade,“ je govoril Jan Marija, „nisem pijan“. In nehote je po češko polglasno viknil: „Ti moj Bože!“

„Verjamem,“ je priljudno rekel delavec, a ko je zaslišal oni vzdih v tujem jeziku, je pristavil: „Zdite se mi tujec. Le našega vina niste vajeni.“

„Da. Hvala. Zelo ljubezniv ste . . .“ in je šel sam opotekaje se nekoliko korakov ter se uprl ob tisto balustrado, za katero je bil pred kratkim stal s Katarino.

„Bog,“ je šepetal, „kako bi jo bil prestrašil, da je to videla“.

„Lahko noč, gospodine!“ je pozdravil odhajaje delavec.

„Lahko noč in hvala!“ je odgovoril Jan Marija in poslušal korake po stopnicah ter žvižganje arije iz Rigoletta, ki si je delavec ž njo krajšal pot.

„Domov pojdem,“ si je mislil, ne da bi se genil. Tesno mu je bilo in zdelo se mu je, kakor bi te stopnice vedle v propast.

„Ti moj Bože,“ je zopet zašepetal in njegove oči so gledale na obzorju linijo kupole Sv. Petra, dražestno kakor obris cvetice, rahlo kakor godba. Zdela se mu je kakor molitev. Pa hitro se je izgubila v pegasti megli.

V tem je pritekel nekdo gori po „Španskem stopnišču“ ter se zadihan ustavil tri korake pred njim.

„Sangue della madonina!“ je vzkliknil presenečeno Giggi — on je bil, „gospod Jamarija, to ste vi!“

„S telesom in dušo,“ je odgovoril s slabim usmevom mladi mož, misleč si pri tem: „Malo je manjkalo in bil bi tu samo s telesom še.“

„Koliko sem vas iskal,“ je govoril Luigi Galli, „no sedaj je vse v redu. Vi ste bili tako prijazni in ste spremili sestrično domov, a?“

„Gotovo —“

„Per Cristo!“ je zavpil Giggi, „bledi ste kakor mrtvec! Kaj vam je?“

„Nič,“ je tajil Jan Marija. Ni vedel zakaj, le tega ni maral, da bi zvedela Katarina, da je bil bolan.

„Tujci se morajo privaditi rimskemu podnebj,“ je rekel Luigi. „Skoraj vsak dela tukaj več ali manj z bolehnostjo pokoro.“

„Gotovo,“ je odgovoril gospod Plojhar, „in jaz sem jo že delal. Že nekaj dni sem mi ni bilo dobro.“

Zbral je vse sile. „Lahko noč!“ je voščil in stopil navzdol.

„Spremim vas!“ mu je zaklical Luigi.

„To bi ne bilo pametno!“ se je upiral gospod Plojhar, „najmem si voz na piazza di Spagna“. In skril je okrvavljene roke v žepe suknje.

„Da, voz tam dobite, pri sohi Immaculate. Vsaj do tam grem z vami!“

Gospod Plojhar se je udal. Poprijel se je Luigija in v duhu mu je bil hvaležen. Po poti si je neopaženo nategnil rokavico na pravo roko, katero je Luigiju podal pri slovesu, ko je stopil v voz. Zahvalila sta se drug drugemu, zaklicala si najmanj petkrat „Addio“ in voz je zdrdral po tlaku.

Doma se je Jan Marija umil s svežo vodo, na kar mu je zelo odleglo. Potem se je zaril v posteljo in pogreznil v globok spanec.

II.

Drugi dan se je pripeljala Katarina še pred enajsto dopoldne v ulico Giulia. Niti z voza ni stopila, ampak je poslala gori po gospo Giovannino, ki se je tako hitro pojavila, da si je morala šele v veži privezati klobuk.

„Zgodaj si prišla,“ je rekla po medsebojnem pozdravu in ko je sedla na voz.

„Navajena sem zgodaj vstajati,“ je odgovorila deklica.

„Na konec ulice Nazionale, k skladišču Old England,“ je velela gospa Giovannina vozniku. „Vsaj tako mislim?“ je vprašala deklico. Ta je pritrdila z glavo, na kar sta se odpeljali.

„Kako ti ugaja gospod Jamarija?“ je vprašala Nina.

„Dobro,“ je mirno odgovorila Katarina.

„Kaj ne, to je krasen mož!“ je fantazirala Nina. „Krasen! Imeniten! Graciozen! Veš, Catina, nekaj takšnega kakor kolibrik, ali kakšen drug tropičen ptiček. Takšen sijaj se odbiva z njega.“

„Kako si navdušena, Nina,“ se je odkrito posmejala Katarina. „Kolibrik je skoraj seženj visok!“

Nina se za to opazko ni menila. „Je nekaj čudaka, pa morda ti na njem ugaja baš to,“ je rekla.

„Nisem zapazila,“ je odgovorila Katarina. „Banalno se mi ne zdi.“

„Katarina,“ ji je grozila Giovannina s prstom, „ne zaljubi se mi vanj, kadar bo prebival pri vas v tej puščavi. Ti tujci so kakor ptice selilke — hipoma izginijo in ubogo dekle ostane zapuščeno s srcem —“

„Poslušaj, Nina,“ je rekla deklica, kakor bi ne bila slišala vsega tega, „ali ni to smešno, da je Suntarella govorila s tem gospodom o najemu stanovanja v San Cataldu? To je vse njen izmislek, ona je ponujala samo svoje stanovanje, saj veš, da so bile te tri sobe njej prepuščene od davna —“

„No, kaj pa to tebe moti?“ je vprašala Nina.

„Morda nič, toda povšeči mi ni, dehti po kupčiji —“

„Oh, ti aristokratka!“

„Ali bi ne mogla ti gospodu tega kakorsibodi iz glave izbiti? Opravljaj našo krajino! Reci, da tam razsaja malarija. Opravljaj Suntarello! Reci, da je neznosna —“

„Prevelike krivice bi ji ne delala, odkrito rečeno,“ je rekla Nina malce ostro. „Toda to se mi zdi sumljivo, zakaj nočeš, da bi gospod Jamarija bival pod tvojo streho?“

„To mi je brezpomembno, ali teta Galli je proti temu. Pravi, da se ji to ne zdi — kaj vem že kaj, ali nasprotna je. Luigi ji je pri jutranji kavi pravil o Suntarellinem načrtu.“

„Signora Galli je bila vedno prenapeta, njej se nobena stvar na svetu ni zdela zadosti spodobna, ona in dona Pavlina —“

„Ah, hotela sem te vprašati,“ jo je prekinila deklica, „ali se umivaš s ‚Pear s Soapom‘? Dona Pavlina trdi, da je to najboljše milo, celo edino te vrste. Pa glej, smo že tu. ‚Old England‘ stoji pred nami v vsi svoji slavi.“

Trajalo je skoraj uro, predno je Katarina s pomočjo gospe Giovannine vse to izbrala, se pogodila, si dala zaobaliti in spraviti na voz, kar je bilo napisanega na dolgem seznamku nujnih in potrebnih stvari, ki ga je bila sestavljala dva meseca v svojem od mesta oddaljenem domu. Gospa Giovannina bi se bila kmalu zgrudila, toliko se je bila nagovorila, predno je z

vsake „stalne cene“ odbila malenkost, in njene oči so bile polne očitanja za Katarino, ki je najravnodušneje zrla na njen boj s prodajalci ter včasi izdajalski potegnili ž njimi.

Naposled sta se peljali nazaj v ulico Giulia.

„Pojdeš vendar gori, nadejam se?“ je vprašala Nina.

„Ne morem, teta čaka s kosilom name in tako pozno je že!“

„Kdaj te zopet vidim?“

„Oh, draga, kadar se zopet pripeljem v Rim ali pa ti v San Cataldo. Jutri dopoldne moram k doni Pavlini, a popoldne se popeljem domov.“

„Le kmalu zopet pridi!“ Začela jo je poljubovati. „Ali nisva pozabili česa tam pri onih brezverskih odiračih pri ‚Old England‘?“

„Ničesar. Hvala ti za tvoj trud.“

In iznova sta se objemali. Naposled se je odpeljala Katarina in gospa Giovannina je stopala počasi gori v svoje stanovanje. Ko je prišla do veže, je našla duri kabine, v katerem je bival gospod Plojhar, slučajno odprte. Soba se je nahajala v globoki senci, ker so bili zastori zaradi solnca spuščeni, a mladi mož, sedeč za mizo, se ji je zdel strašno bled. Kotlet, pripravljen mu za kosilo, je ležal nedotaknjen na krožniku, ki ga je bil porinil od sebe, le steklenica vina je bila napol izpraznjena, gospod Plojhar pa si je zažigal rusko papiroso. Vstal je, da bi pozdravil, a gospa Giovannina je stopila prestrašena v sobo.

„Odpustite,“ je govorila, „toda kako ste bledi! Ali vam je slabo? Nič niste jedli! Ali vam je Teresita izkazila vaš kotlet? Ta nesrečnica!“

„Ne, ne,“ je rekel, „nisem lačen, to je vse, in malo bolehen sem.“ In nehote si je segel na prsi.

„Prsi! Pa si še svalčico prižgete!“ je očitajoč govorila ter mu jo vzela iz rok. Udal se je.

„Sama navada,“ se je zasmel. „Tega še vedel nisem.“

„Po Luigija pošljem, priznan zdravnik je, čeprav je še mlad.“

„Ne, lepo vas prosim,“ je hitro in goreče bruhnil iz sebe in sam se je čudil, čemu se je tako razvnel.

„Ali ne zaupate?“ je vprašala gospa Giovannina. „Medicini? Ne preveč. Sicer sem pa zdrav in go-
spod Galli je itak obljubil, da me poseti danes.“

„Kako ste se snoči zabavali? Kako vam je uga-
jala moja draga Katarina?“

„O, krasna je, resnično, in zdi se mi prav dobra,“
je mirno odgovoril.

„Je zelo dobra,“ je rekla gospa Giovannina. „Vse
najboljše lastnosti ima. Tudi majhno slabost. Smo pač
ljudje vsi. Malo je čudaška.“

„Nisem zapazil,“ je rekel odkrito. „Vsakdanja se
mi ni zdela.“

Gospa Giovanina si je z robcem otirala obličje,
da bi prikrila svoj usmev. Kako sta se ta dva v ena-
kem tonu in skoraj z istimi besedami ujemala!

„Nu,“ je rekla, „saj je nočem morda črniti. Za
svoja leta pa mi je nekoliko preresna. Pomislite, tudi
angleški govori. To je čudno, česa se dekleta dan-
danes uče. Sicer je pa biser. Privoščim jo Giggiju.“

„Sta li zaročenca?“ je vprašal počasno. Ta be-
seda mu ni hotela iz grla.

„Ne. Njegova mati si pa to prav želi. Giggi jo
gleda malo preveč po bratovsko. Preskrbela bi se ž
njim. Veste, moja kontesa ni bogata.“

„Kontesa?“ je ponavljal za njo.

„Da,“ je odgovorila. „Soranesi so stara rimska
rodbina. Če je kdo rimski grof, baje to ne pomeni
toliko, kakor če je kdo grof tam pri vas na severju
ali sploh zunaj Romanje, toda ime Soranesi je na
dobrem glasu in Soranesi so v sorodstvu s prvimi
rodbinami, čeprav v daljnem. Tudi s takšnimi, kakor
so Colonna, Orsini, Aldobrandini in ne vem s kom
še. Vsled svoje revščine so bili nekaj pozabljeni, toda
v samostanu Trinità de' Monti, kjer je Katarina neko-
liko let prebila, se je seznanila zopet z nekaterimi člani
prvih rodbin rimskih. Dona Pavlina Valmarina se je
zavzela za Katarino po smrti njene matere ter jo uvedla
v družbo. Dona Pavlina uživa sedaj baje naklonjenost
kraljice Margarite. Ne vem, kaj kraljica vpoštevata na
njej; sicer je krasna, dasi ni več mlada, ampak meni
bi nikdar ne ugajala. Napihnjena punčka.“

Gospod Plojhar se je posmejal, čebljanje gospe Giovannine ga je začelo zabavati. Pripovedovala je v tako srčnem, odkritem tonu.

„Kje pa se je gospica di Soranesi seznanila s to dono Pavlino?“

„Ali vam nisem povedala, da v samostanu Trinità? Dona Pavlina še ne hodi dolgo v Kvirinal, ker pripada plemstvu, ki je papeškemu dvoru fanatično udano, in se od nekdanj rada ponaša kot pokroviteljica ‚sester svetega srca Jezusovega‘, ki so lastnice onega samostana. Tam se je seznanila s Katarino in se spomnila celo svojega sorodstva, ne vem, v kakšnem kolenu, z rodbino di Soranesi. Samo to ji je mrzelo, da ni bila mati moje ljube Katarine plemkinja. Prišla je iz neke trgovske rodbine.“

„A, iz Prage, kakor mi je pravila gospica di Soranesi, pravzaprav pa gospod Luigi.“

„Da, od nekod daleč, ne vem natanko odkod. Grof Soranesi je imel veliko premoženje v Lombardiji in je živel tam izmlada, kjer je bil tudi doma in je služil v avstrijski vojski. Tam nekje se je seznanil s svojo ženo. Ko je postala Italija svobodna in združena, se je povrnil v Rim, pravzaprav v San Cataldo na to pusto posestvo, ki je bilo stoletja last njegove rodbine. Posestvo v Lombardiji je bil kot častnik v tuji službi primerno in kratko rečeno — zapravlil. Živeli so sami zase, ker so bili revni in so si mnogi tukaj zapomnili tujo njegovo službo. Ona je bila krasna, mila, mehka. Katarina ima njene oči. Po očetu ima samo eno — lahkomišno razmetava denar in je ravnodušna za to, kaj poreče družba. To poslednje mi na njej močno ugaja — ker to smrtno mrzi doni Pavlini.“

Gospod Plojhar se je smejal. „Vidim, da sovražite to dono Pavlino.“

„Protivna mi je. Bi li verjeli? Očita Katarini, da z menoj zaupno občuje, da me tika. In veste zakaj? Ker sem hči majhnega kramarja, kakor pravi. Moj dobri oče je bil namreč zlatar in je imel, res, majhno prodajalnico prav nasproti Panteona. Moj rajni mož si je kupil nekoč pri njem iglico, videl me je tam — nu, drugo si lahko mislite. Siromak, sedel je pri

nas po cele ure v tej temni štacunici. Antonio je bil angel.“

Otirala si je oči. Gospod Plojhar se je zbal, da mu pove vso svojo in rajnikovo zgodovino. Zato je hitro vprašal: „Zdi se mi, da je danes zunaj toplo in solnčno, dan kakor ustvarjen za izprehod.“

„Res, prav storite, ako pojdete. Toda pojejte poprej kakšen grižljaj!“ In primaknila mu je krožnik. „Kotlet se je izhladil, dam ga ogret!“

„Ne, hvala, cenim ohlajene kotlete. Poizkusim torej,“ se je zlagal ter sedel k mizi. Pozdravila je in odšla. Zaprl je za njo duri in ko jo je slišal v kuhinji, kjer je iz neznanih mu vzrokov pred ubogo Teresito spustila zatvornico svoji zgovornosti, ki je začela s patetskimi besedami: „O ti nesrečno bitje —“, je zaprl portiero, da bi dalje ne slišal, odmaknil stol s kosilom ter odgrnil zastor. Solnce je preplavilo sobo s svojo krasno svetlobo. Odprl je okno, da bi mogel ta zlati vzduh vdihavati. Stoječ v solnčnih žarkih, se je zazrl do prekrasne slike, katero mu je kazal pogled z okna. Pred njim se je lesketala Tibera kakor temna, razžarjena, v ognju se vrteča kovina, a za reko so stala nepremično temnozeleni drevesa na vrtovih Farnesine, skupine belih poslopij so jih ločile od oranževih gajev vile Corsini, dvigajočih se na Janikul, pokrit z ožoltelimi lokami, velikimi vrti, cerkvami, samostani in prehajajoč po svoji dolžini v vatikansko predmestje, venčano s kupolo Sv. Petra. Po širini pa se je Janikul v daljavi dotikal čistega, s svetlobo prepojenega nebosklona, do katerega so izrazovito štrlela posamezna, osamela, obrovska drevesa in obrisi belih poslopij. Kakšna je ta zmes barv, sladko spojena v svetlobi in temi! Slastno žolto zelenje napol ovenelih travnikov na vrtih in lokah je bilo mehko, temne skupine pomoranc in božjega drevca so stale tiho in slavnostno na terasah renesanso pomnečih nasadov, a v njih vrških so blesteli in se lomili žarki kakor v temnosmaragdih prizmah, in hrasti krog samostana svetega Onofrija, pod katerimi je sanjal in obupaval Tasso, so zamišljeno potresali svoje trhle veje in se zdeli kakor iz medi in brona. Nebo je bilo bledomodro kakor na severju,

brez trdosti južnega globokega azura in kakor v srebru procvelo, v tem samem srebru, ki se je sipalo po vzduhu, po drevju, po zemlji, povsod in ki je prilivalo barvam ono sladkobo, bistrotu in čar, s katerimi učinkuje v zvokih, ako se primeša kovu. V oni smeri, kjer je slutil gospod Plojhar gaje Doria-Pamfilijeve vile, se je povznašala drobna čreda belih in sivkastih oblačkov, ki so liki plahte majhnega brodovja plavali nekam do neizmernega, neskončnega, do ideala... Budili so hrepenenje, da bi človek poletel po tem sijaju, harmoniji in miru. Posredovali so tako med ozkim obrazom pozemeljske krasote in med tem, po čemer večno tožimo, česar ni mogoče ne izgovoriti, ne se domisliti, in kar dviga to pozemeljsko krasoto v pomenu in bistvu.

Mladi mož je gledal za temi oblaki in neizrekljivo hrepenenje, nedoločno in sladko kakor dremota, mu je polnilo prsi in za tem se je spustil njegov pogled pomalem zopet k zemlji, njegove oči so se širile, sesal je te barve, te oblike, to harmonijo s polnim požirkom v sebe njegovo srce je bilo močnejše, njegove trepalnice so se napol zaprle, ničesar že več ni videl, samo solnce je čutil, ki je zaplavalilo s svetlobo ves svet kakor z onim čudodelnim lekom pitnega zlata, o katerem je tako grozničavo sanjaril ves srednji vek, njegova usta so se otvorila, hlastno, žejno, v velikih duških je srkal bleske teh z nebes se iskrečih žarkov.

„Oh, svet je res krasen! Življenje ima svojo ceno...“ je šepetal... „Živeti! Živeti!“ je vzkliknil in bolešno ihtenje mu je privrelo iz grla, stisnjenega v drgetanju.

Jan Marija Plojhar je bil sin nekdanj imenitnega in bogatega praškega advokata. Kot edinega sina so ga roditelji obožavali. Imel je za nekoliko let starejšo sestro, katero je ljubil nežno in goreče, ki mu pa njegove ljubezni ni vračala z enako mero. Ljubosumna je bila na ljubezen svojih roditeljev, ki jo je uživala poprej izključno, a sedaj si jo je morala deliti s tem mlajšim bratom. In še to — zdelo se ji je, da je pripadel večji del te ljubezni njemu. Smatrala je brata za vsiljenca in šele pozneje v letih zrelejšega razuma

je zapustila to nespametno stališče, [je čutila bolj po sestrsko, vendar pa ni bilo v njenem ozkem, neplodnem srcu, kjer se je zgodaj preveč razrasla sebičnost in neplodna gizdavost, sploh nikdar prostora za kakršnokoli ljubezen. Njeno prijazno vedenje, priljudni usmevi, popustljivost v nevažnih stvareh so veljali, kakor je navadno, za golo dobroto. Vrhutega je bila lepa, namreč v vseh razmerah pravilnega obraza, polt snežnobela, oči sinje, zobje višnjevkasto beli in lasje temno zlato: vendar pa je vsem tem barvam in črtam manjkalo eno, glavno — duša, čeprav se je malokdo potrudil, da bi to zapazil. Zgodaj je opazila to z bolestjo in tesnobo samo ena oseba, toda ta ni tega zaupala nikomur, molčala je in molila: to je bila njena mati. Pri drugih ljudeh je veljala Roza Marija za angela.

Gospa Plojharjeva, tiha, mehka in preprosta oseba, vnetja za prirodo z vso sladkoto poezije in ljubezni, je potekla iz bogate rodbine ter dobila krasno in dobičkonosno posestvo za doto. Nikdar se ni ogrela za življenje v mestu in kadarkoli je le mogla, se je peljala z otroki v Havranice do svojega mirnega, prijaznega gnezdeca na južnem Češkem. Sin njen je po njej poddedoval to rahločutnost za gozde in loke, in čeprav se je oče temu posmehoval, se je javila pri njem ta naklonjenost že v letih detinstva. Havraniški gradiček mu je bil vedno prava domovina in proti zimi se je vozil z materjo v Prago kakor v prognanstvo.

Jan Marija je bil rojen poet in havraniški grad, stari, volhki njegov vrt, lesovi in polja, gore in vode naokrog so bili prvi predmeti, ki so se dotaknili njegove fantazije. Obenem je njegova pestunja, stara Beta, s svojimi bajkami, s svojimi pravljicami o Libuši in njenih sestrah, o Krokovi modrosti, o vitezi, ki spe v Blaniku, o starih proročtvih, ki obetajo rešitev češki zemlji, nevede budila v njegovi mehki in sanjavi duši prvo hrepenenje po kraljestvu idealov, prva ganotja ljubezni do rodne zemlje. Beta ni bila navadna ženska, dasi o tem ni vedel nihče in ona najmanj. Niti v sanjah ni slutila, da je bila pesnica — beseda, ki je ni niti poznala in bi je ne bila niti umela. V Beti se je nahajalo nekaj velikega, vznese-

nega; bila je kakor sibila in povsem nevsakdanje podobne. Njena postava visoka, suha, njene oči tako jasne, da so na tem njenem zagorelem, malce trdem obrazu, presenetile vsakega. In to je bilo vsem vidno, zato so jo v šali imenovali „prorokinjo“. In vsak jo je rad poslušal, kadar je začela pripovedovati. Najrajši je pripovedovala o dolгих zimskih večerih in takrat niso samo otroci radi k njej prisedli, ampak tudi odrasli ljudje. Navadno se je to zgodilo po večerji v dolgi, nizki sobi v pritličju poleg kuhinje, kjer se je družina zbirala z delom. Tam je bilo staro kamnato ognjišče; na njem so zažgali nekaj suhljadi, ki je prasketala, svetila in se višnjevasto dimila, in v tem somraku je na nizki klopi sedela Beta ter se vznášala s tokom svojih pravlјic. Govorila je s tiho navdušenostjo, puščala svoje pletenje v naročje in dvigala dolge, koščene roke v velike, včasih tragične kretnje, če je pripovedanje zahtevalo. Takrat Jan Marija ni obrnil od nje pogleda, srce mu je bilo, gorele so mu oči in obraz, neizrekljivo blaženega se je čutil v tem svetu sanj in idealov, čeprav se je marsikdaj z velike, črne Betine sence tam za njo na steni odbijala strašna groza. To je bil pojav orjakinje in Jan Marija se je bal, da bi ne vstala, z glavo ne prodrla oboka in jim ne razrušila gradu nad glavami kakor Samson, o katerem je bila nekoč na svoj način že tudi pravila.

Ko so šli zjutraj na izprehod, so se dečku zdeli ribnik, reka, lesi in loka sama skrivališča bodisi dobrih, bodisi groznih bitij, vsak oblak mu je bil prečuden ptič, vsak ptič popotnik in gost z nekakšnega rajskega otoka, ležečega v valovitem morju za steklenimi gorami. Iz tega sveta, polnega čarov, vzduha, svetlobe in poezije, so ga peljali vselej v Prago, v ozko ulico, ga zapirali v sobo, katere okna so gledala na pusto dvorišče, kjer je bilo videti samo kočijaža, kako umiva blatni voz, kjer je bilo slišati samo deževno vodo, lijočo se od kapu. Naposled so ga peljali v šolo, kjer se je smrtno dolgočasil. Sovražil jo je in roditelja sta se užalila, da nima veselja k učenju, da nima talenta. Nekega dne je prišel skrivaj v očetovo pisarno, kamor mu je bil prepovedan vhod. Kako je to čuden lokal!

Soparno in mračno je bilo tam. Nekaj godrnjavih ljudi je sedelo tam za grdimi mizami, povsod so ležale kope ožoltega papirja in velike zaprašene knjige, neprijetno je dehtelo po slabem pečatnem vosku, po volhkkih dežnikih in baš ugaslimi svečami. Jan Marija je čutil tak duševni in telesni odpor, da mu je prihajalo slabo. Zbežal je in sedel ves dan v kotu svoje otroške sobice, zanemarjajoč igrače in podobice. Slučajno je rekel oče tisti dan pri kosilu, da postane Jan Marija tudi advokat, kakor je on. Deček je zagledal te nemarne, dolgočasne sobe pred seboj, je začutil smrad onih sveč, dežnikov, zaprtega zraka, ugledal te mrmrave obraze onih nad orumenelim papirjem sklonjenih postav, pobledel je in polastila se ga je predsmrtna groza, udaril je v jok in tako divje se je branil takega nemamečega pogleda v bodočnost, da ga dolgo niso mogli potolažiti; in zadivljeni oče ni nikdar več privlekel na dan podobnega predloga, tolažeč se s tem, da sreča njegovega sina še pamet. Deček pa je skrivaj za trdno sklenil, da prej zbeži v one črne lesove, ki so šumeli krog havraniškega gradu, nego se vda takim mukam. Tista groza in tisti odpor proti temu in vsakemu podobnemu poklicu sta mu za celo življenje ostala v mislih.

Deset let je bil star, ko mu je oče nagloma umrl. Bolest Plojharjeve gospe je bila neizmerna, ljubila je svojega moža z vso dušo. Njeno zdravje se je tako razmajalo, da se že nikdar več ni popolnoma popravila. Z velikimi denarnimi izgubami je pustila vse v Pragi in se zatekla z otrokoma na svoje posestvo na južnem Češkem. Za Jana Marijo se je začelo na ta način novo življenje. Šol se je na mah osvobodil, ker gospa Plojharjeva ni nameravala, se vrniti še kdaj v Prago. Dobila je za svojega otroka učitelja, ki se je z njima preselil v Havranice.

To je bil človek miren in potrpežljiv. Roza Marija ga je s svojimi muhami zelo mučila, a iskal in našel je za te muke uteho v mehkosti in udanosti svojega učenca. Jan Marija je postal takrat priden učenec, zlasti jezikov, ki jih je njegov učitelj nekoliko umel, se je marljivo lotil zaradi čitanja, ki se mu

je v stari grajski knjižnici kmalu vdal še preveč. Knjige, ki jih je goltal noč in dan, so mu nadomeščale Betine bajke, ker starka se je bila že odpravila v kraj onih sanj in idealov, o katerem je toliko govorila, v raj onih angelov in svetnic, o katerih je toliko premišljevala in prepevala. Dečkovi ideali so dobivali sedaj pomalem odločno obliko, imeli so sicer še v tistih starih sanjah in bajkah svoje korenike, vendar pa so se znatno bližali resničnemu svetu; neki heroizem, hlepeč po visokih dejanjih, in pa hrepenenje po cestah do daljnih morij in do sedaj še neodkritih svetov, te misli so ga nosile veninven na perotih. Po cele ure je sedel Jan Marija v solncu na zemlji, knjiga je ležala poleg v travi, ter gledal na valovita zelena polja, ki so se mu zdela, v vetru razčeperjena, široko morje; tam je videl ladje plavati, videl samega sebe, kako na ladji pristane k bregu, kako se z mečem v roki bori proti divjakom, kako jih zavojuje, da bi jih seznanil z dobroto križa in Kristusovega nauka, kako ustanovi veliko državo, postane kralj ter se zmago-slavno vrača nazaj na Češko po mater in z vencem zlate slave na glavi po svojo sestro ...

„Ne, ne, tako to morda ne bode,“ se je zasmel ob prilivu trezne nezaupljivosti; toda kmalu zatem je že zopet ustanavljal neodvisle kolonije na kakšnem otoku. Postavljal je tam nekakšno Akropolo, belo, mramornato, ogledujočo se v sinjem morju ... Nove Atene so tam cvetele, a tokrat Atene češke! ... In zagledal se je v to častljivo, v neko sladko žalost zastrto jugočeško pokrajino, prepreženo s Šumavo, in njen otožni mir je budil v njem elegične občutke, njen veliki horizont in veličastni značaj mu je na čudovit način privedel v misel viteško, fantastno pobarvano hrepenenje in nehote se je spomnil onih vitezov, ki še vedno spe v Blaniku, ter si utripajočega srca želel, da bi to bilo več nego pravljica, da bi v resnici vstali, podali tudi njemu meč za osvoboditev te zemlje, ki so jo hoteli konji tujcev raznašati na kopitih; in zagledal se je na mah sredi obrovskega viteškega klanja, brodil je po krvi, padal, umiral na meji ter videl, kako vihte angeli nad njim bele prapore, slaveč njegovo

junaško smrt in hrabrost, ki je bila pomogla do zmage ... Tiste dni se je tiho čudila njegova mati, zakaj pač njegove oči tako plamene, zakaj se vsak hip orose in zakaj zatrepečejo včasi njegove ustnice.

Sčasoma je njegov ideal zopet nekoliko izpremenil obliko, pa v celoti je ostal vedno to, kar je bil v početku. Jan Marija je čital namreč neki prevod Eshila in ta ga je pretresel. Zdajci se mu je zazdelo, da je bil priveden na cesto svojega poklica. Njegova duša je zaklicala: „Pesnik bodeš ... Toda takšen, kakor je Eshil!“ je rekel deček ter pristavil: „Takšen, kakor je bil Cervantes in Camoens“, katerih životopise je bil že čital. Z drugimi besedami je to pomenilo: „Pesnik bodeš in junak obenem! Samo takrat odložiš pero, kadar bo treba prijeti za meč! Meč se bo v tvoji roki menjaval s peresom!“ In sanjaril je tedaj živeje, več in večkrat nego kdaj poprej. Kaj je vse čakalo nanj! Pota do teh daljnih pokrajin, kamor zanese Kristusov nauk, boji brez konca kakor pred Trojo za neskončno slavo češke zemlje in pesnenje žaloiger tako pretresujočih kakor Agamemnom in Prometej! O, kako ogromna, krasna stvar je življenje! Ko je tako begal za blodnjami, je premišljevala njegova mati, v kateri smeri naj bi ga pripravljala za resno življenje. Treba se je bilo odločiti za kakršensibodi neizgrešljiv cilj. Začela je sina v važnem pomenku v učiteljevi navzočnosti izpraševati, kaj bi hotel postati. Jan Marija ni bil v najmanjši zadregi, Eshil, Cervantes bo! Pesnik in junak bode. Mati in učitelj sta se zgrozila, ko niti razumeti ni mogel, da se ni mogoče zadovoljiti z njegovim odlokom, da to ni igrača, kar je sklenil. Ni hotel verjeti, da se treba v prvi vrsti preživiti, da na zemlji bore malo velja prisposodba o pticah pod nebom, naposled ni hotel verjeti, da je dete, za svojo starost v nekaterih ozirih, ki se imenujejo „praktični“, še preveč nerazvito. Prvikrat v življenju sta ga mati in tisti dobri učitelj užalila, a hladni, zaničljivi sestrin posmeh mu je privabil najbolestnejše solze. Po dolgih besedah, po neskončnih vprašanjih in pojasnilih je naposled z učiteljevo pomočjo izrazil svojo željo po junaštvu, svoje hlepenje po daljnih cestah s

trezno željo, da hoče torej postati vojak in mornar. Eshil in Cervantes sta zastran ustvarjanja nesmrtnih del docela odpadla, mati in učitelj sta ju odbila z usmevom, ne z žalečim, kakor je bil oni hladni zasmeh sestre Roze Marije, pač pa z naravnost odklonilnim.

„Dobro si vse premisli, drago dete,“ je naposled rekla mati, objemajoč in gladeč ga po obrazu in po laseh. „Prehiteti se ni treba.“

Toda njegova formula je bila stalna in trdna: „Nič drugega ne bom nego pomorski vojak.“

Takrat ga je začel učitelj pripravljati, mati je s pomočjo varuha in svojih sorodnikov ukrenila vse potrebno, in Jan Marija se je končno poslovil od nje, od sestre, havraniškega gradu in od češke zemlje. Učitelj ga je spremil do Pulja v mornarsko akademijo. Havranice so gorele v rožnati svetlobi jutranje zarje, ko jih je zapuščal Jan Marija, in takšne so mu ostale v duši. Ko se je na postaji ozrl v smer stare domovine — je bila zarja ugasnila. Malo je slutil, kako je takrat tudi zanj ugašala rožnata svetloba življenja, ko se je peljal prvič v svet, in kako mu je bilo sojeno, da ne vzplameni nikdar več tako čisto in jasno.

Ni trajalo dolgo, precej po vstopu v mornarsko akademijo mu je začela padati mrena iluzij z oči. Naglo in bolešno je prišel do prepričanja, da je vse drugače na tem svetu, nego si je doslej mislil. Duh onega zavoda, njegovi sošolci, predstojniki, vse mu je bilo tuje, vse se mu je zdelo sirovo, njemu, ki je nosil žensko, trpno, mehko dušo v sebi. Toda baš ta njegov trpni, več sanjajoči nego misleči značaj, mu je omogočil prebivanje v novem nesimpatičnem okrožju, ga je učil prenašati, molčati in se zapirati v sebe.

Cimdalje je tam bival, tembolj je spoznaval svojo zmoto, z notranjim plačem si je rekel, da je bil izgrešil svoj poklic, zdaj je vedel, da je tako velik razloček med vojakom in med junakom, katerega diči mišljenje in vzlet, kakor med treznostjo življenja in poletom k idealu — vse to si je pravil tista leta — da bi se pa odločno vzdignil, zapustil akademijo, ubral drugo pot, poiskal drug poklic — do tega se Jan Marija ni

vzmogel. Tudi mu to ni kaj dosti prihajalo na misel. I kaj pa naj postane? Poklica ni čutil do ničesar.

„To je moja usoda,“ si je žalosten govoril ter iskal tolažbe v tem, da se mu po končanih studijah izpolnijo vsaj tiste sanje o daljnih potih za morje. V tem pa so mu ostale na dnu duše kot ideal vsega, kar je na svetu krasnega, te drage, tihe Havranice in pokrajina, kjer so se nahajale. Tropski lesovi niso mogli meti močnejšega čara nego ona sladka polja in loka, nego one turobne gore s temnimi, večno zelenimi jelovimi gozdi. Kako hrepeneče je sanjaril o tem raju svojega detinstva! Videl ga je zdaj v solncu ozarjenega, zdaj v senci najtemnejših oblakov, zdaj v pomladanskem cvetu, zdaj v zapadlem snegu, po katerem so blodile modre sence ali se parilaval rdeči žar zapada. In ta havraniški grad s starim sadnim vrtom, polnim skrivljenih jablan in hrušk, z onim zelenjakom v bivšem širokem, seženj globokem okopu, ki se je vil krog grada! Zelo je bil zelen, vedno vlažnat, ker ta okop je bil v prejšnjem stoletju, ko je bil grad postavljen, poln vode, kjer so plavali labudi. Včasih je bil pogrešal ono vodo, posebno pa labude, o katerih se je obdržalo ustno sporočilo; toda sveže zelenje travnikov, vonjava rožnih grmov in jasna rumenina nešteti solnčnic, ki so tam rasle, so bogato nadomeščale ono minulo poetično ptičjo slavo. Ah, misliti o havraniškem gradu, o njegovih prijaznih sobah, napolnjenih s staromodnim, lisičjerjavim pohištvom, to ga je navdajalo z najslajšim razkošjem. Mnogokrat se mu je prikazala ganljiva podoba, kako sedi v eni teh prijetnih sob, topli pozimi, hladni poleti, blede, kljub svojim sivim lasem še lepa žena z otožnimi očmi — njegova mati! Glej, sedi na majhnem divanu in tanke, lepe, fine njene roke so pri ročnem delu, ali pa razkladajo po mizici nekakšno pasjanso, ugiba in prebira pol v šali pol zaupljivo iz elegantnih, prijetno dehtečih kart, obeta li usoda za najbližnjo prihodnost blagor — oh, Jan Marija je dobro vedel, o kom premišljuje ta dobra mati pri oraklju, komu želi blagor in srečo. Vedel je, da tistemu, ki je molila zanj vsak večer pred začrnelim obrazom Matere Božje! Solze

hvaležnosti in ljubezni so mu stopale vsakikrat v oči, kadar se je tega spomnil, bil je prepričan, da ne more nič dražjega imeti na zemlji nego njo in Rozo Marijo in Havranice z vsem onim svetom sladkih in blagih spominov!

Kako ga je torej zbolelo, ko je zapazil, da so mu hoteli v tem domu strogega reda, kjer je sedaj bival, izruvat iz srca one njegove najdražje spomine! Sicer niso mislili o Havranicah, za katere niti vedeli niso, a prezirali so zemljo, na kateri je stal ta njegov dragi dom, ono zemljo, katere majhen, toda krasen del je bil ta dom. Za nje ni bilo na svetu one zemlje, o kateri je govorila Beta, da jo hočejo sovražniki raznesti „na konjskih kopitih“, tajili in zavračali so jo z zaničljivim zasmehom. Siloma so ga hoteli navdušiti za drugo, „širšo“ domovino, katero je Jan Marija kot mačehinsko, tujo neprijazno tem bolj sovražil, čim več so mu jo vsiljevali. Za jezik tiste njemu drage zemlje pa so kazali sirovo prezirnost. O, s koliko silo je ljubil sedaj to svojo ubogo, zavrženo Češko! Zdela se mu je častitljiva kakor mučenikov kdo in žarela mu je z najsvetejšo glorio. In jezik davnih dedov je začel spoštovati kot nekaj tajno posvečenega. Vendar pa njegova ljubezen, kakor tudi njegova upornost, ni imela besed, ker si ni našel prijatelja. Samo sestri je včasih odkrival svoje srce, pred materjo tega ni jemal v misel, ni je hotel užaliti. Toda Roza Marija ni nikdar z besedico odgovorila na te vzkrike njegovega utesnjenega domoljubnega čuta; ob vsem, kar se godi doma, mu je verno, čeprav suho pošiljala poročila, toda njegovemu srcu ni izpregovorila ves čas niti enkrat. Jan Marija je mislil, da molče trpi ž njim — pa ona se mu je na skrivnem smejala. Naposled se tudi njej že ni več razodeval. Molčal je in trpel. Pa eno tolažbo je vendar še imel, gotovo in sladko — poezijo. Ne da bi samo čital vsa dela fantazije, ki so prišla pogosto na tihotapski način v mornarsko šolo, ampak jel je tudi sam uresničevati davne svoje sanje. Pisal je na skrivnem — žaloigre. Prva je bila „Kraljica Tomira“. Najpoprej je napisal zadnji prizor, kjer potopi Tomira odsekano glavo onega, ki je tako dolgo pokoril njeno

in tuje države ter bil končno premagan, v zlato, z njegovo lastno krvjo napolnjeno posodo; in vse svoje navdušenje, vso svojo upornost in obupnost, vse sovražstvo do tiranstva je položil Jan Marija v tem prizoru kraljici Tomiri v usta. Za njeno strastno preklinjanje si je vzel vzorec iz tragedije velikega Corneilla, kjer sestra Horacijev divje kolne Rim — to kletev je umel na pamet. Rzsodil je, da se mu je ta prizor s kletvijo in zmagoslavjem posrečil, prečital si ga je večkrat na skrivnem z zadovoljstvom in ponosom. Ostali del tragedije pa se mu ni hotel tako dobro obnesti, zdel se mu je slab, brez življenja, in naposled je vse skupaj vrgel v ogenj. Cel mesec je bil potem užaljen, pa kmalu mu je vzknila zopet nova nada v srcu in je upal, da se mu „Dragomira“ bolje posreči. Premišljeval je o njej, kadarkoli je imel čas.

Svojih prvih počitnic ni preživel v Havranicah, kakor se je bil nadejal. Mati in sestra sta se preselili kmalu po njegovem odhodu na vročo željo poslednje za daljšo dobo v Prago, in ker se je materi zdravje hujšalo, se je napotila pozneje v neko alpsko kopališče, kamor ga je poklicala k sebi na počitnice. Prestrašil se je bil njenega bolnega stanja, no čez nekaj časa se mu je zdelo, da se je popravila tako, da se je odpeljal pomirjen. Čez leto ga je osupnila vest o sestrini poroki. Čakala je nanj do počitnic, da bi bil tudi Jan Marija navzočen pri slavnosti in bi se v Pragi seznanil s svojim bodočim svakom. Zelo ugodna je bila ta možnost, kakor mu je pisala mati, in pismo Roze Marije je žarelo sreče. S kakšno radostjo ga je to napolnilo! Pripeljal se je na poroko, toda čeprav se je silil, da bi z bratovsko ljubeznijo cenil onega, ki si ga je bila Roza Marija izvolila za soproga, se ga vendar nikakor ni mogel okleniti. Njegov hladni, samoljubivi značaj ga je mrazil in žalil. Roza Marija pa ni žarela toliko v sreči, kolikor v zmagoslavju — v krutem in nizkem. Bila je namreč „izruvala“ svojega ženina drugi deklici, ki je bila ž njim že skoraj zaročena, in govorila je o svoji zmagi in o premagani soljubovnici s takšno cinično nedelikatnostjo, da se je zgražal njen brat in se mu je zgusil prazni domišljavi usmev tega

„izruvanega“ ženina. Prvikrat je videl svojo sestro brez one gloriije, ki jo je bila njegova ljubeča duša predla ves čas dosedanjega življenja krog nje. Tesno mu je postalo v tem občutku iztreznjenja, iskal je tolažbe na obrazu svoje matere, hotel je na njem razbrati, da se moti, da dela sestri krivico, toda v njenem bolestnem usmevu, v tresočem se zvoku njenega glasu, ko je s tiho, prosečo besedo opominjala Rozo Marijo, je bral le potrdilo za svojo bojazen. Iznenada instinktivno se je vprašal v svoji notranjosti: „Pa to naj bo ljubezen, kar ta dva veže drug na drugega?“ Ni si upal odgovoriti temu vprašanju. Predstavljal si je s to besedo sicer nekaj nedoločnega, pa vendar nekaj docela drugega.

Vesel je bil, ko sta se po poroki odpeljala in se je z materjo mogel zateči v drage, tihe Havranice, kjer je v sladkem snivanju in v najnežnejši ljubezni preživel ž njo še dva tedna. Tudi njej se je zdelo, da se ji je olajšalo pri odhodu novoporočencev. Nista govorila o njiju, govorila sta sploh malo, marveč sta gledala drug drugega in čitala sta si toliko globokega čuvstva, toliko nežnosti v očeh, da jima ni trebalo besed.

Ah, s kakšno ginjenostjo se je pozneje spominjal krasnih, jesenskih tistih večerov, zlatih v usmevu tiho umirajočega solnca, svetih v trepetu dveh globoko ganjenih src! Hodila sta kakor dva zaljubljenca po sadnem vrtu skupaj na izprehode, gledala sta z nekim prijateljskim čuvstvom na ona stara drevesa, na njih mahovita debela, na dolge krivenčaste veje, kjer je viselo zoreče sadje, na dom, oblit z zaplavo rožnate svetlobe, na rokokove, po balustradi bivšega okopa razstavljene vaze in doprsne kipe z lavorjem venčanih rimskih cesarjev z nekoliko naivnim, celo abotnim smehljajem na obrazih, ki so kazali žolte lišaje, kakor bi bili pozlačeni; in vsi ti predmeti so se jima zdeli polni intimnih čarov, polni duše: nudili so jima snovi za vesele in ganljive opazke. Tako domače jima je bilo, milobno, lahko. Držala sta se za pod pazduho in večkrat je pritisnil Jan Marija to belo, blede roko k prsim, kakor bi se bal, da se mu izmakne in mu jo vzamejo, in večkrat se je ona roka v enaki bojazni

potresla, kakor bi se ga hotela krčevito prijeti. Nikoli se ni bil od matere tako težko ločil kakor takrat. Moral je zbrati vse svoje sile, da bi skril svojo razburjenost; spremila ga je na kolodvor oddaljene postaje in ni videla, kako je samotni v vagonu sklenil roke, ko je bil vlak zapeljal do širokega polja, a tudi on je ni videl, kako se je bleda zgrudila na blazino svoje kočije in se je brez solz, napol v omedlevici pripeljala v svoj grad, ki je postal tih in zapuščen kakor rakev.

Čez pol leta so ga poklicali s strašno kratkim brzojavom v Havranice:

„Mati te hoče videti še enkrat, pridi hitro,“ so se glasile zlovešče besede, ki bi ga bile skoraj usmrtili, čeprav so ga bili, prečitavši brzojav prej nego on, pripravili nanj. Podpisan je bil „Leopold“, soprog Roze Marije.

Našel je mater še živo, pa na duhu tako potrto, da se mu je zgrozilo. Mislil je, da znori. S silo so ga spravili od njene postelje, ko je bila zaspala. Havranice so bile vse izpremenjene, sobe natrpane z modnim, kričečim pohištvom, z neokusnimi igračami. Roza Marija in njen soprog sta bivala sedaj tam stalno. Svojo tovarno na severnem Češkem je bil prodal in je živel iz svojih rent.

„Leopold je tako praktičen,“ mu je rekla Roza Marija. „Gotovo misli o kakšnem novem, dobičkonosnem podjetju.“

Jana Marije so se premembe v Havranicah neljubo dotaknile, smatral jih je skoraj za oskrumbo in je domneval, da se je vse to zgodilo v kljub preveč slabemu materinemu odporu. Bolelo ga je, da se je v svojem domu pokoril tujim zakonom. Tako se mu je skraja zdelo, a v kratkem že o tem ni mogel dvomiti, preočito je že bilo in čital je tudi z obrazov vseh domačih ljudi, da na gradu uvaža vsak Leopolda za pravega gospodarja.

Čez nekaj dni se je materi zboljšalo. Postala je čilejša, bolj sebi podobna. Držala je sina za roko, kadar je sedeval poleg nje.

„Leopold je tako praktičen,“ mu je rekla kakor poprej Roza Marija, toda z glasom, ki se je tresel in

čudovito segel v srce. Zdelo se je, da je hotela kaj več reči, slišal je, da je zašepetala: „Potrebno je to bilo, milo dete ...“ Pa obmolnila je, ko je vprašujoč pogledal nanjo. Zapazil je, da se je nekako boječe ogibala pogledom svoje hčerke, ki so se resno upirali vanjo. Ko je bil Leopold stopil v sobo, ni izpregovorila več besede, toda roke svojega sina ni izpustila. Včasi jo je silneje stisnila in hipoma je postajala ta njena roka, ki jo je Jan Marija neprestano poljubljal, grozničavo vroča ali pa ledeno mrzla.

Proti večeru je postala gospa Plojharjeva nemirna, neprestano je gledala na staro uro, ki je visela nasproti postelje.

„Jene,“ je šepetala naglo, „ta zakon ni tako ugoden, kakor smo mislili ...“

„Ne premišluj sedaj o tem,“ je odgovoril osupel in še bolj ga je prevzel bolester izraz njenega pogleda.

„Ti si bil vedno moje veselje, Jene Marija, ti moj najdražji,“ je zopet šepetala mati, „kaj ne, ti bi mi odpustil, ko bi ti storila krivico?“ Težko je dihala.

Zgrudil se je na kolena, ni mogel govoriti, dušile so ga solze, strastno je poljubljal njeno roko.

„Prisilila sta me,“ je šepetala, „odpusti mi, odpusti moje slabosti ...“

Roza Marija jo je držala za drugo roko.

„Ti se razburjaš,“ je rekla in zardela do ušes.

Pa mati se ni pustila dalje zadrževati. Zbrala je vse moči in sedla v postelji.

„Sin!“ je rekla na glas. „Bojim se, da sem ti storila krivico. Toda obljubi mi za mojo globoko, dolgo in verno ljubezen, da hočeš v miru živeti s svojo sestro.“

„Obetam, obetam,“ je bruhnil Jan Marija iz sebe. „Prisegam ti to.“

„In meni odpustiš?“ je vprašala sladko in s srečnim smehljajem, ki mu je dejal, kako se zanaša, da ji odpusti. Kaj naj odpusti? Tega ni vedel. Lahko je položil njeno glavo v svoje naročje, njegovo obličje je bilo nagnjeno k njej. Govoriti ni mogel, vse njegovo telo se je tréšlo konvulzivno, no njegove oči so tako gledale nanjo, da je zažarela radosti.

Vse drugo je pozabila, skonila se je k njemu, vzela s tresočima rokama njegovo drago glavo in si jo pritiskala na srce. Roza Marija je šla hitro iz sobe, da pokliče svojega moža in milosrdno sestro, ki je stregla materi. Tekla je po dolgem hodniku, ni si upala na glas klicati, čutila je bližino smrti in ji je njen majestat vzbudil strah in nedobrovoljno spoštovanje.

„Jene,“ je šepetala mati, „blagoslavljam te. Srečen bodi, otrok! Bog te blagoslovi — ti me nisi nikdar razžalil.“

Solze so ji tekale iz oči, njene ustnice so trepetale, trudna se je pogreznila nazaj v blazine.

Ko so vstopili Roza Marija, njen mož in milosrdna sestra, je bila gospa Plojharjeva mrtva in njen sin je ležal brez zavesti na zemlji.

Mlada gospa si je zakrila obraz in je zaihtela.

„Bodi silna,“ je rekel Leopold, „saj te to ne more presenetiti.“

Nuna je zatisnila umrli oči.

„Pomagajte mojemu bratu,“ je rekla Roza Marija.

Nuna, blede, velika in mirna, je uprla svoje izrazovite oči vanjo ter govorila tiho in milo: „Molimo za to, ki je odšla. Bratu svojemu privoščite še trenotek nezavesti. Ubožec! Popolnoma je osirotel. Nikogar nima.“

Roza Marija se je ostro ozrla vanjo, nekaj je hotela reči, pa je molčala, zardela in potepla oči.

Milosrdna sestra je molila na glas očenaš, soba je bila že polna poslov, vsa hiša se je zbrala, in jok, glasen in odkritosrčen, se je ozival iz vseh kotov. V tem, ko je nuna krepila Jana Marijo, je Roza odšla s svojim možem.

„Preveč je ginjena,“ je rekel Leopold vsem navzočim. Pogledal ni nikogar.

„Brzjavi v Prago zaradi žalovanja,“ je rekla Roza Marija, ko sta bila sama v njeni sobi, ter si brisala svoje suhe oči.

„Sem že včeraj pisal,“ je odgovoril, „vedel sem, da je katastrofa blizu, neizogibna —“

V vsem je bil tako praktičen, ta Leopold!

Dan po pogrebu je imel z Janom Marijo kratek, pa zelo važen pomenek, kakor je rekel. Tikal se je zapuščine.

„Najbrž ne veš,“ je rekel, „da se je rajna tvoja mati nekaj zadolžila. Tako dobra je bila, vsem ljudem je tako rada verjela! Skratka, okradali so jo, oskrbnik, pristavi, posli, vsak. Proti koncu si je morala izposojevati precej visoke zneske deloma v banki, deloma sem ji pomagal sam —“ zamolčal je ter nepremično upiral oči v svojo smotko, kakor bi od nje pričakoval čudeža.

„Ti denarji so na posestvo vknjiženi, vse je v redu v knjigah, in tvoj varuh se bo o vsem prepričal sam, njemu pojasnim vse to na drobno, tebe sem hotel samo obvestiti . . . Tu so izpiski iz knjig, da boš vedel, koliko —“

Počasno je izvlekel neke papirje ter jih položil na mizo.

Jan Marija jih je odrinil. Leopold se mu je gnusil. Imel je srce kakor v kleščah. Začel je, dasi nejasno, slutiti vse te spletke, vso grabežljivost.

„Kako so jo mučili, kako so jo pač mučili, predno je privolila, ta uboga mati!“ se je ozval vzkrik v njegovem srcu, in prijel se je za glavo. Zdelo se mu je, da ne preživi te boleti. V tem je vstopila njegova sestra. Srce mu je zatrepetalo.

Ona je bila edino bitje na svetu, katero bi sedaj mogel ljubiti, kjer bi mogel najti, ako ne tolažbe, pa vsaj olajšanja.

„Dragi moj,“ je rekla Leopoldu, „tukaj mi je preveč otožno. Povsod jo vidim, to ubožico. Zbolela bi tukaj, mislim, da bi bilo najbolje iti za nekaj časa kam drugam, kjer bi nas nič ne spominjalo naše izgube. Vso noč sem mislila o tem. Pojdimo na Dunaj!“

In začela mu je nalivati kavo za zajutrek.

„Mnogo sladkorja?“ je vprašala brata. „Sem že pozabila, imaš li rad sladko —.“

Čez trenotek je rekla: „Lahko bi morda z nama nekaj časa bival na Dunaju, Leopold bi mogel pisati za dopust v Pulj —“

„Ne,“ je odgovoril Jan Marija suho in kratko. Bruhnil je to besedo tako silno iz sebe, da sta oba zakonska nekoliko presenečeno pogledala nanj.

„Razlagal sem Janu pravkar naše denarne zadeve,“ je rekel Leopold in mu iznova porinil papirje.

„Ah, to je dolgočasno,“ je menila mlada gospa. Jan Marija je zbral vse svoje moči. „Roza ve o vseh teh stvareh, vseh teh zadevah?“ je vprašal na videz mirno, toda srce mu je bilo kakor pred usmrtnitvijo.

„Kaj pa,“ je odgovoril Leopold. „Brez posvetovanja ž njo se ni ukrenilo nič. Je o mnogo praktičnejša nego ti, moj mili. Mislim, da se je izprevrгла po očetu, mogla bi postati advokat,“ se je šalil.

„Dabi še jaz izgubila glavo kakor mamica, ubožica!“ je rekla Roza Marija.

„Vse je torej v redu, vse,“ je rekel Jan Marija ter vrnil svaku papirje, ne da bi jih bil udostojil le enega pogleda. „Vse je v redu,“ je ponovil ter vstal. „Vse je končano,“ je šepetal sam sebi na poti k durim in bilo mu je, kakor bi slišal velike zvonove globokega, na smrt žalostnega zvoka zvoniti mrliču.

„Nič nisi pil,“ je klicala za njim Roza Marija.

„Nimam sestre,“ si je šepetal na stopnicah. „Ah, tudi ona jo je mučila!“

Zgrudil se je v svoji sobi na divan. Brez solz, brez misli, top v svojem obupu je ležal nekaj časa. Potem je naglo vstal ter hitro zložil svoje stvari v zaboj.

„Proč odtod!“ je govoril na glas. „Groza bije iz njiju — iz teh ljudi.“

Iz teh ljudi! Tuja mu je postala Roza Marija kakor ta praktični Leopold. Ihtenje mu je stopalo iz samega srca do grla in mu grozilo, da ga zaduši. Nekdo je potrkal dvakrat na duri.

„Noter,“ je trudno dihnil iz sebe. Vstopila je milosrdna sestra. Pozdravila ga je, lahko naklonivši glavo, potem je obstala, držeč veliko molitveno knjigo na srcu.

„Odhajam,“ je rekla naposled s tihim glasom, v katerem je bilo nekaj dremotnega.

Mladi mož jo je naglo prijel za roko.

„Vi ste ji zatisnila oči,“ je ganjen govoril, „vi ste jo položila v krsto, vi ste popravljala blazino, na kateri je spala! Videl sem, da je gledala z ljubeznijo za vami, kadarkoli ste šli preko sobe. Vi ste čuli ob

njeni postelji, vi ste jo tolažili. Sestra, zahvaljujem vas!“

In goreče je pritisnil njeno roko k ustnicam. Prestrašena mu jo je odtegnila in po njenem obrazu se je razlila lahka rdečica. Ginjenost jo je silno prevzela. Borila se je trenotek s svojim ganotjem, predno je mogla izpregovoriti.

„Tisto noč, predno ste prišli,“ je pravila. „je mislila rajnica, da je to njena zadnja noč. Rekla mi je takrat: Ako ne vidim več svojega sina, mu recite, da je bila moja ljubezen vsa njegova. On mi je najdražji, kar imam na svetu. Recite mu, da morda nisem delila pravično. Toda vem, da se on ni tako navezal na minljivo posestvo kakor njegova sestra. Čeprav sem delila svoje imetje v slabotni uri nepravično v prospeh svoje hčere — nisem delila svojega srca — nikdar svoje ljubezni — celo srce je njegovo, vsa moja ljubezen je samo njegova. On je moja poslednja misel. Potem je zahtevala, naj ji odstrižem šop las.“

Sestra je odprla svojo knjigo in vzela iz nje zvitek sivih las.

„Tukaj so. Rekla je, naj vam jih oddam.“

Naposled je mogel plakati. Poljubljal je one lase in goreče je ponavljal: „Hvala, hvala, sestra!“

„In tukaj je ključ k njeni rakvi,“ je pristavila nuna. „Mislim, da ga nihče ne bo zahteval od mene. Pri-lastujem si morda preveč pravic —“ pobesila je oči in mu podala drobni, pozlačeni ključek do kovinaste rakve.

„Bog vam povrni vašo dobroto, sestra!“ je rekel.

„Bog vas spremljaj,“ je rekla milosrdna sestra. „Zdravi ostanite in z Bogom!“

Tiho, kakor je bila prišla, je odšla. Pri durih se je še enkrat nehote obrnila ter ganjena pogledala na bledega, krasnega, v solzah se topečega mladega moža. Njemu se je zdela pojav iz boljšega sveta. In obema se je zdelo tako čudno, ker se morata ločiti, da bi se nikoli, nikoli več ne videla na tem svetu, kjer ju je bil spojil trenotek bolesti in truda.

Pa razlogov nista imela, da bi se še dalje razgovarjala. Ta misel jima je obenem, nedoločno, nena-

doma proletela dušo. Spremil jo je noter do stopnic ter jo iznova zahvalil. Počasno je stopala, ali ozrla se ni več. Kmalu je zaslišal ropotanje voza, ki jo je odpeljal na postajo. Njegova bolešć se je pomirila, nekaj sladkega, nejasnega mu je zapustil njen pojav, njen glas v duši. Napotil se je na pokopališće, ležeće sredi drevja. Tam je dolgo sedel. Gola drevesa so mu migala čez nizki zid, skozi temno pletilo hrastovih in bukovih vej je blede sinjelo čisto nebo, smreke in jelke so molele v temnozelenem svitu, visoke in vitke proti sijaju nebosklona in veter je lahko šumel po njih kakor počasno tekoće vode. Tu in tam je zašćeбетal slabo in nesmelo ptiček, in zemlja je izpuhtevala vonjavo zgodnje pomladi. Vse se je kazalo tako sanjavo, tako malo je rušilo s svojo dremoto misel o sladkem spancu, ki je dozdevno prebival na tem kraju. Zdelo se je, da resna in ganljiva obraznost tega „svetega polja“, razjasnjena v tajni spomladanski slutnji, govori: „Vse je tukaj sen in sama prispodoba. Kar tukaj zaspi v dvomih in v negotovosti, probudi se drugje k resnici.“ In noben vsakdanji in nesveti glas ni klical s surovo besedo: „Nad jamo je življenje in trohnenje v njej.“

Ah, kako mu je bilo sladko, olajšano! Pomirjen se je vrnil v grad.

„Obžalovati bi jo moral in jo tudi obžalujem,“ si je mislil, ko je zagledal svojo sestro. „Neskončno sem bogat. Boljši del pripada meni.“

Poslovil se je ž njo in z Leopoldom — nista si več prizadevala, da bi ga pridržala — in z večernim vlakom se je odpeljal. Havranice so se pogreznile za njim. Določno je čutil, da se pogrezajo za njim. Zopet mu je postalo za smrt žalostno.

„In jaz sam ležim kakor na dnu globokih vod,“ si je rekel. „Te vode so preteklost. Strnile so se nad menoj. Stojim sam, a pred menoj pusto leži svet...“

Glava se mu je začela vrteti. K sreći je bil zelo truden in hrup vlaka ga je omotil, tako da je kmalu zaspal.

V akademiji se je zgodila ž njim sicer počasna, vendar pa znamenita premena. Vsa njegova uporstva, sanje in bolešć so se mu izgubile iz duše. Povzpел

se je med najpridnejše učence, ni mislil o drugem nego o svojih študijah, vse, kar je v njem poprej razsajalo, se je začelo protiviti, ga je vznášalo nad okrožje, je ležalo „kakor pod globoko vodo“. Čez nekaj časa se skoraj v ničemer ni razlikoval od svojih součencev, o svojih žaloigrah že ni premišljeval, kvečjemu še z usmevom. Čez par let je postal celo veseljak, dasi nekoliko manj hrumen, kakor so bili drugi, a samo zdaj pa zdaj se je potopil še v stara preudarjanja, nekaj, kar je bilo bolesti in razkošju enako blizu, mu je prihajalo čez srce, nekaj dihu probujene pomladi enakega; to je bilo kakor hrepenenje po nečem neznanem, nekakšne sanje o nečem sladkem in otožnem. V duši mu je zamigljaj v takšnih trenutkih materin umirajoči smehlaj in še nekaj podobnega: smehlaj te zemlje, ki jo je neizmerno ljubil, te zemlje tam daleč na severu, kateri so zagrozili sovražniki, da jo „razneso na korjskih kopitih.“ Včasi se je tudi pripetilo, da so se mu v spanju prikazale Havranice s starim sadnim vrtom, z vlažnim in svežim zelenjakom, kjer so rastle solnčnice, kjer so se na balustradi naivno muzala z lišaji pozlačena doprsja rimskih cesarjev, kjer se je zdelo, da dremlje pod cvetočim drevjem nekaj posvečenega, nedoločnega, njegovo detinstvo... In ko se je z močnim utripom srca probudil, ni vedel precej, kje se nahaja, ali pa je domneval, če je slučajno divjalo morje, da buči veter v onih starih topolih, ki so stali tam doma na vasi v dolgi vrsti kraj ribnika in katerih hrumenje je bilo v takšnih nočeh slišno noter do grada...

Pa ti spomini so mu prihajali čimdalj redkejši in slabejsi: nevede se je uklanjal svoji usodi. O sestri je slišal dvakrat ali trikrat v letu.

Pisala mu je bila prvo leto po materini smrti: „Kje nameravaš letos preživeti svoje počitnice? Ali prideš morda k nam?“

To vprašanje ga je globoko ranilo. Menil je, da bi bilo to samoobsebi umevno. Kaj je mogla misliti, da bi hotel iti kam drugam kakor k njej, kakor v tisti kraj, ki je bil obema skupni dom? Precej ji je odpisal: „Na Češko ne pridem!“

Sklenil je bil takrat neko naglo, sanjarsko prijateljstvo s svojim součencem, mladim hrvatskim plemičem Konstantinom Majakovičem, ki je kakor on živel nekdanj v sanjah in ki se je sedaj kakor on uklonil sili in podlagam stvari, sveta in življenja.

Ne na Češko, ampak ž njim je šel na počitnice takrat in potem še par let. Dobe, ki jih je preživel na posestvih Majakovičev, so mu ostale dolgo v najkrasnejšem spominu. Tam na šumečih hrvatskih dobravah sta mladeniča črpala drug drugemu domišljave iz duše — in gradila vrtoglave ideale o bodoči velikosti Slovanstva, sanjala o nekem „kraljestvu božjem“ na zemlji, o novem zlatem veku ljudstva. Ves čas počitnic so se jima zdele njiju utopije tako razumne in godne za izpolnitev. In šele v akademiji sta se vselej probudila k trezni resničnosti.

Tako je minil čas, in Jan Marija je naposled po dokončanih študijah zapustil kot častnik akademijo. Takrat ga je sestra vabila odločno na Češko ter prosila, da bi ne preslišal njene prošnje. Bila je nanj tako radovedna!

„Tudi se tiče nekih denarnih zadev,“ je pripisala. „Sedaj smeš že brez varuha zase ukrepati, Leopold je že vse potrebno uredil in ti pojasni vse sam, ko prideš.“

Jan Marija se je rad napotil v Prago, tudi on je bil radoveden in željen, videti svojo sestro. Roza Marija je bila v družbi znana zaradi svoje krasote in bistrosti duha. Sedaj je bil navzoč pri njenih zmago-slavjih. Pa njegovo srce se je tu še bolj odvrčalo od nje, ni ga mogla ogreti maska one afektacije, ki so jo imenovali duhovitost, duhovitost, ki je stremila samo za tem, da je koga ponižala, ranila, čeprav se je to godilo z najmečjimi žametnimi tačicami in zlatoleskečimi krempljci. Preveč je videl na dno tega srca, a tam ni bilo ničesar razen gole sebičnosti, suhe, celo krute in brezmerne gizdavosti. Roza Marija ni imela otrok. Njeno telo je bilo neplodno kakor njena duša. Tiste denarne zadeve so bile enostavne. Havranice niso nesle kaj prida in Leopold je nameraval postaviti tam cukrarno. Hotel je, naj Jan Marija s pre-

cejšnjim delom svojega kapitala pristopi k temu podjetju. Mladi častnik, ki je bil s pomočjo Leopoldovo priznan za polnoletnega, se je le neskrbno posmejal misli, da bi se udeležil neke kupčije, je pritrdil vsemu, samo prosil je, naj ga ne dolgočasijo s podrobnostmi. Potem se je bogato preskrbel z denarjem in z vsakovrstnimi več ali manj nepotrebni malenkostmi ter hitel na ladjo, s katero je bil določen na prvo dolgo potovanje. Najmanj deset ženskih src je pokalo, ko je zapuščal Prago. Napravil je bil vkljub svoji skoraj deški plašljivosti velik vtisk s svojo elegantno uniformo, s krasnim, mladostnim obrazom, z visoko, vitko postavo in svojim odbranim vedenjem.

Naposled se je torej izpolnil vsaj del njegovih davnih sanj. Ladja ga je nesla preko Sredozemskega morja, čigar čarom je malokaj pod solncem podobnega. Vedno je moral misliti o Byronu in o njegovih navdušenih verzih in poezija, ki je dremala tako dolgo v njegovih prsih kakor v zibki povita, se je začela zopet probujati. In ž njo se je probudil ves njegov stari „jaz“, ki je bil tako dolgo potlačen in se je kakor bliskavica pojavil samo včasi na posestvih Majakovičev. Zopet je začel pisati pesmi. Več pa nego pisal, jih je živel, je dihal ž njimi, jih je sanjal. K vsem njegovim davnim vzletom se je sedaj pridružil še nov. Bil je v letih „sladkih koprnjenj“ in „zbevanih želj“. Njegova duša je gorela v ognju, a bila je čista. Žena je stala pri njem še visoko na piedestalu, neznana boginja mu je bila, ki jo je od daleč častil in ki ga je napolnjevala z nekim svetim, veličastnim strahom. Njegova ladja je križarila kraj afriških bregov, potem se je vrnila in se zasidrila za daljšo dobo pred Krfom. Ta otok s svojo rajsko scenerijo mu je pričinjał v srce segajoč vtisk in ga je spominjal navdušenja ob Arhipelagu in Cikladih v raznih pesmih lorda Byrona. Nekoč je stal zamišljen na ogradju bivše, sedaj opuščene angleške trdnjave, napojen z modrino neba in morja, s solncem, ki je klonilo k zapadu, z vonjavo, ki se je širila z vrtov gori k njemu. Iz tega sijaja in žara, iz tega azura, iz praškov teh vonjav bi se morala, tako si je mislil,

kakor nekdanj Venera Anadiomena (ki se je po stari bajki narodila prav iz teh azurnih valov), dvigniti deklica za las podobna Hajdeji, ki se pojavi v drugem spevu „Dona Juana“. Venera se mu je zdela preveč abstraktna, skulpturna. Hajdeja je bila deklica, istinita duša tega smehljaja prirode, ki se je svetil tam doli pod njegovima nogama! Biseru bi bila slična v tej ogromni skoljki, ki so jo obokali nebo in morje, purpurne skale in veličastje palm in cvetov... In je videl belo postavo, kako je nanj zrla s smelim očesom, smelim samo v svoji otroški, nezavedni, ničesar slu-teči nedolžnosti in čistosti.

„Hajdeja!“ je sanjal dalje in vetrič z morja mu je mehko ovijal lice ter budil spomlad in hrepenenje v njegovih prsih, njegova usta so pol nezavedno tja v prazno šepetala neki Petrarkov sonet, ker ni vedel za nikogar, komur bi bil šepetal te besede — kvečjemu tej večno odaljeni, svetli, kakor oblak zračni Lavri ali Beatrici svojih nejasnih idealov.

Postal je tedaj brez vidnega vzroka nekoliko otožen. Nastopil je polagoma po strmih, iz trdnjavice držočih stopnicah povratno pot navzdol. Zdajci je zaslišal glaso-ve in pri ovinku ob ostrem oglu ogradjaja je srečal celo družbo, potujočo najbrž kakor on poprej zaradi razgleda na vrh. V družbi se je nahajala samo ena dama, ki je bila slučajno od njega obrnjena, tako da je ni mogel videti v obraz. Tudi kapitan one ladje, ki je na njej služil Jan Marija, je šel z družbo: ž njim je govorila dama. Visoka njena postava se je nesla kakor v oblaku iz belih čipek, in se je zdelo, kakor bi bila iz njih narejena vsa njena obleka, z ramen se ji je spuščala bela španska mantilja prav iz tiste tva-rine, v roki pa je držala razprto veliko pahljačo, isto-tako belo, ki je, lesketajoč se kakor rosa, zaslanjala njene oči. Nehote je obstal Jan Marija ter gledal po-zdravljajoč kapitana, na ta vzdušni, vznosni in vendar tako graciozni pojav. Tedaj se je dama obrnila od kapitana ter zaprla pahljačo; stala je iz oči v oči pred Janom Marijo. Zamigljalo je kakor blisk po vsej nje-govi bitnosti. Čudovito je bila krasna in njena kra-sota je bila takšnega izraza, da se mu o podobnem

še nikdar ni sanjalo. Divna je bila čistota njene polti in pravilnost njenih potez, njeno obličje je bilo blede, toda ustnice temnordeče, obrvi in trepalnice kakor noč, lasje bujni, pač nekoliko trdi, temnorumenkasti kakor žareče zlato, po katerem skačejo rdeče iskre. Njene velike oči, zamolklo črne, so sipale višnjevaste strele izpod malce utrujenih, na pol priprtih vek. Usmev njenih ustnic se je blesketal kakor biser med rdečimi rožami. Jan Marija je vojaški pozdravil ter pozabil spustiti roko; neprikrito, naivno občudovanje se mu je preočito pojavilo na licu. Zapazila je to in njene velike oči so zažarele polno kakor poldan, veke so se odprle in zadel ga je njen smeli in žareči pogled liki pik v srce. To kar je sedaj iz teh zenic sipalo bliske nanj, ni bila tista ganljiva smelost otroške nedolžnosti, ki se mu je maloprej prikazala. Zmedeno je povetil oči, začutil je omotico in rdečica mu je izpreletala obraz.

Dama je pošepetala kapitanu par besed. Jan Marija ni slišal, kaj je rekla, uganil pa je lahko, ker kapitan se je po besedah: „Oprostite, madame la princesse,“ obrnil k njemu, rekoč: „Prosim, samo eno besedo.“ Ko je pristopil k njemu, ga je kapitan naivno vprašal za neko malovažno uradno stvar in ne da bi čakal odgovora, je rekel dami zopet francoski: „Oprostite, madame, to je bila samo stvar, ki se je tikala službe, in dovolite, da vam predstavim —“

Po tem sodeč, si je torej želela, da bi ji bil predstavljen. To je mladega moža vnovič izbegalo.

„Madame Dragopulos,“ je rekel kapitan, ko ji je bil imenoval njegovo ime; potem je, kazaje na gospoda srednjih let, brezizraznega obraza, pa odlične vnanjosti, pristavil: „Monsieur Dragopulos.“

„Charmé de fair votre connaissance,“ je razmišljeno izpregovoril soproj krasne dame ter mu razmišljen podal roko.

„Z vaše ladje, kapitan?“ je vprašala dama s svojim sladkim glasom, laskajočim kakor šepet morja. Precej pa je lahno vzkriknila, naredila je namreč napačen korak, in nekoliko opotekljivo se je oprijela ramena gospoda Plojharja, ki ji je stal slučajno najbliže.

„Vazilij“ je rekla svojemu možu, „glej, to je kazen zato, ker sem hotela biti preveč samostojna. Nisem se oprijela tvoje roke in sedaj sem se ranila na teh groznih stopnicah.“

„Ali sprejmeš sedaj kot skesanka, kar si poprej zavrnila, Pelagija?“ je odgovoril soprog ter ji ponudil roko.

„Ne, hvala,“ je rekla in se na lahno, samo s konci prstov držala mladega častnika. „Nehvaležno bi bilo, ko bi pustila onega, ki mi je najprvi viteški priskočil na pomoč — to se pravi, če ne smatra tega za kazen!“ In z usmevom in pogledom je tako zažarela na mladeniča, da je mogel izreči samo nerazumljive besede.

V veselem pogovoru je stopala cela družba dalje navzgor, in gori so se oni, ki tega na poti niso storili, zadostno seznanili z gospodom Plojharjem. Koliko je bilo tu usmevov in sladkih besed! Zdelo se je, da je nastala vseobča bratovščina. Samo neki starejši gospod, neki grof Nevarov, je ostal v normalni mirnosti in se je kazal skoraj čemernege.

Precej so se oglasili tudi vzkliki začudenja ob krasoti scenerije.

Gospa Dragopulos je sedela na razvaljenem zidu ter pušila mirno in z veliko gracijo svalčico, nabodeno na zlati igli, ki je visela na beneški, kakor nit tanki verižici, potapljajoči in izgubljajoči se s čipek v čipke liki žarek, ki miglja na valovih. Ona se ni prav nič čudila. Trenotek je molčala.

„Gospodje,“ je povzela, ko nikakor ni bilo konec občudovanja, „prizanesite mi z vsakojakim lirizmom! Po njem pa pridejo mitološke pripombe! Bojim se, da nam kdo celo pripomni, kako stojimo na tleh, ki so jih posvetili nesmrtni spevi, kako si domišljajo, da je Krf Homerov otok Feakov i. t. d., ker tako stoji to napisano v ‚Guide Joanne‘ in povsod. Takšne reči me razburjajo.“

Vsi so se smejali. Snela je rokavico in v tem, ko so njeni bizantinsko tanki, dolgi prsti vili iz „latakia“ svalčico, je pravila dalje: „Poznam sicer ženske, ki se uče starinoslovja in ki se jim je posrečilo, s tem suho-

parstvom zmešati možem glave — toda te vrste koketstva nisem razumela nikdar. To je nasprotno prirodi.“

„Zakaj, princesinja?“ se je ozval grof Nevarov. „Mislim, da je vsako sredstvo dobro, če se le ž njim doseže cilj. Vi bi morala to poizkusiti.“

„Ni mi treba iskati sredstev, da ugajam,“ je mirno odgovorila. „A vi niste — preveč priljuden.“

„Z ženo takšnega bistrega razuma smo lahko odkriti,“ je tudi mirno rekel grof. „Pa to je čudno, da vas ne gane to, kar privede tisoč drugih v ekstazo. Vi ne ljubite godbe, vi ne ljubite poezije, vi ne ljubite . . . Madame, prosim vas, vi ste takšen original, povejte mi, kaj pravzaprav ljubite?“

Pravkar je bila dovila svalčico in pušec svojo lastno dalje, je podala nanovo zvito Janu Mariji, obenem pa je s kretnjo glave in roke, s čimer je spremljala svoj dar, odgovorila grofu: „Kaj ljubim? Ljubezen.“

In pri tej besedi je pogledala mladeniču v oči in bliski njenega pogleda so bleščali kakor solnce ter razburjali kakor vino. Zarila je te čarne oči vanj. Z zahvalnim priklonom je vzel svalčico, a njegova roka se je pri tem prav očitno tresla.

Čudno se je posmejala.

„O čem ste mislili, gospod, da ste pozabili pušiti?“ ga je vprašala. „Ali je vaša cigarnica, zataknjena za suknjo, zares prazna?“

„O, res, jaz — jaz —“

„Da, grof,“ je nadaljevala dama, predno je mladenič završil odgovor. „Ljubim ljubezen, solnce, življenje, srečo.“

„In domnevam, da pridenete: in svojega moža“, je tiho rekel grof.

Smejala se je. Jan Marija je bil edini, ki je mogel slišati ta pogovor. Ostala družba se je bila nekoliko oddaljila. Začudeno je pogledal na grofa.

„Z grofom sva tako stara in dobra prijatelja,“ je rekla gospa Dragopulos, kakor bi opravičevala. Vstala je in se približala svojemu soprogu. Čez trenotek je bila zopet središče družbe, ki je besedičila in se šalila. Gospa Dragopulos je je obrnila zopet k mlademu častniku in mu govorila: „Vsi navzoči vam porečejo,

da sem sebičnica, pa še več, da sem vtelešena intriga. Le poprašajte in prepričate se. Nu, odkrito povem, da je to resnica. Prvi trenotek namreč, ko sem vas zagledala, sem sklenila, da vas zapletem do ene svojih groznih mrež. Pa ne prestrašite se, poslušajte! Jutri je pri meni v vili Dragopulos nekakšen „bal champêtre,“ tukaj na Krfu nekaj docela originalnega. Ali veste, česa najbolj pogrešamo tu med barbari, sinovi nekdanjih klasičnih prednikov? Plesalcev iz dobrih krogov! Ko sem vas zagledala, sem si rekla: „Tu bi bil zopet eden!“ — In to je ta moja intriga, katere se skesano izpovem, a za svojo odkritost zahtevam plačilo: namreč vašo obljubo, da se odzovete mojemu poznemu vabilu in jutri pridete. Ne sprejemem nikakšnega izgovora s službo na ladji — tu je vaš kapitan, ki dovoljuje!“

Kapitan se je priklonil in Jan Marija tudi. Poljubil je roko, katero mu je milostivo kakor kraljica pomolila za plačilo.

Malo je zadrževala. Solnce je bilo pravkar zašlo, le nekaj žarečega liki ogromna glorijska plula še nad temnim morjem, opasanim z dolгими škrlatnimi brazdami.

„Hladno,“ je rekla ter se tesneje zavila v čipkasto mantiljo. Potem se je oprijela soprogove roke in vsi so nastopili povratno pot. Spremili so gospo Dragopulos in njenega soproga do kočije, ki je stala na trgu pri kraljevem vrtu. Ko sta se odpeljala, so se gospodje poslovili in razšli na različne strani.

„Gospod,“ je rekel grof Nevarov odhajajočemu Janu Mariji, „ako se vam ne mudi, bi vas prosil za kratek pogovor.“

„Žal mi je, gospod grof,“ se je s priklonom opravičeval mladi mož — toda zares — služba —“

„O vem, da vam nisem simpatičen, že zaradi tona ne, v katerem sem govoril z gospo Dragopulos,“ je z lahkim, dobrim usmevom govoril grof. „Ni vam treba izgovorov. Glejte, vsiljiv sem in čeprav se mi hočete ogniti, ponavljam svojo prošnjo.“

Mladenič se je premagoval, da bi grofu ne pokazal preočito, kako mu je neprijeten, vendar pa se je

pojaviło na njegovem obrazu dolgočasje in senca slabe volje.

„Imate li mater, gospod?“ je z mehkim glasom vprašal grof in njegove oči so bile tako polne do-brote, da so ganile Jana Marijo. Ni mogel precej od-govoriti, v njegovih očeh se je precej zasvetila neka mokrota; spomnil se je drage, davno umrle in ma-homa jo je videl v gloriji nebes in Havranice v bledem odsvitu one zarje.

„Mislite si, gospod,“ je rekel grof, „da vaša mati želi, naj me poslušate.“

„Na uslugo sem vam, gospod grof,“ je rekel mla-denič s spoštljivim glasom.

„Sediva tukaj pred to kavarno, večer je krasen, predno vzidejo zvezde, bo najin pogovor končan.“

Sedla sta in so jima prinesli majhni ča-šici kave po vzhodnem načinu pripravljene. V tem, ko jo je Jan Marija razmišljen pokusil, je začel go-voriti grof.

„Ali vas ni očarala gospa Dragopulos?“ je rekel kakor mimogrede.

„To je ena najkrasnejših dam, kar sem jih kdaj videl,“ je odgovoril mladenič ter zardel.

„Tudi jaz morda nisem poznal krasnejše,“ je rekel grof, „in poznal sem jih mnogo več nego vi. Pa o tem nobene besede. Videl sem, kako je vplivala na vas. In ona je tudi videla. To je slabo. Zato hočem z vami govoriti.“

„Oprostite, po kakšnem pravu —“

„O, bodite miren, pojasnim vam precej. Vi ste s severa?“

„Da, s Češkega.“

„Tem večja je moja simpatija za vas. Pripadam na Ruskem k takozvani slavofilski stranki. Pa to je po-stranska stvar. Vi torej pripoznate, da je krasna. Da, ona je eno najprelestnejših bitij, kar sem jih kdaj videl, kakor sem vam že potrdil — toda tudi eno najbolj izkaženih.“

„Gospod!“ — se je ogorčil mladenič, „ne do-volim, da bi kdo v moji navzočnosti razžalil damo! In vi se štejete k njenim prijateljem!“

„Ah, ne. Menite zato, ker je to rekla? Pozna me in ve, da jo zaničujem.“

„Vendar pa sem vas dobil v njeni družbi!“

„Tako to nanese svet, v katerem živimo. Pa pustiva takšna premišljevanja! Ne deklamujva o hinavstvu družbe! Poslušajte, kdo je ta gospa. Najpoprej o njenem možu. Gospod Dragopulos je sicer ničla, toda slučajno eden najbogatejših ljudi v Evropi in na zemlji. Bankir je v Carigradu, kamor se jutri popelje z menoj. Tukaj je bil na kratkem posetu pri njej. Ne vem zakaj. Pa dosti o njem, pustiva tega dobrega Grka. Njegova žena sama ne ve, h kateri narodnosti naj se šteje; dela to po razpoložaju. Njen oče, namreč oni po zakonu, je rumunski knez, toda ona je od detinstva živela največ na Ruskem in Francoskem. Ime njene rodbine z matrine strani spada k onim, ki so po vsem svetu znana, in tisti, katere diči to ime, si laste pravico na bizantinski prestol, trde namreč, da so potomci nekdanjih cesarjev v Carigradu. Njena mati se je blazno zaljubila že kot žena in mati dveh otrok v mladega kočujočega cigana; gospa Dragopulos je njegova hči.“

„Kako gnusno blebetanje!“ je zavpil Jan Marija.

„Potolažite se!“ je mirno odvrnil grof. „Gospa Dragopulos je tako ‚romaneskna‘, kakor pravi, da se vam še pohvali s svojo cigansko krvjo, ako je v takšnem razpoložaju, tako je cinična, da potegne ime svoje matere do blata, ime one matere, ki je bila zopet toliko nesramna, da je zaupala hčeri svojo umazano tajnost, ali pa je bila, ako hočete, tako odkritosrčna. V poštev pridejo pa še hujše stvari.“

„Prizanesite mi — ničesar več ne maram slišati,“ je mračno rekel mladenič.

„Ne morem vam prizanesti, ne morem vzeti nase vašega sumničenja, da sem samo obrekovalec. Moram vam vendar reči, zakaj vam vse to pripovedujem.“

„Prav radoveden sem, kako se opravičite.“

„No, pripovedujem vam to zato, ker vidim, kakšen vtisk je napravila na vas ta smrtonosna sirena. Govorila vam je z ljubeznivo vljudnostjo ter s takšnim sladkim glasom in pri pogledu na vas je vzkliknila: „Tu bi bil zopet eden!“ Ta žena vedno laže, splet-

kari, če treba, blagonaklonjeno v politiki, ako ne more drugače, kakor prav sedaj, ko spletkari v Atenah v prospeh Rusov, morda samo zato, da bi si pridobila kraljičino naklonjenost, ker je nad vse domišljava. No, dasi vedno laže, ni lagala takrat, izrazila se je pač tako, kakor ji je prišlo na um, toda ni vam povedala vse svoje misli. Ujel se je zopet čist, nepokvarjen človek, ki ga hočem pogubiti — gotovo se je tako glasil ves njen stavek, in zato sem se namenil, da vas opozorim. Pozvala vas je za jutri. Poslušajte moj svet. Ne hodite tja. Razžaljena bo, ali kaj vam to mar? Ako pojdete, padete do njenih mrež, pogubi vas, proklinjali bodele njo in sebe, ker ta žena ume ničiti duše, verjemite mi! Sedaj sodite o meni, kakor hočete — toda vaša mati bi me zahvalila, ko bi vedela o tem.“

Vstal je. Jan Marija je bil kakor izpremenjen v steber. Ni vedel, kaj reči. Tudi on je vstal. Moža sta šla v somraku po ozkih krivih ulicah, ki so držale k morju in so mrgolele okoličanov v slikovitih nošnah, šla sta okoli onih po slogu pol italijanskih, pol orientalskih hiš, ki so se kazale, kakor bi vsaka skrivala tajnost, in vse to se je zdelo Janu Mariji tako čudovito, bajno, kakor iz „Tisoč in ene noči“, tako tuje, nepričakovano! . . . In poleg njega ta mož z mehkim glasom, s temi odkritimi, jasnimi očmi in s tem groznim obvestilom o neverjetni izprijenosti, ki hodi v škrlatu z masko čudovite lepote na obrazu. Ona! Njen obraz je preplašil vse, kar ga je hipoma vznemirilo — bil je mlad, zelo mlad, čist, neizkušen. S svojimi temnimi, ciganskimi očmi, polnimi razkošja, prehajajočega v vrtočlavlavo polnimi mističnih čarov, je na mah goreče razvnela njegovo misel, njegova mladeniška kri mu je vrela v žilah kakor raztopljen svinec. In to grofovo pripovedovanje ga je nekako čutno dražilo ter je povzročilo prej nasproten učinek, nego je nameraval svaritelj. Nespodobnost se zdi gnusna v malih razmerah, toda ta bizantinska, v škrlatu rojena pokvarjenost se je šopirila v nekem velikem slogu z nekim tragičnim ozadjem. Ljubiti Kleopatro, Mesalino! . . .

„Ali mi obljubite, da ne pojdete?“ je vprašal grof, toda odgovora ni dobil.

Jan Marija ga ni slišal.

Prišla sta k morju, jasno so že svetile zvezde, njih zlati obrazi so se z dolgimi bleski iskri v temnih, mirnih valovih, ki so se na bregu lomili z vzdihom ljubezni in razkošja.

Čoln, ki je bil namenjen, da prepelje Jana Marijo na ladjo, je že čakal nanj. Pomorščaki so pozdravljali.

„Ali obljubite?“ je zopet vprašal grof.

Jan Marija mu je podal roko in stopil v čoln.

„Hvala vam za vaš svet, za vašo dobro voljo,“ je bojazljivo rekel, ali obljubiti ni mogel. Noč in morje, vonjava cvetočega drevja na bregu, vetrič, zvezde, vse to se je zvezalo ž njo.

„In ko bi me pogubila,“ si je neodločno mislil, a njegovo kipeče srce mu je branilo, da bi do kraja izvedel misel.

Odrinili so od brega. Čoln se je zazibal, potem se je ob enakomernem padanju in dviganju véсел jadrno pomikal po vodi.

„Bog bodi z vami!“ je kliknil grof v noč. „Pomnite!“

„Z Bogom!“ je tanko vzdiknil Jan Marija v odgovor, a glas njegov se je izgubil v šum morja.

In drugi dan zvečer je šel ter se opijanil ob njenem pogledu in zblaznel ob tem, kar je mislil, da je ljubezen. Ves oni „bal chempêtre“ je plesala skoraj izključno le ž njim. Ko jo je plešoč držal v naročju, se mu je zdelo, da je že nikdar zapustiti ne more. In ona se je koprneče vdajala temu objetju, tej ugrabitvi, kateri je bil ples podoben, zdela se je plaha, kakor izgubljena v sanjah, iz katerih mu je pretrgoma kaj zašepetala. Ni vedel kaj. niti ni vedel, kaj je ž njim na glas govorila, v sredi družbe je bil zavzet samo za govor njenih oči. Zapomnil si je samo en pogovor.

Počivala sta po valčku, ona na otomani, on na taburetu, in okrog je stalo in sedelo nekaj malovažnih oseb. Govorili so o godbi. Gospa Dragopulos se je vmešala v razgovor. Nekdo je omenil „Carmen“. Nekateri so hvalili, drugi grajali.

„Kaj pravite vi?“ je vprašala gospa Dragopulos mladega moža.

„Nič ne rečem,“ je razmišljeno odgovoril Jan Marija; takrat si je ravno mislil, da najkrasnejša godba na svetu je njen glas.

„Kje ste slišali ‚Carmen‘?“ ga je vprašala.

„Oh, samo v Trstu, in ‚Carmen‘ je pela prav srednja pevka.“

„Škoda. Torej nimate pojma, kaj je prava ‚Carmen‘. Poznam le eno veliko umetnico, ki me je zadovoljila, to je Galli Marija. In tudi tej bi marsikaj očitala, na primer oni prizor v krčmi, ko pleše. Tu se ji ni posrečilo, da bi bila povsem ciganka, ki je sklenila, da opijani onega moža z ljubeznijo.“

Pomolčala je, a čez hip je dodala: „Seveda, licemerna hinavščina naše družbe bi ne dovolila nikdar, da bi se predstavljal ta prizor z vso primerno zapeljivostjo na odru. In k temu je treba morda tudi najmanj treh kapljic ciganske krvi.“

Zopet je obmolknila in tako je uprla svoje oči vanj, da se mu je zazdelo, da ga ta pogled pali v srce. Za trenotek si je zakril oči, kakor bi se mu bleščalo od mnogih svetilk v dvorani. Ona se mu je le posmejala. Zopet sta se uvrstila med plesalce.

Ko sta se ločila, ko ji je poljubljal roko, se je lahko nagnila k njemu ter pošepetala: „Pridite jutri zvečer zopet, vstopite, kadar zaslišite ‚Carmen‘ na klavirju.“

Kako je preživel ves oni prihodnji dan notri do večera, tega sam ni vedel. Ko je njegov čoln pristal k bregu, mu je nekdo podal list. Grof Nevarov mu ga je bil pustil in njegov sel ga je zastonj iskal ves tisti dan. Razmišljen je preletel z očmi to pismo. Grof je pisal: „Pomnite, kar sem vam pravil! Ta žena ne ve, kaj je ljubezen. Ne verjemite tem iskječim pogledom, v njih je več ledu nego gorkote. Ali poznate ono povest o čarovnicah, ki se kopljejo v mladeniški krvi, da bi se pomladile? Ni to povest, to je istina. Ona pripada k njim. Svojo suho, pusto, proketo dušo obnavlja s takšnimi žrtvami, kakor ste vi. Zavrže vas, kadar bodete podoben njej in onim, s katerimi živi.“

Ta list ni napravil nikakšnega vtiska na mladeniča. Raztrgal ga je na kosce. Ni se jezil, niti mislil

ni, da ga je bil čital, in ni vedel, kaj je stalo v njem. Hitel je po mestu, v kratkem je prišel k vili Dragopulos, splazil se neopažen na vrtove, mameče ga z vonjavo, hodil je v temi okrog doma, dokler ni zazvenela „Carmen“. Tedaj je vstopil. Nikogar ni srečal na stopnicah in mostovžih, a duri salona so bile odprte kakor tudi njega okna. Goreli sta tam samo dve voščeni sveči na klavirju in v mraku je zagledal njeno prelestno postavo, napravljeno v preprosto obleko iz belega, mehkega, orientalskega blaga, ki je, ovijajoč se, bolj označevala nego skrivala čarovite oblike njenega telesa . . . Pela in plesala mu je, morje je spremljalo njeno pesem, zvezde so gledale skozi okna na njen ples, in opajala ga je vonjava in njene kretnje. Morje, zvezde in vonjava so bili zopet njeni zavezniki . . . Ko jo je blazen pritegnil k sebi, se mu je prestrašena odmaknila in mu zbežala na vrt in šele tam, ko jo je dohitel, se mu je zgrudila v naročje kakor pokoreč se njegovi strasti in svoji slabosti. Ko je odhajal, je bil prepričan, da je postala njegova žrtev. Od vsega, kar je bil slišal o njej, ni verjel besedice, niti mu ono ni prihajalo na misel.

Sedaj je bil njen. Ni ga več ostavila. Dva meseca je živel življenje, o kakršnem se mu nikdar niti sanjati ni moglo. Kako slabe in plehke so bile vse fantazije pesnikov in romanopiscev! Zdelo se mu je, da niti pojmiti ne more svoje sreče . . . Tu je prišel blisk s čisto jasnega: njegova ladja je dobila ukaz, naj pluje v Pirej. Obupan ji je prinesel to novico.

„Zapustiti Krf!“ je zavpil in zalomil z rokama.

„Dete!“ se je posmejala. „Kaj to skrbi naju? Ali sem tukaj prikovana? Če se popelješ jutri, peljem se jaz danes. Ni li zasidrana moja lastna jahta v pristanu?“

„O ti moja odrešenica!“ je viknil strastno in blaženo. In v Atenah sta se ljubila dalje — toda ni trajalo dolgo in že ji ni več govoril: Odrešenica'

Vse se je izpolnilo čez nekoliko mesecev tako, kakor mu je bil prorokoval grof Nevarov. Začel jo je gledati v pravi luči in več ni dvomil, kdo njiju je bil prava žrtev. Zanj o ni imel več čara novosti, ni ji bil

več oni čisti, mladeniški pojav, ki jo je mamil takrat, ni ji bil več beli, porošeni cvet, ki bi ga mogla razcefrati v kruti razkošnosti. Ponižala ga je k sebi, zbudila vse slabe kali v njegovi duši, potegnila ga z vsake višine, na katero se je hotel povzpeti, zavlekla ga je k sebi do blata, utrudila ga je na duši in telesu, in sedaj ji ni mogel nič več biti. Njegova kri, v kateri se je bila kopala, ni imela več one omlajilne moči za ono čarovniško kopelj, ki jo je omenil grof. Začela ga je prezirati, ker ji je postal nadležen. Iskala je razdražbe pri drugih in zasmehovala je njegovo ljubosumnost. Tudi on jo je začel prezirati, vendar njenim čarom ni mogel odoleti, ako ga je v svoji trmi hotela videti pri svojih nogah. Naposled se je hotel osokoliti, narediti konec. Ko pa je videla, da se pripravlja, kako bi se docela umaknil njenim sponam, se je uprla njena gizdavost in lokavo je tedaj vzbudila njegovo ljubosumnost s prihlinjeno ljubeznijo do kapitana njegove ladje, ki ga je zasmehovala do tedaj. Ujel se je v to neokretno zanko. Moža sta si postala vsled tega sovražna in Jan Marija je moral težko čutiti, kaj zamore nagajivost v vojaški službi. Živel je v pravem peklu med sovraštvom in ljubosumnostjo. Vrhutega so ga mučile ekstaze čutne, skoraj bolne strasti, ki so se končale večkrat s solzami, prelitimi nad lastno propalostjo. Zakaj slepilo ljubezni nikakor ni moglo še dalje delovati nanj. Spoznal je, da je bil suženj v službi gole nesnage. Ta žena je bila gnusna. In vendar se ji je pokoril, dasi je pri tem nizko padalo spoštovanje do samega sebe. Proklinjal je sebe kot strahopetca in njo kot vlačugo.

Ukaz, ki je poslal njegovo ladjo naposled v Aleksandrijo, ga je rešil. To pot gospa Dragopulos že ni šla za njim, plula je na Norveško, in sicer z nekim mladim lordom, ki je postal naslednik gospoda Plojharja in njegovega kapitana. Tako je končala ta njegova velika strast. Iz tega boja je izšel smrtno ranjen, najkrasnejše iluzije je izgubil v njem. Edino, kar je ostalo od žalostnega romana, je bilo sovraštvo med obema možema, in muka, katero je moral Jan Marija vsled tega prenašati v službi. Življenje mu je na ta

način postalo breme. Večkrat je mislil zaresno na samomor. Vendar pa ga je držala neka nedoločljiva, skrita moralna sila. Pregrešil se je bil in zdelo se mu je torej, da ga je doletela zaslužena kazen. In prenašal jo je skoraj dve leti, kakor je nanoslo: včasih laže, včasih teže. Njegovi nazori so se za časa njegovega trpljenja začeli jasiti. Ni propadel, izkušnje so ga pač težko ranile, a zastrupile ga niso. Vse, kar je dobrega iz dobe nežnega detinstva dremalo na dnu njegove duše, vse je prihajalo sedaj po malem in zreleje na površje in mu postalo zdravilo. V svetlih in otožnih urah je pričel najprej z neko melanholijo, potem pa z gorečnostjo misliti o daljnem onem kraju na severu, ki mu je bil vselej tako drag, in jel je iz duše kopneti po onem tistem domu, kjer je živel z materjo, po tistem malem pokopališču kraj gozda, kjer ona spi v grobu. In ti vtiski so postajali silnejši in silnejši in vse, kar je bilo v zvezi s to idilo njegovega detinstva, pobarvano z bibličnimi bojami, je dobivalo vedno intenzivnejšo svetlobo. Stari njegovi ideali so vstajali iz razvalin. Ni se posmehoval njih otroški preprostosti, spoznal je sedaj njih celo нравno krasoto. Kaj so v svojih temeljih pravzaprav drugega pomenili nego svobodo, pravo možatost in čisto, nesebično človečanstvo? O, hvala Bogu, še jih je mogel tako goreče ljubiti kakor takrat, a razumel jih je sedaj bolje. V duši mu je vzplamenela z novo silo in novim navdušenjem neizmerna ljubezen do te zapuščene, v svetu neuvažene zemlje, ki že stoletja zastonj kliče k Bogu po odrešenju in „katero so hoteli njeni sovražniki raznesti na kopitih svojih konj“. Te besede svoje uboge, že davno v prah razpadle pestunje mu nikdar niso povsem prošle iz spomina, tudi takrat ne, ko so nečisti plameni divje strasti skoraj v pepel izpremenili njegovo srce, zakaj tudi takrat je iz tega pepela in te žlindre švignil kakor zvezdni utrinek včasih ganljiv spomin na one kraje . . . Oh, vrniti se zopet tja, čeprav samo za trenotek, poljubiti ta sveta tla ki so ga poznala iz one krasne dobe, ko na njem ni lepela pregreha, ko ni vedel, kaj je umazanost, frivolnost in podlost! . . . To mu je postala neka fiksna ideja, čista

in vznosna. Tresel se je v radostni razburjenosti, kadar si je predstavljal, da se tja povrne kot izgubljeni sin k ognjišču svojih dedov. Ali bi ne črpal nove moralne sile in podlage k novemu, lepšemu življenju, ko bi se pritisnil na grudi te velike matere? Ta misel je rasla, rasla in ga spremljala po vseh morjih. Vlivala je vanj vzlet in navdušenje. Proslavljajal je to „veliko mater“ z ognjevitimi in hrepenenja polnimi besedami. Ko pa se je po daljšem bivanju v Carigradu povrnila njegova ladja naposled zopet v Trst, se je poprijel te priložnosti, prosil za dopust in se pripravil za pot na Češko.

Dan pred svojim odhodom je dobil list z napisom, ki je bil že nekolikokrat izpremenjen, ker je list potoval za njim po mnogih mestih in je šele tu došel na svoj cilj. Otvoril ga je in pogledal najprej na podpis. Radostno je bil presenečen: to je bil list njegovega prijatelja Konstantina, tistega hrvastkega plemiča, s katerim ga je družilo dolgo časa sanjarsko prijateljstvo. Zapustil je bil leto pred njim akademijo in od te dobe, kakor bi bil zapadel. Nekateri so govorili, da je umrl, drugi, da je pobegnil z ladje.

Jan Marija ga je vedno ljubil, dasi je postalo njuno prijateljstvo poslednje čase v akademiji nekoliko treznejše in hladnejše. Koprneč je čital sedaj njegov list.

„Srečen sem,“ je pisal Konsatntin, „tako popolnoma srečen, kolikor je to mogoče umrljivemu človeku. Živim v pravem raju, v cvetoči pustinji. Ne vem Ti odločno povedati, kateri državi na zemljepisni karti južne Amerike pripisujejo te tropične lesove. Ne skrbi me to in tudi Tebi menda ni mar. Slučajno je prišel danes sem v to našo majhno naselbino misijonar in ta dobri „padre Ambrosio“ mi svečano obeta, da vzame moj list s seboj v Evropo in ga gotovo Tebi pošlje. Ta papir, tinta in pero, s katerimi pišem, so njegov dar. Ginjen je bil, ko je videl veliki križ, ki sem ga postavil blizu svoje hišice, spletene iz protja in vejevja. Rdeče in belo cvetoče rastline so okrasile znamenje odrešenja kar mogoče darežljivo. Ti veš, kako globoko in navdušeno sem vedno ljubil Kristusa, sladko in veliko njegovo podobo, zgolj samo to sem

ohranil na dnu svoje duše kot uteho, ta podoba je edini pojav, kateremu ni oslabela zarja in svetloba v onem peklu laži, muk in burk, ki jih vi nazivate življenje. Sicer sem prokletel vse, kar se imenuje civilizacija vse, kar je ž njo spojenega. Odrekel sem se ji, srečno sem ji ubežal, zdaj si prizadevam, da bi jo pozabil; podoben sem človeku, ki se zbudi v jutro in proklinja nočno moro, ki ga je bila tlačila in dušila. Zakaj Ti pišem, Jene Marija? Zato ker sem te ljubil takrat, ko se mi je javil ves svet v megli. Ti si moj poslednji spomin na preteklost, poslednji. Pozabiš name in morda tudi jaz Tebe, zakaj nikdar več se ne bova videla na tem svetu. Hočem pa, da me gledaš v pravi svetlobi, kakor me vidi Bog, ako se vendar kdaj še spomniš mene. Pojasniti Ti hočem svoje dejanje, da bi ne zardeval zaradi mene, ker družba v kateri živiš, me ali proklinja ali pa zasmehuje kot norca. Njej se zdim nekako človek brez poštenja. Slišim jih, kako deklamujejo, da sem zanemarjal svoje dolžnosti. Katere pač menijo? Gotovo tiste majhne dolžnosti, zakaj o onih velikih ta malenkostna družba, ki jih nikdar ne izvršuje, niti ne misli. Toda zanemarjanje tistih malenkostnih težko prenese. Plemič sem in častnik. Odrekel sem se rodbinskim tradicijam in celo pobegnil sem! Rega, rega! — regljajo. Jene Marija, posmehujem se jim. Lojeve sveče imajo lahko v nekaterih okoliščinah svojo ceno, ali v solnčni zarji ne opaziš njih bornega plapolanja. Ako napneš vso silo svoje duše, da bi pojml veliko resnico. se Ti lahko zgodi, da v tem svojem razmišljanju prezreš na ulici osebo, ki bi jo bil sicer pozdravil, in če prekucuješ malike, ne porečeš jim poprej: „Gospod!“ Pomisli, da bi kdo stopil pred Krista — mu bo li pravil o redovih svojih prednikov ali o posebni važnosti svojega polka? ... Čast je samo ena, čast moža in človeka, a proti tej se nisem pregrešil. Ne priznavam kakšne posebne časti kaste ali stanu. Ta lahko velja za to kasto ali za oni stan, toda jaz ž njo nimam opravka, ker ne pripadam nobeni kasti in nobenemu stanu več. Človek sem, mož sem. Častnik? Plemič? Ne vem že več, kaj je to. To mi je postalo nejasno, kakor pozabljene igre

mojega detinstva. Takšne stvari se lahko pozabijo v pravem življenju... Poleg mene sedi žena, moja žena, pokrita s cvetjem, sama bolj podobna cvetu, temnemu cvetu, nego čemu drugemu. Gledam z njenimi očmi, temi temnimi odprtinami, ki so do kraja napolnjene z žarki in se poglobljajo do neskončnega, gledam ž njimi na dno njene duše in ogledujoč se v tem nebeškem zrcalu, Ti ponavljam, da zdaj živim pravo življenje. Tukaj smem z lahko vestjo imeti otroke — doma bi bil zaplodil sužnje. Ah, nikdar mi ne bo žal tega, kar sem storil. In tako preprosto je bilo to: zapustil sem stan in ljudi, ki mi niso bili nikdar simpatični in pri katerih sem živel zato, ker sem pri njih vzrasel, ne da bi si bil izvolil njih družbo. Bil sem upravičen k temu. Pa ti mi morda porečeš: Lahko bi se bil povrnil semkaj, odpovedal službo, uredil svoje zadeve in naj bi bil odšel šele potem. Odgovarjam: Tako silno me je prevzelo hrepenenje po svobodi in sreči, da o onem niti mislil nisem, in sploh — ali je bilo vredno misliti? Napotil sem se do svojega „nebeškega kraljestva“ precej, ko sem videl vrata odprta — naj mrtvi pokopavajo svoje mrtvece. Šel sem z doma, kjer mi je bilo ozko, brez okoliščin pod širokost neba. Ostanem pri svojem nazoru: Imel sem pravico do tega! Še nekaj ostane, o čemer treba izpregovoriti. O teh važnih, resničnih, velikih dolžnostih človeka. Porečeš mi: „Kaj pa tvoja obitelj, tvoja domovina! Jene Marija, veš, da več nimam staršev, a oni drugi nikdar niso skrbeli zame, ne bodo me pogrešali. Zapustil sem jim vse svoje posvetno imetje, to jim bo ljubše nego jaz. Hrepeneli so po njem bolj kakor ubogi in nagí, katerim bi ga bil lahko izročil. Pa marsikdaj si pokazal večje usmiljenje s tem, da si vrgel grižljaj psom. So bolj pomilovanja vredni. Ne poznajo druge tolažbe nego — kruh. In domovina? Poznaš moje stare prenapete sanje, Jene Marija. Da se jih še vedno spominjam in ker vem, da so bile prazne sanje, to je edini trn, ki tiči v mojem srcu. Hrvat sem, in Hrvat kakor Irec nima domovine, ker mu jo je drugi vzel. Ne morem živeti kot suženj mongolske horde, ki mi je vzela, kar je vsakemu najdražje.

Kjer ni pravice, tudi dolžnosti ne more biti, in zato sem brez nje. Morda porečeš: „Dolžnost bi bila, bojevati se proti onim, ki tlačijo tvoj narod.“ Jene Marija, pri Bogu Ti prisegam, da bi rad dal življenje za svoj narod in bi vztrajal ž njim, ko bi imel najmanjšo nado v ta boj. Toda ta narod je razkrojen na dva dela: eden trpi in prenaša iz navade in bo prenašal notri do smrti. Drugi del proklinjam in zaničujem. Najnižja sebičnost ga je zapeljala, da se je zvezal z onimi, proti katerim bi se moral bojevati. Ne v enem ne v drugem ni najmanjšega sledu dostojnosti. Narod, ki se ne upa sanjati o svoji samostalnosti, ni vreden, da živi. Pomilujem ta narod, a ne razumem ga in ne morem živeti ž njim. Vstajal in hodil sem spat vselej z občutkom nemaščevane razžalitve. Zdelo se mi je, kakor bi nosil vžgano znamenje sužnja na čelu. Ljubil sem to ljudstvo, toda še bolj preziram njegove sovražnike. Neplodna je bila moja ljubezen in moje sovražstvo brez učinka. Bog ni uslišal moje molitve, ne moje kletve. In zato sem odšel. Bodi srečen — ako moreš. Tudi Ti si ljubil svojo domovino: ne poznam vaših razmer tam na severu, ne vem, treba li to Tvojo češko zemljo uvrstiti do nesrečnih, bednih in potlačanih, in ne vem, kako danes misliš in čutiš. Življenje tako čudovito vpliva na marsikaterega. Morda si se že „pomiril z razmerami“, ki so Ti nekdaj povzročale grozo in si torej našel to, kar se razume pod frazo „srečen biti“. V dve vrsti razdeljujem ljudi: ena gre z življenjem okrog bede, ki je ne vidi, in žvižga si pesemco. Druga sede k onim, ki plakajo, in plaka ž njimi. Gorje tem, ki si požvižgavajo! Vse moje življenje je bilo trpek jok, od onega dne, ko sem začel misliti. Dokler sem upal, da morem pomagati, sem prenašal. Brž ko sem nehal upati, sem odšel. Vzduh, ki sem ga moral dihati, se mi je zagnusil in šel sem na čistega. Pa zato si še ne žvižgam pesemce. O Jene Marija, ne kličem Ti, da bi me posnemal, ne pripominam Ti najinega sanjarstva, navdušenja, najinih idealov. O spomni se jih kdaj in ne zasmehuj jih. Verjemi, da edino to ima ceno, edino to je resnica, pri čemer se sredomernost in sebičnost milosrčno smeje, nad

čemer krči ramena in pravi: „Blodne sanje nezrele mladosti.“ Ta blodna mladost je Bogu bližja in vidi še z neizkaljenimi očmi. Pravijo: „Utopije!“ Častno je za ljudstvo, ako si ustvari utopijo, toda greh je zanj in sramota, ako utopije ostanejo samo utopije. Kazal sem na evangelij in so rekli: „Vzameš li to dobesedno, onda ni mogoča država, ne družba, tudi cerkev ne.“ Jaz pa pravim: Tem hujše je za to državo, to družbo, to cerkev, ako je tako! In sem šel. — Torej naposled tudi Tebi: Z Bogom! Čutim, da ne bom dolgo živel, v tej pokrajini mrjejo belokožci zgodaj in sreča, kakršna je moja, suši, srka in sežira; prevelika je, da bi jo mogel dolgo prenašati. Pa bodi, smrt se tukaj ne zdi grozna: padeš med cvetje, nad teboj se strne cvetje in čez nedolgo poganja zopet cvetje iz tebe; sitilo in redilo te je s svojo vonjavo in potem iz tebe brsti — sam postaneš nekakšen cvet. In to, kar imenujemo duša? Jene Marija, verujem, da je nesmrtna, vedno sem to veroval in od te dobe, odkar gledam, kako silijo vršički tropičnih dreves k zvezdam, in odkar berem v očeh moje žene, te krotke košute, je moja vera še trdnejša. Od te dobe, odkar živim čisto in preprosto življenje, odkar sem torej Bogu bliže, se mi zdi, da se mi On pojavlja na dnu moje duše. Pri rožljanju okov na nogah onih, ki sem jih ljubil, in pri drznem smehu rabljev, ki jih ni porazil grom, sem dvomil o njegovem bitju. Naj bo milostiv onim, ki ga taje, ker ne vedo, kaj je ljudem dostojno! Tebi pa, o Jene Marija, naj podeli najslajši dar življenja — dušni mir!“

List mu je padel iz rok. Zdel se mu je kakor glas, ki prihaja iz sveta nad solncem in mesecem, zatrepetal je v slutnji, da njegov prijatelj že ne biva med živimi in da se mu je bil Konstantin prikazal ter mu izpregovoril z votlim glasom vstalih mrličev, gotovo bi mu ne bil pričinil globočjega vtiska, nego ga je s tem ožoltelim pismom, ki ga je po dolgih stranpotih našlo naposled.

Ali ni bilo to pomembno, da mu je izpregovoril Konstantin prav sedaj? Tako ga je prevzelo, kakor bi bil veter, ta božji dih, mogočno pihnil do isker, ki so

v globinah njegove duže tlele tako^z dolgo in vztrajno. Kakšnih sil so zadobili sedaj ti njegovi zapadli ideali, h katerim se je vračal!

S kakšno silo je besnela pokora v njegovem razoranem srcu, razburkanem v sramu in kesanju nad praznoto, sebičnostjo, poltnostjo in razkošnostjo preživelih let! Kako je hrepenel po tem, da postane pravi človek! Proč z vsem, kar je postavil lastni greh, lastna neumnost in kar je vrinila izprijenost družbe med človeka, kakršen je prišel iz božjih rok, in med Boga ter njegovo voljo!

Kako srečen je bil Konstantin, da je našel pravo življenje in pravo srečo! Vendar pa ni treba proklinjati civilizacije. Ni zdvojil nad njo kakor Konstantin. Moogoče je bilo živeti v njenem središču in vendar dvigati čelo proti zvezdam, kakor od nas zahteva Bog!

Ne, ni trebalo obupati in bežati v samoto in pustinjo kakor Konstantin. Tudi nad onimi ni treba zdvojiti, ki topo prenašajo in trpe. Kdor spi, ni še mrtev. Ali ni to možateje in dostojneje, stati na svojem mestu, čeprav sam in sam, in ne se vdajati? Konstantin se je zmotil, ko je odvrigel orožje, v tem je bila sebičnost, a Konstantin tega ni vedel. Mislil je samo o onem boju z orožjem, a pozabljal je moralni boj z delom. Jan Marija pojde po drugi cesti. Mnogo srečnejši je bil nego njegov prijatelj. Ni še zamrla v njem nada, ta mati velikih dejanj. Tudi on je mnogo trpel, toda vse trpkosti, vse prevare, ki jih je izkusil, so ga navajale k dobremu, ker so mu kazale, kako je zašel, no zdaj je ležala pred njim prava cesta. Živeti s narodo oko v oko, to je najplemenitejši, najprirojenejši način življenja. Toda zategadelj ni trebalo ulti za ocean. Glej, tu so ležale pred njegovim duševnim očesom te drage Havranice v gloriiji najmilejših spominov! Tam se naseli za vedno. Sam dopust pa mu ni zadosten. Vojaštvo zapusti, izstopi, to je tako lahka stvar. Precej, ko pride v Prago, ukrene vse potrebno. Čudil se je, da mu poprej nikdar ni prišlo na misel, kar je vendar tako očitno ležalo na dlani! In še nekaj je čutil v svetišču svoje notranjosti, česar Konstantin ni nikdar poznal: čutil je vzlet svoje duše, čutil se je pesnika in

umetnika. Živel je torej dvojnato življenje, dvojen svet je ležal pred njim, mikala ga je dvojna sreča! O, kako goreče je iznova hvalil Boga, kako je čutil v sebi moža, kako sladka se mu je zdela dolžnost, ki jo je vzel nase! Biti vzor moža! Brazgotine v njegovem srcu so se celile, krhal se je spomin na ono demonsko ženo, na ženskega volkodlaka in se mu popólnoma zabrisal v duši; bile so to divje, težke, bolne, mrzlične sanje, iz katerih se je probudil zdrav. O, ideal ženstva je stal zanj še vedno visoko na podstavku, visoko gori pri samih zvezdah; satanu razkošja se ni bilo nikdar posrečilo, da bi povalil ta ideal v blato, tudi takrat ne, ko je brodil do pasu po blatu. Sveti spomin na mater ga je rešil. Na ta način mu ni bilo nikdar mogoče, da bi ne veroval v pravo ženstvo. Sedaj se je nadejal, da postane zopet vreden prave žene, in je čutil, da se ni še izgubil, zakaj vera v čistost in blaginjo je globoko korenila v njegovi duši, sramežljivost je stala še vedno kot angel varuh ob njegovi strani in rdečica tudi še ni bila tujka njegovemu obrazu. Ne, si je mislil, življenje ni muka, kakor se mu je to nekdanj zdelo, dar je, ki ga do sedaj ni cenil zadosti, a čislati ga in modro uživati, to je postalo sedaj njegova sveta dolžnost.

V takšnih mislih in s takšnimi nameni je prišel Jan Marija Plojhar v Prago.

Njegova sestra je bila ob tistem času s soprogom nekje na potovanju, in tega je bil skoraj vesel. Ni nameraval poiskati tiste družbe, kamor bi ga silili, s katero bi se bil sešel pri njih, ampak je hotel biti uveden do pravih praških krogov, v češko družbo, pa je vedel, da je bila njegova sestra tej povsem oddaljena. Krasota Prage ga je navdušila in v svojem presenečenju ni maral opaziti, kako kaze sedaj z vsakim dnem bolj in bolj njen značaj s „popravami“, s svojim nerodnim „obnavljanjem“ ter z banalnostjo onih „velikolepih novih poslopij,“ kako plenijo njeno poezijo. Stanoval je na Hradčanih, doli v mesto je le malo hodil; ni se mogel nasiti razgleda z oken svojih sob, ki so se odpirala na „Globoko cesto“ in nudila pogled, kakršnega ni kmalu, na mesto, Petrin in na

Vltavo, ki se je izgubljala v meglah med višnjevkastimi griči. Hitro se mu je posrečilo, najti stanovanje, ki ga je očaralo, toda problema, kako se uvesti v družbo svojega rojstnega mesta, v katerem je postal tuj, nikakor ni mogel razluščiti. Izjalovili so se mu vsi pozikusi, razen častnikov praške garnizije ni imel nikakšnih znancev. Njih ozka stanovska odločenost, njih površni plitvi nazori o življenju in stvareh, nizkotnost njih, ciljev, vse to mu je pač malo ugajalo, vendar pa je našel med njimi nekaj ljubeznivih mladih ljudi, ki so mu postali vsaj znosni zaradi švalresknosti v vedenju in odkrito naivnega priznanja, da ne premišlujejo o ničemer na svetu. Včasih je bilo vendar mogoče, se zabavati z njimi. Hodil je z njimi in jahal v okolico, kadar je želel počitka po študijah, katerim se je sedaj goreče vdajal. Včasih je pozval te mladeniče k sebi, da so pri njem pili čaj, pušili, v šah in karte igrali, in pri takih priložnostih je prišel marsikdaj s svojimi nazori nenadoma na dan, pri čemer je zapazil, da so s pristnim začudenjem gledali nanj kakor na človeka, o čigar zdravem razumu so nekoliko dvomili. Niti ni slutil, kako je postal razvpit.

„Fantast je,“ so govorili tolerantnejši, ko so bili sami „toda ljubezniv.“

„To je norec,“ so trdili oni, ki so mu bili manj naklonjeni.

„Mislim, da hoče biti zanimiv,“ je vedno trdil neki nadporočnik Müller, po rodu Dunajčan. „Vse na njem je sama poza, pa s tem, da si je izbral to pozo, ni pokazal najboljšega okusa.“

Jan Marija in nadporočnik Müller sta čutila že pri prvem srečanju neko obojestransko antipatijo, ki je rasla od dne do dne. Nista se iskala, toda slučaj ju je privedel skupaj, vzajemno sta občevala z ledeno hladnostjo, za katero se je skrivala razdraženost, ki je postala naposled usodna za Jana Marijo.

Blizu mesec dni je bil že v Pragi in postajal je nestrpljiv, samega sebe je začel izpraševati: „Kje je to jedro Prage, ki ga vedno in zastonj iščem, kje je ona češka Praga, ki naj bo moja rešnica in vrelec mojega novega življenja?“

In ta Praga njegovih sanj je bežala pred njim kakor fantom. Sčasoma je postajal otožen in včasih razdražen, ni se čutil svobodnega. Ne, to ni mogoče! Vse te razne „besede“, kamor so ga semintam uvedli, mu niso mogle nadomeščati one družbe, po kateri je hrepenel. Odganjale so ga s trivialnim, meščanski omejenim tonom, s tem smradom po vulgarnosti dvomljivih gostiln, ki je vel iz pogovorov njihovih članov, z neuglednostjo njih prostorov, z vsem in vsem. To naj bi bila njegova Praga? Zapiral se je rajši iznova v svojo sobo in končno je sklenil: „Na deželo pojdem! Saj Praga naposled ni Češko, in moja obljubljena dežela so pravzaprav Havranice.“

Ko se je pripravljaj na odhod, je prišla Roza Marija v Prago. Hitel je k njej. Rekla mu je, da jo neizmerno veseli, ker ga vidi, in Leopold se je zdel istotako vznemirjen ob tem sestanku.

In so se pogovorili o bodočnosti.

„Ostaneš li dolgo tukaj?“ je vprašala sestra. „Kam pojdeš pa odtod?“

„Ostanem sploh na Češkem,“ je odgovoril.

„Kako to,“ se je čudil Leopold, „ali se zasidra sedaj tvoja ladja morda nekje pod Šumavo?“

„Naj se moja ladja zasidra, kjer hoče, ali pa naj plove, kamor jo ponese voda, ukrenil sem že vse potrebno za odpust iz vojaščine,“ je rekel Jan Marija.

„Ne verujem svojemu sluhu,“ je kliknila Roza Marija, na moč presenečena.

„Zapustim službo,“ je suho in z odločnostjo odgovoril brat.

„Pa to je gola blaznost!“ je viknila. „Kaj te je privedlo k takšni brezumnosti?“

„Služiti nočem. Ne ujema se ta služba z mojim prepričanjem in ne z mojim nagnjenjem.“

„Prosim te, razjasni mi nekoliko te zagonetke,“ je rekel Leopold. „Kakšno imaš prepričanje, kakšno nagnjenje?“

„Ah,“ je odgovoril Jan Marija, „ti tega ne razumeš, dasi je vse jasno. Ti si tukaj tujec, jaz pa se čutim za sina te zemlje, ki jo ljubim nad vse.“

Leopold je zmignil z rameni, a Roza je molčala.

Čez kratko je rekla: „Ne razumem, kaj ti brani, da si častnik v armadi in poleg tega tudi ‚sin te zemlje‘, kakor se po svoji navadi izražaš bolj poetično nego jasno. Ne vem, kako naj si to razlagam, ker tudi jaz sem se rodila tukaj, pa se niti malo ne čutim za ‚hčer te zemlje‘.“ Njen obraz v trdi ironiji usmeva ni kazal lepote.

Tedaj je zmignil i Jan Marija z rameni. „I za hčer svoje matere se nisi čutila,“ je mislil nemilo zadet, a je molčal.

„To še premisliš,“ je dodal čez hip Leopold. „Kaj bi torej hotel biti? V tvojih letih človek vendar ni brez posla.“

„V Havranice pojdem, nastanem se na svojem posestvu in gospodaril bom.“

„Kmet postaneš?“ je posmehljivo vprašala sestra ter precej pokazala čudno zadrego. Povesila je oči, a Leopold je molčal.

„Nekaj podobnega“ je na kratko odgovoril Jan Marija ter vzel svojo čepico.

„Stoj!“ je zdajci pohlepno rekel Leopold. „Ne ukrepaj ničesar in ako ni še prepozno, razveljavi svojo prošnjo za odpust. Morda po brzojavni poti —“

„Moj sklep je trden,“ je odgovoril Jan Marija ter se jel srditi.

„Ne, to ni mogoče!“ je viknil Leopold. „Ti si se prenaglil! Zakaj se nisi poprej posvetoval z menoj? Ti še ne veš, kakšne izgube so nas zadele v cukrarni, ti nisi o tem premislil, da je posestvo zadolženo, in ako izplačaš svoji sestri njen del —“ Obmolknil je.

„Dalje,“ je temno rekel Jan Marija. „Izgovori!“

„No, mislim, da Havranice tako ali tako — pridejo kmalu na boben. Udeležil sem se velikolepega podjetja na Nemškem in nujno potrebujem deleža tvoje sestre.“

„Pa očetovski moj kapital —“

„Ah, ti tako malo razumeš o denarnih zadevah!“ je kliknil Leopold. „Pravim ti, da so bile naše izgube precejšnje, in da pozabljaš velike vsote, katere si potreboval in sem ti jih pošiljal, kadar si pisal ponje. Menim, da si se dobro zabaval ves ta čas“ — in mežikajoč se je posmejal.

Jan Marija je zardel. Pripomnil si je velike vsote, ki jih je potreboval, da se je mogel gibati v krogih one ženske, katere se ni mogel spomniti brez rdečice in trpkosti. Ah, sedaj je prišla kazen za oni greh — morda se sesujejo vsi načrti in krasne namere. Ne, ta kazen je bila večja nego njegova krivda! Vrtelo se mu je v glavi.

„Jutri ti predložim račune,“ je rekel Leopold. „Prepričaj se, kako je vse to jasno in enostavno.“

„Obral me je, olupil, o tem sem prepričan,“ si je temno govoril Jan Marija v notranjščini svojega bolečega srca. „Naj bo, zaslužil sem to in deloval sem v svojo lastno pogubo.“

Izraz njegovega obraza je bil tako obupan, da je Leopold pomirljivo rekel: „Ne misli prečrno, vsaj nisem rekel, da je vse izgubljeno. Uničen ne boš, čeprav se prodajo Havranice.“

„Havranice prodati!“ si je neprenehoma ponavljal Jan Marija na ulici in premagovati se je moral, da se ni razjokal. Stiskalo se mu je srce. In je šel, da ni vedel kam. Mehanski je ubiral pot proti domu. Na mostu se je nekdo ovil njegove roke, ozrl se je ter videl, da je to eden onih častnikov, ki so mu bili še najbolj simpatični. Zelo vesel je bil ta mili deček in živahno je pravil Janu Mariji o stvareh, ki je mislil o njih, da morajo zanimati vsakega. Jan Marija ni slišal niti ene besede, le mestoma je pokimal z glavo ter topo zrl na vodo, na Petrin, ki je plamenel v zarji zahajajočega solnca.

„Prodati Havranice!“ te besede so mu neprestano zvenele v ušesih in zdele so se mu kakor mrtvaški zvonovi, kakor ti globokozvočni zvonovi, ki so prav tistikrat doneli s stolpa neke cerkve na Mali strani in so se njih zvoki tako soglasno spajali s pomenom onih dveh besed.

„Prodati Havranice!“ Ah, kako je to težilo srce. Mladi poročnik, ki se je bil obesil nanj, je sicer naposled zapazil, da je njegov čudaški tovariš raztresen, da ne ve, o čem mu govori, toda vedel je, da biva Jan Marija včasih pač takšen, in ni se čemeril zaradi tega. Bil se je malo poprej prepričal, da je napravil

velik vtisk na neko krasotico in to je moral izblebetati, ako ni hotel, da ga zaduši radost.

Šele gori na Hradčanih pred vojašnicami poročnikovega polka sta se ustavila in Jan Marija se je čudil, kako je bil prišel notri do tja in kaj pravzaprav išče tam.

„Z Bogom,“ je rekel z namenom, da gre domov.

„Menda se ne ogneš danes naše družbe,“ se je čudil poročnik.

„Kakšne družbe?“ je vprašal raztreseno.

„Nu, na vrtu! Naš ‚jour fixe‘! Danes je petek.“

„To je nesrečen dan,“ je rekel Jan Marija mehanski, ne da bi mislil o tem, kar je povedal. Vse, o čemer je mogel misliti, so bile Havranice.

V tem so prihajali častniki z raznih strani, pozdravljali drug drugega in vsi so silili Jana Marijo, naj ostane, tako da se je po nekem obotavljanju vdal naposled.

„Kako bo dolgočasno!“ si je mislil ter dodal:

„Pa kaj! Saj mi je zdaj vse na svetu malovažno. Mi li more biti nekje lahko?“

Vojašnice, kamor so tedaj vstopili, so bile nekdam do dob cesarja Jožefa ženski samostan. Drugo dvorišče, preko katerega so šli, je imelo še nekaj svojega prvotnega značaja, in da ni onih odprtih oken, ki so ž njih gledali vojaki, da ni tuintam očitih sledov prozaične oskrumbe, bi bila iluzija v očigled teh slikovitih slemen baročnega sloga in tega s travo poraslega tlaka še lahko mogoča. Neka melanholska poezija se je skrivala po koteh onečaščenega poslopja, po zmagovalni treznosti sicer oplašena, vendar pa še ne docela izgnana.

Z dvorišča so držala majhna vrata do bivšega samostanskega vrta. Ogromni, stari kostanji so ga zavili v prijeten somrak. Toda v njem niso migljale sence umrlih pobožnih sester. Tam je stalo nekaj okornih, iz desk zbitih miz ter klopi in v ozadju kegljišče. Pred kegljiščem je stalo nekoliko starejših častnikov, na klopeh so se smejali in zabavali mlajši, na mizah pa je bilo razstavljeno vse polno kozarcev, vrčkov in steklenic z vinom in pivom.

Janu Mariji je [postalo še otožneje. Vsi sledovi minulosti v Pragi so budili v njegovi duši vselej misli polne trpkosti in trpljenja, pripominali so mu vselej ali propadlo slavo ali pa obubožano razkošnost in izkaženo krasoto zapadlo davno srečo, davno ugasli lesk in sedanjo sramoto in bedo ter barbarstvo cele češke zemlje. Ni mogel torej precej prisesti k tem brezskrbno se smejočim mladeničem, čeprav so ga priljudno pozvali in pozdravili. Stopil je k onim starejšim gospodom, ki so stali ob strani. Premlevali so gotovo zelo važno stvar, kakšno igro na kegljišču, in tako so bili poglobljeni do svojega predmeta, da se zanj niti zmenili niso. To mu je bilo prav. Podprl se je ob deblo starega drevesa ter se zagledal nasproti v visoki, sivi, melanholski, z mahovino porasli samostanski zid. Poslednji žarki ugašajočega solnca so blodili še semintam po njem in ginili kakor usmev, trepetajoč na licu umirajočega človeka. Za hip je priplivkala kakor tih vzdih sladka, srebrnojasna pesem loretanskih zvonov pod stara drevesa; podobali so se ti zvoki dušicam pravkar umrlih otročičev, letečim za zlatimi oblački k nebu. Tako preprosto, ganljivo se je to zdelo, otožno in milobno. Globoko so ga prevzeli, tako globoko, da si je zakril z rokama obraz.

„Ti prokleti zvonci me spravijo še v blaznico,“ se je oglasil za njim sirov glas, govoreč v protivnem mu dunajskem narečju. „Kakšen vrag si je izmislil to cinkanje!“

To je bil glas nadporočnika Müllerja, onega, ki je Janu prideval priimek „poseur“, bil je to tisti mož, ki mu je bil tako zoprni kakor on sam njemu. Nekaj se je zdajci strlo v njem, vsa njegova ginjenost je propadla.

„Glej, jaz pa rad slišim te zvonce,“ se je ozval mladostni mehki glas, „v njih je nekaj, kar se ne da opredeliti.“

„Ah, priskutili bi se i tebi,“ je rekel Dunajčan, „ko bi jih vedno slišal kakor jaz —“

Šla sta vsaksebi. Gotovo je bilo v tem kos resnice, temu Jan Marija ni mogel oporeči, vendar pa je ostal razdražen. To ni bilo prav, ker nadporočnik ni mogel

vedeti, da mu je s svojo opazko pričinil razglasje, toda odpustiti mu ni mogel. Želel si je priložnosti, da bi povedal temu Dunajčanu tudi kaj neprijetnega, tako mu je bil z vso dušo odporen. Šel je okrog miz in ko so ga zopet klicali, je prisedel k drugim, in slučaj je nanesel, da prav nasproti nadporočniku Müllerju.

„Skoraj gotovo je že,“ je ta prav takrat govoril, „da naš polk ne ostane dolgo tukaj. Ne veselim se sicer Krakova, kamor bomo baje premeščeni, ta je prav takšno gnezdo kakor Praga, ali če pride človek iz Češkega ven, je to že tudi nekaj vredno. Za kazen naj bi živel v tej deželi.“

Z nekatere strani se je rahlo soglašalo, sevsema so molčali, in dva mlada častnika, ki sta se na skrivnem pač čutila Čeha, sta zmedeno povabila oči, kakor da nista slišala.

Jan Marija se je jeze tresel. Vsa njegova bolest, njegovo tarnanje, vsi vtiski današnjega dne so se nagloma izpremenili v neizmerno sovraštvo, v plamenčo zlobo. Ni imel temu človeku za zlo, da ni ljubil Češke, da mu ni ugajalo v Pragi, kaj to mar njemu! Kaj mu je bilo mar za njegovo ljubezen ali neljubezen sploh! Toda da je smel kdo v Pragi, v samem srcu Češke govoriti tako brezobzirno, da ni trebalo nikomur se držati mej spodobnosti, ako se ni že oziral na pravičnost, to ga je raztogotilo. Ta človek je vedel, da se je polovica navzočih rodila na zemlji, ki jo je psoval —

„Ah, to je tako, kakor če trgovec s sužnji v ošabnosti stopi sužnju za vrat, če mu v objestnosti pljune v lice!“ mu je blisnilo po možganih in stisnilo srce, no, tresel se je oni trenotek razburjenosti tako, da prvi hip ni mogel izpregovoriti. Dihanje mu je zastalo. Predno je toliko ponehal tolk srca da je bil zmožen besede, so drugi govorili že o drugih rečeh. Resnobejši so namreč izkušali oprezno se ogniti takšnim kočljivim predmetom.

Govorilo se je o vseh mogočih garnizijah.

„Najlepše imate vi, gospodje pomorščaki,“ je rekel nekdo, obrnivši se k Janu Mariji, „vi vsaj vidite kos sveta —“

„A ne pridemo nikdar na Dunaj v garnizijo,“ je hitro odgovoril Jan Marija. „In to uvažujem najbolj, ker ga ni na zemeljski obli mesta, ki bi ga bolj sovražil. Takšno gnezdo ‚parvenu‘, ki bi se rado igralo na Pariz in London in Bog ve kaj še. Žaba, ki se napihuje —“

„Ah,“ je rekel Dunajčan, očividno hladno, no, glas njegov se je nekoliko tresel, „melanholski naš pomorščak! Prosim, nikar se ne razburjati. Razžalil sem vašo kraljevsko Prago, kakor jo do zgražanja smešno nazivajo vaši časniki.“

Izgovoril je besedo „kraljevsko“ z nasmešljivim poudarkom.

„Naši časniki so smešni, toda Praga je kraljica,“ je rekel Jan Marija in njegove oči so gorele v plamenih. „Kraljica, res da obubožana, plakajoča nad svojimi padlimi sinovi kakor Hekuba! Cunje vise z njenega škrlata, in vendar je kraljica, v tem ko vaš Dunaj ni drugega nego našemljena, z nepristnimi biseri posuta vlačuga, ki jo prežive drugi!“

Govoril je tako glasno, da je vse ta trenotek obmolnilo. Dunajčan je tudi hip molčal, potem se je sirovo posmejal ter izgovoril neko bedasto žalitev, takšno, kakršne rabi dunajska sodrga vseh stanov proti Čehom.

„Pes!“ je vzkliknil Jan Marija ter mu vrgel svojo čepico, ležečo na tleh, v obraz.

Nastal je prizor, ki je bil podoben kakšnemu nastopu v blaznici. Jan Marija in nadporočnik, ki sta bila kakor vsi drugi pri vstopu odložila orožje, sta bliskovito zagrabila za dvoje na drevesu visečih sabelj ter začela sekati kakor besna eden do drugega. Tudi ostali častniki so skočili na noge, da bi ju pomirili, vsi so kričali in se razburjeno kretali.

„Pozovita se na dvoboj,“ so kliknili nekateri, „to je pretep kakor v gostilni!“

To so bili eni, toda drugi so se precej udeležili prepira, na mah sta nastala dva tabora, in mnogi so segali že po orožju. Vsi so bili razburjeni in morda tudi vsled užitih pijač ne povsem v normalnem razmerju. Oni, ki so bili bojaželjni, so stali resnobnejšim

na poti in jih niso precej pustili k onima dvema, ki sta se ljuto borila. Ta zmešnjava pa je trajala samo nekoliko minut.

Ugled predstojnikov, onih starejših gospodov, ki so priskočili od kegljišča, je hitro zmagal, vsi so se sedaj potrudili, da bi naredili konec boju. Posrečilo se jim je ločiti oba razdraženca. Pri tem se pa dvo-bojnikoma ni godilo dobro, ker braneč se pomirje-valcev, se nista zadostno krila proti udarcem, ki so še vedno padali z ene na drugo stran. Ko sta naposled prenehala, je bil nadporočnikov obraz oblit s krvjo, a Jan Marija je stal oprt ob drevo, bled je bil in nje-gove oči so se na pol zapirale. Zdelo se je, da iz-gublja zavest.

„Samo lahko sem ranjen,“ je rekel nadporočnik, „malo razpraskan“. Imel je globoko urezno rano na desnem licu.

„To mu ostane za spomin do konca življenja in lepote mu ne pomnoži,“ je tiho rekel eden njegovih prijateljev v tem, ko so hrumeč zahtevali vode.

Oni, ki so se bolj naklanjali k Janu Mariji, so stali krog njega in ga držali za roke.

„Večni Bog, on omedleva!“ je kliknil eden, a drugi mu je odpel suknjo.

„Njegove prsi so kakor razbite!“ je viknil z grozo.

Jan Marija je sedel na stol, ki so mu ga prinesli.

„To ni nič,“ so trdili nekateri.

Polkovnik je začel tako govoriti: „Sramujem se zaradi vaju, gospoda, toda sedaj ni časa za očitke. Sedaj gre za to, da bi vest o tem, kar se je dogodilo tukaj, ne prestopila praga tega doma. Zahtevam od vseh navzočnih, naj obljubijo s častno besedo, da bodo molčali o tem. Posebno vidva, vidva petelina,“ je pristavil šaljivo, „obljubita, da smatrata ta nesrečni prepir za končan. Iz vsega tega se ne sme izcimiti uradna preiskava!“

„Ah, on umira!“ je zavpil mladi častnik, ki je bil pripeljal Jana Marijo. „Ah, zakaj sem ga vabil sem in silil!“

Polkovnik je pristopil k polomedlelemu.

„To mine,“ je rekel. „Hitro nekdo po kočijo. In nekdo naj ga spremi domov. Dve kočiji!“ je pristavil.

Čez nekaj časa se je odpeljal nadporočnik z obvezanim obrazom do svojega stanovanja in tudi Jana Marijo so spravili domov. Drugi so ostali najbrž zaradi lepšega še na vrtu in pozneje, ko so se bili pomirili, so zopet postali dobre volje ter začeli kegljati, tolažeč se s tem, da nasledki tega odveč neprijetnega dogodka pač ne postanejo resni.

„Vrag nam je zasejal te narodnostne prepire,“ je nekoliko melanholski menil dobri polkovnik. „Samo do časnikov ne sme besedica o tem!“

Do časnikov ni prišlo besede, pri raportu se o tej stvari tudi ni govorila beseda, nadporočnik je odnesel sicer nekaj bolečin in pozneje je nosil globoko brazgotino, sicer se je pa kmalu pozdravil, Jan Marija pa je ležal v svoji osameli sobi in se nahajal za tri korake pred smrtjo. Njegov nasprotnik je bil mnogo hladnejši, umel se je bolje bítí. Razsekal mu je prsi in ga ranil do pljuč.

Precej ko je Roza Marija zvedela, da je njen brat bolan, se je pripeljala s svojim možem. Bolnik je bil v deliriju in ni poznal nikogar. Bil je bled kakor smrt, a nadzemeljski krasno so mu žarele oči. Prav takrat si je domišljeval, da se potika s Konštantinom v tropičnem pragozdu in je neizmerno srečen. Zdelo se mu je, da sta tam srečala Krista, in nedopovedno blažen mu je padel k nogam, mu klical, gledaje v sladke, velike njegove oči, naj se usmili njega in te uboge zemlje gori na severu . . . In v onih zvezdam podobnih očeh je z zubljem gorelo obetajoče usmiljenje . . .

Roza Marija je bila ginjena, ni dobro razumela tega, kar je govoril, ali zvok tega glasu, polnega navdušenja in solz, je pretresel tudi njeno hladno srce.

„On umrje!“ je rekla svojemu možu in se zgrudila v naslanjač pri oknu.

„Ni še izgubljen,“ je rekel navzoči zdravnik. „Ampak nevarnost je velika, ne smem vam tega tajiti.“

„Kaj naj storim, kaj naj storim!“ je govorila Roza Marija in spela roki.

„Prenesti ga ne morete,“ je povzel zdravnik, „vsaj zdaj ne, morda pozneje. Edino, kar lahko storite zanj, milostiva gospa, je to, da se v tem njegovem samskem stanovanju naselite in mu bolje postrežete, nego ume njegov sluga.“

„Ah, ko bi vedeli, kako malo imam za to talenta,“ je odgovorila Roza Marija, ki se je že zopet izpametovala. „Precej pojdem v samostan usmiljenih sester in pripeljem sem eno ali pa dve —“

„Res, to bo bolje,“ je rekel zdravnik z malce suhim naglasom. V kočiji je menil Leopold: „Njegovi papirji gotovo ne bodo v redu. Na poslednjo voljo pa še misliti ni mogoče —“

Malo se je zamračila, usta je odprla za neprijazno besedo, pa je ni izrekla.

„Odpusti,“ je rekel Leopold, „ranil sem tvojo rahločutnost, toda jaz gledam na vse s praktičnega stališča —“

Povesila je oči in mela s čopom pri kočijinem oknu.

„Edina njegova sestra sem in bližnja sorodnica,“ je povzela čez trenotek. „Čemu testament, in ko bi se zgodilo najhujše? Bog daj, da bi se ne zgodilo!“

To je mislila odkritosrčno. Saj ga je imela rada, kolikor je sploh premogla, vrhutega pa ostanek njegovega premoženja ni bil tako velik. Prišla sta v samostan in dve sestri sta se precej napotili k bolniku.

Trajalo je tedne, predno je Jan Marija ozdravil. Naposled je vstal. Petrin je bil že v pisani jesenski opravi, in Vltava se je v jutra kadila v belem dimu. Zelo slab je bil in imel je samo eno željo — odpeljati se v Havranice.

„O svojih denarnih zadevah se pogovoriva pozneje,“ je rekel Leopoldu. „Havranice se ne smejo prodati — vsaj dokler bom jaz živ, ne,“ je dodal s slabim, otožnim usmevom.

„Dobro, dobro,“ je dejala Roza Marija. „Ne razburjaj se, ne misli o drugem nego o svojem zdravju. Leopold mora najti pripomoček, da se torej ohranijo Havranice, ako si že tako navezan na to posestvo — kar mi sicer ne gre v glavo.“

„Hvala ti za tvojo dobro voljo,“ je odgovoril brat in ji hvaležno stisnil roko.

Drugi dan se je odpeljal na deželo.

Pustil je precej zopet prinesiti iz podstrešja staro pohištvo in uredil je sobe tako, kakor so bile pri življenju njegovih roditeljev. Nastanil se je v prostorih, kjer je prebival nekdanj za časa detinstva. Svetli in veliki so bili in ž njih oken je imel razgled čez vršičke starih jablan daleč do nedogleda široke pokrajine. Ta je bila častitljiva s svojim neizmernim nebosklonom in preprosta ter ganljiva s svojo milobno intimnostjo. Za ovenelimi jablanami je videl široke, sedaj orumenele loke in temna, razorana, semintam s strnišči pokrita polja; med njimi je migljala z mnogimi zalivci gladina z bičjem obrobljenega velikega ribnika, mnogo raztrošenih posamičnih visokih dreves in njih skupine ter dolge vrste so oživljale poljano, katero so v dnu zad zapirali nizki vrhovi, deloma goli, deloma zarasli s črnimi gozdi. Za njimi je stala kakor sence dolga vrsta nekoliko višjih vrhov; kazali so se včasih kakor solnčni oblaki, včasih kakor megla, vedno kakor nekaj nedoločnega, kar budi k razmišljanju. Semintam je stala na poljani ali na gričih samotna bela hiša, ki se je zdela zatopljena v radost, ker si jo je izvolil kdo za gnezdo. Vse to je bilo tako preprosto, domače, skromno, za nekaterega morda celo enolično. Toda kakšna mikavnost večno se menjajočih barv je bila razlita po obličju vsega tega prostora! Kako je bila oduševnjena ta pokrajina, kako je slavnostno plamenela v sijaju zapada, kako je bila polna nežne nade, kadar je vzhajalo solnce. Čim manj je govorila k domišljiji, temveč je govorila k srcu. Kako je živelo in mislilo vsako drevo, celo vsaka onih belih hiš! Kako živo je tukaj čutil Jan Marija dušo stvarine! Kako je bil srečen! Ni se mu tožilo ne po jugu ne po morju. Niti oko niti sluh nista zahtevala večjih vtiskov. Ta njegov veliki, prazni dom je bil poln tonov, tu sladkih kakor vzdih dragih rajnih, katerih koraki več niso bili slišni na mostovžih, tu kalnih in klavrnih kakor jok onih, ki blode ponoči in večno hrepene po solncu. Ah, kako je ljubil Jan Marija veter in

njegove razne harmonije! Koliko misli so mu vzbujale v duši!

Vobče se mu je zdelo, da od dob svojega detinstva ni čutil nikdar tako čisto, vznosito in mirno kakor prav sedaj. Nekakšna nova nedolžnost, nekakšno drugo mladeništvo mu je svetilo v notranjosti, in z očmi, polnimi te nove zarje, je začel gledati na svet, in svet se mu je zdel krasen. Vsak dan mu je bil sedaj praznik, sleherna vsakdanjost mu je ginila izpred oči in delež mu je postalo višje življenje razmišljanja in poezije. Kako mu je v srce segala praznična tihota, kako sveta samota! Vsako jutro ga je budila danica s svojim čistim, posvečenim, belim, čarnomilim svitom. Stala je nad gričem, čigar očrt se je nedoločno risal v mraku proti sivemu sicer, vendar pa kakor biser se blestečemu nebosklonu. Ta demantni zvezdni usmev se je vsako jutro doteknil njegovega čela in mu preletel dušo kakor pozdrav nebes. Ali je mogel dan krasneje začeti nego s tem serafinskim poljubom? Povzdig oči k temu sijaju je imel pomen molitve... Zvezda se je dvigala, dvigala in mu izginila. Za njo je hitel jutranji svit. Bledožolto je napovedal svoj prihod, rožnato je gorel in blede, ko se je iz njegove krvi porodila ogromna iskra, ki se je prikazala nad tedaj violetnimi vrhovi. ... Solnce se je dvigalo sprva radostno, toda hitro so ugašale zopet barve, in vsa pokrajina, sicer svetla, je postala zopet sivkasta v raznih niansah. Nad ribnikom so blodile megle, se vlekale pare, na poljih je ležal mraz, nebesni strop je postal bisern, potem mlečen. Podoben je bil sliki „en camaïen“. Toda solnce je prodrlo mrake in megle, plan in vrhi so zopet ozarjeni, razorana polja so kakor z bledim zlatom posuta, loke se bele v rosi liki rimska cesta in ves kraj gleda zopet s svojo običajno sladko intimnostjo Janu Mariji v okna.

Jasno kakor zunaj mu je bilo tudi znotraj. S kakšno radostjo je jemal dan za dnem svoje knjige do rok, da se poglobi v velike ideale pesnikov, s kakšno sanjavo drgetajočo dušo je prijemal za pero, da vrže svoje misli v verzih in v prozi na papir! Naposled je bil srečen, naposled je bil prost. Živel

je tiho, skromno, skoraj ubožno po nagibu, a našel je cilj življenja!

Dosegel je, po čemer je bil hrepenel, živel je v domovini, živel v Havranicah, poglobljal se je ves v svoj najprirojenejši poklic, postal je pesnik. Pri vojakih so ga odslovili, kakor je sam želel, in Leopold mu je prizanašal s svojimi praktičnimi nasveti in opazkami. Dopisovala si nista kaj dosti. Tako je živel notri do konca listopada. O, to je bila prava nedelja njegovega življenja!

Nekega dne zvečer je sedel pri oknu. Ves tisti dan si je bil pravil, da bo treba najprej izpregovoriti vendar z Leopoldom ter dobiti zagotovilo, da se njegovo posestvo ne proda, in potem da bo koristno, ako se poprime nekoliko tudi gospodarstva. Trebalo je, da bi vendar tudi kaj razumel o kmetiji. Saj je bila vendar drugi del njegovega novega poklica. Nekaj knjig si je bil v ta namen že naročil iz Prage, a praktičnih nasvetov je pričakoval od svojega oskrbnika.

„Saj menda to ne bo tako težavno,“ si je mislil. „Na polju, to bo radost, teorija je res malo dolgočasna, pa kaj! V pondeljek se je začnem učiti —“ Teh pondeljkov je bilo preteklo že nekoliko, in o dobrem namenu ni premišljeval takrat v prvič. V tem je segel po svojem Shelleyu, glasno je čital oni prizor iz tragedije „Cenci“, kjer govori Beatrica pred sodiščem in gane kardinala Camilla do solz ter privede s svojim pogledom in vzkrikom svoje duše morilca Mazzia v obupnost, tako da strastno priznava njeno nedolžnost in sam prosi, da ga usmrte. Pri besedah: „Vi krvoločni psi in ne ljudje — nasitite s krvjo se mojo, ne pustim — da bi prirode veledelo to — na kose trgali...“ — mu je padla knjiga iz rok in tako čudno trepetanje mu je naglo preletelo telo od glave do pet, da se je prestrašen zgrozil.

„Kaj je to?“ si je mislil Jan Marija in nenavadno mu je bilo neprijetno; čutil je svojo bledost, kakor bi jo videl v zrcalu. Kako čudna je ta bolehnost!

„Preveč sem pušil,“ si je šepetal kakor v dremoti, „proti nasvetu dobrega doktorja —“

Glava se mu je sklonila, zaprl je oči. Potem je pogledal na široko pokrajino. Solnce je zapadalo za domom, ni ga bilo videti, a njegova svetloba je poljubljala plan in vodo, polje in vrhe in vse ... Na zelenkastem, čistem nebu je stalo le malo violetnih oblakov, temni gozdi na gričih so kazali nad sabo neko sivozeleno, mračno glorio, in njih vrhovi so se risali v mehkih nedoločnih črtah, ki so se zdele v lahnem migljaju. Goli holmi so se svetili rožnato in so kazali temnomodre jarke in rebrine, vsa poslopja so bila bela, drevesa na poljani kakor iz brona, ribnik bledikast, loke slabo pozlačene in strnišče ter bičevje je migljalo v dolgih purpurnih lisah. To je bila neizrečna miloba, sladka in elegična.

„Ah, Bože, ko bi pa vendar moral odtod,“ je naglo šinilo v duši mladega moža in razprostrl je roki, kakor bi hotel objeti vso to pokrajino. Zgrudil se je nazaj v naslanjač in skril obraz v dlani. Tesno mu je bilo in slabo. Tako je sedel precej dolgo. Ko je zopet pogledal na pokrajino, je bila vsa otožna. Vsa svetloba je bila ugasnila. Nebo je bilo sivo, oblaki kakor svinec, vrhovi, polje, voda, vse liki s pepelom posuto.

Segel si je na srce, bilo mu je nekako nepravilno, povrnila se je zopet ona čudna omotica, toda mnogo slabejša. V tem so se odprle duri. Vstopila je stara gospodinja, ki je služila že njegovi materi in je sedaj kot ključarica v miru z zavarovano pokojnino živela na havraniškem gradu. Sedaj je zopet rada skrbela za domače gospodarstvo, da je le mogla služiti Janu Mariji, ki je bil njen malik.

„Ah, Vika!“ je rekel s prijaznim nasmehom, brez katerega ni mogel niti pogledati na to zvesto dušo.

„Brzjavko nesem,“ je rekla in mu jo podala.

Slabo mu je prihajalo, ko jo je čital.

„Od Leopolda,“ je dejal ter pogledal na uro.

„Danes se pripelje, pošljimo mu torej voz na postajo.“

„To izvršim precej,“ je odgovorila Vika. „Toda voznik mora hiteti, da pride ob pravem času.“

In šla je naglo, kolikor so jo nesle njene stare noge, in na poti je premišljevala, kaj bi najhitreje gostu pripravila za večerjo.

„To pomeni nesrečo,“ si je šepetal Jan Marija, ko je bil zopet sam, in mehanski se je prekrižal. Ni se motil. Havranice so bile izgubljene. Leopold mu je bil kolikor mogoče dolgo prizanašal, ker se je bal, da bi mu ne okrajšal zdravja. No sedaj več ni mogel odlašati, več ni mogel ravnati obzirno. Jan Marija je onemel. Vse je bilo jasno, še preveč jasno. Ni si mogel kaj. Postal je top v bolesi.

„Tega ne preživim,“ je zašepetal.

„Ne bodi nespameten,“ ga e tolažil Leopold. „Nisi na koncu! S kapitalom, ki ti ostane, se da vendar še kaj začeti! Pač ni bilo treba, da si se odpovedal vojaški službi. Ako ne bo drugače, poiščem ti kakšno službo —“

„Molči!“ je poprosil Jan Marija ter se opotekel k durim.

Prestal je to, toda kos srca je lepelo dalje tam na onem starem domu v sadnem vrtu, na pokrajini, kjer je vzhajala i dalje jutranja zvezda, žareč kakor demant in zroč v to tiho sobo, kjer je bil spal kot deček, blodil kot mladenič, sanjaril kot mož o svojih načrtih, o neki blaženi bodočnosti ki se mu je tedaj pokazala zastrta v temne oblake. Prišel je v Prago bolan, potrť na duhu in vzdihujoč si je želel, naj bi bil umrl takrat, ko je vsled svojih ran padel v omedlevico pod onimi starimi kostanji v nekdanjem samostanskem vrtu. Pa ta misel mu je za hip pobunila kri.

„Kako!“ je povdaril, „umreti v tepežu, navadnem v krčmi, ki se ga je treba sramovati! Ko bi se bil vršil vsaj dvoboj! Ne, hvala Bogu, da se ni zgodilo. Še imam duševne in telesne sile zadosti, da živim in delujem.“

Čutil se je v resnici okrepčanega. Začel je računati. Njegovi dohodki niso bili sijajni, pa so zadostovali za njegove skromne potrebščine. Najel si je dve majhni sobi, zopet na Hradčanih. Iz druge so držale duri na majhno vrtno teraso, utesnjeno med visoke zidove sosednjih hiš, po katerih so plezale prastare vinske trte. Od tam je bil čez nižje, ob globoki cesti stoječe, z opeko okrite hiše razgled na Prago, na reko, ki se je daleč za mestom lesketala v meglah, razgled bajne

krasote. Odtam se je zdela Praga kot mesto iz bajke in izpreminjala je svoje obličje po osvetljavi: v solncu se je zdela kos orienta, v meglah mesto duhov, pod težkimi oblaki, prešinjenimi tuintam z dolgimi prameni blede svetlobe, se je kazala kot tragično mesto, obsojeno k nekakšnemu groznemu koncu in pogubi.

„To je čudovito,“ si je rekel Jan Marija, „kako mogočno govori to mesto k fantaziji in zanosito k duši! Potemtakem bi bila opravičena sodba, da vsak, ki se narodi tukaj, se mora samobsebi čutiti pesnika. Kako velikolepi, zanosni so vtiski, s katerimi se sreča precej v prvi mladosti, v dobi, ko je misel mehka liki vosek, pripravljena, da sprejema — — in vendar . . .“

Postalo mu je neprijetno. Spomnil se je prebivalcev te Prage, „tega tragičnega mesta“. Začel se je takrat žalibog pobliže seznanjati z družbo, z literarnimi krogi. Prizadeval se je, da bi nastala kakšna intimnost med njim in onimi, na vsak način je hotel, da bi mu bili simpatični in je zapiral oči proti vsemu, kar je to kakorsibodi oviralo. Uvaževal je vse okolnosti, opravičeval vse smešnosti, pa zastonj. On in ta družba sta ostala tujca.

Govorili so o Janu Mariji z neko nezaupnostjo kot o „nekdanjem častniku“, ki je najbrž čutil, da ne napravi kariere in se kaže sedaj „rodoljuba“, da bi se vsaj na ta način malo opomogel. Nagibi njegovih dejanj so bili preveč čisti, nesebični in idealni, zato jim družba ni mogla verjeti. Vrhutega je delal tudi verze! . . . Filistri so zmigavali z rameni, a literati so menili, da je že njih zadosti, in da „ta pomorski lajtnant bo pač težko rešil literaturo“. Vsega tega mu niso govorili do oči, ali začutil je to lahko. Svet se mu je pojavil sedaj zopet v novi luči. Primerjal je, kako vse drugače so ga sprejemali ljudje sedaj, drugače nego v dobah, ko je imel elegantno uniformo na sebi, ki se mu je tako podajala, in mu povsod odpirala duri. Primerjal je to svojo sedanjo filistrsko, obmejeno, malomeščanski topo, enolično družbo z ono drugo, kozmopolitično, deloma aristokraško, deloma vsaj aristokraški našemljeno, vedno blestečo in pestro, v kateri se je bil vrtel poprej na tujem. Ni se mu baš

tožilo po tej poslednji, posebno ni imel v čislih družbe, kjer je igrala gospa Dragopulos tako visoko ulogo, toda nekako tožilo se mu je vendar po njeni sijajnosti, ker je imela svojo poezijo, po onem tonu, ki je na površju držal vsaj neko iluzijo o višji dostojnosti in o širjem, ako ne globočjem nazoru in pokretu. Te sijajnosti je nedostajalo tem neokretnim, obmejenim meščanom, tem v celoti istotako obmejenim terre à terre literatom, in kar je bilo najslabše — ta njih družba ni bila v korenu nič boljša nego ona, ki jo je bil poznal poprej. Tedaj je zopet začel samotariti, sititi svojo domišljijo z golim zaziranjem na „to tragično mesto, obsojeno v neko grozno pogubo,“ in ostal je docela ločen od onih, ki so prebivali v njem. Dolgo si je to zastonj tajil, toda sedaj je stalo jasno pred vidom njegove duše kakor s plamenečimi črkami napisano na Baltazarjevem zidu: Praga ga je trpko prevarila.

Poprej je sovražil v njej samo oni tuji živelj, ki se povsod rije v ospredje, nastopa drzno in bojevito, na način, ki vzbuja gnus, sedaj je imel še bolj pekočo boleost: ni mogel ljubiti, ni se mogel navduševati za one, ki bi bil zanje rad dal življenje. Vendar pa se je tolažil: „Kaj mi je do ljudi, ko mi gre za idejo, za princip. Ljudje preminejo, ideja, princip potraja. Ostanem ob strani,“ si je rekel naposled, „in samo tega se hočem zavedati, da sem pesnik.“ Zdrgetal je. „Ali sem pa tudi zares pesnik?“ se je nemirno vprašal. „Moja duša mi pač šepeta, da sem, to čutim, ne morem se motiti — toda prepričal še nisem nikogar. Kdo ve kaj o meni? Doklej naj še odlašam, da se pokažem svetu, da dejanski stopim na cesto, kjer je moj edini poklic.“ Sklenil je napraviti prvi korak. — Prebiral je svoje papirje, uvaževal, tehtal, upal in obupaval. Naposled je izbral eno svojih daljših pesnitev in se odločil, da ž njo stopi pred „občinstvo“. Kako meglen, nedoločljiv je ta pojem, to češko občinstvo! Kdo in kaj je bilo? Zastonj si je s tem lomil glavo. „Saj se prepričam,“ je rekel naposled, in tako je bil neizkušen, da mu niti ni prišlo na misel potrkatı poprej na vrata kakšnega uredništva leposlovnega lista, ampak

nastopil je tuj, neznan, plah bolestno in ponižujočo pot, da „najde založnika“.

Naposled se je zgodil majhen čudež, namreč našel je založnika. Toda zahteval je tako malo, da je nevede sam kril stroške, in tako si je mogoče razjasniti oni čudež. Tisk je napredoval zadosti hitro, in končno je imel oni čudni, vselej nekoliko razburljivi občutek, videč natisnjeno svojo prvo knjigo, pripravljeno, da nastopi pot po svetu, po tem malem češkem svetu, morda trnovitejšem nego je katerikoli drugi.

Na ta način objavljeno pesnitev je pisal odlomkovito v Atenah in v Egiptu v dobi svoje burne ljubezni do gospe Dragopulos in precej po svojem popolnem razočaranju. Šele v Pragi je združil vse te odlomke prijetno in harmonično v celoto. Dejanje je bilo dosti preprosto in pregledno, toda vsa bleščoba onega azurnega neba in morja, vsa divna radost njegovega bujnosočnega, mladega, silnega telesa, vsa strast, ves čutni vrtinec in ves iz njega izvirajoči kes, ves stud nad svojimi grehi, vsi vzikri njegove razdražene duše so se zrcalili v onih sonornih in polnih verzih, ki so javljali le semtam nekaj tujega v besednih obratih, v izrazu ter skozinzkoz osobitem slogu. V njegovi pesnitvi so bila mesta, polna sanjavega koprnenja, polna smeje kletve, vzikri proti onim, ki v prah teptajo svobodo, pravice in srečo premaganih; tam so se nahajali namigi na Akropolo v mesečni svetlobi, namigi, ki jih je vzbudil spomin na domovino daleč na severu in na njeno nekdanjo, sedaj pusto akropolo — Višegrad. Lile so se tam solze, jasne kakor rosa. Dalje se je po kiticah obupno vrtinčila divja strast; na nekem mestu je preklinjal zaljubljenec svojo čutno, neurejeno, grešno pohlepno, zaganjal to kletev v obraz ženi, ki ga je vabila in s peklenkim žarom vlekla k sebi in prav tedaj, ko jo je preklinjal, ga je iznova podjarmila s svojimi kakor raj sladkimi in kakor peklo strašnimi pogledi, s čarom svojih smehljajev, katerim na ljubo bi bil takrat zatajil in ovadil samega Boga, in njegove kletve in poljubi so se spajali v eno, in ni več vedel, ali trpi ali vriska, ker bolest, stud in razkošje so ga drevili notri na kraj blaznosti.

Jan Marija je napisal to s krvjo svojega srca. Ta prizor in pa namig na Višegrad sta postala odločilna za usodo cele knjige. Skraja je ni nihče zaznal, pojavila se je anonimno, in nihče se ni le z besedico ozrl nanjo. V listih se ni govorilo o njej in v trgovinah se ni popraševalo po njej.

Naposled pa je prišel v založnikovo trgovino znamenit pedagog — nagel dež ga je zapodil tja. Iz dolgega časa je začel malce prebirati v oni knjigi, ki je ležala pred njim, v tem pa mu je razkladal založnik, da je ta mladi pesnik baje zanimiva oseba, in mu je priobčil nekatere precej konfuzne podatke iz životopisa gospoda Plojharja, stvari, ki jih ni poznal, pa je ugibal o njih. Znameniti pedagog je v tem razsrjen zardel. Slučajno so zadele njegove oči najprej ob neki tožilnik, kjer bi moral stati po njegovem nazoru roditelj, sicer mora propasti ves solnčni sestav. Da ta mladi človek ne pozna njegovih pravil? To ni mogoče. To je bil torej punt. V tem so preletele njegove oči kitice, ki so slikale oni divji prizor čutnosti in ljubezni. Strmeč je pozabil na slovnico in povsem tudi na privajeno varčnost, a osupli založnik je prodal na ta način prvi eksemplar.

Čez nekaj dni je zagledal beli dan sirov, neokreten članek, poln perfidnosti in omejenosti, poln nezmožne npravnosti in evnuškega mladenišтва. Neki „pobegli“, baje „lajtnant“ je zašel, najbrž ker mu je bila kariera pri vojaki zaprta, med „poete!!!“ Prvič baje ta gospod ne ume češki, sicer pa tega ne ume nihče razen par profesorjev, to bi se mu moglo še izpregledati. Toda njegova nenravnost vpije do neba! Pa tudi to še ni vse. Ta poetaster se drzne tako daleč, da psuje to dobro češko ljudstvo, in kar je še hujše, šunta ga k nepokorščini proti posvetni gosposki, katero je ustanovil Bog. Tudi sledove ateizma, panteizma, celo starega gnosticizma ter maniheizma je našel oni znameniti mož med vrstami. Končal je z vzkrikom razsrjenosti proti pesniku, klical je z neba ogenj proti njegovi pokvarjenosti, občinstvo je svaril, naj knjige ne čita in ne kupuje, in naposled je pozval (malce prikrit) slavno policijo, naj si ogleda to uporstvo. Ta

rodoljubni učitelj je imel svoji dve dogmi. Prva: „Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, toda Čeha po podobi ideala, ki stoji med lakajem in policajem.“ Druga: „Spol je nenraven“. Kdor teh pravil ne priznava — bodi pogubljen! No, nebo ga ni uslišalo, ker ogenj ni dežlil z neba, občinstvo se je pa rado ravnalo po njegovi želji, ni kupovalo, ni čitalo, najskrbneje pa se je njegovega nasveta poprijela policija: zaplenila in uničila je ves natisk.

Jan Marija je bil uničen. Ko bi se bil vsaj eden glas ozval v njegov prospeh, ko bi bilo vsaj to tako nizko in podlo ovaduštvo, ta sirovost v tonu razburila koga! Nihče ni muknil — le nekateri so se smejali. To je bilo gnusno. V prvem hipu svoje bolesti in svojega razočaranja je blazno vrgel vse svoje rokopise na ogenj.

„Ah!“ je otožno vzdihnil. „Othello's occupation's gone!“

Njegova premehka, preobčutljiva, vtiskom prevdana duša, ki se je vedno dvigala in padala med zenitom najbujnejše nade in nadirjem najglasnejšega obupa, je drhtela v krčevitem bolu, krvavela z ono najbolestnejšo rano, ki se zasadi s topim orožjem. Kako se boriti proti napihnjeni neumnosti in nizkemu klečeplastvu! Je to najgroznejša usoda, ako se kdo utaplja, ne v reki, ampak v grapi.

„Ne, ne,“ si je pravil, „tu ni mogoče živeti. A s čim sem tukaj koristen! Čemu sem sploh na svetu?“

Zbežal je z doma, bal se je lastnih misli. Pred gledališčem ga je srečal nekdo, ki se je nahajal v malem številu njegovih bližnjih znancev. Že od daleč se mu je smejal.

„Smolo imate s svojo knjigo,“ je rekel, kakor bi to bila najveselejša stvar na svetu, in predno je dokončal stavek, je mislil že o nečem drugem.

„Pojdite v gledališče,“ je pristavil. „Imenitna igra, pravijo!“

Jan Marija je čutil odpor, toda ni se hotel kazati tako potrtega in nesrečnega, kakor je v resnici bil. Ničesar ni rekel in je šel.

Baš so začeli igrati, bila je premiera. Neka banalna drama, prazna, brez duha, brez vzleta. Toda kakšen vrišč so napravili statisti že proti koncu prvega prizora! Koliko pozlatbe in pestrega, kričečega blaga je tu migljalo, predno se je prvikrat spustila zavesa! Kakšen vrišč je nastal še le zdaj, ki so ga zagnali pristaši po vsem gledišču. Pisatelja so klicali s stentorskimi glasovi, pojavil se je na odru, prinašali so mu vence, velike kakor kolesa. Potem banalni usmevi z njegove strani, okorni pokloni in zopet vrišč . . . Ah, to je bila burka!

Jan Marija je vstal in šel. Saj je že poznal to češko občinstvo; nekaj časa se je veselil svojega neuspeha. To je torej zahtevalo! Na Mali strani ga je ujel dež, silen in hladen, ki ga je malo osvežil.

„Večerjati vendar treba,“ si je rekel s krvavo ironičnim usmevom. In res je šel v majhno vinarno, pred katero se je bil slučajno ustavil. Prazna je bila, samo v kotu je sedel neki star gospod z mlajšim. Oba sta obmolknila, ko je vstopil.

Jan Marija je sedel v drugi kot. Odrinil je jed, ki so mu jo prinesli, popil pa je veliko steklenico slabega vina. Žejen je bil in imel je grlo kakor v ognju. Pogreznil se je do svojih misli, nedoločnih, žalostnih, težečih srce liki svinec. Pušil je svalčice, naglo eno za drugo, in kmalu je bil v gostem dimu kakor olimpski bog v oblaku. Stari gospod na drugem koncu sobe je začel zopet govoriti, očitvidno je bil umolknil zaradi nanovo prišlega gosta; ko pa je sedaj videl, kako je oni zamišljen in kako malo se meni zanju, je nadaljeval v svojem prekinjenem razgovoru, ki se je tikal javnih vprašanj. Pred nekaj dnevi je bila zaslužnjenost, ki nam tiči že v krvi, zopet enkrat javno pokazala svoj odurni obraz. Klečeplastvo je povečavalo to sramoto z blagoglasnimi frazami, a kdor je bil mož, je plamenel v rdečici jeze. Jan Marija je divjal ter obupaval in le njegove osebne nezgode so potlačile njegovo razdraženost ob tem, kar se je bilo zgodilo, nekoliko v ozadje. Ta dva v gostilni politikujoča gospoda se nista zdela optimista in sta govorila o oni zadevi.

„Izkratka,“ je rekel starejši, ko je bil nakratko opsoval obe na Češkem „lajajoči“ stranki, „izkratka, veseli me, da stojim nad grobom. Od svoje prve mladosti nisem ljubil drugega nego to naše kraljestvo. In sedaj kakšna prevara! Naravnost zgražam se ob češkem značaju, ki se najbolje kaže v tem — da ni značaj. Kakšen je tisti človek, ki se takorekoč rodi z idejo, da je prišel zato na svet, da bi bil drugemu najemnik! Kakšen je tisti človek, ki mirno priznava, da ni svoj gospod, in ki takorekoč prosi odpuščanja, da se je sploh rodil! Vidi da je na cesti, in ne ve, kako bi se ogibal, da bi nikogar ne razžalil s svojo inpertinentno navzočnostjo. Ah, zdi se mi včas, da nismo drugega nego sokrvice v ranah, na katerih je stoletja trpela ta uboga zemlja.“

„Nehajte!“ je rekel mlajši mož. „To je grozno — ne umemo živeti, ne umreti.“

„Ah, kaj,“ je rekel starejši čez nekaj časa. „Pijva n pozabiva. Vi pojdete v Ameriko, a jaz se nagibam h grobu. Za nama potop!“

Trčila sta in pila.

Jan Marija je stiskal zobe, mislil je, da od bolesti vzkrikne. Vrgel je denar na mizo in je hitel na ulico, kjer je hudo lilo. Niti ni zapazil tega. Prišel je domov in našgal luč.

„Tu ni mogoče živeti,“ je zašepetal iznova. „Kam naj grem?“ se je tiho vprašal. Spomnil se je Konštantina in njegovega lista. Poiskal ga je in čital iznova, čeprav ga je domalega umel na pamet. Ko je prišel do stavka: „V tem ljudstvu ni sledu dostojnosti,“ mu je padel list iz roke. Prevrnil je svetiljko in v temi je iskal pot na teraso. Njegova boleost zaradi lastnih nezgod se je nekako utopila v večjem bolu nad razpadanjem njegovih najdražjih iluzij. Besede teh dveh mož v vinarni so mu zvenele v ušesih. Besede, ki so izražale to, kar je čutil sam! Moral je videti Prago, ako ni hotel umreti v srčnih bolečinah. Ah, samo eno kapljo tolažbe! Ob pogledu na to mesto se pritihotapi kakšna laž o velikosti, in rad, rad se pusti zopet prevariti! Pa Praga se mu takrat ni pokazala, ni se mu zlagala o svoji velikosti, tema je bila in doli v mestu

so se zdele svetiljke kakor žolte pege. Šumel je dež in piskal je veter. Čutil se je popolnoma uničenega. Vse njegove namere so se izjalovile! Konstantin je imel prav, ko je odvrgel orožje.

„Povsod je smrt in stok,“ je rekel Jan Marija ter sedel pri zidu na kamen. Zakril si je obraz z dlanmi. Nikakor ni mogel misliti, toda hlad, ki mu je padal na čelo, mu je bil prijeten. Potem je začutil bolest po vsem telusu; to se mu je zdelo celo prijetno, ker je delovalo kot reakcija proti dušnemu bolu. Tako je sedel skoraj vso noč, ker pozneje, ko si je to že naposled želel, že ni imel moči, da bi vstal. V jutro so ga našli med vrati ter ga odnesli v posteljo.

Zdravnik, ki ga je bil zdravil v prvi bolezni, takrat ko je bil tako težko ranjen, in ki ga je imel zelo rad, je sedeval zopet ob njegovem ležišču.

Jan Marija mu je pravil s slabim glasom, kje in kako je nočeval.

„A zakaj ste to storili?“ ga je vprašal ogorčeno stari mož. „Zakaj tratite po nemarnem svoje zdravje in svoje življenje? Kaj ne verujete v Boga?“

„Verujem,“ je odgovoril Jan Marija, „in upam v njegovo milost.“ Koprneče je mislil na smrt.

Zdravnik ni razumel tega namiga.

„Zaupajte torej vanj!“ je kliknil čemerno. „Toda, ko ste zakrivili skoraj samomor, tedaj niste mislili nanj! Vedite torej, ako izlezete, ostane vam še vedno dosti za vse življenje. To in vaša prejšnja rana zadostuje.“

In se je prestrašil svojih besed. Hotel je njih vtisk pregnati z dovtipom.

„Kakšne neumnosti počenja ta mladost!“ mu je grozil s prstom in se nasmehaval. „No, upajmo, da ne bo najhujšega. Gotovo čepi kakšna ljubezen na dnu takšnega početja? Le priznajte se!“

„Da, mnogo ljubezni in mnogo sovraštva,“ je odgovoril Jan Marija trudno in zaprl oči.

Bolezen se je vlekla počasi, notri do začetka pomladi; potem se je obrnila na bolje.

„Ako morete, idite v Italijo,“ je svetoval zdravnik. „Sušec in mali traven sta pri nas nevarna meseca.

Ostanite tam do poletja, čim dalje, tem bolje; vaša pljuča —“

„Pojdem,“ je rekel Jan Marija.

Ko je bil sam, si je mislil: „Italija me ne ozdravi, umrjem, to čutim, toda umreti hočem daleč odtod. V solncu se umira morda laže nego v meglah. In daleč odtod se mi povrne iluzija — kdo ve! Slajša bo tam smrt. Smrt! Pozdravljam jo. Življenje je za močne, a jaz sem slabič. Propadel sem pri prvem navalu.“

Šel je na posvetovanje k sestri in Leopoldu.

„Tvoji dohodki ne zadostujejo,“ je rekel svak, „živel bi na tujem do malega v revščini ali pa vsaj v večnih zadregah —“

„Vem,“ je odgovoril Jan Marija, „zato vzamem del svojega kapitala. Kar ostane, je po moji smrti sestrino.“

Bil je bled in slab. Roza Marija je bila za trenotek ginjena.

„Ti ozdraviš,“ je rekla z glasom, ki se je skoraj tresel.

Dobro mu je delo njeno sočutje.

„Tem bolje,“ je rekel z dobrim in sanjaviim usmevom, ki je veljal bolj sestri nego njenim besedam in mu je kakor poljub letel čez ustnice. „Tem boljše, in če ne bo dohodkov, poprimem se kako Leopoldovih nasvetov, delal bom.“

„Res, zdravje je nad vse!“ je potrdila Roza.

„Idi in vrni se zdrav!“

Vzel je nekaj tisoč frankov in je šel.

Živel je v Florenci, potoval je po vsem Toskanskem, po Umbriji. Čutil se je skoraj docela zdravega, le neka slabost ga je obhajala včas. To so bili samo hipi. Ni verjel v stalnost svojega zdravja, ali obupaval ni. Smrti se ni bal. Globoko se je poglobil do študija italjskih umetnin. Neizrečno sladka uteha je sevala s teh obrazov. Nekaj kakor vera. Njegova duša se je polnila z globokim mirom, ki je ž njih do nje prodiral kakor neka zvezdna zarja. Dela Giotta in Fra Angelica so mu postala molitve, ž njimi se je pripravljaj na odhod s tega sveta. Zdelo se mu je, da se snide ž njih pravzori na drugem bregu večnosti. Ah, ta plavalasi

Kristus, ko bi ga tam srečal tako, kakor se tukaj kot popotnik javlja v samostanu Sv. Marka v luneti samostanske veže! Kaj bi bila trpkost smrti v primeri s takšno srečo!... Svoje domovine se je pogosto spominjal — in zgodilo se je, kakor je upal: ni videl peg, ki so jo skrunile, ljubil jo je nežneje nego prej in ločil se je ž njo pomirjen... On umrje — ali ona bo živela in cvetela, prosta sovražnikov. „Ali se to zgodi s čudežem?“ ga je vprašal nekoč skeptično razum. „Da,“ je odgovoril, „s čudežem. Verujem v čudeže.“ In ni bilo čudno, saj je hodil po mestih, kjer sta živela nekdanj sveti Frančišek in sveta Katarina, po Assisiju in Sieni. Tam se mu je zdelo nebo bliže zemlji nego drugje. Imel je hipe, ko se je čutil že bolj na onem nego na tem svetu.

Proti tem svetim občutkom pa je prišla nekoč silna reakcija. V Urbinu, v ozki, krivi, strmi ulici je zagledal na oknu starega, pustega doma obličje, ne zapeljivo krasno, pač pa tako oduševnjeno, sladko in mirno, polno preproste poezije, kakor so bila obličja na slikah. Močno se je dotaknilo duše pesnika, umetnika. Dva meseca je preživel nato v Urbinu sladko, tiho idilo. Ni bilo strasti in burje v tej ljubezni, tiha in sanjava je bila kakor pogled z oken puste, pri okopih stoječe hiše, v kateri je sedaj stanoval z ono deklico. — Ah visoko, skoraj v oblake postavljeno stoji to orlovo gnezdo Urbino, a okrog se valovi in kipi celo morje gor, modrih kakor nebo nad njimi, veter pihlja po krajini prosto liki svobodni dih božji, veliki spomini plavajo po jasnem ter solnčnem vzduhu in kakor pošasti straše grozopolne povesti in pravljice v teh velikih polpraznih hišah...

Brez burje in mirno je končala ta idila. Ločila sta se v prijateljstvu. Ker ni bilo v njiju ljubezni strasti, tudi pri ločitvi ni bilo trpkosti. Ko je prišel nazaj v Firence, je Gemma ljubila že drugega, in on se je spominjal bolj onih modrih gor ter na njih se belečega orlovega gnezda nego Gemme, ki jo je smatral sedaj za zgolj prijetno in tiho stafažo k oni sceneriji. Toda ta ljubezen ga je vsaj posadila na zemljo. Misлил je zopet bolj o življenju nego o smrti. Nada mu je klila

nekoliko močnejše v srcu, ker zdelo se mu je, da je krepkejši in zdravejši. Zima ga je pognala naposled v Rim. In sedaj je sedel tukaj pred odprtim oknom, in brzi, divji naval ljubezni do življenja je pretresel vse njegovo bitje. Ni še štel sedemindvajset let.

Ko so njegove solze nehale teči, si je rekel: „Še imam dosti moči in vse se lahko konča dobro. Morda ozdravim in najdem cilj življenja. Ah, pesnik sem in to tudi dokažem svetu.“

Vstal je. Iznil je sledove solz s svežo vodo. Ko bi jih kdo zapazil! Zardel je sramu. Ni vedel, zakaj se je zopet spomnil Katarine.

„Krasnejša je nego Gemma,“ si je mislil, „oh, kakšna razlika! Gemma! Smešno je delati takšne primere. Gemma, dobra Gemma je bila bolj stvar nego oseba, morda cvet. Katarina ima značaj in ima dušo. Odkod to vem?“

In malce se je začudil.

„To človek sluti in ugane,“ se je opravičil pred seboj.

V tem je potrkal nekdo na vrata. Bil je Giggi.

„Kako se vam godi?“ je vprašal, vstopivši. „Prestrašili ste me to noč.“

„Povsem dobro se počutim, hvala,“ je odgovoril. „Na izprehod pojdem — pozneje.“

„Spremim vas, ako pojedete v smeri, kamor sem namenjen,“ je rekel Giggi. „Kam hočete?“

„V palačo Barberini, ako je danes pristopna.“

Mislil je na Beatrico Cenci, kateri je bila Katarina podobna.

„Upam, da bo,“ je odvrnil Giggi, „toda pri tem krasnem vremenu bi se morali peljati v odkritem vozu kam za mesto, ako ste pretruden za hojo.“

„To storim,“ je odgovoril Jan Marija, „in poputranjem se popeljem do San Catalda, ako mi naznačite smer, kjer leži to mesto. Pogledam ono stanovanje —“

„A, to ni mesto, ampak na samem ležeče posestvo,“ je odvrnil Giggi. „A vi mislite o tem resno? Tam vam bo strašno dolgočasno. Cesto si lahko zapomnite. Peljete se skozi vrata del Popolo notri do Ponte Molle

naravnost, dalje pa po cesti, ki drži do La Storta. San Cataldo leži nekaj v stran od ceste, s katere zagledate hišo in vrsto starih hrastov ter ostanke srednjeveškega stolpa. Sicer se pa dozve vaš voznik, če ne pozna San Catalda, v Ponte Molle vseh podrobnosti.“

V tem pogovoru sta šla skupaj na ulico.

Na trgu Monte Citorio sta se poslovila; doktor Luigi Galli se je spomnil, da si je neki poslanec želel izpregovoriti ž njim besedo; hitel je torej v parlamentno palačo, kjer ga je menil najti.

III.

Dom na posestvu San Cataldo se ni ponašal s stavbno umetnostjo, bil je suhoparen, dvonadstropen, z visoko vrtno teraso in brez posebnosti, brez značilne oblike. Stal je na višavi, pred njim je šumela vrsta starih hrastov, ki so se stresali v svojih ovenelih vršičkih. Blizu je bil vinograd, malo dalje nekaj nizkih gospodarskih poslopij; za njim se je vrstila množina prastarih, mogočnih dreves, oljk, božjega drevca, hrastov, fig in cipres, in na koncu tega podivjanega vrta je razpadal, z zobčastim nadzidkom opremljen, srednjeveški stolp iz opeke, ki je, razjeden po mahovini, razsiral drobeči se omet daleč krog sebe po travi. Kroginkrog se je valovila kampanja, pusta, melanholska, vendar pa velikolepa in očarljiva, polna solnca in senc, tu modrasta, tam žoltozelena, povsod posuta z ostanki rimskih stavb in srednjeveških poslopij; sabinske in albanske ametistne gore, z glavami, pokritimi s snegom, so jo na eni strani oklepale v širokem krogu, na drugi je bila v smeri k morju videti brezkončna. S terase je bil v daljavi viden Rim. Bela cesta se je v ovinkih vila po valoviti poljani in se na nekem kraju obrnila ter približala domu; držala je od vrat večnega mesta do Viterba, dotikajoč se oblasti starih Vej, te tragične slave propadle Etrurije. Do tega znamenitega kraja ni bilo daleč od Katarininega zavičaja. — Znotraj doma ni kraljevala bleščoba. Rodbina Soranesi ni bila bogata, gospa Giovannina je govorila zgolj resnico. Neznatno posestvo je bilo oddano

nekemu najemniku, ki je imel v najemu tudi nekaj velikih sosednjih posestev; ta ni plačeval mnogo. Suntarella je s pomočjo od slučaja do slučaja najetih delavcev obdelovala vinograd in vrt za zelenjavo.

Časi so bili slabi, kakor je tožila, in vsaka lira je bila dobrodošla. Sreča, da je kontesa zahtevala tako malo, kakor je starka pravila botram. Samo ko bi ne kupovala teh večnih knjig! To je bil edini trošek, ki ž njim ni soglašala Suntarella.

„Sicer pa, ubožica!“ je vzdihovala, „kaj bi počela ves dan brez njih v tej samoti?“

In zopet si jih je bila pripeljala včeraj celo skladnico iz Rima.

„Kdaj hočeš, dete, vse to prečitati?“ je vprašala Suntarella, ko ji je pomagala urediti stvari, ki sta jih tedaj skupno odvijali. V časih ginjenosti jo je tikala in pa kadar jo je premagalo njeno materinsko čuvstvo.

Nahajali sta se tedaj v sobi, ki so jo rabili nekdanj za salon, ko so bili boljši časi, kakor je vzdihovala Suntarella. Pozneje je tu prebivala grofica Soranesi in sedaj Katarina, ki si je poleg te sobe priredila spalnico. Če je prišel kdo v poset, ga je sprejela tukaj, ker ta soba je veljala za najlepšo v vsem domu. V njej je stala majhna knjižnica, star klavir, harfa, bogato izrezljana in pozlačena, na kateri je gospa Soranesi rada igrala. Na okrajku visokega ognjišča, kjer sedaj skoraj nikdar ni gorel ogenj, je stala krasna renesančna kristalna posoda na zlati, fino emajlovani nogi; na steni je visela slika Madone, ki jo je slikal morda Rondinelli, in podoba iz rodbine Soranesi, mož srednjih let v opravi Cezarja Borgie, ki ga je slikal Rafael. Ti trije predmeti in še prosto stoječa omarica iz ebenovine, kamor je bila vložena slonovina ter semintam zlato, so bili najbolj bleščeči rodbinski zakladi. Ta omarica pa ni še dolgo stala tukaj, ni bila last prednikov, ker šele pred tremi leti jo je bila podedovala gospica de Soranesi po bližnjem sorodniku svojega očeta, po monsignoru Geronimu Astucciju. Umrli je nagloma za mrtvoudom. Gospa de Soranesi je nekdanj upala, da podeduje njena hči po njem večje premoženje, ker ji je bil vedno, že v dobi njenega

detinstva, zelo naklonjen. Materina nada se ni izpolnila. Oddaljenejši sorodnik je postal po davni oporoki dedič in je poslal ono omarico prostovoljno do San Catalda; v oporoki sami o tem daru ni bilo besede. Rajnik pa mu je bil baje večkrat pravil, kako je mala Katarina, kadarkoli je k njemu prišla v posete, vselej tako neomejeno in naivno občudovala one iz svetopisemskih zgodb vzete podobice, ki so bile vložene v slonovini in zlatu, tako da ji je pol v šali, pol zaresno obetal oni komad pohištva. Dedič je radovoljno izpolnil monsignorovo obljubo. Omarica je stala med oknoma in Katarina je prav danes kakor vselej sama brisala ž nje prah. Suntarella je pobirala po mizi razmetane papirje, v katerih so bile zaobaljene kupljene stvari.

„Nadejam se, da se pripelje oni gospod danes gotovo,“ je rekla. „Koliko naj zahtevam?“

„O čem to govoriš?“ je vprašala deklica.

„No, o tem stanovanju. O čem pa drugem?“ je viknila starka.

„Delaj, kakor se ti zdi,“ je odgovorila Katarina. „Mislim pa, da ne pride; prosila sem Nino, naj mu odsvetuje.“

„Ah, ti bolest moje duše,“ je kliknila Suntarella, „zakaj, pa zakaj?“

Pa je dvignila roki nad glavo ter jih zarila v lase, in njene oči so sršele.

Katarine niso prestrašile tragične kretnje, iskre v očeh niti ne vzkriki. Poznala jo je, zato je ostala mirna.

„Ne mogla bi se navaditi tujca v hiši; vznemirja me to,“ je rekla preprosto in odkrito.

„Saj bi ga niti ne videla, ko ima posebno stopnišče! In če bi vas kdaj zagledal na vrtu ali na terasi, kaj pa zato? Vam se ni treba skrivati, on se mi ne zdi ljudojed. Nasprotno. Je ljubezniv, zelo! In ko sem to stvar omenila gospe Nini, povejte, ali ste bila takrat tudi proti mojemu načrtu?“

Katarina ni odgovorila. Mislila je, da s tem molčanjem pritruje, da popušča.

„Gluho se dela,“ se je jezila starka sama v sebi, ker si je napačno raztolmačila molk. „Kako je čudna!

Če jo razumem, dasi jo poznam od detinstva, naj se ne imenujem Assunta Palmieri in naj me ne čislajo kot verno katoličanko!"

Jezna je odšla, Katarina je gledala za njo z usmevom, ki je izražal trdno vero v blizko pomirjenje, potem je brisala svojo omarico iz ebenovine mirno dalje. Odprla jo je: znotraj je bil v sredi nekakšen tabernakelj in na obeh straneh nekoliko predalcev eno nad drugim. V dno tabernaklja je bila vdellana prelepa podoba, predstavljajoča Judito pred spečim Holofernom. Judita, vsa iz slonovine, je dvigala zlat meč z obema rokama k odločilnemu udarcu. Mečev ostri konec se je bil slučajno izluščil in je štrlel iz ebenovine; vbodel je Katarino v prst tako, da je slabo vzkriknila. Nikdar ni bila poprej opazila, kaj se je zgodilo s tem mečem. Vzela je nožiček, da bi spravila ž njim odlučeno zlato nazaj do pristojnega, fino izdolbenega prostorčka, toda nožiček ji je izpodrsnil in se zasadil globoko med oba stebriča Holofernovega šatorčka v špranjo, ki je tudi nikdar poprej ni videla. Misleč, da bo v njej kaj zaležanega prahu, je potegnila z nožičem po špranji navzdol, a tu je prišla na odpor. Dotaknivši se ga, je zaslišala, da je zaškrtnilo fino pero in zelo presenečena je izpregledala, da vsa ta podoba ni bila drugega nego vratca, ki so se sedaj prvikrat odprla pred njo. Ne ona, ne mati ni nikdar slutila o njih. V prostoru, ki ga je bila zapazila za njimi, je ležalo nekaj orumenelega papirja in ploščasta škatla iz lepenke. Radovedno jo je izvlekla ter šla ž njo k oknu, jo odprla, in v solncu je zalesketal pred njo cel zaklad zlata! Bil je tu venec, spleten iz cvetic, ki so bile narejene iz zlate pločevine, tanke kakor papir, potem verižica in dve zapestnici. Izdelava teh dragotin je bila občudovanja vredna, očitno so nastale v etruških dobah.

Monsignor Astucci je bil goreč nabiralec, obdaril je vse muzeje v Italiji, bil je velik starinoslovec in tako priznan učenjak, posebno še kot jezikoslovec, da je bila njegova slava prodrla i v samostan Trinità, in nekoč so mu dobre sestre pri njegovem tamkajšnjem posetu zvonile z vsemi zvonovi hvale in občudovanja.

„Kateremu muzeju pripada pač ta dragocenost,“ je pomislila Katarina, ko se je probudila iz presenečenja, in je pogledala na škatlin pokrov.

Kakšno presenečenje jo je čakalo tukaj! Zlastno monsignorovo roko je stalo tam napisano: „Svoji dragi nečakinji Katarini de Soranesi. Njen poročni nakit. Želim, da bi ž njim nakičena šla k oltarju.“

„Moj dobri striček!“ je kliknila ginjena Katarina. „Glej, imela sem toplega prijatelja, o katerem skoraj nisem vedela.“

Položila si je venec na glavo, obesila verižico krog vratu, obnažila je roki ter si pripela zapestnici. Potem je gledala nase v velikem ogledalu, zaradi starosti malo otemnelem, tako da je njen obraz kakor skozi meglo ali skozi pajčolan zrl nanjo. To je bilo čudno! Zdelo se ji je, da si v teh dragocenostih ni podobna, da v tem nakitju ni bila ona, ampak zgolj prividek. Malce se je stresla, potem je šla, nakičena kakor kraljica, zopet k omarici ter vzela orumeneli list, ki je ležal pod škatlo. Odprla ga je in čitala.

V njem se je nahajalo sporočilo o najdbi onega zaklada.

Monsignore Astucci je pisal:

„Te dragotine sem našel v etruškem grobu blizu mesta Chiusi. Tudi grob, v katerem so ležale, sem zasledil sam. Ko smo vstopili, so mrličji razpadli v prah, precej ko se jih je dotaknil zrak, ki je vdrl z nami vred. To je morala biti grobnica kakšnega lukumona, tako bogato je bil pokrit njen lastnik z zlatim nakitom in bronastim orožjem. Podaril sem to muzeju svojega rojstnega mesta. Drugi mrlič je bil žena ali pa hči lukumonova. Ne vem, v koliko me vara moja domišljija: videl sem to telo samo trenotek, predno je razpadlo, toda zdelo se mi je, da sem videl krasno in mlado žensko, dočim je bil oni prvi mrlič starec, vsaj po trditvi mojega tovariša, čigar oči so za hip ujele ono prvo truplo. Nisem mogel drugače, popustil sem vajeti svoji obrazotvornosti. Pri obedu v mestu Chiusi sem si v radostni razburjenosti ob tem plenu sestavil kratek roman: ona mlada, krasna deklica je bila zanosna in ljubeča — šla je prostovoljno za

njim v senco in temo, žrtvovala se je, je umrla ž njim.“

Katarina je končala in list ji je malone padel iz rok, na vsem telesu se je tresla od neke praznoverne groze, mraz je čutila na čelu, na prsih, na rokah, kjer so se nahajale dragotine, zdelo se ji je, kakor bi ta mrtva deklica segala nanjo, ji očitala, da je zakrivila v njenem grobu svetokradež, in bi jo za kazen vlekla do onega groba, v temo, v naročje smrti. Hitela je k oknu na solnce, da bi jo ogrelo. Zaprla je oči, a videla se je še vedno kot fantom v onem otemnelem ogledalu. Rada bi bila snela nakitje, pa si ni upala seči nanj. V tem je zaslišala trkanje na duri. Prestrašila se je. hitro je snela venec, verižico in zapestnici, jih spravila v naročje in prikrila z obleko. Kdo bi to mogel biti?

„Noter!“ je na drugo trkanje tiho pozvala.

Duri so se odprle in Suntarella je vstopila z gospodom Plojharjem. Srečala ga je na stopnišču, ko je bila jezna zapustila Katarino. Pravkar se je bil pripeljal in pozdravila ga je precej s svojim najslajšim usmevom. Smatrala ga je za svojega zaveznika. Uslužljivo je prinesla od nekod sveženj starih, zarjavelih ključev in peljala ga je po prevozu k vratom, ki so držala do vrtnega, enonadstropnega paviljona. Tam so bile tri velike in svetle sobe, opremljene s staromodnim pohištvom, ki so ga bili nanесли iz vsega doma, iz vseh sob brez prebivalcev, izpod strehe, iz temnih čumnat. Zračne in solnčne svetlobe polne sobe so precej ugajale gospodu Plojharju, očaral ga je pogled na vrt in daleč tja čezenj po široki valoviti kampanji, kjer je z oken videl v daljavi kipeti tri ogromne, osamele, temne pinije v nebosklon. Eno teh sob so rabili kdaj gotovo za slikarsko delavnico, o tem je pričalo ogromno okno, ki je segalo skoraj do stropa, in je bilo očitvidno prodrto zaradi svetlobe, da se je od zgoraj lila noter.

„To je bila delavnica?“ je vprašal mladi mož.

„Bila pred leti. Rajna gospa grofica je ustrežljivo dala nekoč to stanovanje v najem nekemu slikarju, ki jo je lepo prosil zanje,“ je pravila Suntarella. „Ustrež-

ljivo. Ni ji šlo za tiste borne franke najemnine, tako kakor danes kontesi Katarini ni do njih.“

Dobra Suntarella je že pozabila, kako je pri gospe Giovannini odkritosrčno govorila o slabih časih pred tem samim tujcem, ki se je sedaj pogajala ž njim. On pa ji je z nemim kimanjem glave pritrjeval.

„Pozneje mi je bilo to stanovanje odkazano za nekakšen preživek,“ je nadaljevala Suntarella, „toda čemu ga potrebujem? Imam kraj kontesine krasno sobo; saj bi ji bilo dolgočasno, ko bi stanovala sama. Dom je velik in skoraj prazen. Mimo naju dveh ne stanuje tu nihče nego Francesco, dober človek, naš —.“ Obmolknila je.

Francesco je bil namreč vse v hiši, lakaj, vratar, pol uradnika, paznik. Ni vedela, kakšen naslov bi mu dala hitro, nadaljevala je torej po premolku preprosto: „— in pa Angiolina. Ah, gospod, kako ume Angiolina kuhati! Čudili se boste, ko vam prvič pripravijo ‚stuffatino‘! . . . Ah, da, kaj sem hotela reči. Kontesa mi je torej rekla: ‚Suntarella mia, ako si hočeš kaj pridobiti s tem stanovanjem — delaj po svoji volji.‘ Namreč sama sem ji dala takšen nasvet. Niste torej pri njej, ampak pri meni ste v najemu. Prehraniti se morate v hiši. Ne pojdete menda, ne vem kako daleč, vsak dan v Ponte Molle ali pa na drugo stran do vasi La Storta zavoljo skleda slabih makaronov?“

Uprla je oči vanj kakor bodala in njen obraz je bil podoben antični tragični maski.

„Kaj pa mislite, gospa Assunta,“ je rekel mladi mož in jedva se je zdržal smeha ob izrazu njenega obličja. „Navdušilo me je vaše stanovanje in sline se mi zbirajo, ko mislim na ‚stuffatino‘ vaše Angioline.“

In izpregovorila sta o ceni in drugih podrobnostih, ona previdno, računajoč, a on neskrbno kimajoč vsemu, kar mu je predlagala. Postajala je čim dalje, tem priljudnejša in iskrenejša.

„Glejte, gospod,“ mu je rekla, ko je bilo vse dogovorjeno, „vsakemu bi svojega stanovanja ne hotela dati v najem, to vendar veste!“

„A s čim sem si zaslužil vaše zaupanje?“ je vprašal z usmevom. „Saj me niti ne poznate.“

Zrla mu je odkritosrčno v oči ter odgovorila: „Gospa Giovannina se navdušuje za vas, in ko bi tega ne bilo — è tanto simpatico, lei!“

Smejal se je, in podala sta si roke.

„Čez tri, štiri dni pridem gotovo.“

„Vse bo v redu, prosim, le povejte, kje si želite kakšne premembe v razstavi pohištva —“

„O, zato je še dosti časa,“ je odgovoril, „kadar pridem, urediva si to s Francescom. Zdaj je še nekaj treba za danes: sicer sem vaš najemnik, gospa Assunta — ali spodobno se mi pa vendar zdi, da se poklonim lastnici doma ter slišim iz njenih ust, je li zadovoljna, da sem pod njeno streho —“

„Idite, gospod, idite, povedem vas.“

„Namreč, ako ne nadlegujem —“

„Nikakor. Kontesa se razveseli.“

Srce mu je začelo lažno tolči. Ali se to spodobi? Bi ne bilo vsiljevanje? O kakšna sreča! Dotipal se je v svojem žepu majhnega povezka, ki mu ga je izročila gospa Giovannina, da ga odda v San Castaldu.

Pozabili sta namreč nekaj v „Old England“ pri teh „oderuhih“! S tem je bilo vprašanje rešeno.

Ko je vstopil, je deklica nekoliko zardela ter se dvignila samo na pol skoraj nerodno, skrivaje kolikor je mogla, v gubah svoje obleke dragocenosti. Čutila je svojo rdečico in se je jezila zaradi nje. Kaj bo mislil ta tuji mož? Pa tudi on je bil zmešan vsled njene zbežanosti. Izročil ji je povezek gospe Giovannine in v tem ji je govoril nekaj, kar ni imelo ne nog, ne glave. Potem je nastal premolk. Deklica je poprosila, naj sede, zahvaljujoč se za vse pozdrave, ki jo je obsula ž njimi dobra Nina. Naposled je dvignila oči k njemu ter videla sledove bolehavosti na njegovem obrazu. Bil je še zelo bled. Zbežanost jo je minila, nekaj sestrskemu sočutju podobnega ji je precej razgrela srce. Njen glas je postal zaupljivejši.

„Zahvaljujem se vam iznova za vašo ljubeznivost v Rimu,“ je dejala. „Giggi mi je povedal, da ste bili bolehen. Vede se vam sedaj bolje?“

„Popolnoma zdrav sem,“ je odgovoril in kljub njegovemu usmevu in veselemu tonu se je nekaj mračilo v njegovih očeh.

To je šlo deklici k srcu, kakor bi jo bilo nekaj zbadlo tam.

„Pobotala sva se do kraja,“ je rekla Suntarella, „vse je v redu, kontesa.“

„O čem?“ je vprašala nepazno, a mislila je na žalost njegovih oči.

„Zaradi stanovanja, gospod ga je najel, pride —“

Katarina je odvrnila oči k oknu in ni odgovorila ničesar. Jan Marija je izpregovoril nekaj pristojnih besed, s katerimi je izrazil nado, da se ne bo ugovarjalo njegovemu priseljenju i. t. d. i. t. d. Vesel je bil, ko je imel to odbito. Ona zopet ničesar ni rekla; neprestano je razmišljena gledala v okno. Njene misli so blodile, kar so razodevale njene oči.

„O čem pač misli?“ se je vprašal Jan Marija. „Kakšna nežna stvar!“

A ona je mislila samo eno: „Krasen je. Zelo žal mi je zanj. On trpi! Trpi na telesu in morda na duši. Na duši? Zakaj pač, zakaj?“ In nejasno se je spomnila onega prizora takrat ponoči pri pogledu na Rim.

Jan Marija bi ne bil nikdar uganil teh njenih misli, ker ni poznal samopridnosti.

„Presedam ji,“ si je mislil, ko je neprenehoma molčala, „gotovo ne sliši rada o teh kupčijskih stvareh. Verjamem ji, prav dobro to razumem. Godi se mi kakor njej. Moja prisotnost ji pripominja v tem trenutku vso dolgočasnost in utrujenost vsakdanjega življenja.“

Vstal je. Ločila sta se brez gorkih besed. Suntarella ga je spremila noter do kočije. Potem se je povrnila h kontesi. Katarina je sedela še na svojem prostoru, vedno je še skrivala ono nakitje v zgibih svoje obleke.

„Glej, prvi dohodki iz tega stanovanja,“ je rekla Suntarella, vrnivši se, ter pokazala polno dlan napoleon-dorov, „najino gospodinjstvo s tem ne postane slabše, jeli, srček moj?“

Katarina je zagorela v studu in jezi.

„Najino gospodinjstvo!“ je [zavpila ponosno, kolikor je mogla in od studa so si ji napolnile oči s solzami. „Ti denarji so tvoji, kaj maram zanje. Idi, prosim Te, idi!“

„Kontesa,“ je prestrašeno prosila starka, „bodite modra.“

„Idi! Žališ me.“

„Pojdem,“ je žalostno rekla Suntarella. „Napako sem napravila, ne bi bila smela pred njo omeniti njene revščine, poveretta, poveretta...“ je premišljevala spotoma.

Katarina si je zakrila obraz, toda o svoji revščini ni mislila. Tudi oni neprijetni občutek, ki ga je povzročila misel, da je vzela Suntarella denarje od njega očitvidno za njo, za Katarino, je izginil.

„Zdi se mi, da trpi,“ si je rekla tiho kakor poprej. „In kako je krasen!“

Roki sta ji padli v naročje in mraz jo je prevzel, dotaknila se je namreč onega zlata, ugrabljenega iz groba in kakor z dihom smrti omračenega. Pri njegovem bledem lesku se ji je zdelo, da vidi prikazen one okradene deklice, ki se je bila morda žrtvovala ter šla v grob za tistim neznanim, pozabljenim lukumonom, in to strašilo je imelo njeno podobo, kakor jo je bila malo poprej zagledala v tistem starem ogledalu.

„Smrt! Kakšna groza!“ je šepetala. Kmalu se je vrnila njena navadna odločnost, njena krasna pokojnost. Vzela je nakit ter ga je položila zopet na tisto mesto, kjer je ležal tako dolgo pozabljen v omarici.

„Prehladila sem se menda,“ si je rekla z usmevom, „malo me trese mrzlica.“

Potem je šla za Suntarello, izpregovorila je ž njo, kakor bi se ne bilo dogodilo ničesar, in med obedom sta bili obe veseli. Govorili sta o vsem, kar sta bili videli in slišali v Rimu, in Suntarella je zvedavo izpraševala po opravi done Pavline, ki si jo je ta naročila iz Pariza za bližajočo se slavnost pri kraljici in jo je Katarina videla. Pri pomenku o doni Pavlini se je deklica zamislila.

„Nisem ti še rekla,“ je začela čez nekaj časa, „kaj mi predlaga dona Pavlina. Neko mesto, neki posel mi hoče preskrbeti —“

„Vam! Mesto! Kaj je ni sram! Vi in služiti! Ta žena nima srca.“

„Bodi vendar mirna in pametna ter poslušaj, za kaj gre. Nekoliko dam najvišjega plemstva je sklenilo ustanoviti višjo dekliško šolo za osirotele hčere višjih uradnikov in častnikov, na način ne vem katerega podobnega zavoda v inozemstvu. Tam naj bi bile deležne posvetne vzgoje, povsem različne od vzgoje v samostanih. Kraljica je baje temu predlogu zelo naklonjena. Dona Pavlina hoče, naj se pripravljam, tako da bi mogla postati učiteljica. Takšna služba bi bila ne le takorekoč sijajna za vse, ki bodo tam nastavljeni, ampak bo veljala tudi za častno v družbi, ker zavod bo imel popolnoma aristokratsko lice.“

„Tako! Dona Pavlina hoče sedaj uvesti posvetno vzgojo! Ona, ki je gorela vedno le za samostane?“

„Kaj ti ne pravim, da je celo to podjetje kraljici zelo po godu?“ je odvrnila deklica s finim usmevom.

„Res! To zadostuje. Sicer pa kaj je meni to mar! Pa vendar nisi obljubila, kontesa moja?“

„Ta stvar šele po malem zori, in ni se treba pre nagliti. Glavno je, da se pripravljam. Doslej še nisem obljubila, ali nekaj časa sem vem tako jasno kakor ti, da bodem morala poskrbeti zase in za svoj bodoči obstanek. Do konca življenja tu pač ne morem tako živeti, kakor sem doslej, dasi si ne želim ničesar drugega. Pride dan, žalibog, ko se ločim od tega doma, prisiljena —“

Obmolknila je.

„Ko bi dona Pavlina imela srce, ki je pristopno ženskim in materinskim čutom, bi skrbela, da vas omoži,“ je rekla Suntarella in trd je bil izraz njenega obličja, ko je pristavila: „Kuga na dono Pavlino!“

Deklica je ni slišala, vsaj zdelo se je tako. Vstala je in šla iz sobe. Suntarella je spravljala z mize.

„A omožim te sama, srce moje sladko, Katica moja,“ si je šepetala, ko je zlagala prtiče. „Ali bo Giggi — ali pa ...“

Zamislila se je.

„Ne, to ne pojde. Kdo jo razume?“ je vprašala sama sebe.

Mislila je najemnika, ki se je nameraval v kratkem sem priseliti. „No, to se še pokaže,“ se je posmejala, „z božjo pomočjo se završi tudi to delo srečno.“ Pokrižala se je, da bi vrag ne prekrizal njenih načrtov. V tem se je Katarina povrnila v svojo sobo. Sedla je h klavirju, njeni roki sta ležali na tipkah, note so stale odprte pred njo, pa igrala ni. Zamišljena je gledala na omarico iz ebenovine in slonovine, ki je postala hipoma tako polna tajnosti.

„Grabežljiva sem, lakomna,“ si je očitala. „Sijaj tega zlata me je toliko omamil, da nisem še dalje preiskala, kakšne vrste so papirji v onem predalcu. Kdo ve, morda je tam napisano kaj, kar se mene tiče, morda kakšna dolžnost, ki jo moram izvršiti, kakšna rajnikova želja —“

Vstala je, odprla omarico, tajno predalce, postavila škatlo z nakitjem na stran ter pregledala druge stvari. Našla je razen papirjev nekaj smotek, preprosto srebrno uro in nožiček. Potem je pregledala papirje. Našla je nepomenljive račune, pismo neznane osebe, proseče za podporo. Jasno je bilo, da monsignore ni smatral tega predalca za tajnega, te malovažne stvari je brez reda vrgel tja, morda tisti dan, ko je umrl nepričakovane smrti. Naposled je zapazila še nekaj listov orumenelega papirja; očitno so bili iztrgani iz kakšnega sešitka. Dalje se je nahajalo tam pričeto pismo, naslovljeno neznani ji osebi. Začela je čitati:

„Moj dragi Onofrio,“ je pisal monsignore Astucci, „zadnjič sem Vam povedal, kako globoko so se me dotaknile Upaniśade. Resnično, te pesnitve bi morale navajati k proučevanju sanskrita, ko bi tudi nič drugega ne imeli v njem napisanega. Obžalujem, da ne poznate tega jezika, poleg pa Vam odkrivam majhno tajnost. Kakor veste, nisem pesnik, toda v slabem trenutku sem se namenil, da prevedem „Upaniśade“ v svoj materin jezik. Ne, ‚prevedem‘ ni prava beseda. Hočem jih nekako ‚ponarediti‘, v tem smislu, da bi njih duh bil v mojih verzih in ti naj bi bili do-

stopni čitatelju tudi brez komentارja, čitatelju laiku, ki ne pozna ne „Vede“ ne, —“

Tu se je ustavil monsignore Astucci in tega stavka že ni dokončal v tem življenju. Ali so ga nekam poklicali ali ga je posetil kdo? Kdo ve? Odbacil je, zaprl svoj pričetni list do slučajno odprtega predalca in nikdar več se ni povrnil k njemu. Katarina ni bila nikdar slišala kaj o „Upanišadah“, iz vse indske literature je poznala le tuintam kakšen odlomek iz „Ramajane“. Njena radovednost je bila vzbujena. Vzela je one iztrgane liste ter jih pozorno pregledala, kajti na njih so stali verzi. Ali so bili iz onih „Upanišad“? Čitala je prilično tri vrstice pa je vzkliknila:

„Da, je že tako! To je začetek njegovega dela! Ubogi monsignore,“ je ginjena pristavila. „Je pač žalostno, ako kdo ne pride do svojega cilja.“

Sedla je k oknu in pričela željno čitati:

Je v kraju revnem živel Gautama;
ves poštenjak. Čeprav mu je sinov
živelo mnogo, ga tako močno
prevzela beda tujih je ljudi,
da pičlo premoženje, svoje vse,
razdelil voljno je med reveže.
Imel ni več ko majhno čredo krav;
te dal prignat je, in delečega
so mnogi blagoslavljali, moleč.

Sin Načiketas, prvorojeni,
sedeč ob strani je premišljeval:
Če voljno kdo žrtvuje svojo last,
si prilasti, kar večno mu živi!
Čim večji dar, tem več dobiš nazaj;
iz pičlih teh darov bo reven vzklik
dobiček pač očetu dobremu.
Tako šeptal je in velika žal
nad Gautamo je trla mu srce.
Pa vstal je, govoreč: «Ničesar že,
kar dal bi, nimaš? Dragega nič več?»
«Ne», oče je odvrnil, «to je vse».
Na to mu sin: „Se motiš, oče moj!
Si ljubil mene pregorko, komu
li mene daš za večji božji dar?»

Je grozno se prestrašil Gautama,
je čutil, kakor bi kdo sina rval
iz rok mu, jezik mu je onemel

pri misli: „Čuli li bogovi so?
Neskončno žrtev to li hočejo?“
Je bled obmolknil; tu se sinov glas
ozval je tihomilo ga proseč:
«Komu daš mene? Reci, oče — no!»
Tu iz ljubezni je nastala zlost,
kot temni dim iz ognja svetega
je vnela v srcu se očetovem;
zavpil je zlostno: «Smrti tebe dam,
če, norec, biti češ po sili dar!»

Besede te so smuknile kot blisk,
rad starec bil bi jih nazaj ujel,
nazaj jih bacil v nič — kako bi ne!
Sanjavo sin je rekel: «Oče moj,
da več je pri bogovih mi zaslug,
kot jih imam, bi večji bil tvoj prid
in plača za ta dar, ki ga oddaš.
Blagruj me, v smrti pojdem pusti dom.»
Je starec za obleko ga prijel,
so mu oči «ostani!» pravile,
je pokalo srce. Je rekel sin:
«Bogovi večni so te slišali.
Beseda je podobna semenu,
ki pade v brazdo, v tvoji moči ni,
mu v temi zadržati kal njegov.
Tvoj golk je padel v sveti sluh bogov,
kali že v svoji brazdi — naš ni več.»

In ko bil oče blagoslov je dal,
je vitek šel kot v gozdu mladi hrast,
mladost mu je svetila iz oči
kot zlati žar nesmrtni vigredi,
pa tiha žalost kakor misli mrak
obvila mu je čelo, in usmev
je združil v sebi ljubkost in bolest;
tako se z jasnim spaja mračni ton
v otožni in obenem sladki zvok.

In je prišel v pošastni, pusti dom,
kjer prestol ima Jama, smrti bog.
In mračen je bil dom, ves prazen, gluhi,
ker smrt je bila z doma, je že šla
kosit, kar je za grobe zrelega.
Tri dni mladič je čakal, tri noči;
a ko je grozni prišel, mračni bog,
je Načiketas vstal in klanjal se.
Je rekel Jama, strašen in rdeč
kot sam škrlat iz ognja in krvi:
«Odpusti, gost moj! Čakaš tri noči,
pa nihče te pozdravit ni prišel,

pa nihče ni umil ti z nog prahu,
pa nihče ni ponudil ti jedi!
Za vsako v domu negostinsko noč
v nagrado eno tebi izpolnim
željo! Karkoli! Ne umrješ prej!“

Tu Načiketas pravi: „Všech so mi
obljubljeni darovi, sprejemem jih!“
A ves tresoč se prosil je čez hip
boga: «Naj ne žaluje Gautama
po meni, naj ne toči solz, ker zanj
umrjem! O dodeli njemu mir!
Tvoj prvi dar naj ta bo!» In z glavó
pokima Jama: «Zgodi se tako!»

Trajalo je dosti dolgo, predno je Katarina prečitala te verze na prvih dveh listih; rokopis je bil slab in na mnogih mestih prečrtan. Ubogi monsignore, velik učenjak, ni bil velik pesnik. Toda ta odlomek je vendar čudno in močno ganil deklico, in naj je bila vrednost verzov kakršnakoli, to veliko, preprosto, divnokrasno ozadje indskega navdihnjenja vendar ni bilo povsem zabrisano, obrisi so bili preveč označeni, da bi se mogli izgubiti v meglah. Žrtev onega mladeniča je bila tako čista, krasna... Katarina je odložila ostale liste; tako je to, kar je bila že prečitala, vplivalo nanjo, da je pozabila ostalih dveh darov, katera si je Načiketas izprosil pred Jamo. Mračilo se je in težko je bilo čitati vrstice, ki so bile pisane z obledelo tinto. Ves rokopis je položila v omarico nazaj in je šla na teraso. Solnce je že zapadlo, široka, pusta, otožna kampanja je ležala v temnomodrih barvah in se kadila v belih parah, ki so po malem puhtele iz nižin, močvirij in globin. Videti je bilo, kakor bi celi roji duhov stopali iz grobov tega davnega, zapadlega, tu pod travo trohnečega sveta in plavali po mraku. Tuintam so se ujeli še žarki nevidnega že solnca v obrovskih vršičih prastarih pinij in so goreli v njih kot najčistejše rdečkasto zlato. Daleč, daleč je bil Rim, neviden v večerni megli, le kupola Sv. Petra, do idealnosti še ožarjena v solncu, je na dnu bledečega nebosklona presenečala s svojim skoraj nadzemeljski krasnim pojavom.

Dolgo je deklica zamišljeno gledala v smeri mesta, opazovala, kako je hitro pojemala svetloba, kako je

pritiskal mrak, kako se je ves ta svet pred njo čarodejski izpreminjal v nekaj drugega, neznanega. Temnejša in temnejša je postajala kampanja gosteje in strahoviteje so se dvigale one bele pare iz nje: podobala se je sedaj neizmerni, temni kadilnici, dimeči se k nebu, ki je bilo jasno in tem svetlejšo, čim globlje je temnela ona. Kupola v daljavi je zapadala že v nedoločljivih obrisih, a vsled tega se je zdela še ogromnejša, fantastnejša in kakor pač vsa ta pokrajina velikega, znamenitega, epskega sloga. Prvi svetli trakovi vzhajajoče lune so se tresli sedaj v zraku in ž njimi se je gibala zopet nova milina po širokem prostoru. Nedaleč je zibal vetrič suho bičje pol usahle luže. Ta godba je bila tiha, sladka in otožna. Neka visoka cipresa, že popolnoma temna, osamelo kipeča v zamračeni že nebosklon, je bila podobna človeški postavi, zaviti v črn plašč, ki je postala na svoji poti . . . Kam pač, kam?

„Morda v Smrti pusti dom?“ je šepetala deklica. In je videla onega vitkega mladeniča, na čigar obrazu sta se združila čar mladosti in mik žalosti, kakor se spajata dva tona v akord. „Načiketas,“ je šepnila, toda pri zvoku tega sanskritskega imena se ji je pojavila druga bolj znana postava. Prišlo ji je na misel drugo ime, zapomnila si ga je.

„Jan Marija,“ je tiho govorila. „Tudi to je spojitev dveh tonov v sladak akord.“ In zdelo se ji je, da ga vidi na poti: visok je bil in vitek, na njegovem obrazu se je svetil čar mladosti in njegove oči so se ji zdele kakor dve zarji, mračile so se in jasnile obenem . . . „Kam gre, kam gre?“ se je vprašala in kot odmev ji je šepetal trepet v bičju odlomek verza: „V Smrti mračni dom.“

Te misli ni mogla prenesti, neizrečno ji je bilo tesno, takšno sočutje se je polastilo njenega srca, da bi bila kmalu zaihtela. Vendar pa se je premagala. Vrnila se je v sobo, kjer je že gorela luč in je Sunita sedela z nekim ročnim delom. Valovanje njenega srca je prešlo pri pogledu na to mirno, razumno in krepko starko precej v ravnovesje. Govorila je nekaj časa o povsem običajnih stvareh, potem je vzela knjigo

in se vedla, kakor bi čitala; hotela pa je samo nemoteno misliti.

„To moram do kraja spoznati, kar me je tako razburilo,“ si je rekla. „Obračunati moram s seboj. Nisem sanjavka.“

In začela je izpraševati vest.

„Stvar je preprosta,“ je naposled rešila vprašanje. „Najprej me je presenetilo najdeno nakitje in neka praznoverna, nedoločljiva predstava pri misli na kraj, kjer je bilo najdeno. Potem je prišel ta posetnik. Bil je nekoliko bled . . . oni gospod . . .“ njene tako jasne in določne misli so se sedaj nekoliko skalile, kakor studenčna voda, če se pobeza s šibo . . . „No, brhek je,“ je zopet bodro nadaljevala svoje misli. „Prirojeno je, da z brhkimi osebami prej sočutimo, nego z onimi, ki so manj prijetne vnanjosti. To je zgolj slabost, celo greh, toda to tiči v človeškem značaju. Potem sem čitala tiste verze. Ni se mi treba sramovati, da so me ganili; tu mi ni treba dalje raziskovati, tudi si nimam česa očitati. Moja predstava o onem indskem mladeniču se je slučajno nekako ujemala s postavo tega gospoda v rokavicah, s klobukom ‚Cavour‘ in v suknji najnovejšega kroja. Sedaj vidim, kako sem smešna. Te težke misli o smrti, katere so v meni zbudila razmišljanja ob nakitju, najdenem v grobu, in pa ona indska poezija, tako zanosna in otožna, so me zapeljale tako daleč, da sem si pozneje v svoji obrazotvornosti domnevala, kako vidim nekakšen pečat usodne žalosti, preranega konca na čelu tistega gospoda, ki se zabava baš v tem trenutku v Rimu s svojimi prijatelji ali pa sedi v operi . . . In ta gospod ima morda samo nahod —“

Glasno se je zasmejala in sama ni vedela, kako prisiljen je bil ta smeh.

Suntarella je presenečeno pogledala od svojega dela: „Ali je tista knjiga tako vesela?“ je vprašala. „Povejte tudi meni kaj iz nje, posmejem se z vami.“

Katarina je malce zardela. Laž ji je bila tudi v malenkostih in v šali neznosna.

„Ah, Suntarella,“ je vzkliknila, „saj ti še ničesar nisem povedala o svojih današnjih prigodkih.“

In [je pravila o svoji najdbi ter kazala nakitje, a Suntarella je tleskala v roki in ves večer se več ni spomnila tiste vesele knjige. Tudi Katarina je bila vesela, zabavali sta se torej dobro.

Ko pa je bila Katarina kakor vselej po prijetni navadi otroških let odmolila, ko je legla in ugasila luč in je mesec zrl v njeno okno, je z njegovim srebrom polita zunaj pred njenim pogledom dremala široka kampanja, se ozival kakor tiha voda trepet bičja, vzdihal liki sanjajoče morje šepet ovenelih hrastov ter temnih pinij — tu je zopet nagla tesnoba stisnila njeno srce, pritisnilo je zopet nedoločljivo sočutje, in celo poslopje teh treznih razsodkov ter pristnih razlag se je hitro sesulo, in Katarina je šepetala: „Kam gre, kam gre s tem žalostnim usmevom?“ A bičje je zopet odgovarjalo: „V Smrti pusti dom!“

Zakrila si je obraz z rokama, ni se ganila in mislila je zopet in zopet: „Njegove oči so kakor dve zariji, v katerih se mrači in jasni obenem!“

Solze so ji začele teči in tako je naposled zaspala.

IV.

Jan Marija se je ob napovedanem času preselil v San Cataldo. Čutil se je popolnoma zdravega in premena kraja ter novost scenerije je zelo blagodarno vplivala na njegovo misel. Solnce je grelo že kar spomladansko, in zvečer, ko je bilo hladno v hiši, je zanetil stari Francesco ne velik sicer, toda prijeten ogenj na kamnatem, z lepimi okraski opremljenem ognjišču, kraj katerega je Jan Marija pil svoj čaj, čital svojega Shelleya, poglobljal se v Spinozo ali pa pisal svoje misli v verzih in prozi. V San Cataldu je bil precej kakor doma. Včasih se mu je zdelo, kakor bi se vračali nekdanji „havraniški dnevi“.

Vendar je bilo to povsem drugače! Živel je sedaj tu v samoti svojim idealom kakor nekdanj v Havranicah, toda zavest, da biva ž njim pod eno streho čisto bitje, ki je začelo osvajati vso njegovo dušo, je dodavala njegovemu sedanjemu življenju mikavnost, ki je ni slutil doslej, in okolnost, da je Katarino samo slutil

v bližini (tako malokdaj jo je videl), je le poviševala poetični sijaj. Včasih se mu je zdelo, da živi v pravljici, ne v resničnosti. Ali ne razpuhti vse to kakor fatamorgana! Ne! To ni bila halucinacija! Nahajalo se je tukaj toliko solnca, svetlobe, živahnosti, čutil je, kako mu srce gorko in živo bije, kako v njem klije toliko novih, življenja zmožnih nad! To je bila zdrava, silna, vesela resničnost.

Sedaj so mu rojile misli zopet z neba in z zemlje. Vsak pogled na kampanjo je zbudil v njem pesem. Cele dni se je potikal po tej zelenkasti, pozlačeni, neskončno sanjavi pokrajini, ki ji ni enaka nobena druga na zemlji. Duša njegova se ni mogla nasiti in ne njegove oči. Potoval je po tej valoviti poljani noter do gor, ki jo obkrožajo, nahajal je nenadoma nižine, zatopljene z barjem, kjer so brodile črede velikih, poldivjih krav in volov, prihajal je na loke, kjer so se preganjale tolpe konj, na griče, kjer so meketale koze, rjave, plavkaste in ljubke kakor antilope, postajal je pri pastirjih, ki so si bili priredili svoja bivališča iz starih, polrazsutih rimskih grobov, ali je pa počival v senci razvaljenih svetišč in palač iz cesarskih dob, katerih stebri so ležali v vlažni travi, rumeneli in razpadali. Neskončni vodovodi, v solncu pozlačeni, so se vili po kampanji kakor dolge vrste heksametrov, ki opevajo slavo Rima. In res je bila ta poljana odprta knjiga, in vsi ti ostanki arhitekture so se zdeli kot odlomki velike herojske pesnitve... In nikjer žive duše, povsod pusto, povsod tiho... Grobovi in gramoz! Vendar pa povsod tudi ta nedopovedna mikavnost nad tem neizmernim grobom, v katerem trohni zakopana davna Lacija, ta zemlja sile in močate velikosti. In čudno, to pod solncem minljivosti najslavnejše pokopališče ni budilo žalosti. Nasprotno. Janu Mariji je govorila tu nad grobom prošlih civilizacij priroda očiteje nego kje drugje o svoji večni sili, o svojem večnem prerajanju, o mladosti brez konca in kraja, o tem, da je smrt himera, a edina resnica je življenje, neugnano in zmagoslavno. Nad grobom tolike minljivosti je najrajši sanjaril o svoji bodočnosti.

„Pozdravim se,“ je šepetal z nasmehom proti solncu, „osokolim se, vrnem se na Češko. Naučim se

delati in koristiti kakor kdo drug. In pred vsem do-
kažem, da sem pesnik. Kar pišem sedaj, to ni več
diletantstvo, in nobena neprijazna razsodba, nobena
ravnodušnost me več ne more razdražiti . . . O, kako
sem bil nerazsoden! Kakšno dete!“

Zagledal se je v dremavo utrujenost kampanje,
kjer ni bilo zvokov in ni noben vetrič zamajal z vejami
stare osamele pinije pred njim. Gledal je na Sabinske
gore, višnjevaste na solncu, kjer so v globokih žlebovih
ležale temne sence, kakor bi tam dremale, kjer so
temena lesketala v snegu, kjer je na njih prsih tuintam
viselo mestece liki orlovo gnezdo. Imel je neki pan-
teisten občutek ljubezni k tej tvarini, ki je sijala radosti.
Malo da ni zakrivil pesniškega malikovanja Kananejcev,
ki so pošiljali solncu in luni obožujoče poljube.

„Kaj,“ je viknil, „ta krasni svet naj zapustim, to
krasno življenje? Umreti, oditi, ko ne štejem niti še
sedemindvajset let! Tako zavidljiva naj bi bila priroda,
da bi mi vzela čašo, predno sem se napil? Saj sem
spoznal šele sence življenja, ne poznam še njegovih
tajnosti in globin, ne njegovih radosti! Saj prave
ljubezni nisem poznal doslej!“

Globoko je vzdihnil, ker njegovo srce se je skrčilo
v bolesi.

„To ni bila ljubezen tam daleč za morjem . . . z
onim volkodlakom . . . To je bila burja moje počut-
nosti. A Gemma? To je bila igrača, razpoložaj umet-
nika, ne strast človeka. Saj Beatrica mojih sanj, ta se
mi je prikazala šele sedaj. Pred tem nisem našel, nisem
ljubil duše.“

In mislil je na Katarino. Vstal je s štora, na ka-
terem je sedel, dvignil glavo, ki jo je bil v premišlje-
vanju spustil na prsi. Obrnil se je od gor in pred
njim se je raztezalo slame dolgega, nizkega griča. V
trenotku, ko se je tja ozrl, se je pojavila tam postava
na konju. Temno je stopala iz svetlega ozadja pro-
zornega neba. Ta pojav ga je presenetil. Bila je dama
v preprosti temni amazonski obleki z nedolgo vlečko,
za pasom se ji je svetil droben revolver, v roki je
držala kratek bič. Na glavi je imela samo čipkasti
pajčolan, ki se je spuščal na čelo in rameni in je bil

z ene strani lahno in prosto ovit okrog vratu. Izpod pajčolana so viseli njeni lasje, jasni v solncu in polni žarkov. Katarina je bila, podila je okoli njega in ga ni videla, ker njene oči so bile zastrte v solnčnih žarkih in uprte v daljavo na gore; ko se mu je približala na dva koraka, ko jo je pozdravil z nemim priklonom, tedaj se je prestrašila ter potegnila konja, ki se je ustavil. Zdajci jo je polila rdečica.

„Odpustite,“ je rekla priljudno in mirno, ko jo je minila zbežanost, „kmalu bi vas bila podrla.“

„Dobro sem pazil nase,“ je odvrnil z nasmehom, „ni bilo torej nevarnosti.“

Trenotek je stala kakor v zadregi, ne vedoč, kaj storiti, potem je prijazno nagnila glavo v pozdrav in se z bičem dotaknila konja. Za hip je bila že daleč. Njena vitka postava, oblita s solničnim svitom, se je po malem izgubljala v modri megli brezglasne, dre-majoče kampanje.

„Beatrica mojih sanj!“ si je tiho rekel Jan Marija ter šel počasno domov.

Tedaj je stanoval že več nego teden dni v njenem domu, a izpregovoril je ž njo danes prvikrat teh par besed. Doslej jo je bil videl vselej le oddaleč. Živela je tako tiho, zaprto, kakor bi bila zakleta v onem starem, pustem domu, v tej otožni, a velikolepi, čarokrasni samoti. Kakor v pravljici!

Zato je videl Suntarello večkrat, hodila je pridno k njemu, izpraševala ga je skrbljivo za njegovo zdravje ter o tem, kako je zadovoljen v svojem novem zavičaju, kako se vede stari Francesco, ki je včasih godrnjav. Tuintam je govorila tudi o kontesi, in mladi mož je zatajeval radost, s katero je poslušal vsako besedo o njej. Mislil je, da prikriva svojo tajnost. Suntarella ga je lokavo pustila v tej zmoti in čim dalje tem več je pripovedovala o Katarini in njeni rodbini. Tistega večera mu je razodela „prav zaupno“, kako nesrečna je bila grofica Soranesi v svojem zakonu, kako je hrepenela nazaj tja nekam daleč za gore, kjer se je rodila, kako je našla edino tolažbo pri svojem otroku in s kakšno ljubeznijo ji je bila Katarina vdana.

„Kontesa je angel, angel,“ je končala Suntarella ter si brisala solze ginjenosti, „toda, toda . . .“

„Nu, toda?“ je vprašal z nasmehom, no srce mu je bilo nekako nemirno, ko je čakal njene besede.

„Toda svojo glavo ima!“ je rekla Suntarella. „Po očetu ima to, po očetu. Sangue della madonina, ta je bil svojeglaven.“

Mladi mož se je smejal, postalo mu je laže.

„Videl sem danes konteso na izletu, daleč odtod na konju.“

„To je tudi ena njenih svojeglavnosti, glejte! Koliko sem jo že prosila! Res je, sedaj v naših časih se ji že ni treba toliko bati kakor poprej, zakaj kraljevski orožniki prejahajo sedaj vso kampanjo od gor do morja križkraž. Pa vendar bi se lahko zgodila nesreča. A veste, kaj mi odgovarja na moja svarila? Tu v bližini — pravi — me pozna vsakdo, in jaz poznam vsakega in drug drugemu smo prijazni — a dalje odtod? Tu molči in kaže na svoj revolver. Ta zares ne pozna strahu. Tudi to ima po očetu. Naj jo čuva Bog!“

In pokrižala se je.

Janu Mariji je ugajalo, da se ni bala. In kako krasno je sedela na konju! Videl jo je, kako se je potopila v to višnjevkasto glorio kampanje kakor Beatrix v nebeško kraljestvo.

Ko je pozneje Francesco kuril peč, mu je govoril mladi mož: „Ali bi ne bilo mogoče najeti konja tukaj v bližini? Rad bi jahal, ti dolgi pešizleti me utrudijo.“

„To je lahko,“ je odgovoril Francesco. „Kontesin najemnik jih ima tukaj na posestvu celo čredo in tudi kontesi dava konja na razpolago, kadarkoli želi. Ko bi torej gospod želeli, bi vam po mojem naročilu preskrbel boter Nuccio, in kar se tiče sedla —“

„Zelo bi vam bil hvaležen, prijatelj,“ je rekel Jan Marija in niti vprašal ni, kdo je tisti boter Nuccio. Sicer pa tudi ni trebalo, ker Francesco je precej drugi dan uredil vse tako, da je bil njegov novi zapovednik do kraja zadovoljen in ko ga je bil ta za njegov trud poplačal s posebnim darom, se je navdušil in je rekel s prisrčnim usmevom: „E cosí siamo contenti tutti!“

Zdaj šele se je napajal Jan Marija ob milini neskončne kampanje, je pil to mičnost z dolgimi, polnimi požirki! Zdelo se mu je, da so mu prirasla krila. Kadar se mu je na divji gonji po poljani nagloma prikazala v zaplavi solnca kupola Svetega Petra ali če se je z druge strani iz senc težkih mrakov nenadno dvignil pred njim obris Koloseja, takrat je navadno dirjal do samih vrat Rima, in ko so mu tukaj zazijale naproti mestne ulice in ga povabile, je ustavil konja, obrnil in dirjal nazaj v zlati dež žarkov, ki jih je solnce, hiteč za gore, metalo za sebe kakor Part na begu svoje strelice in kopje. Včasi ga je zalotil globoki mrak in je jahal po pustinji polni senc in megel, pošastno blodečih pod hladnim, žoltim nebom, na katerem so še semintam gorele dolge priže kakor raztrgane škrlataste draperije. Včasi se ni mogel upreti vabečim ga vratom in je zavrnil v Rim, gnal konja po odleglih ulicah, se zarinil k ostankom antičnega mesta, bežal krog podrtij, se spustil krog razvalin Caracallovih toplic zopet za vrata na cesto Appia, koder je prišel noter do groba Cecilije Metelle, neprestano upirajoč oči na Albanske gore, ko so ga, modre kakor nebo in sanjave kakor prikazni, vabile z obrisi, ubranimi kakor ritem ode. In je vihral v ogromnem ovinku nazaj k osamelemu domu San Catalda, topečemu se v temo poznega večera. Z njegovih oken se je lila jezdecu svetloba naproti, kakor bi ga pozdravljala, in nekoč so mu pri takem povratu še daleč na poljani pridoneli zvoki glasovirja na uho. Bil je že gost mrak, toda dan je bil tako topel, da so ostale duri, ki so držale iz kontesine sobe na teraso, odprte. Jan Marija je ustavil konja in poslušal. Igrala je neko staro, preprosto, nežno italijansko skladbo. Nekaj zapadlega, pozabljenega, ganljivega je bilo v teh zvokih, nekaj kakor vonjava usihajočih rož. Dolgo, dolgo je stal v megli, ki se je zgoščala kroginkrog, ter krotil nepotrpežljivost svojega konja. Ko je godba utihnila, je jahal domov. Tisti večer je čutil veliko utrujenost, razburjenost in vročino. Večerna megla na kampanji ga je okužila. Dva dni ni šel iz sobe, na divanu je ležal in v neprestani dremoti neprenehoma slišal sladke,

melanholske zvoke te zastarele, dobrikajoče se godbe.

„Beatrica mojih sanj!“ je šepetal in šele zdaj je jasno in ostro čutil žal, ki mu je bil ves čas tako nedoličljivo stiskal srce; sedaj je vedel in si odkrito priznal, kaj ga je težilo in kaj ga je tako grozničavo, nepokojno gonilo po poljanah. Ves teden se je bil nadejal, da jo zopet sreča nekje v tej divji, zapuščeni, otožni in začarani samoti, da se mu pojavi kakor ondaj v zarji solnca — a upal je zaman. Ves čas ne vida, ne sluha po njej, izvzemši oni vzdih tiste sladke pesmi.

„Ali se me ogiba?“ se je žalostno vprašal. Pri kimal je z glavo. „Zapira se! Na poti sem ji.“

Tedaj ga je posetila Suntarella; prestrašila se je, ker dva dni ni bil užil skoraj ničesar.

„Ali ste bolni?“ ga je vprašala. „Včeraj niste jedli in sem mislila, da vam ne tekne, danes pa zopet —“

„Nisem bolan,“ je odvrnil, „le malo truden sem po dolgih ježah. Jutri pojdem za nekaj dni v Rim. Ogledam si vatikanske zbirke.“

V tem odloku je tičalo neko premišljeno detinsko kljubovanje.

Drugi dan je stal pri oknu in gledal na vrt. Katarina se je tam šetala, zavita v star, mehak temnomoder turški šal s širokim obšivkom nekdanj kričečih, sedaj že obledelih, a prijetno ubranih barv. Glave ni imela pokrite in solnčni žarki so se plazili po njenih mehkih, svetlih laseh in jih izpreminjali v krasnem, bledem lesketu.

Jan Marija si je komaj upal dihati, bal se je, da bi je ne preplašil kakor košute. Tedaj je dvignila oči k njegovim oknom, pa ga ni videla, ker je stal za zaveso; samo za trenotek je postal njen pogled tam, po tem se je odvrnil in se spustil na pot, po kateri je šla. Kakšne oči! Tako mirne so bile, tako globoke in vlažne!

Jan Marija bi bil sedaj rad ostal doma, toda voznik je že čakal. Odpeljal se je, ker se je sramoval premeniti svoj načrt. Sicer je pa tudi ona že odhajala z vrta.

„Kaj se ona meni zame!“ si je rekel otožno na poti v Rim.

A ona je sanjerala o njem. Slišala je, da boleha. Njeno srce je postalo oltar usmiljenja in sočutja, nemo je poslušala Suntarello. Naposled je rekla: „Najkrasnejši poklic si je izvolila usmiljena sestra ali pa zdravnik.“

„Kaj pa žena zdravnikova?“ se je posmejala Suntarella. „Na primer žena gospoda Luigija.“

Deklica ni slišala.

„Sedela bi poleg njegove postelje,“ si je mislila, „in preganjala bi oblake in sence z njegovega čela, ko bi imela pravico za to.“

Globoko se je zamislila. Iznenada ji je prišlo na pamet: „Ni li bilo umestno, da bi ž njim takrat, ko sem ga na konju srečala na poljani, izpregovorila nekoliko besed? Oh, res, nepriljudna sem bila.“ Bolelo jo je to. „Toda,“ je dodala v mislih, „kaj se on meni za to!“ In to jo je bolelo še bolj. Ves večer je bila zelo otožna. Mislila je zopet na ono pesnitev monsignora Astuccija. Jan Marija in Načiketas sta splavala zopet v eno osebnost.

„Mogla bi dalje čitati one fragmente,“ je mislila. „Kdo ve, če ni tam kakšne tolažbe?“

Odprla je omarico in je začela pozorno luščiti težko čitljivi rokopis. V njem so se nahajale velike praznine, in kmalu je spoznala, da se nič ne dozve o „drugem daru“, ki ga je Načiketas želel od boga smrti, zakaj odlomki, ki jih je sedaj čitala, so se glasili:

Ko bil sprejel od Smrti je oba darova, Načiketas je dejal:

«Je moja tretja želja, da mi daš odgovor jasen na vprašanje to:

Ti v mir nas vedeš — kakšen je ta mir?

Kadar prestopimo življenja prag, kaj čaka nas? Preženi dvome mi!

Mi pravi kdo: „Po smrti bo živel nadalje v svoji vsak osebnosti,

le jasnejša tam luč izide nam.“

Pa drug mi kdo pove: „To ni tako, tam vse razpade, vse se spaja z vsem.“

Povej, o Jama, mi: kaj tvoj je mir,

je višji Jaz — al je le prazen nič?
Odgovor tvoj naj bo moj tretji dar.“
Odporno dvignila je roki Smrt:
«Drug dar zahtevaj!» naglo vzkliknila,
«ne morem tega dati! Veke vse
tako že barajo ljudje zaman.
Je tajno i duhovom višjim to.»

Odvrnil je mladič: «Ne popustim.»
Ga Smrt prosila: «Bodi razborit!
Odstopi! Kar osreči, želi vse!
Let sto ti dam življenja sladkega,
Zahtevaj slonov brez števila, konj,
bogastvo in deset sinov imej!
No, kralj postani in kraljuj, dokler
utrujen smrti ne poprosiš sam!
In poleg zdravja dam ti, pamet, vse,
kar polno blaženost nazivate!
Caruj nad svetom, tebi zvrhano
napolnim kupo najsmelejših želj!
Ljubezen tebi zapeljivo dam
prekrasnih žen z očmi nebeškimi,
ki jim na ustnah bo harmonski spev
igral, kot bil bi z vinom prepojen!
To vse imej, no ne zahtevaj več
od Smrti, naj pove, kaj za delež
prinese smrt s seboj!»

Mladič na to:

«Ti malo dajaš, Jama lakomni!
S sleparsko slavo se igra otrok,
najdaljše žitje je trenotek le.
Ti sloni, konji, krone in žene
ter vsa opojnost njih prepevanja,
vse ti v naročje nenasitno gre,
in radost možna ni, ker vidi vsak,
kako krasota vene, mre ljubav!
Ne, svoj čem dar, nič drugega kot to!»
Tu zmagana prijenjala je Smrt
in govorila — — — — —

— — — — —
svetove nadkriljuje duša vse,
celotna je, ker bitje njih iz nje
izvira, nemogoči so brez nje!
Pa reč najvzdušnejša in stvarnejša
kot ona, ki kot jedro jeder vseh
v globini srca v vseh stvareh tiči —
— — — — —

Kdor ne pozna pohlepa, kdor je strah
premagal, čutnost, kdor duševni mir
ima, ta v luči istine jo vzre
to dušo svojo večno, pravcato.

V premenah večnih ona je brez men
in solnce je, ki senca mu je duh,
ti odpočivaš, ona gre na pot,
ti spiš, po svetu ona gre, bedech,
je mimo žitja večnost lastna ji.
Komur posije in kdor jo spozna,
jo breztelesno zre v telesih vseh,
v minljivem neminljivo vse prodre,
objame, vendar vsega sredi je.
Kdor to spozna, ta dalje ne trpi.

— — — — —
Ne misli, da jo najde učenost!
Tu je zaman vse raziskavanje,
ker duša duši le pojavi se,
če voljna je . . .

— — — — —
To Jama je učil,
in Načiketas mislil je vesel:
«Če je tako, potem se varen kraj
nekje nahaja, kamor, smrt, tvoj strah
in groza tvoja nikdar ne prodre
in solze ne, bridkost življenja ne . . .

— — — — —
in šel je v oni v tajni skriti dom,
kjer Brezimenski in Najvišji svoj
ima prestol . . .

To je bilo vse, kar je zvedela Katarina. Odložila je rokopis in v glavi ji je bilo nekako pusto, ni mogla razumeti, ni vedela, ali je našla tukaj tolažbo, ki jo je bila iskala. Bolj se ji je zdelo, da ne. Smrt, smrt in smrt, ničesar drugega ni v teh čudnih vrsticah . . . Nekakšna velikost, da, toda zdela se ji je mrazeča. Srce ji je utripalo, bila je tako pristopna radosti! Njen značaj je bil resen, vendar pa ne melanholski, ljubila je solnce, svetlobo, življenje, radost, čeprav ni bila prijateljica hruma in praznih zabav. Ljubila je zemljo, zato jo je razdražila ta skoraj bahava odvrnitev od nje. Kaj ni imel tukajšnji obstanek svojega velikega pomena?

„Življenje je tako krasno,“ si je mislila, „in nehvaležen je oni, ki ne uvaža tega daru nerazumljene ljubezni in modrosti. Ne, Načiketas bi se bil moral povrniti. Ali ni bilo to podobno samomoru, kar je zakrivil na svoj način? Zakaj ni sprejel tiste Jamove ponudbe, one črede, ono modrost, dolgo življenje in

naposled kraljevsko vlado? Kako bi bil lahko srečen in kakšno srečo bi lahko delil drugim. Duh, večnost, neumrjočnost! Veliki, vzosni pojmi. Toda čemu do-cela zaničevati zemljo? To se mi zdi greh.“

Zaprla je rokopolis v omarico.

„Nič več nočem tega čitati, niti premišljevatl nočem o tem,“ si je rekla. „Ta pesnitev me je prevarila. Skraja, da, ko je šel Načiketas v dom Smrti, da se žrtvuje, o, tedaj me je zanimal, tako krasen je bil in trpeč. Toda potem, ko je mislil samo na svoj blagor, ne več na svojega očeta, h kateremu bi se bil vendar lahko povrnil ...“

In Načiketas se je spojil zopet v eno z gospodom Plojharjem in zopet ji je postalo smrtno tesno. Zdelo se ji je, da njeni očitki veljajo drugemu in ne več prvemu. Zamislila se je iznova.

„Ne, on bi ravnal drugače, ne pozabil bi tistega, ki ga ljubi —“

Zgrozila se je.

„Koga pač ljubi, po kom žaluje?“ je nesmelo vprašala samo sebe ter se prestrašila. „Kaj mi to mar? Bog, kako sem nespametna!“ je vzkliknila in otožno pristavila: „Samo to vem, da zame ne mara. In zakaj naj bi se pač menil zame?“

Ni si upala dalje misliti, zdelo se ji je težavno. Sedla je h klavirju in namesto nje so izpregovorile one stare, sladke, pozabljene melodije, o katerih ni slutila, kako so ga presunile, in odela je vso svojo otožnost, vse svoje žalovanje, vse trudne vzdihne s temi sanjavimi, ganljivimi in mračnimi zvoki, ki so se valovili in jih je zanesel vetrič po somraku kampanje daleč tja do šepetajočega bičja, kjer so zapadali in umirali.

V tem se je bil Jan Marija pripeljal že davno v Rim. Hodil je po hrurnih ulicah, polnih solnca, ljudi, vrišča, ropotanja kočij, polnih človeških glasov in šumljanja fontan, po ulicah, kamor je stari vek segal s svojimi velikimi, znamenitimi sencami, fevdna doba metala svojo temačnost, do katerih je zrla renesansa z jasnim usmevom gracije in krasote, kjer je slikoviti barok razobešal svoje festone in maskarone ter se novi vek prožno ponašal s svojimi aspiracijami in pridobit-

vami; a mesto Romula in Scipionov, cesarjev in papežev, mesto nesmrtnih umetnikov in svetovnoznanih duhov se mu je pojavilo tistega dne, ko je prišel kot popotnik iz puščave, naposled v polnem čaru, v popolni slavi, v svoji brezprimerni imenitnosti. Bilo mu je, kakor bi šele sedaj odpiral oči. Ni se čudil posameznostim, občudoval je ves Rim, zaljubil se je v celotni Rim.

Gospo Giovannino je presenetilo njegovo navdušenje, ko se je bil po dolgi križkraž hoji po mestu ustavil doma, in zadovoljno se je smejala.

„Saj sem vam prorokovala, da se vam Rim še priljubi! No sedaj mi povejte, kaj dela Katarina.“

Nekoliko ga je užalilo. „Mislim, da je zdrava,“ je rekel, „slučajno sem jo videl, predno sem odhajal.“

„Ali mi ni ničesar sporočila?“ je vprašala gospa Giovannina.

„Gotovo ni vedela, da se peljem v Rim, videl sem jo samo z okna,“ je odgovoril in si je mislil: „Zakaj ji nisem povedal tega? Zakaj nisem šel na vrt, predno sem stopil v kočijo, in je nisem vprašal, ali ne potrebuje česa iz mesta? To je bila gola neuljudnost!“

Postal je zopet malo ozlovoljen, in gospa Giovannina se je čudila, kaj mu je tako hitro prišlo navzkriž. Začela mu je torej praviti, kaj vse je v Rimu novega. V „Belle arti“ izvanredna razstava slik španske akademije, mnogo se je govorilo o njih, v „Teatro Valle“ je igrala Viginia Marini, v „Costanzi“ Salvini, v „Argentini“ je pela neka pariška pevka. V Kvirinalu je bil „cercle“ pri kraljici, obleke bajne, kraljica jo je imela iz brokata povsem nove rožnate barve, pretkano s srebrnimi renesančnimi cveticami, tako finimi, da jih je bilo mogoče „samo slutiti“, v laseh in na vratu je nosila smaragde, tako je bila krasna, da so dame in gospodje le iztežka zadržavali vzklike občudovanja. In še nekaj o kraljici. Nedavno je šla zvečer v temi na balkon, misleč, da je ne vidi nihče: toda zapazil jo je nekdo na trgu, se ustavil, in za hip se je nagnetlo ljudstva, nekdo je prasknil z vžigalico, potem drugi, tretji, in naglo kakor po enem navdihu jih je zaplapolalo tisoč, in tako je bilo nenadoma improvizovano originalno

slavnostno razsvetljenje z liliputanskimi baklami. Občinstvo je ploskalo, klicalo „Évviva“, in kraljica se je smejala, ploskala z občinstvom in se zahvaljevala. „Ah, kakšen biser dobrote, krasote in gracije je ta kraljica Margerita!“ je navdušeno končala gospa Giovannina.

Gospod Plojhar je rad pritrdil in ko je bil zvedel vse rimske novice, se je napravil tako, da je bil tudi za gledališče, ko bi se mu pozneje zljubilo, iti tja. Šel je na Corso, kjer je bila običajna večerna gneča ljudi in kočij, vpitje prodajalcev večernih listov in voščenih vžigalic, smeh pohajačev pred kavarnami, življenje in beganje. Danes ga je vse to nekako veselilo, morda zato, ker je pogrešal to življenje in beganje v oni samoti in oddaljenosti v kampanji, morda zato, ker se je mladost ozvala v njem močnejše nego davno poprej, mladost, ki skoprni v puščavah in se včasi, čeprav zvezana in pogažena, vendar vzravna z usmevom, polnim solnca, pomladi, s hrepenenjem, polnim sladkosti, z nedoločljivim utripanjem srca, kakor bi pričakovala nekaj neznanega, nenadnega. In čudno, tudi glad se mu je danes oglasil v vsem občutju, in Jan Marija je težko čakal, da odbije sedem, ko pohiti v „Café de Rome“, kjer je navadno večerjal. Danes tam še ni bilo mnogo gostov, pri razmerni tihoti je torej lahko slišal pogovor dveh gospodov, ki sta sedela pri mizi blizu njega. Govorila sta o gledališčih, kazala sta se navdušenca, eden je izprva veličal Salvinija, potem je prišla na vrsto Virginija Marini in njena Mesalina v žaloigri enakega imena, ki jo je spisal Cossa, njen poslednji prizor, ko pride Mesalina - Marini na smrt ranjena na oder, ko se iz njenega slabega vzkrika „Claudio“ sliši, kako jo duši kri, kako pade potem težko kakor kip na obraz in krčevito zarije prste v zemljo. Pripovedovanje tistega gospoda je bilo tako živahno, da se je Jan Marija namenil iti v „Valle“, kakor brž tam nastopi gospa Marini v Mesalini. V tem se je zavzel drugi gospod za opero: „Ali letos še niste posetili ‚Argentine‘?“ je vprašal. „Predstave so se šele začele, letos so se zapoznili,“ je rekel prvi gospod, „kaj pa igrajo tam?“ „Ves čas ‚Carmen‘ — toda kako! Iz Pariza je prišla Galli Marija, ki ostane tu do Velike noči.

Zasnovala je v Parizu ulogo ‚Carmen‘, kakor veste. Oh, tega ni mogoče opisati — idite in se prepričajte!“

Jan Marija že več ni poslušal. Njegove misli so začele hitro bloditi, spomini so mu mrgoleli v možganih, v srcu, v duši. Tresel se je razburjenosti. O gospě Galli je nekoč govorila gospa Dragopulos, oni večer na plesu, takrat ko ga je povabila k sebi z obljubo, da mu zapoje in zapleše prizor v krčmi iz opere ‚Carmen‘ . . . On je bil prišel, ona je plesala . . . Zaprl je oči in odrinil svojo večerjo.

„Natakar!“ je poklical.

Ta je prišel z dolžnim poklonom.

„Je li danes opera v ‚Argentini‘?“

„Je, gospod, ‚Carmen‘ igrajo kakor vedno,“ je odgovoril natakar, ko je bil pogledal v časnik, ki je ležal na mizici pod ogledalom. „Začetek je ob osmih,“ je pristavil.

Jan Marija je pogledal na uro.

„Dobro. Pokličite mi voznika,“ je velel počasno, kakor bi sklepal proti svoji volji.

Zakaj pojdem tja?“ je premišljeval, predno je prišel izvošček. „Da bi spomine klical nazaj, spomine, ki me ponižujejo? Toda silno mu je bilo srce, kri mu je vrela po žilah. Zdelo se mu je, da ga palijo njeni poljubi na ustnicah, na srcu. Oni poljubi, ki jih je preklinjal. Preklinjal! Ali v hitri reakciji svoje kipeče čutnosti je hrepenel po njih, vsaj po spominu nanje, in godba opere ‚Carmen‘ naj bi oživiljala ta spomin. In v megli, ki se je dvigala iz ognja njegove razburjene čutnosti, se je pojavila tedaj blede in nedoločljivo neka postava, zavita v star turški šal obledele barve, stoječa pod starimi drevesi, žarki solnca so se svetili na njenih mehkih, svetlih laseh in njene oči so bile polne tihe vnetosti, oči rjavkaste, temne, vlažne kakor košutine, in je slišal nekaj, kar je bilo podobno umirajočemu odmevu požabljene, davne melodije . . .

„Beatrica!“ si je zašepetal skesano, toda vedno je še divji čar one minulosti prihajal na površje, one minulosti, polne trpljenja, pa tudi neizrečnega razkošja in neizmerne razdražbe.

„Izvošček čaka,“ je naznanil natakar.

„Kakšen izvošček?“ je vprašal razmišljeno.

Natakar je s takšnim presenečenjem in s tako čudnim usmevom pogledal nanj, da je mladega moža oblila rdečica.

„Ah, res, res,“ je rekel tiho in nesmelo. Dal mu je dva franka napitnine, potem je hitel iz gostilne. Skočil je v kočijo.

Natakar je šel za njim na ulico.

„Kam naj peljem?“ je vprašal izvošček.

Jan Marija je molčal.

„Do ‚Argentine‘!“ je odgovoril zanj natakar ter zaprl kočijo.

„Usoda!“ si je šepetal mladi mož ter se stiskal v kot...

Na tej kratki cesti do gledišča so se godili ž njim pravi čudeži. Nekaj upor podobnega je čutil v sebi, upor proti svetu, proti svojim nazorom in nameram, a nedoločno tudi proti Katarini, tej Beatrici, ki se je neprestano izgubljala v meglah, se neprenehoma vznášala do nedosežnih višav. Prezgodaj je prišel k predstavi. Gledišče se je šele pomalem začelo polniti. Toda to mu je bilo skoraj prijetno, sedel je in premišljeval, razbiral in se naslajal ob svoji kljubovalnosti ter razvijal svoje najnovejše nazore, vse one, ki so se rodili tisti večer pri večerji v ‚Café de Rome‘.

„Živeti, živeti, živeti! Da, toda v radosti!“ je klicalo v njem. „Vrzi se v pisani, divji tok človeške strasti, napajaj se z razkošnostjo, z blazno razkošnostjo! Mladost mine tako naglo in kdo ve, bom li dolgo živ. — Mislim, da ne bom. Za trdno, prav za trdno vem, da ne bom! Moje premoženje — prazna podrtija! Kakšen poklic? Nič! Moj talent se ni izkazal, in ko bi ga res imel, mi li ostane še toliko časa, da bi došel do njegovega razvitja in zrelosti. Mi li prinese kdaj sadu? Za gotovo vem, da ne. Ta zemlja, o kateri sem sanjal že od prve mladosti, me je odbila od sebe kakor mačeha. Tujec sem ji postal in tudi ona mi je tujka. Ne, ne! To ni tako! Ljubim, ljubim jo še vedno. Bog, ki vidi moje srce, ve, da bi še vedno rad pretil svojo kri zanjo, z navdušenostjo, z radostjo. Kri! Kje je tisti boj, kjer bi jo mogel zanjo prelivati, kjer bi

poginil kakor mož? Tega boja ni in ga ne bo, a prepirati se morda zato, da bi bil kakšen vozni list na pošti, kakšen napis na kolodvoru pisan 'tudi v drugem jeziku', tega ne morem . . . Pričkati se nekje na Dunaju ali v Pekingu zaradi podobnih milodarov, kakor to delajo advokati na teh zborih in v teh smešnih parlamentih, tudi tega bi ne mogel, sicer bi me pa nihče ne poslal tja. Ne, nimam domovine, nimam poklica, niti najnavadnejše nade nimam na normalno starost . . . Kaj mi torej ostaja? Sedanji trenotek; hočem se torej tega oprijeti, živeti hočem kakor drugi, ne — kakor malokdo, vtopiti se hočem v razkošnosti, v blaznosti, pogrezniti se v brezno vseh radosti, pokopati tam te razvaline svojega imetja, to podrtijo svojega zdravja, zagrebsti tja vse, pozabiti vso to grozno boleost po varanih nadah ter po krasnih željah in sanjah."

Lica in oči so mu gorele in telo se mu je treslo razburjenosti. Imel je občutek Sardanapala, ko zažge grmado svojega bogastva. V tem je začela godba igrati, njen španski, sanjavi in obenem ognjeviti kolorit mu je povzročil sladko, čutno razkošje, pomešano z nekakšno melanholijo. To je bil mik kakor para hašiša. Na pol je zaprl oči, ni videl, kaj se godi na odru, slišal je samo tone, ki so nekako fizično delovali nanj, njegove žile so bile po njih ritmu, kakor je po njih umerjenosti krožil tok njegove krvi. Zdajci pa je zaslišal človeški, tiho pevajoč glas. Doslej skoraj da ni razločil glasov od zvokov glasbil. Glas, ki se je ozval, ni bil več svež, toda pel je pesem s takšnim izrazom, s tako neobičajno dovršenostjo, da se je Jan Marija začudil. Odprl je oči. Carmen je baš uprla svoj prvi, usodni, sladki in strastni pogled na ubogega dona Joseja.

Jan Marija je pozabil občudovati umetnico, začutil je silno, pekočo boleost v srcu, kakor bi ga kdo zbodel z veliko iglo. Poznal je ta pogled, v katerem se je mešalo peklo z nebom. Vedel je, koliko boleosti, trpljenja in kletev privede s seboj. S takšnim pogledom, le da je imel za vse peklo silnejšo, za ves raj opojnejšo moč, je vselej pogledala nanj gospa Dragopulos, kadar ga je hotela z edinim zasvitom svojih volko-

dlaških oči podjarmiti. Ni že več videl ‚Carmen‘ niti koga drugega, videl je le njo, le njo, le njo!

„Ne vem,“ si je šepetal, „je li to namenjeno za peklo ali za nebo ali za oboje obenem, ker zopet bi rad padel v to muko, v kateri sem skoraj poginil; čutim, da me po njej žeja, žeja.“

In tako močno je dihal, da se je njegov sosed osupel obrnil k njemu; bilo je to polovično smrčanje. Sram ga je postalo in spametoval se je.

„Velika umetnica,“ je rekel nekoliko zmešan, tjavendan.

Pa njegov sosed ga ni slišal, odvrnil se je in je gledal strmo z izrazom občudovanja proti loži v pritličju blizu odra, in Jan Marija je mehanski sledil smer tega strmega pogleda; precej je zapazil, da je vse njegovo obližje nepremično zrlo tja.

„Senzacija?“ je pomislil in precej, ko so se njegove oči ustavile v tej loži, je čutil, kakor bi ga bil ošinil blisk. Smrtno je obledel.

Gospod in dama sta pravkar stopila v ono ložo. Stala sta še, gospod je galantno in skrbljivo urejeval sedeže, a ona je stala hladna, ponosna, krasna ter se ozrla toliko da ne s preziranjem na oder, potem istotako ne da bi trenila z glavo, na občinstvo in naposled na gospoda, ki ji je pripravljajl sedež. Tega je pogledala nestrpno kakor sužnja. V dvojici je spoznal gospo Dragopulos in njenega soproga. Čarokrasna je bila, tako lepa, da se je vse gledišče tisti hip obrnilo samo do nje. Godba in umetniki so bili zdajci pozabljeni, ona je postala središče vse pozornosti, vsega občudovanja in strmenja. Njena obleka je bila iz atlasa ametistove barve, vsa garnitura, bogato in mojstrski s pristnim zlatom pošita, je bila prikrojena po kroju Marije Medici v Louvru tudi visoki, stoječi in okrogli obšivek pod vratom je bil pretkan s starim zlatom in biseri in z nekimi drobčkanimi bleščicami kovinskih barv, iskrečih se kakor rosne kaplje, tako da je bil podoben svetniškemu obsvitu. Njen marmorni obraz, dolgi vrat in graciozni obris glave, vse to, združeno nad vijoličasto zabrisanostjo in bleščečim svitom obšivka, se je podobalo čudapolnemu cvetu na stebalu z

ozadjem velikega, v mavričnih barvah se lesketajočega lista. Njeni lasje v bojah starega, rusega, razbeljenega zlata so bili prav tako upravljeni, kakor na Veneri Canove v Florenci, sami valoviti čopi, sama prelest, ki je harmonski zastirala čelo in senci ter obnaževala zapeljivi in ponosni tilnik. V pričeski ni imela ne cvetic, ne brilantov, ne biserov, vedela je, da krasota njenih las ne potrebuje lepotičja. Okrog vratu pa je imela čudovit nakit; to je bil collier iz temnega zlata v podobi pasjega ogrljaka; ves je bil na gosto posut z nitkami iz dragocenih kamenčkov, tako drobnih, da se je njih blesk spojil v samo migljanje, in ta bledovijoličasta svetloba okrog slonokostenega vratu ni gorela, ampak samo mrlela in se le včasih ob pregibu zaiskrila živeje.

In ta toaleta, polna zgodovinskih in klasičnih spominov iz galerij v Louvru in Uficijah, s tistim malo ciničnim akcentom onega originalnega colliera, vendar ni bila podobna maškarni; neki nepopisen, skozinskoz modern parizianizem je pomiril vso čudovitnost, je diskretno spojil vse v soglasje z obližjem današnjega dneva, in vse je služilo samo enemu cilju: postaviti njeno krasoto v najugodnejšo svetlobo.

„Ali me je uslišal moj hudobni ali dobri duh, ko sem tako divje hrepenel po njej?“ je mislil Jan Marija in v ušesih mu je bučalo, tresel se je po vsem telesu in odvrniti ni mogel oči od nje.

Sedela je na svojem sedežu in njene na pol priprte oči so begale neskrbno, ravnodušno, po malem in leno po vsem prostoru. Mahoma pa so se široko odprle in dolg žarek, razvnet in vendar hladen, je letel kakor puščica, toda precej so se zopet spustile trepalnice, a oči se niso ustavile, ravnodušno so se odvrčale, dokler niso naposled obstale na odru.

Jan Marija pa je vedel, da ga je bila zagledala in spoznala. Kaj se je godilo ž njo v trenutku, ko ga je zagledala, kaj sedaj, ko se je kazala, kakor bi ne vedela o njegovi navzočnosti? Prepričan je bil, da je njeno neprestano gledanje na oder hinavščina. Bilo je preveč vneto! Toda kakšne misli je pač skrivala za to krasno masko, blede, ponosno in mirno? Ali so budili

spomini v njeni notranjosti ljubezen ali sovraštvo? Je li trepetalo njeno srce tako kakor njegovo? Tudi on bi se bil rad odvrnil, pa ni mogel, ni imel te moči, začaran je bil, prevzet, okovan. Gledajoč neprestano nanjo, je zapazil, da ga je včasi, ne da bi trenila z glavo, skrivaj obrsnila s pogledom, ki je izkušal in se naglo zopet umaknil, ko se je srečal z njegovimi očmi. Niti ganila ni z lično mišico, no krog usten se ji je začel, ne svetiti, ampak svitati priblesk nekega zagonetnega, čudnega usmeva. To je bil usmev zmago-slavja, ni se mogel motiti o tem. Ali je čutila, da ga je bila zopet podjarmila kakor poprej nekdanj s samim zaplapolanjem svojih ciganskih oči? Ali je hotela ustreči samo svoji gizdavosti? Zakaj v vsem gledišču se je pokazalo, kakšno občudovanje vzbuja njen pojav. Celo kraljica, ki se je pojavila pred koncem dejanja v svoji loži, je dvignila slonokosteni lorgnon ter gledala z očitim občudovanjem na gospo Dragopulos.

Ko je padla opona, je Jan Marija hitro vstal. Čutil je, da se mu zopet bliža odločilni trenotek. Tudi on se je prihulil, kazal se je ravnodušnega, ni že gledal naravnost v njeno ložo, videl pa je dobro, da je ona tedaj s polnim pogledom zrla nanj ter najbrž pričakovala, da jo spozna in pozdravi. Ker tega ni storil, je postal njen pogled nekoliko tesnoben, vsaj njemu se je zdelo tako. Ko je njen soprog govoril ž njo, ga ni poslušala in njeni zamahi s pahljačo so razodevali razdraženost, katero je izkušala prikriti. Čutil je neko kruto radost, čutil je, da je želela, naj bi se ji zopet približal, naj bi se v spravi uklonil pred njo. Čeprav jo je v tistem trenutku burno želel, ji vendar ni hotel privoščiti zmagoslavja, vsaj lahkega ne.

„Njen učenec sem,“ si je mislil, a premagal se je in ni pogledal v njeno stran. Pripravljal se je, da zapusti dvorano. Zapazil je, kako se je naglo, skoraj vihravo obrnila k svojemu možu, mu tiho in ošabno nekaj zašepetala z izrazom kraljice, ki daja sužnju tajne ukaze, je videl, kako je namignila s svojo krasno, ponosno in zapeljivo glavo v ono smer, kamor je bil on namenjen, in ga tako pokazala svojemu soprogu

ki je sedaj pogledal skozi lorgnon, iskaje ga. Potem je gospod Dragopulos vstal ter zapustil ložo.

Jan Marija je sedaj vedel, da je dobil sijajno zmago, da je poslala svojega soproga, naj ga poišče in naj ga pri vhodu na videz slučajno sreča. Ni se motil. Ko je šel iz gledišča, je stal nekoliko kratkovidni gospod Dragopulos, kot do kraja smešen soprog, na preži, njegovi pogledi so begali po odhajajočih z očitno namero, da bi našli koga.

Jan Marija mu je prihranil trud, ker se je končno bal, da bi ga naposled ta prilagodljivi gospod one zapovedujoče žene niti ne našel. Stopil je torej sam naravnost k njemu ter se pokazal presenečenega.

„Vi ste v Rimu, gospod Dragopulos?“ je kliknil. . . „Pa odpustite, morda se motim, ako pa ne, vi me gotovo že ne poznate več . . . Srečala sva se nekoč na Krfu in potem tudi v Atenah . . .“

„Ne motite se v osebi, in neizmerno me veseli, da vas zopet srečam,“ je rekel gospod Dragopulos precej trudno, očitvidno je takšne konvencionalne laži ponavljal že premnogokrat.

„Nikdar bi se ne bil nadejal, da vas tukaj najdem,“ je odgovoril Jan Marija.

„Zakaj?“ se je čudil bankir. „Ali se vam zdi čudno, ako tukaj srečate koga? Kje naj se ljudje od vseh strani sveta shajajo, ako ne v Rimu in Parizu?“

„Istina,“ je odgovoril Jan Marija in njegovo srce je močno bilo od razburjenosti, ko je gospod Dragopulos pristavil:

„Pridite vendar, moja žena se nahaja tudi tukaj, tako se obveseli, ako vas zagleda, kakor sem se jaz.“

Jan Marija se je nemo priklonil in lahno zardel za sebe, za tega moža in za njo, spravil pa ni besede iz sebe, tudi v loži ne, ko je stal pred njo in je z veliko formalnostjo poljubil podano mu roko. Zbegan je pred njenim pogledom pobesil svoje oči ter nespretno sedel na stolček, ki mu ga je gospod Dragopulos priljudno primaknil. Nogi sta se mu tresli. Nasprotno pa se je ona zdela mirna, čudovito mirna; pokazala se je zopet kot velika dama, nekoliko ošabna, besede, kretnje in pogledi, nič ni spominjalo na oni

ton polusveta, v katerem se je tako pogosto in tako cinično naslajala in čigar simbol je bil menda oni pasji ogrljak na njenem vratu.

Jan Marija se je pokoril miku te licemernosti, kakor bi ne vedel, kaj se skriva na njenem dnu. Ni se domislil tega. Dosti dolgo je trajalo, predno je vedel, kaj govori ž njim, njena krasota ga je upijnila, istotako njena bližina, dotik njene roke ter slaba poetična vonjava po vijolicah, ki je izhajala iz njene obleke in vse osebe. Nehote se je spomnil onega vrta na Krfu. Takrat, tisto noč . . .

„Samo na kratko sva tukaj,“ je pravila. „To zimo prebivava v Neapolju, prišla sva samo na ples pri ruskem poslancu. Ako naju hočete posetiti, morate hiteti.“

„Hotel Quirinale,“ je umestil tedaj gospod Dragopulos na kratko.

Govorila je o Neapolju, o rimski družbi, omenila je mimogrede Krf.

„Ah Krf,“ je rekel razsejano in nespretno gospod Dragopulos. „Tam ste se menda pogosteje shajali z mojo ženo? Pravila mi je pozneje večkrat o vas, še nedavno.“

„Da,“ se je smejala prisiljeno. „Zapomnila sem si smešni naglas vaše ruščine in sem ga večkrat posnemala, kadar sem se hotela posmejati. Ali govorite še ruski in še tako slabo?“

A predno je mogel odgovoriti, je nadaljevala ruski: „Moj mož ne razume nobene besede, zato se ni treba bati. Ali je ostal v tebi še kakšen sled, čeprav najmanjši sled one ljubezni, ki je kar pozabiti ne morem?“

Glas in izraz obličja nista ni malo izražala obsega teh besed. On se pa ni mogel kazati tako hladnega.

„Kako je mogoče o tem govoriti tukaj!“ je vzkliknil. „Kje naj vzamem moč, da bi se ne izdal z giblajem, z očmi!“

In hitri pogled je obrnil na gospoda Dragopulosa in zopet ni mogel zabraniti lahki rdečici in strogemu očitanju svoje vesti.

„Koga se bati?“ je zaničljivo rekla in tudi ona je pogledala na moža. „Veš, golobček, da je škoda,

ker si odložil svojo uniformo. Kakršen si zdaj, mi manj ugajaš.“

Dotaknila se je slučajno svojega ogrljaka in njen ton je bil nekako v soglasju s tem znakom „canaille“.

„Več je ne oblečem,“ je odvrnil mladi mož ter se zamračil, ker mahoma se mu je ozval ves stud življenja v duši in mikavnost te žene je postala hitro manj močna. „Ne pripominajte mi te uniforme in vsega, kar je ž njo v zvezi, vsega trpljenja, vseh krvavih ran one dobe —“

Obmolknil je.

„Kako malo ste se izpremenili! Vaš naglas je prav tako smešen, kakor je bil poprej,“ je govorila zopet francoski, češ, za sedaj se odpovem vsakemu intimnemu pojasnilu. On pa je vedel, kaj je hotela reči s tisto smešnostjo njegovega naglašanja, vedel je, da meri ta očitek na vse ono, kar se ji je vselej zdelo preveč nežno v njegovem značaju, nikakor pa ne na njegovo ruščino, ki ji je bila sicer malovažna. Trenotek sta oba molčala ozlovoljena: on ob spominih, a ona po nejasnem občutku, da je zašla s svojo opombo na krivo pot.

V tem so bili na odru že davno zopet pričeli igrati.

Gospod Dragopulos, njegova žena in Jan Marija so gledali sedaj strmo na oder, toda njih misli so begale v najrazličnejših smereh.

„Zopet padam v njeno oblast,“ si je rekel Jan Marija. „Vidim jo v pravi svetlobi in vendar nimam sile, se upirati! Silno sem žalosten. Padam, padam, to vem, in vendar ni mogoče, da bi se obdržal na bregu. Poginem. Pa kaj! Čutim, da je to zakletev, pa kako sladko prokletstvo . . .“

Ona je videla, kako je v razburjenosti bleдел, zakaj nikakor ni prestala, čeprav se je obračala k odru, s svojimi preudarjajočimi očmi neopaženo motriti vsak gibljaj njegovega obraza.

„Ni še tako gotovo, da ga imam zopet v oblasti,“ je mislila, „čeprav se vrača k meni. Opazujem njegov notranji boj. V teh očeh je nekaj, kar mi napoveduje boj. Ne vem, kaj je to, vidim pa, da omahuje. In jaz,

zakaj ga pravzaprav mamim? Ona mikavnost, ki ga je tako ozarjala, tista nedotaknjena mladost, tisti skoraj dekliški usmev — vse to je minilo. Kaj torej ž njim? Toda brez boja se podati? Ne. Treba naskočiti z vso silo.“

Tedaj je začela ‚Carmen‘ na odru s svojim plesom mamiti v pogubo dona Joseja. Gospa Dragopulos je trenotek gledala na njo, potem se je nagloma obrnila k mlademu možu ter se je, brez bojazni zroč nanj, naslajala z očmi, polnimi plameneče ljubezni, strasti in žara blazne čutnosti.

„Kakšna umetnica!“ je rekla tako glasno, da so jo morali slišati na odru. „Povejte mi, gospod, ali ste videli kdaj, da bi se bil igral in pel ta prizor bolj mojstrski in resničneje?“

V tem namigu je bila tolika brezobzirnost, v teh besedah takšna izzivalnost in takšen cinizem v tonu, da je Jan Marija ostrmel; obledel je pri spominu na tisto noč, ko mu je bila ona, ki se sedaj ob navzočnosti svojega moža ponaša s svojo zapeljivostjo, plesala sama ta ples pela to samo pesem, obledel je pri tem spominu, ki mu je gnal vso kri nazaj do srca, kamor je padala kakor v brezdno, in nesramnost te ženske je na mah pregnala vse, kar je bilo poetičnega, skrivnostnega v tedanjem vrtincu njegovih misli. Danes je vedel, da to ni bila ljubezen, vendar pa je bila vsaj strast, v kateri se nahaja tudi poezija, in misterij, dasi pregrešen. Takrat mu je padla s svojimi spevi in svojo vrelo krvjo opojena v naročje — toda sedaj, ko ga je spomnila tega brez rdečice in z usmevom pred so-progom, kateremu se je bila prodala za milijone, v vsem tem ni videl drugega nego gnus. Res, da je bil zakon te dvojice kupčija, on je kupil za svojo čast in svoje milijone ‚princezno‘, ime najslavnejše sijajnosti, kri bizantinskih cesarjev, a ona je kupila za to ime in za to kri vse svoje razkošje, vse bakhanalijske gizdavosti ter nespodobnosti in svobodo, da živi pod plaščem poštenosti brez mere samopašno. Toda moževa malovrednost ni opravičila njene propalosti. Oba sta bila gnusna.

Jan Marija je čutil resnično, skoraj fizično naglusnost. Ni imel volje ne moči, da bi izpregovoril.

Ker je molčal, je ponovila svoje vprašanje in obenem se je kakor slučajno dotaknila njegove roke, ležeče na ložni balustradi, delajoč, kakor da bi iskala svoj lorgnon. Rokavice je bila slekla in pri tistem dotiku rok, nervoznem in nežnem, mu je kakor tok elektrike izpreletelo po telesu; bled, tresoč se, se je sklonil naprej, hotel ji je nekaj reči, pa preveč so trepetale njegove ustnice.

„Doseženo!“ si je rekla s tihim usmevom.

„Hotel bi še enkrat videti ta prizor,“ je kliknil gospod Dragopulos ter začel tako ploskati, da je zvalil vse občinstvo k ploskanju.

„In vi?“ ga je vprašala z usmevom, ki ga je samo on mogel razumeti.

Povesil je oči.

„Božanski! Nebeški!“ je vpil gospod Dragopulos.

„Glejte,“ je ironično govorila njegova soproga, „kako je moj mož navdušen. Ali bi iskali takšno slabost pri njem? Pa ima tudi svoje ideale, najsi verjamete ali ne. Kaj porečete temu: danes sem se morala peljati ž njim v vilo Doria-Pamfili. Uganite, zakaj? Hotel je tam videti ono loko, kamor je po rimski pravljici baje zasejala Beatrica Cenci tiste anemone, zaradi katerih je tako slavna. Namreč tista loka. Zdaj, koncem prosinca! Zategnil me je tudi v palačo Barberini, samo zato, da pogledam sliko one Beatrice. Hodili smo okrog teh znamenitosti kakor nekakšni potujoči agenti. Smešno! In vse to na ljubo nekemu romanu v listku ne vem katerih novin. Apropos, ali se tudi vi ogrevate za to Beatrico? Meni ne ugaja.“

„Morda zato, ker se preveč govori o njej,“ je rekel razmišljeno Jan Marija in za hip je bil že daleč proč od gospe Dragopulos, od gledišča, od Rima, tam zunaj na samoti kraj Sabinskih gor, na tihi, otožni kampanji, kjer je tedaj morda žvižgal veter v suhih travah ter v bičju, in so prastare pinije zamišljeno stale ob strani. Tam v polpraznem domu v San Cataldu je sedela sedaj sama, zapuščena ona, ki jo je včasi primerjal z Beatrico Cenci, a še pogostejše z drugo Beatrico, z Dantejevim idealom. Videl je oni mirni, ganljivi pogled njen, njeno čelo z glorio čistosti ... Tesno

mu je postalo, kakor bi se ji bil izneveril, njej, ki je jedva vedela, da je i on na svetu! Globoko je vzdihnil, njegove oči so bile otožne in neizmerno sanjave.

Gospa Dragopulos je začudena pogledala nanj. Vedno je bil tako nedoumljiv. Kaj se je zopet godilo v njem? Njegova misel je begala, o tem ni bilo dvoma.

„Slišite,“ je rekla trdo, „na koga mislite?“

Obrnil je k njej oči in v teh je jasno videla, da ne misli nanjo, čutila je, da je bil njen čar hipoma zaklet. Oglašalo se je v njej nekaj zlobi podobnega. Za trenotek se je zamislila. Morda se je pa vendar motila, morda je mislil samo o nji ju minulosti.

„Moj golobček,“ je začela sladko ruski kramljati, „ti se mračiš. Zakaj? Morda zato, ker ti govorim o tako ravnodušnih stvareh ta trenotek, ko trepetiš od ljubezni? O ti moje srčece, kako si preprost! Ali ne vidiš, kako se bojim, da bi ti ne padla pred vsem tem občinstvom v naročje? Ali ne razumeš, kako se krotim samo s tem, da ti govorim takšne neumnosti? Ah, kako te še vedno ljubim! Čuj, pridi v Neapolj! Tam imam svojo ladjo. Popeljeva se nekam k afričanskim bregovom, toda suhi zemlji se ne približava, ljudem ne. Sama, sama bodeva na morju, na tem morju, modrem kakor lapis lazuli. Samo zvezde in moje oči ti bodo svetile kakor takrat, veš . . . na Grškem . . . veš —“

„Boga mi, nehaj!“ je prosil in silna bolest mu je razsajala v prsih in v srcu. Sam ni vedel jasno, kaj ga grabi, toda vse mu je provzročalo bolest: ti spomini, ta žar v njegovi krvi, to vrvenje misli, oni odpor proti njeni cinični izzivalnosti in ta zavrtni čar v njenem očesu, v njenem glasu, na drugi strani pa tista sramežljiva, bela podoba daleč tam v temneči, pusti, zamišljeni kampanji. Kako so se ti vtiski borili vzajemno, kako je vse to padalo nanj! Bremenu je bilo podobno, tako težkemu, da je omahoval pod njim. Telo je klicalo: da, da! Duša, srce sta se upirala, protivila in kričala: ne, ne!

Ko je videla, kako trpi, a je mislila, da je temu vzrok žgoča strast do nje, je rekla skoraj mehko: „Prav imaš. Tu ni mogoče govoriti. Jutri po peti uri

popoldne sem sama, ne sprejemem nikogar in čakam tebe.“

Vstal je, da se poslovil. Bila je zopet mirna, zopet ona velika, krasna nekoliko prenapeta dama.

„Pričakujeva vašega poseta, moj mož in jaz,“ je rekla hladno in uljudno, površno mu moleč roko.

„Hôtel Quirinale,“ je pristavil gospod Dragopulos, da bi ne bilo dvomov in pomote. Potresel mu je desnico.

„Oh, koliko prihuljenosti, koliko laži, koliko podlosti!“ si je šepetal Jan Marija na ulici, ko je korakal domov. „Kakšno blato, kakšno blato!“

In njegovim otožnim očem se je tem čistejša zopet javljala resna in krasna Katarina v svoji plemeniti preprostosti, ki jo je prej poviševala nego težila; kako mila je bila v tej svoji mali slabosti, s katero je sramežljivo skrivala svoj nedostatek posvetnega premoženja. Ah, že misel sama na gospo Dragopulos poleg Katarine je bila oskrumba, nevera!

„Nevera! Ali jo v resnici ljubim?“ je vprašal samega sebe. „Ah, morda niti ne umem ljubiti. Ljubim ljubezen, kakor mi je oni demon rekel o sebi takrat na Krfu... Toda kdor samo koprne po ljubezni, ta še ne ljubi. In potem — kako bi jo mogel imenovati svojo. jaz ubogi človek, s katerim se je razbil čoln življenja?... V navadnem, skoraj bezniškem prepiru sem pokopal svojo silo in zdravje... a pravega življenja se sploh nikdar nisem poprijel. Oddajal sem se sanjam in sanjam in sem zaspal v pokrajini, iz katere se kadi mrzlica, in sem se probudil, poln njenega okuženega diha. Ne, ne. Druga cesta je pred menoj nego ta, ki vede k tebi, o Beatrica, večno nedosežna!... Razkošje, propast, smrt!“ — —

Drugi dan se je nahajal neprestano v vročici; o drugem ni mislil nego o gospe Dragopulos. Vabila ga je in odganjala. Zdela se mu je poosebljeni greh: sladkost, ki je polna trpkosti.

„K njej pojdem,“ je mislil, ko se je popoldne odpravljal z doma, „k njej pojdem in povem ji odkrito, da je ne ljubim, pa se ji pokorim. Povem ji tudi, kako sem ubog in nesrečen, poprosim jo, da bi

se odvrnila od mene ter me pustila, naj umrjem v miru in pokoju.“

S sklonjeno glavo je šel ter se abotno pregovarjal, kako trdno verjame, da ji to pove in da se ona velikodušno odreče svojemu zmagoslavju. Da postane sentimentalna! Ni poznal smešnosti svojega početja.

V tistem času je stala gospa Dragopulos pred ogledalom ter zrla na svojo bujno krasoto, spominjala se njega in si mislila: „Ta pojav je namenila priroda za sijajnejše zmage, nego je pridobitev tega bolnega srca. Pa kaj me sedaj sploh vabi k njemu? Lord Berkley je krasnejši. Vobče smatram anomalijo pri možeh za krasoto. Koprnim po ljubezni do kakšne spake... Kaj mi sedaj še ugaja na njem? Njegova dekliška skromnost in sramežljivost, ki me je takrat ganila in mamila je zamrla tukaj na teh prsih. Pozneje me je preklinjal, se hudoval in me žalil. In to me je včasi razburilo, to so bili izbruhi prave strasti. Toda sedaj? Včeraj?“

Zamislila se je za hip. „Da,“ si je rekla, „to mi je postalo jasno. Trpi, trpi, to stoji napisano na njegovem obličju, pa ne trpi samo duševno, trpi tudi telesno, umrje, umrje. Ljubezen do bolnika je tudi nekakšen monsturm. Razumem ono imenitno damo srednjega veka, o kateri sem slišala, da se je udala bolniku. Kakšen mik, boriti se zanj s smrtjo! Une danse macabre! Kakšna opojnost, ko bičaš njegovo strast do blaznosti, da ga nese s seboj kakor splašeni konj svojega jezdeca. Zgolj od ljubezni umrje. O kakšna strahovita razkošnost, pritiskati ga k sebi, držati ga, da ga ne odnese smrt kot svoj plen, vsak dan videti pečat te smrti na njegovem čelu, vnemati ga za boj proti smrti, neprestano grozeči, da mu odtrga čašo razkošja od ustnic, in vendar ga gnati z vsakim poljubom, z vsakim objemom tej grozni smrti nasproti! Menim, da ga bom potem ljubila, kakor nikogar doslej, ko mi bo tako strašna soljubovnica, kakor je smrt, dan na dan grozila z njegovo izgubo. O, to bo nekaj novega, česar še nisem izkusila doslej!“

Glava ji je zdrknila v dlan in zopet se je zamislila, naglo pa se je vzravнала ter kliknila: „Kaj pa,

ako bo živel predolgo, ako se ga naveličam, če mine ta pohlepnost in me začne njegova bolezen sčasoma tako odganjati, kakor me zdaj vabi?"

Hodila je nekaj časa po sobi. Zmignila je z ramama. „Potem ga odbacnem kakor ovenel šopek ali ponošeno obleko. In če ne preživi tega novega razočaranja, tem slabše zanj, ali morda tem bolje.“ Tu se je zasmejala.

Jan Marija je hodil nemiren po ulici Nazionale skoraj pred onim hotelom Quirinale, kjer je stanovala gospa Dragopulos. Pogledal je na uro, bilo je šele pol petih. Prezgodaj! Kdo ve, če gospod Dragopulos ni še doma? Gotovo ne pride v sobe svoje žene, ako sama ne pošlje ponj, a lahko srečamo v hotelu nekje na hodniku ljudi, ki se nočemo sniti ž njimi. A tega gospoda ni hotel srečati. Skoraj obžaloval ga je, tako smešno in gnusno se je vedel ta siromak v svoji ulogi, in Jan Marija se je vselej sramoval, kadar ga je videl, kadar je govoril ž njim. In kako lahko gre vsak čas iz hotela! Jan Marija se je spešno napotil po ulici Quattro fontane, kjer je stal na oglu, zamišljen je prišel do ulice Sistina in ko je zagledal teraso pred Trinità de' Monti, mu je prišlo na misel, da bi pogledal na večno krasni Rim, predno se spusti na povratno pot do ulice Nazionale. Ko je prišel k stopnišču, ki drži navzgor k cerkvenemu portalu, je zatrepetal. Spomnil se je, kako je takrat tam padel z občutkom umirajočega, takrat tisto noč ko je njej, svoji Beatrici, prvikrat bil pogledal v oči. Njegova duša se je ob spominu nanjo napolnila z zarjo. Nehote se je ozrl na samostan, kjer je prebivala nekaj let. V tem je zaslišal petje ter videl, da je cerkev odprta. Bila je nedelja, dan petih večernic. Hitel je navzgor in v par trenutkih je stal v cerkvi.

Zimsko solnce se je že močno naklanjalo za kupolo Sv. Petra in njegovi dolgi, rožnati žarki so padali skozi okna v cerkev, ki je bila v somraku v svoji beloti in elegantnosti podobna salonu. Polna je bila občinstva: nekateri so hodili sem zaradi petja, v Rimu tako slovečega, drugi zaradi sorodnic, ki so se vzgajale v samostanu, mnogi so se ustavljali v hramu

božjem brez namena na povratku z izprehoda po bližnjem Monte Pinciu, v manjšini pa so se nahajale osebe, ki jih je zgolj pobožnost privedla sem. Ko je Jan Marija vstopil, so bile večernice že pri koncu. Na koru je igrala nuna na orglje, druga je pela. Proizvajali sta nežno staro in preprosto italijansko himno, ki je bila mestoma nekoliko preveč posvetna in ne povsem brez kolorature, kar na Laškem ni nenavadno, in glas te nune je bil prijeten, čist in sanjav kakor ptičji, tako da je sprijaznil z onim tuintam malo opernim značajem godbe. Ta pa je Jana Marijo še posebe mikala. Zvoki te pesmi so bili prav tisti, katere je bil slišal nedavno v pusti samoti kampanje, tisti, ki so se v mraku lili k njemu iz Katarinine sobe. Nehote se je obrnil in je zapazil gori na koru blede, orumenelo obličje pojoče nune; ni se mu zdela mlada, dasi je bil svež in prijeten njen glas. Izraz njenega obraza je bil miren, resnično pobožen, pogled nanjo je potolažil, čeprav ni bila krasna. Toda bila je več, bila je gotovo dobra.

„Dobra kakor kruh, pravijo Francozi,“ je mislil Jan Marija in pristavil: „kakor kruh duše.“

Gledal je zopet k oltarju, ki ga deli visoka mreža od ostale cerkve. Za mrežo so klečale mlade deklice, samostanske gojenke, uvrščene po šolskih letnikih; to je bil pogled kakor na gredo cvetic. Vse so imele bele zavoje, ki so jim padali z glav na tilnik; prednji zagib jim je visel na čelo in izpod te prozorne beline so zrli njih rožnati obrazi kaj dražestno v svet. Nekatere, bolj vesele, so iskale s smejočimi očmi svoje sorodnike in znance v cerkvi, nekatere, pobožne, so zrle resno na oltar, ki je plaval v nebrojnih lučicah, nekatere so se zdele ravnodušne, druge zamišljene, toda vse so bile prelestne. Jan Marija je bil čudovito ginjen. Na tem kraju, pred tem oltarjem je stala torej Katarina več let vsako nedeljo z belim zavojem na glavi in je poslušala te sladke pesmi in je zrla tam na oni oltar, kjer je sredi množine bledih, rumenih plamenčkov gorela zlata monštranca kakor mistično solnce... Pred to monštranco se je spuščala na kolena, kadar je zavenel glas zvonca kakor baš sedaj. Nehote se je tudi

on spustil na koleno, globoko je sklonil glavo, z roko je povel na prsa in polastil se ga je neki občutek globokega kesa in pokore pred tem simbolom besede, ki je postala meso. Vlažne so postale njegove oči . . . Dvignil je glavo, ves prostor za mrežo je zastiral beli dim kadila, in plameni voščenih luči ter žar monštrance so migljali v belem oblaku, in mahoma se mu je zazdelo, da se je blizu oltarja prikazala Katarina: bleda in krasna je zrla nanj s slovesnimi očmi proseč, potresala z belim, v dolgost razpuščenim zavojem in zdelo se mu je, da sladki glas, ki je prepeval himno, ne prihaja s kora, ampak iz onega belega, dehtečega dima, da pihlja od njenih ustnic in mu liki sapica hladi razpaljeno čelo. Tedaj se mu je sklonila glava nizko, nizko, kakor ogenj je čutil vso pripeko greha, in njegove trepetajoče ustnice so šepetale: „Moj Bog, usmili se me! . . .“

Pesem se je izgubila, orglje so obmolknile, dim se je razkadil, deklice so izginile, cerkev se je praznila, sveče so ugašale — a on je še vedno klečal z glavo, nagnjeno na prsa. Somrak je bil prijeten, toda hlad je postal pronicajoč in ga je probudil iz njegove zamaknjenosti . . . Dvignil je glavo, vse okrog je bilo prazno in tiho, na zunaj je trepetal po vzduhu ubrani zvenk zvonov, in skozi odprta vrata je videl ogromno zarjo že zapadlega solnca. Šel je iz cerkve in je postal nad Španskim stopniščem, na onem mestu, kjer je bila ona stala tistikrat, oprta na kamenito balustrado. Ni slišal hruma mimogredočih, ni videl ničesar nego to zarjo na nebu za Vatikanom, in v njenem zlatu se je določno in harmonski risala šentpeterska kupola, ki ga je vselej liki godba očarala. In zdela se mu je ta kupola, ozarjena v solncu, podobna neizmerni, dvignjeni monštranci; zopet je nagnil glavo kakor v cerkvi . . . Za njim pa je ležala ulica Sistina, po kateri je spremljal Katarino v tisti mesečni, beli, skoraj strahotni noči, tista ulica Sistina, ki je vedla k ulici Nazionale, in v tej je stal hotel Quirinale, kjer je čakala nanj Pelagija, gotovo že nestrpna zaradi njegove zapoznitve, ker je že bila minila določena ura . . . In sedaj je zagledal namah oba ta pojava poleg sebe: Katarino s tem čistim

čelom, z globokimi očmi košute, in njo, Pelagijo s pogledom, ki povzroča vrtoglavico, ki peče in mrazi obenem. O, Pelagija je bila krasnejša, toda to je bil obraz grozovite krasote Meduzine, ki je izpreminjal v kamen. Žar tega očesa je spominjal pekla, muke, greha. Stresel se je zopet in zopet.

Po tej poti, kjer je šel s Katarino, prav po tej ulici naj bi šel sedaj k njej! V svojo sužnost v svojo pogubo!

„Ne, nikdar,“ je naglo in odločno vzkliknil v svoji notranjosti. „Domov pojdem,“ je pristavil ter stopil po dveh stopnicah Španskega stopnišča navzdol. Potem se je ustavil. Postalo mu je težko.

„Ali naj jo žalim, na ta način žalim?“ se je vprašal ter upiral pogled dol na vodnjak, kakor bi od njegove blesteče vode pričakoval odgovora. „Moral bi tja iti, saj to zahteva uljudnost,“ je razbiral dalje. „S svojo hladnostjo in pristojnostjo besed bi jo tako lahko prepričal, da je med nama prepad . . .“

Zopet je postavil nogo na stopnico, s katere je bil stopil, in se obrnil tako iznova proti ulici Sistina. Brž pa, ko se je ozrl na cerkev, se mu je zdelo, da vidi zopet Katarino s tem vnetim in tihim izrazom v košutnih očeh in migajočo zopet z belim zavojem pred njim . . .

„Razžalim jo . . . mogel bi . . .“ Ni domislil. Spomnil se je grofa Nevarova, njegovih svarečih besed: „Razžalite jo, toda vi boste — otet . . .“ Dvignil je glavo. „Istina,“ je rekel, „a končno se pojutrnjem niti ne spomni te moje razžalitve, odide in morda je nikdar več ne zazrem na tem svetu . . .“

In to ga je zbodlo. „Več je ne zagledaš!“ je šepetal, in vse razkošje, vsa divja, goreča radost, vsa opojnost, vsa brezumnost teh telo in dušo uničevajočih poljubov, vse to se je gnalo nanj kakor deroče vode potopa, in ti strašni valovi so mu izpodnašali noge, ga zanašali slabega, se že brez boja vdajajočega svoji usodi, morda svojemu pogubljenju.

„Moje življenje je izgubljeno,“ je zvenelo v njegovem srcu, „nazaj do tega veletoka razkošnosti in blaznosti, opojnosti, pozabe!“

Toda iz vretja njegove krvi, iz omotice mozka, iz kipenja čutja, iz vrtinca njegovih misli se je ozval tih in sladak glas, sladak kakor Katarinin, in ta je zašepetal: „In ko bi bilo res, da bi izgubil svoje življenje, ali bi ne bilo krasno umreti dostojno, v miru in odpovedi? Kdo ti je dal pravico, pomandрати do blata in žalosti ostanek tega življenja, ki je nisi umel pojmiti bolje? Ali hočeš zato bedno umreti, ker si živel nespametno?“

Zopet je sklonil glavo.

„Bog, usmili se!“ je šepetal kakor poprej v cerkvi.

Potem se je hitro vzravnal. Nad njim so začele vzhajati zvezde...

„Ne, morda še ne umrjem, čemu ta obupnost?“ si je govoril. „Naj se zgodi, kar hoče, vsaj to pravico hočem imeti, da dvigam svoje oči k temu, kar je čistega in svetega pod tvojim nebom, o Bog moj!“

In megla mu je krila oči, megla liki dim dišečega kadila, in ob vlagi solz so mu lesketale zvezde nad glavo kakor žarki one zlate, mistično žareče monštrance v cerkvi, kjer je ona klečala ob nedeljah. In naglo mu je postalo tako mirno pri srcu, tako lahko. Jasno je čutil, kako jo ljubi. Izkušnjava se je razkadila kakor hude sanje. Počasno je stopal po Španskem stopnišču in zdolaj na trgu je stopil v kočijo prvega fiakarja, ki je po navadi vseh rimskih bratov po poklicu dvignil vzravnani kazalec desne roke ter obenem zaklical oni svetotajstveni „Vuole?“, ki se razlega iz vseh uličnih kotov večnega mesta na pešce. Pripeljal se je domov. Gospa Giovannina ga je pozdravila v veži. Čudila se je: tako nenavadna ura! Gotovo še ni obedoval.

„Nisem,“ je rekel, „pa tudi lačen nisem. Menda ne bom obedoval.“

„S tem škodujete svojemu zdravju,“ mu je očitala. „Tega ne smete, ne smete. Ali hočete nekaj meni na ljubo storiti?“

„Vse, signora, kar je v moji moči.“

„Torej obedujte nocoj z menoj. Pa moj obed je preprost. Sama sem si nocoj pripravila ‚timbalo‘, o katerem je moj mož vedno govoril, da je imeniten, in priznavam, da sem ponosna na svoj ‚timbalo‘.“

D drugega ne dobite ničesar nego navadni „fritto misto“. Ali hočete?“ In skrbno je gledala nanj. Videl je, da bi jo zelo razžalil, ko bi ne sprejel. Vsa potolažena je bila.

„Precej bodeva jedla,“ je vzkliknila, „samo pogledam naj, da mi Teresita ne prismodi.“

In je tekla v kuhinjo.

Zelo prijetno se mu je zdelo nocoj v njeni družbi. Sploh mu je bilo tako povoljno! Svet se mu je zdel zopet rožnobojen. Vrhutega je govorila gospa Giovannina neprestano o Katarini in ko se naposled že ničesar več ni domislila o njej, je začela prav dovtipno opravljati dono Pavlino. Sreča, da se je zgodilo to šele po obedu, ko mu je prinesla majhno čašo črne kave.

„Jutri se povrnem zopet v San Cataldo,“ je rekel Jan Marija.

„Ah, kako rada bi zopet videla Katarino,“ je vzkliknila.

„Zakaj se torej ne peljete jutri z menoj?“ je vprašal. „Prijeten dan prebijete v njeni družbi, in moj voznik vas zvečer popelje nazaj v ulico Giulia. Zvečer, ali kadar hočete.“

„Rada grem!“ je vzkliknila. „Veselim se izleta.“ In dogovorjeno je bilo.

V.

Katarina je stala pri oknju, ko se je pripeljala gospa Giovannina. Presenečena ji je hitela po stopnicah naproti in je prišla pred dom, ko se je boječa Nina s pomočjo gospoda Plojharja počasno spravljala z voza. Katarina jo je z veseljem pozdravila in je tudi mlademu možu podala roko: sprejela je oba, kakor bi bila oba njena mila gosta. Niti ni zapazila, kako je govorila ž njim brez zadrege, skoraj tako zaupno kakor z Nino. Ko jih je povabila v hišo, je pritekla Suntarella; njen obraz, vedno nekoliko podoben antični, tragični maski, je kazal danes vse znake najhujše obupnosti.

„Ravno pred kosilom pridete,“ je vzkliknila, ne da bi kaj pozdravila, „in na dan, ko skoraj ničesar

nimamo doma. S čim naj potolažim vaš glad?“ In je poizkusila zaškripati z zobmi.

„Tako sem lačna,“ je odgovorila gospa Nina z usmevom, „da mi bo dišal i suhi kruh kakor pastete, in tega vendar imate?“

„In za vas, gospod, tudi ničesar nisva pripravili z Angiolino,“ se je obrnila starka h gospodu Plojharju. „A v svojo sobo tudi ne morete, vsa okna in duri so snete. Francesco jih umiva.“ In očitajoč je obrnila pogled k nebu, kakor bi se hotela pritožiti čez usodo.

„Strašno!“ je vzkliknil gospod Plojhar kakor iz groba in z nasmehom na ustnicah.

Dami sta se smejala, Katarina je povabila za trenotek oči, potem je izpregovorila preprosto in z milim usmevom: „Ni druge pomoči Suntarella — gospod Plojhar naj se za danes naseli pod mojo streho, ko si ga tako pregnala iz njegovega stanovanja. Pojdi in pomiri se! Napravita z Angiolino kakšen majhen čudež v kuhinji, naj se zgodi, kakor je božja volja, vse snemo skupno z Nino in gospodom Plojharjem, in zagotovim ti, da zabavljal ne bo nihče. Nadejam se, da ne obetam premnogo.“

Obrnila se je k svojima gostoma. Žarki teh krasnih, resnih, sedaj se smejočih oči so se uprli naravnost na Jana Marijo, ki je same sreče lahno zardel. Katarini je živeje zatrepetalo srce, ko je zapazila to radost v njegovih očeh, molče je prišla Nino krog pasu ter jo vedla po stopnicah. Jan Marija je korakal za njima, vesel, da sta sami čebljali, da je smel molčati in poslušati njen glas. Suntarella je nekoliko pomirjena izginila v kuhinjo ter nesla s seboj površnik mladega moža, ki ga je slekel v veži.

Gosta sta stopila v Katarininino sobo, ki je veljala v domu Soranesijev za salon. Gospa Giovannina je odložila klobuk in plašč, niti za trenotek ni prenehala govoriti in pripovedovati, in Jan Marija se je mogel mirno ozreti, Prostor, v katerem se je nahajal in ki ga je doslej površno videl samo enkrat pri svojem prvem posetu, ga je zelo zanimal. Saj je bila njena soba, in zdelo se mu je, da vsi ti zlati žarki, ki so tam trepetali, niso prihajali od solnca, ki je svetilo

zunaj nad kampanjo za spuščeni zavesami, ampak naravnost iz njenih, iz Katarininih oči. Povabila ga je, naj sede.

„Kako je ta predmet zanimiv,“ je rekel, ko je bil zagledal omarico iz ebenovine, nekdanjo last monsignora Astuccija. „To je čista renesansa!“

Dami sta pravkar sedli nedaleč od njega.

„To je moj ponos,“ se je smejala Katarina.

Govorila je brez zmedenosti, kakor bi ga poznala že davno in se večkrat srečavala ž njim. Ob Ninini navzočnosti se je vedla neprisiljeno.

Mladi mož je to kmalu zapazil in ta navzočnost je tudi nanj učinkovala na podoben način.

„Uganite, od koga je ona madona tam poleg ognjišča?“ je rekla Nina, nemalo ponosna na svojo udomačenost v hiši starih grofov Soranesijev in obenem na svojo znalost slikarskih šol, o katerih pa ni imela niti pojma.

„Po madoni, ki se nahaja v galeriji palače Doria, bi sklepal na Rondinellija,“ je čez hip odgovoril Jan Marija.

„Vsak tako pravi,“ je zaploskala gospa Giovannina z rokama, vesela kakor šolarica.

Katarina se je molče čudila, odkod ta njena radost. Nina sama ni prav vedela, zakaj je takšne židane volje, le slutila je izdaleč, da postaja nehote posrednica med tema čudovitima, plahima, velikima otrokoma. Jima li prinese to, kar posreduje, korist ali ne, o tem ni imela časa premišljevati. Sicer pa je bila žena in Lahinja, torej dvakrat pripravljena, pihati do tlečih isker ljubezen, da vzplamti v polnem plamenu. Smejati se je morala, ko je gledala to dvojico. „O sveta preprostost,“ si je šepetala, „menita, da vaju nisem izpregledala? Le odvrčajta poglede drug od drugega, kolikor hočeta, in se smejajta meni nič tebi nič, jaz pa le vem!“

Gospod Plojhar se je bil v tem zagledal v harfo poleg glasovirja.

„Kontesa,“ je vprašal, „ali igrate na tem skoraj svetem nastroju?“

„Žalibog, ne igram,“ je odgovorila Katarina. „Škoda, da je prišla harfa tako iz mode. Sicer bi me

bili v samostanu gotovo naučili, igrati nanjo. To je orodje moje rajne matere. Prekrasno je umela igrati na njem.“

Malce otožna je obmolknila, kakor bi se bila izgubila za hip v spominih. Potem je pristavila: „Pri vas doma je menda harfa bolj v navadi nego tukaj? Moja mati se je v Pragi naučila te igre.“

„Tudi pri nas že malo igrajo nanjo,“ je kratko odgovoril Jan Marija, ker se je njegov pogled ujel na miniaturo, naslikani na ploščici slonove kosti. Visela je na steni poleg harfe. Predstavljala je nežno, sanjavo in zanimivo žensko obličje. Oči so bile prav tiste kakor pri Katarini. Lasje so bili čudno, staromodno pribrani, in ta pričeska je pridajala tako kakor zastareli kraj obleke sličici nekaj na prošle dobe spominjajočega, nekaj elegičnega. Nehote je začutil ginjenost.

„Kako simpatičen, sladek, poetičen je ta obraz!“ je rekel tiho in toplo in v sanjavih njegovih očeh je bilo toliko nežne simpatije, toliko sanjarske poezije, ko jih je obrnil h Katarini, da je ta nevede vstala ter se mu približala, kakor bi se mu hotela zahvaliti.

„Moja mati je, ko je bila še mlada deklica,“ je rekla istotako tiho in ginjeno.

„Zelo podobna ste ji, kontesa,“ je dejal Jan Marija in oblila ga je lahna rdečica, spomnil se je namreč, da je občudoval pravzaprav njeno podobo. Ali se to ni podobalo banalnemu priklonu? Poizkusil je naglo zatreti ta vtisk. „To se pravi, samo deloma,“ se je popravil. „Izraz obličja je drugačen. Na vašem ni te melanholije —“

Obmolknil je, stesnilo se mu je, zdelo se mu je, da se s primerjanjem zapleta čimdalje bolj, nahajal se je v stiski.

No Katarina ni kazala, da bi bila to opazila, in sama ni čutila najmanjše zadrege.

„O, to melanholijo je povzročila prava legenda, zares žalostna,“ je rekla mirno in z zasenčenim usmevom, kakor pri spominu na nekaj davno minulega, tako davno minulega, da se to zdi že bolj pravljica nego kaj drugega.

„A, kontesa, povejte mi jo!“ je prosil z izrazom detinske, povsem nezavestne zaupljivosti v teh sivkastih očeh, o katerih je tako pogosto sanjala Katarina.

Dobrotljivo se je posmejala in lahko nagnila glavo, kakor bi obetala.

„O mamma mia!“ je vzkliknila ginjena in s pravo italijansko živahnostjo je snela s stene miniaturo in jo skoraj strastno pritisnila k ustnicam. Ali je s tem prosila ono drago senco odpuščanja, ker je hotela pripovedovati njeno zgodovino? Težko bi bila odgovorila na to vprašanje. Sedla je na stolček pred odprtim glasovirjem, podržala trenotek sličico v obeh rokah, potem jo je spustila v naročje.

„O, resnično,“ je rekla, „ali se mi ne posmejete, če bo ta legenda nekoliko sentimentalno in romantično pobarvana? Ž njo je tako kakor z nošami na tistih starih rodbinskih slikah, ki kažejo znake svoje dobe. Morda je res kaj smešnega na tem, pa jaz ne vidim smešnosti. Ginjenost, ki govori z njih, bôde tako zelo v oči, da lahko pregledam ono njih slabo stran. In ali se ne bodo slike naših vrstnikov in priznaki naših legend zdeli zanamcem prav tako čudni kakor nam ta dediščina prednikov?“

„Soglašam,“ je rekel Jan Marija z glasom popolnega prepričanja, ki ni bilo hlinjeno. „Svoj čas se bodo baš tako posmehovali ‚naturalizmu‘ kakor se danes ‚romantizmu‘. Toda za to nam ne gre sedaj.“

Obmolnila sta. Čez trenotek je začela Katarina pripovedovati: „Moja mati, tedaj še napol otrok, se je učila igrati na harfo v dobi, ki je bila mnogo sentimentalnejša, mnogo romantičnejša, nego je današnja. Učila se je Osianu na ljubo, ki ga je že poznala in oboževala. To je bilo v Pragi... Menim, da tudi nad tem mestom blodijo megle in sence kakor nad višinami škotskih gor. Vsaj ta vtisk so mi povzročali vsi popisi. Predstavljam si, da je tam stolpov in gradov brez števila, da se tam temna, velika reka vali pod velikanskim mostom, da buči in se peni. Na ograjah tega mostu stoje kakor prikazni ogromne sohe. Krog mesta so sami temni lesovi in visoke gore. Jeseni pošastno razsaja veter po praznih ulicah in plaši

trope ptic iz polpodrtih, pustih palač, postavljenih na terasovitih vrtovih, ki se dvigajo po strmih skalah, visoko, visoko — ah, vi se smejete!“

„Ne morem drugače,“ je rekel. „Opisujete mi scenerijo iz kakšne zimske pravljice in —“

„Ne rušite torej moje iluzije!“ je živahno vzkliknila. „Pustite mi mojo Prago!“

„Nu, da — vi slikate povsem resnično,“ je rekel Jan Marija.

„Ne pripovedujem prav,“ je vzkliknila. „Ne bila bi vam še smela praviti, da se je moja mati učila na harfo. To bi moralo priti pozneje na vrsto. Pozabite to!“

„Se je že zgodilo, kontesa.“

„Hvala,“ mu je prikimala z gracijo premilega otročiča. „Kje smo torej? Da, v tej mračni Pragi. Predstavite si sedaj nad tem mestom orjakov in senc noč najtemnejše sinjine, polno zvezd. Mislim, da so tam zvezde bolj meglene, toda tem večje nego pri nas, manj jasne, toda skrivnostnejše.“

„Uganila ste,“ ji je povsem resno prikimal, kakor bi temu verjel.

„V takšni noči se je peljala nekoč moja mati — zapomnite si, da je bila še napol otrok — v starodavni kočiji. In veste odkod? S svojega prvega plesa! Pa ta ples se je vršil najbrž poleti, ker plesalo se je baje na nekem velikem, razsvetljenem vrtu, in v odprti kočiji se je peljala domov. Peljali sta se ona in njena mati, po onem dolgem mostu, in mati mi je pravila, da je voda takrat pod njim tako šumela ter ji pričiniła tako strahovit vtisk, da jo je od tiste dobe večkrat, tudi še tukaj v San Cataldu, slišala v sanjah. To je bila zanjó znamenita noč. Godba, ples in gotovo tudi besede, s katerimi so jo na vrtu občudovali, vse to jo je upijaniło. — Saj vidite, kako je bila krasna!“

In Katarina je dvignila sličico, mu jo pokazala za minuto ter jo nežno poljubila. Roki sta ji zdrsnili zopet v naročje in pravila je dalje: „Moja mati je napol dremala, ko jo je na ulici za mostom nagloma probudil sunek kočije ob kamen. Široko, široko je odprla oči, in glej, prav blizu kočije je stala hiša, ki je

imela pritlična okna v tisti višini, kakor je šla cesta. Eno teh oken je bilo odprto in tam je stal mlad mož, plavolas, krasen, z velikimi očmi, ki so prej begale po zvezdah, sedaj se pa sanjavo uprle v obličje moje matere, tako sanjavo, da jo je izpreletelo nekaj strahu in grozi podobnega, obenem pa tudi radost. Nahajala se je še vedno kakor v sanjah. Tisti mladenič se ji je zdel prikazen. Ne vedoč, kaj dela, je vrgla rožo, ki jo je držala v roki in ji je bila z las padla v naročje, naravnost skozi odprto okno, in roža je zadela ob čelo onega mladeniča. To se je zgodilo hitro liki blisk, ker kočija je naglo ropotala dalje. In nihče drug ni o tem vedel. Mati moje matere je dremala poleg nje, istotako voznik na svojem sedalu in morda tudi konji. Vršilo se je prav kakor v sanjah.“

Katarina se je zopet zagledala v sličico in obmolknila; izraz njenega obraza je bil sanjav. Jan Marija je molčal, ni je hotel motiti. Čez kratko je nadaljevala: „Oni mladi mož je bil godbenik, in usoda, ki tako silno vpliva na življenje, ga je privedla v dom roditeljev moje matere, ko so zanj iskali učitelja za harfo. Mlada človeka sta se na mah spoznala. Ni vam treba praviti, da sta se ljubila. In kako nežno! Kar po osiansko! Tudi imenovala ga je ‚Rino‘ in on njo ‚Minona‘, čeprav je bilo njeno ime Ana in njegovo — končalo se je na zlog ‚lav‘, podobno kakor ‚Venceslav‘, pa ni bilo to. Pozabila sem že.“

„In konec vaše legende?“

„Žalosten!“ je rekla. „Najprej so branili roditelji. Potem so dovolili, toda kratko pred zaroko je umrl oni mladi mož. Moja mati je dolgo žalovala po njem. Moj oče je poznal vso to prigodbo. Seznanil se je z materjo v Milanu, kamor so jo poslali roditelji, da bi v daljavi laže pozabila. Leta je hodil moj oče za njo, predno je privolila. Popolnoma pa onega ni pozabila nikdar. Zvesto je hranila spomin te prve ljubezni v srcu in sama mi je vse pravila. Pravzaprav je bila kakor moja prijateljica, moja sestra. Ah, kako prijetna leta sva živela skupaj v tem domu! Tega ni mogoče dopovedati. Mamma mia! Mamma mia!“ In poljubljala je zopet sličico in debela solza se ji je utrnila v očesu.

„Kako vse to sega v srce,“ je rekel Jan Marija in najrajši bi ji bil podal roko.

Katarina je obesila sličico na navadno mesto in šele sedaj je zapazila, da je bila Nina odšla iz sobe. Kdaj, ni vedela. To ji ni bilo mar, vendar pa se je uplašila pri misli: „Kako se je zgodilo, da se razgovarjam ž njim zaupljivo kakor s starim prijateljem? Plakam pred njim, pripovedujem mu najskrivnejša ustna izročila svoje rodbine.“

Čutila je v sebi nedoločljiv nemir, celo zlobo. Končno je bil ta nemir brez vzroka. Saj ni ničesar storila, kar bi si morala očitati! Pač se je jezila, ker je bila nemirna. Bala se je, da bi njen obraz ne izdal njenih občutkov. Kako rada bi bila šla iz sobe, pa ni našla vzroka, in samega ga vendar ni mogla pustiti. Skoraj mučno ji je postalo. Sedela je nekaj časa nepremično pred glasovirjem. Čakala je, da izpregovori on.

Jan Marija pa je bil zatopljen v misli in je molčal. Tedaj se je polastilo Katarine neko navdihnjenje. Roki sta pritiskali na tipke, in zaigrala je kratko, preprosto pesem, nežno in zastarelo, ki je imela zanj nekaj znanega, namreč oni ginljivi vtisk, ki je lasten češki narodni pesmi.

„Oh, to je dražestno,“ je vzkliknil, ko je bila doigrala, „odkod imate to melodijo?“

„To je epilog k moji povesti,“ je odgovorila zopet povsem mirna. „To pesem je zložil ‚Rino‘ za ‚Minono‘. Besed ne poznam, dasi jih je mati včasi pela. Predmet je bila baje ona roža, ki mu jo je mati vrgla takrat ponoči. Besede so bile tudi njegove, češke. V svoji mladosti je mati govorila ta jezik baje dosti gladko. Jaz poznam iz njega samo eno besedo, besedo iz te pesmi: ‚rûže‘.“ Katarina je izgovorila ‚rûdže‘.

Najrajši bi jo bil objel. Glasilo se je to tuje, toda tako sladko in sonorno, in vsa mikavnost njenega globokega glasu se je zibala v podaljšanem „û“ te besede. Zdelo se mu je, da diha z njenih ustnic vonjavo cvetice, ki jo je imenovala.

„Ah, kakšne želje in spomine budite v meni!“ je rekel sanjavo. „Še sanjati nisem mogel, da zaslišim tukaj v globoki samoti rimske kampanje toliko o

svoji Pragi, o svoji domovini. In na kakšen poetičen način.“

„O svoji Pragi pravite? Bojim se, da ste o njej slišali malo, toda preveč o moji Pragi, o onem fantastnem mestu, ki biva, sodeč po vsem, posebno pa po vašem skeptičnem nasmehu, samo v moji domišljiji.“

„Končno se ne motite tako zelo, kakor se vam zdi v tem trenutku,“ je rekel Jan Marija ter se spomnil Prage kakor jo je bil videl nekdanj s Hradčan ob veliki nevihti razsvetljeno z višnjevkastimi bliski. „Sploh je ta vaša Praga do one, ki so jo ljudje navajeni videti, v tistem razmerju kakor legenda do historije. Lahko pa se vpraša, na kateri strani je večja resnica.“

„V vaši pripombi je jedro,“ je rekla. „Tudi Rim ni vedno tak, kakršen je bil takrat v noči ‚Beffane‘, ko sva skupaj gledala nanj. In vendar je bil tisti Rim pristnejši, nego je oni, ki govori o njem statistika. Kako ste bili takrat žalosten,“ je čez hip tiho pristavila.

In mu je pogledala s svojim krotkim, detinskim, in vendar tako resnim pogledom naravnost v oči.

„Pojasnite mi one obupne besede, ki ste jih takrat izgovorili.“

Malce se je omračil.

„To vas ne more zabavati,“ se je izgovarjal.

„Kaj menite, da ne bom razumela,“ je rekla preprosto, brez pretenzij in brez užaljenosti. „Saj si pri-sojam nekaj pojma o nesreči vseh zaslužnjenih narodov v Evropi. Čeprav ti pojmi temelje bolj na legendah nego na zgodovini.“

Čudovito se ga je polastila. Čemu naj govori ž njo o razmerah svoje domovine? In vendar je slušal. S kratkimi, toda strastnimi besedami ji je slikal trpljenje in bol one nesrečne zemlje, na kateri se je rodil. Poslušala ga je pozorno, čutila je globoko ž njim. Bolj ž njim nego z onim krajem, ki je ostal zanjo tako nekako zastrt v ono osiansko meglo, s katero ga je izdavna odela njena domišljija, čeprav se je silila, da bi si ga predstavljala kot nekaj v resnici bivajočega. Pri njegovih poslednjih besedah se je domislila, da se začenja v njej jasnit.

„Ni mi več uganka,“ je rekla sama sebi, „zakaj sem govorila danes precej skraja tako zaupljivo ž njim kakor z davnim prijateljem. Ta njegova domovina, o kateri so mi govorili od detinstva, kjer se je razigrala zgodovina moje matere, ta zemlja, o kateri mi je pravil precej pri najinem prvem sestanku, je bila nekakšno idealno vezilo med nama, nekakšna vrsta rojaštva. To naju je zbližalo tako hitro.“

In zdelo se ji je, da bi morala biti tej zemlji hvaležna, in je verjela, da je vse to, kar je mislila, resnica, gola resnica. Tega ni pojmla, da je postalo idealno vezilo med njo in njim zgolj njena večna misel o njem in njena bojazen, da ne mara zanjo, in na posled one njegove oči, ki se ji je bledlo o njih, da sta „dve zarji“.

Jan Marija ni slutil tega, kar je prav tedaj mislila, in je končal s trpkimi besedami, da je izgnanec, „a fugitive and a vagabond one arth“, je pristavil z besedami angela iz Byronovega „Kajna“, spomnivši se, da Katarina ume angleški. Oh, kako mu je bilo žalostno in kako se je ta žalost povsod vlekla za njim kakor senca! Kje je bil ta posvečeni gaj, do katerega je bilo zabranjeno furijam?

Katarina je dvignila glavo.

„Ko bi bila moški, nikdar bi ne obupala,“ je rekla. Jedva so te besede odzvene, jih je že obžalovala. Zardela je. Saj ga žali. Ali mu ni očitala nemoške slabosti?

„Zakaj se odrekate nadi?“ je hitro popravila. „Pravica premaga naposled nasilje. Ali se ni zgodilo tako pri nas v Italiji? Zakaj ne upate več?“

„Zato ker so se doma odrekli nadi,“ je vzkliknil. „Tega zla nikdar ni poznala Italija, tega zla, ki se pri meni doma širi kakor kuga: pomiriti se s svojim suženjstvom! S tem brezprimernim suženjstvom, ki ponižuje neizmerno! Italija je imela svoj veliki ideal in ga ni zapustila nikdar. Te žilavosti ni pri nas. Tudi ideala ni. V trenutku, ko smo se prvikrat prilagodili sramoti (v politiki pravijo temu: priravnati se okoliščinam) — v tistem trenutku je ne čutimo več in smo je postali vredni.“

Katarina je povabila glavo, ker je bil Jan Marija od boleti obledel, in to jo je zbdlo v srce. In tudi njega je zbdel njen molk, ki ga ni razumel. Čutil je sedaj še hujšo bolest. Tako je bil v tujini obtožil svojo domovino, o kateri je trdil, da jo ljubi, na tak način jo je slikal, da ni našel zanjo niti ta angel usmiljenja besede opravičbe. Katarina je molčala!

Zdajci pa je potresla glavo.

„Coraggio!“ je vzkliknila z izpodbudnim usmevom. „Ne verjemite, da bi bilo že vse izgubljeno! Ako so pri vas res podli ljudje kakor povsod, onda so tudi takšni kakor vi, ki čutijo pezo in sramoto suženjstva, in njih navdušenost odtehta gnusni greh onih drugih. Dokler le en človek stoji za pravico, ne more biti izgubljena ta pravica.“

„Vi govorite kakor mož,“ je rekel skoraj osramočen, „in jaz sem tožil kakor deček!“ Prava, odkrita ponižnost je zvenela v njegovem glasu.

„Kako je dober in mehak,“ si je mislila, toda ničesar ni mogla reči; le malce se je razvnela in hitreje je bilo njeno srce.

Nastal je molk. Oba sta obenem čutila začudenje, da sta tukaj sama skupaj, zdelo se je to tako nenavadno, da sta z neko hvaležnostjo zrla na gospo Giovannino, ki je tedaj odprla duri.

„Ob pravem času, kakor na odru,“ si je mislil Jan Marija in je stopil, ko je Katarina vneto izpregovorila z Nino, zopet k Rondinellijevi madoni, kjer je premišljeval kakor takrat ponoči na terasi pred cerkvijo Trinità: Čemu je govoril s to mlado, krasno deklico reči, ki se ji morajo zdeti čudne? Kaj ni imel drugega na srcu kakor ono staro, davno bedo gori na Češkem? Kaj jo je to moglo zanimati? Oh, da! Kako krasno sočutje je bral v teh resnih, globokih očeh. Vse, kar si je pravkar očital, je razpadlo pred tem pogledom.

„Suntarella dela prave čudeže,“ je rekla Nina, ko jo je Katarina vprašala, kam je bila odšla. „Pomagala sem ji pri kuhi in sedaj naznanjam, da je vse pripravljeno, da gremo jest.“

„Že,“ se je čudila deklica.

„Ali ti je potekel čas tako hitro?“ je vprašala Nina in, ne da bi čakala odgovora, je vzkliknila: „Kmizi! Signore Jamarija!“

Gospod Plojhar je, uglobljen v misli, preslišal to.

„Signore Jan Marija,“ je pravilno ponovila Katarina.

Kako krasno je to izgovorila! Sedaj je precej slišal.

„Idita otroka, lačna sem,“ je rekla Nina francoski z groznim izgovarjanjem, toda s pristrčnim usmevom. Tekla je naprej ter odpirala duri.

Jan Marija je podal Katarini roko ter jo vedel v jedilnico.

Gostija se je vršila prijetno, Suntarella je prinašala polne sklede v jedilnico in jih odnašala skoraj prazne in vselej z dodatkom zelo laskavih pohval zase in za Angiolino. Naposled je prišla omeleta, ki jo je pomagala gospa Giovannina pripraviti in ki se je zdela tako imenitna, da je bila po zatrdilu Jana Marije vredna najslavnejšega banketa.

Srečni so bili kakor otroci. Solnce pomladansko, kampanja — sam usmev in polna zlate zarje. Odprli so okno, in gospa Giovannina je pozvala gospoda Plojharja, naj si pri črni kavi zapali svojo rusko papirosko, in tudi Katarina ga je nagovarjala k temu.

„To ti je rajska vonjava, takšna dobra cigareta,“ je govorila Nina Katarini. „Sama bi si jo zapalila, ko bi mi jo gospod Jamarija ponudil.“

Kajpada se je to precej zgodilo.

„Tudi ti bi morala poizkusiti, Katarina,“ je potem prigovarjala deklici.

Katarina se je branila, na prigovarjanje gospe Nine je pa vendar poizkusila in vsi so se smejali, ko je začela mežikati, požirati dim in kašljati. Odložila je cigareto.

„Ne umem tega,“ je rekla vesela. „Ko je pred mesecem don Clemente obedel z menoj, sem ga po obedu tudi povabila, naj puši, in ko se je dolgo branil, sem mu rekla, da si tudi jaz zapalim. Zgodilo se mi je to, kar sedaj, smejal se mi je.“

„Ali je don Clemente zdrav?“ je vprašala Nina. „Saj to sploh mogoče ni, ko biva jedva sto korakov

od Isole Farnese, kjer vse gine v malariji, ljudje, živali in drevje, morda tudi kamenje.“

In obrnivši se h gospodu Plojharju, je pojasnila: „To je star duhovnik, ki v nemogoči pokrajini živi v pokoju. Ne vem, je li blazen ali samo čudak. Menim, da se peča z magijo.“

„O kako ga opravljaš!“ je pohitela Katarina. „Ni čudak, ako ni starinoslovje čudaštvo. Don Clemente, gospod Jene Marija, je bil tajnik mojega strica monsignora Astuccija, čigar ime morda poznate? Ta je bil imeniten učenjak. Najrajši je preučeval staro Etrurijo. No, dobri don Clemente se je od njega nalezel. Cilj njegovega življenja je, kakor pravi, raziskavanje etrurskih grobov. Vem pa, da ima še drug cilj: izkazovanje neskončnih dobrot.“

„Njegove hibice pa na stran!“ se je smejala Nina.

„Nima nobene,“ ga je branila Katarina. „Kvečjemu to fanatično strast za davno Etrurijo, če je to hiba.“

„O, pravijo —“ je začela Nina, pa je utihnila, ko je izginil usmev s Katarininega obraza.

„Objestno govore o njem,“ je rekla deklica, „včasih govore o njem res smešno. Zakaj? Zato ker je kot mladenič gojil veliko strast, veliko in idealno, za damo, ki ga niti poznala ni. Smeh pri takšni stvari ni umesten. Nekaj resnega in krasnega je takšna bolj viziji nego čemu drugemu podobna, intenzivna, vse življenje trajajoča ljubezen, ki spominja one, ki jo je čutil Dante za svojo Beatrico.“

Nina tega ni razumela dobro. „Misliš torej, da jo še ljubi? Ali ne veš zagotovo, kdo je ona?“

Katarina se je posmejala. Obrnila se je h gospodu Plojharju. „Don Clemente je zelo rahločuten in poln blagrujoče simpatije proti vsem zaljublencem. Vsako ljubezen vzame v svojo zaščito. In mimo tega, koliko stori dobrega! Kakor prosjak živi v stari, napol podrta hiši v Isoli Farnese. To je grozna, pusta vasica, polna bede in mrzlice. Don Clemente biva tam kot pravi oče vseh, ki potrebujejo pomoč. Mislim, da ga to bolj drži tam in mika nego oni etrurski grobi, ki jih je našel, jih preučuje in še išče. O, ta dobri don Clemente — pojdem ga posetit, kakor hitro mogoče.“

„Ali ni to malo predaleč?“ je vprašala Nina.

„Jahala bom,“ je odgovorila Katarina. „Nedaleč od tam leže nekdanji Veji in grotta Campana,“ se je obrnila zopet h gospodu Plojharju.

„Nameravam pogledati na ostanke starih Vej in na grotto Campano,“ je rekel mladi mož. „Poprašam Francesca za cesto —“

„To vam povem tudi jaz lahko,“ je rekla deklica.

„Idite s Katarino, kadar poseti dona Clementa,“ je menila gospa Nina. „Saj leže i Veji na tisti strani.“

Mladi mož si ni upal dvigniti oči, ki jih je upiral v cigareto, še manj pa odgovoriti.

„Ali ni res, Katarina?“ je vprašala povsem mirno gospa Nina in sama pri sebi se je smejala tema dvema, kako sta kazala resna obraza in molčala.

„Da, prav si rekla,“ je počasno odgovorila Katarina, „soglašam, ako me hoče gospod Jan Marija spremiti.“

Tedaj je dvignil oči od svoje cigarete k njej, in toliko hvaležnosti in radosti je brala v njih, da ni niti slišala, s kakšnimi besedami ji je odgovoril.

Govorili so še nekaj časa, potem je gospod Plojhar vstal, da se poslovil.

„Obljubila ste mi,“ je rekel gospe Giovannini, „da me obiščete in si ogledate moje tukajšnje stanovanje. Grem torej in se prepričam, jeli dala gospa Sutarella natakiniti vse duri in okna.“

„Z Bogom torej,“ je odgovorila Nina. „S Katarino se pogovoriva še o nekaterih zadevah, potem pridem.“

Odšel je in uro pozneje je prišla gospa Giovannina, kakor je obljubila, in se ogrela pri ognju njegovega ognjišča; nastalo je hladno. Veselo je razpravljala o raznih malenkostih, naposled je rekla: „Obljubila sem Katarini, da nas spremita na majhnem izprehodu, tja nekam pod stare pinije, odkoder je lep razgled. Katarina naju čaka na vrtu.“

Izprehajali so se pol ure, gospa Nina je govorila veselo, mnogobesedno, v celoti pa prazno, a onadva sta skoraj vedno molčala. Ko pa je opazila, da se solnce nagiba k zapadu, je silno in nepričakovano zakoprnela po Rimu.

„Tukaj je žalostno kakor v grobu!“ je vzkliknila. „Le zopet nazaj v mesto, nazaj! Kako pač morete tukaj živeti! Brrr . . .“

In se ni pustila zadržati, hitela je k domu, kolikor je mogla, in že oddaleč je klicala na Francesca, naj da zapreči. Hodila je nemirno in nestrpno po sobi. Odleglo ji je šele tedaj, ko je voznik naposled udaril po konjih in se je odpeljala. Vsi so jo spremili do kočije in so gledali za njo. Mahala jim je z robcem, dokler so se videli.

Katarina in gospod Plojhar sta se ločila pri vhodišču. „Z Bogom,“ mu je rekla deklica. „Ako bodete pri volji, pojdemo pojutrnjem v Isolo Farnese k donu Clementu, ki vas bo prav rad spremil do Vej.“

To se ve, da je bil voljan, no izlet se takrat ni vršil. Deževati je začelo in nastal je hladen veter. Rad bi bil šel za kratko v mesto, mikale so ga zbirke v galerijah, toda tam bi ne imel nade, da vidi Katarino, dočim jo je tukaj včasi za trenotek zagledal vsaj oddaleč. Zakaj če je dež ponehal za eno uro, ako se je pokazalo solnce, je prišla na teraso ali pa na vrt na kratek izprehod. Ni bilo mogoče, si misliti kaj krasnejšega, nego je bila ona, ko se je šetala kraj onih starih dreves z dolgimi vejami, s katerih so padale demantne kaplje ter se svetlikale v solncu, zavita v višnjevkasti turški šal, čigar čop je ležal na svetlih, mehkih in bogatih laseh ter pokrival glavno teme. Res, glorijska se je svetila krog nje!

Nekoč je stal pri odprtem oknu. Šla je mimo in ga zagledala. Pozdravil je, in ona je z odzdravom postala ter rekla: „Kakšno vreme, gospod! Bojim se, da še dolgo ne bo mogoče posetiti dona Clementa.“

„Nič ne pomaga, kontesa! Učim se potrpljenja,“ se je silil Jan Marija v šaljiv ton, misleč pri tem neprestano: Kako je krasna!

„Čudim se, da ne greste v Rim,“ je rekla. „Ali vam ni tukaj dolgčas?“

„V družbi Shelleyevi!“ je vzkliknil ter dvignil zvezek pesmi, ki jih je držal v roki.

„O, jaz Shelleya tako malo poznam, a rada bi —“ ni dogovorila.

„Kontesa, ali želite čitati njegove pesmi?“ je vprašal.

„Rada, zelo rada bi jih čitala, pa ne vem, zado-
stuje li moja angleščina.“

„Poizkusite!“

„Ko bi mi jih hoteli kdaj posoditi za poizkušnjo —“

Predno je dogovorila, je izginil z okna in tekel na vrt. Zasopljen je stal čez par minut pred njo ter ji podal knjigo.

„Kako ste ljubezniv,“ je rekla.

A ta vsakdanja, navadna fraza je zvenela tako krasno iz njenih ust, tako polna je bila dobrote. Gredoč dalje, je obračala liste. Šel je poleg nje. Zdelo se jima je tako naravno, da sta hodila skupaj tu na tem starem vrtu.

Suntarella ju je videla z okna, pokimala je z glavo ter si rekla: „Pristoja jima to.“

Govorila sta o Shelleyu in sploh o poeziji. Jan Marija se je zarekel in je moral priznati, da piše verze. Bila je presenečena in čez hip je rekla: „Pravzaprav sem si že poprej mislila, da ste poet.“

Precej je umolknila, ker je priznala, da je razmišljevala o njem. Čutil je njeno zadrego in hitro je okrenil govorico v drug tir, dasi ga je njen izrek neizmerno osrečil. Mislila je torej o njem! Zdelo se mu je, da hodi z Beatrico po rajju. V tem se je skrilo solnce za oblak, in pripravljalo se je zopet k dežju. S tem je bil izgnan iz raja, pravzaprav ga je sam zapustil, ko je Katarina zbežala pred nastopivšim nalivom.

Drugi dan ni vedel, ali naj zopet čaka pri oknu ali naj se pokaže, ko bi ona zopet prišla na vrt. Ali je ne prepodi, kadar bo zaznala, da ga vselej najde pri oknu? Preudarjal je še, ko se je zdajci pokazala pod drevjem. Gledala je naravnost v njegovo okno in ko ga je tam zagledala, je prišla bliže ter se posmejala: „Nisem se mogla dočakati, da vam povem, kako sem vesela! Shelleya razumem popolnoma, moja angleščina zadostuje. Včeraj sem čitala ‚Alastora‘. Samo en stavek mi je nejasen. Hotela sem ga napisati in ga k vam poslati s prošnjo za pojasnilo. Pa sem si mislila, da vas slučaj morda zopet privede k oknu.“

Vzela je knjigo izpod svojega višnjevkastega šala, jo odprla in poiskala oni stavek na zaznamovani strani.

Jan Marija se je vzpel na okno in je gibčno skočil z nevisokega prvega nadstropja.

Prestrašila se je, lahno je prebledela in tiho rekla: „Prestrašili ste me . . . Kako se počutite? . . .“

Ne da bi odgovoril, je vprašal z usmevom: „Kje je ta stavek v ‚Alastoru‘?“

„Tu, tu!“ Težko je dihala in tresel se ji je prst, s katerim je kazala. „Ali se niste poškodovali?“ je zopet tiho vprašala.

Jan Marija je zopet potresel glavo z usmevom; v tem je polglasno prečital ono mesto ter ji pojasnil, česar ni bila razumela.

Nista hodila dolgo po vrtu in že sta postala oba molčečna. Njega je ganila njena skrbljivost, njo je tesnila zavest, da se izdaja.

„Kaj izdajam?“ se je vprašala in to vprašanje jo je zmedlo.

Pri ločitvi ji je rekel: „Kontesa, ako zopet ne bodete česa razumeli —“

„Vas zopet poprašam,“ je odgovorila. „Vrt postane, kakor vidim, nekakšen kolegij za razlaganje Shelleya. Toda, prosim vas, ne skakajte skozi okno na svojo katedro!“

„Ne, kontesa, jutri pridem skozi vrata.“

In tako sta poskrbela za sestanke, ne da bi to zapazila. Šele, ko sta bila vsak v svoji sobi, sta se tega domislila, in čeprav se ji je zdelo to včasih čudno, je vendar prišla na sestanek.

Toda od onega dne, ko sta se začela skoraj pravilno shajati na vrtu, sta govorila že manj o Shelleyu, o poeziji in sploh o važnih stvareh. Začela sta si praviti brezpomembne reči, ki se zde tako pomembne, kadar se začneta dve osebi ljubiti.

Le včasih, kadar je zapazila na njegovem čelu mračnost, ki je sicer ginila pred njenim svetlim pojavom, vendar pa puščala za seboj sled otožnosti, se je pričela povpraševati po njenem vzroku. Nikdar ji ni rekel, da se mu včasih zdi, da nosi v sebi kal smrti, opisoval pa ji je sedaj obširneje ono drugo pezo, ki

ga je izza dobe prve mladosti tiščala k zemlji in ga pripravila ob radost življenja, namreč ono, kakor se mu je zdelo, brezupno propadanje starega, nekdam tako slavnega kraljestva češkega. Videč njeno pozornost, zanimanje in globoko simpatijo, je postal zgovoren, tako da se je včasi zamaknila vanj. Z vso silo svoje navdušenosti, svoje ljubezni do onih s krvjo in solzami oškropljenih poljan, z vsem peklom svojega sovraštva proti večnim sovražnikom svojega naroda, z vsem ognjem in zanosom svoje pesniške zmožnosti, brez vsega podučevanja in skoraj brez imen in letnic, je začel staviti pred njene oči smelo, poetično, nekoliko fantastno poslopje češke zgodovine. Ta tuji, nepričakovani, posebni svet se ji je vtisnil kakor pojav nove zvezde, ki vleče k sebi poglede, napete v začudenju, posebno globoko pa jo je prevzelo to čudežno vstajenje češkega naroda od mrtvih, katero ji je Jan Marija slikal neprimerno ginljivo in zanimivo. Čutila se je pri tem v tistem duševnem položaju kakor pri čitanju evangelija.

Jan Marija sam ni slutil, kakšen pesnik je bil v tistih trenutkih, in presenetilo ga je, ko mu je nekoč rekla: „Kdor bi to, kar mi pripovedujete, napisal na takšen način, da bi to šlo tisočem tako k srcu, kakor gre meni vaša govorjena beseda, tisti bi si ne zaslužil samo hvaležnosti vaše domovine, ampak človeštva!“ Zamislil se je in pravilo mu je srce: „To bi bila krasna naloga življenja in velik cilj pesnika...“ In hitro je zagledal v Katarini svojo muzo. V njeni duši pa se je spojila ta njegova Češka, ta daljna zemlja za gorami, kjer se je rodila njena mati, ta zemlja, katere ime je poznala od prvega detinstva in ki je imela zanj prav tisti pomen kakor izmišljeni kraji, kjer so se odigravale vse Suntarelline pravljice, ta njegova Češka se je spojila v neko skrivnostno enakost z njim, z njegovim duhom in z vso njegovo osebnostjo. Pravljičnost tistih pokrajin se je ujemala s pojavom tega krasnega, bledega, otožnega, iz daljnih krajev prišlega moža. Njena domišljija je videla v njem človeka, ki je podoben blodnemu vitezu ali pa grškemu heroju. Kakor oni, je prišel iz neznanih krajev z nekim po-

sebnim sijajem krog sebe, in včasi je trepetala, da bi zopet do neznanja ne izginil liki prikazen, da bi ne odšel kakor oni — na Mont Salvage ali na Olimp.

Vreme je postalo že povsem jasno in solnčno, toda nikdar se nista menila o izletu v Isolo Farnese, celo o kakšnem izprehodu zunaj domovja nista mislila. Stari vrt, poln solnca in senčnat obenem, jima je postal drag, zanju je imel že pomen slavnostnega kraja z gloriojo sladkih spominov: zbližal ju je.

Kadar je sedel Jan Marija zvečer pri plapolajočem ognju kraj ognjišča ter zapiral oči in mislil o Katarini, tedaj se mu je prikazala zopet takšna, kakršno je videl na izprehodu pod drevjem. O, kako se mu je zdela krasna! Nič malenkostnega se ni nahajalo pri njej, vse resno, in vendar sama gracia. Podobna je bila Michelangelovim delom: sila in sladkost sta se tu družili, pronicali, se spajali v soglasje. V njeni preprostosti je bilo nekaj velikega kakor v neumrjočih postavah tega največjega vseh mojstrov. Niti si je ni mogel predstavljati v kakšni takozvani briljantni, „osvajajoči“ obliki. Tako malo kakor katerosibodi Sibilo v Sistini. Nehote se je spomnil nekoč gospe Dragopulos.

„Proč, vrag!“ je vzkriknil in se zatekel k idealu svoje Beatrice, k oltarju čistote in odrešenja. Posmejal se je. Saj mu je postala ta žena že tako malovažna, tako malokdaj se je spomnil nje, ki mu ni bila več nevarna, in niti trebalo ni zvati Beatrice. A Beatrica je v tem podpirala glavo z roko ter premišljevala o njem. Sedaj je že neprenehoma mislila nanj.

„Ni srečen,“ si je neprestano ponavljala. In poleg je mislila o tem, kako je sladko, dajati tolažbo.

„Včasi je tako bled in truden,“ je nehote vzdihnila in zopet ji je prišlo na um, kako krasni poklic ima usmiljena sestra.

„To je čudno,“ je razbiralala dalje. „Kadarkoli zapazim na njem kakšno slabost, se čutim silno in želim mu postati podpornica.“

Naglo je šinilo v njej vprašanje: „Kaj pomeni vse to?“

„Ali je to ljubezen?“ si je šepetala. Srce ji je bilo, pa ni odgovarjalo zanj, le tiho, tiho se je nekaj oglašalo v njej: „Morda!“

Tako je to trajalo nekaj časa. Nekega dne pa je dobil Jan Marija od svojega bankirja v Rimu listek, s katerim ga je ta pozval, naj se nemudoma oglasi pri njem. To so bile neprijetne zadeve. Pričakoval je že dolgo denarno pošiljatev iz Prage, ki nikakor ni hotela priti, kar ga je nekoliko vznemirjalo. Odločil se je, da se popelje precej v mesto. Morda se povrne ob navadni uri k izprehodu na vrtu. Dal je sporočiti kontesi, da ga neka zadeva kliče v Rim, in jo vprašati, nima li kakšnega naročila zanj.

„Kontesa se vam zahvaljuje,“ je izvršila Suntarella. „Ne potrebuje pa ničesar. Samo to prosi, da bi ji pozdravili gospo Giovannino, ako se sestanete ž njo.“

„Jedva,“ je odgovoril. „Uredim svojo zadevo in precej se povrnem, tako da se pripeljem še pred večerom.“

Blizu Ponte Molle je srečal na cesti fiakarja, ki je peljal iz mesta. V kočiji sta sedela stara gospa in mlad mož. Zdel se mu je znan, pa se ga ni mogel spomniti precej. V tem pa je dvignil oni gospod s pozdravom klobuk.

„O, gospod Luigi Galli!“ se je posvetilo Janu Mariji. Priklonil se je dami, ki jo je smatral za mater mladega doktorja.

„Kontesa dobi goste,“ si je rekel, ko sta se kočiji oddaljili. In polastil se ga je neprijeten občutek. Ali mu ni nekoč gospa Giovannina rekla, da si Giggijeva mati srčno želi konteso za snaho?

„Kajpada je od takšne želje do izpolnitve še daleč!“ se je potolažil in kmalu je pozabil na Giggija in njegovo mater. Njegova denarna zadeva ga je skrbela.

Gospa di Galli se je nekaj pomračila, ko jo je pozdravil gospod Plojhar. Uganila je, kdo je.

„To je tisti tujec, ki biva v San Cataldu?“ je vprašala sina.

„Da, mati. Izvrsten človek!“ je mirno odvrnil Giggi, gledajoč s svojimi veselimi očmi na solnce. „Nekaj se zopet nabira za dež,“ je pristavil.

„Izvrsten človek!“ je ponavljala mati. „Tebi se zdi vsak dober, izvrsten, ako slučajno ne veš o njem, da je zakrivil umor.“

„Kaj pa imate proti temu tujcu?“

„Nimam rada ljudi s pustolovskimi domisleki. Vsaka prenapetost priča, da v možganih ali v srcu ni vse v pravem razmerju. Sicer se pa bojim, da ne bi osmešil Katarine.“

Luigi se je posmejal.

„Nič bi ne bilo čudnega, ko bi se zaljubil vanjo,“ je rekel. „Pa s tem bi je vendar ne osmešil? Katarina je mirna, resna in razumna.“

„Takšni ljudje delajo največje neumnosti, kadar začno,“ je suho rekla mati.

„Mogoče, kadar začno. Toda Katarina se ne zaplete do takšnih neumnosti. Ne tako lahko.“

„Tudi jaz ji kar največ zaupam in jo ljubim, kakor bi bila moja lastna. Sicer bi se ne peljala sedaj s teboj — da jo naprosim, naj postane v resnici moja hči.“ Pogledala mu je v oči in se posmejala.

„Kaj praviš, Boga mi?“ se je čudil Giggi. „To se zdi, kakor bi hotela —“

„Zdi?“ ga je prekinila mati. „To je gola resnica! Poprosim jo, naj postane tvoja žena. Vidim, da se sam nočeš odločiti k temu koraku. To je moja davna namera, to veš. Sam si tako okoren,“ je nadaljevala z nežnim usmevom, ki je dajal njenim besedam pravi pomen, „tako okoren, da bi skazil vse, ko bi govoril sam za sebe. Ah, zagotovljeno hočem imeti tvojo srečo, predno umrjem, stara sem, zelo stara —“ in solza ji je skočila iz očesa.

„Mati, mati,“ jo je tolažil Giggi ter ji poljubljal roki, potem je dodal: „Tako premišljeno intrigo zasnovati! Kdo bi si bil to mislil o tebi?“

Ko sta se odpeljala iz Rima, ni imel najmanjše slutnje, zakaj ga spremlja mati. Zjutraj ji je bil rekel, da je poklican v La Storto k bolniku, katerega je bil že poprej lečil v Rimu, in da se spotoma ustavi pri Katarini.

Gospa Galli se je na hitro opravila in mu brez ovinkov rekla, da porabi to priložnost za poset v San Cataldu. V tem ni bilo kaj nenavadnega — in zdaj je prišla takšna stvar na dan!

„Temu vendar ne boš ugovarjal?“ je vprašala mati po kratkem premolku.

„Menim, da ne dovoli Katarina,“ je rekel zamišljeno. „Sva sicer dobra prijatelja, srčna tovariša, takorekoč — toda —“

„V takih stvareh smo najbolj večje ženske,“ se je smejala gospa. „Le zanesi se name.“

„Mamma mia, takšna odpoved je vselej neprijetna stvar,“ je odvrnil Giggi, „tudi kadar človek ne plapola v strasti in ne gori v gizdavosti.“

„Tebi odpoved!“ je vzkliknila s ponosnim usmevom, polnim materinske domišljavosti, ki je včasih tako ginljiva.

„Reciva, da je mogoče!“ se je smejal Giggi.

„Poslušaj in ne smej se,“ je rekla mati resno ter z očitnim namenom snemala rokavice.

„Na kaj se pripravljaš?“ se je čudil, gledajoč na njeno čudno početje.

„Pelješ se v La Storto, kaj ne, in me pustiš pri Katarini v San Cataldu,“ mu je začela pojasnjevati. „Ko bom torej sama pri njej, izpregovorim ž njo in vse spravim v red. Glej ta dva tanka zlata prstana, moj in tvojega očeta poročna prstana sta, tu ju snamem z desnice in ju nataknem na četrti prst leve. Ako Katarina privoli, se vrneta prstana na staro, navadno mesto. Ako pa se zgodi nasprotno — stvar sicer nemogoča — pustim prstana tukaj na levi, in kakor vstopiš po svojem povratu z La Storte v sobo, dvignem svojo levico kakor slučajno k čelu. No, ako zagledaš prstana na njej, veš, da si dobil odpoved. Katarini ne povem, da veš o moji snubitvi, zato je v neverjetnem slučaju zavrnitve ti ne prideš v zadrego. Upam, da sem govorila umevno in natančno kakor kakšna legalna listina.“

„Čudovito, mamma mia,“ je vzkliknil pol resno, pol v smehu. „Ta uboga Katarina torej ne bo slutila s kakšnimi skrivnostnimi znaki govoriva pred njo?“

„Ne bo. In tako prihranim tebi in njej neprijetnost, ako se zgodi to, kar smatram za nemogoče. Niti minute ne boš v negotovosti.“

Mirno, z izrazom popolne zanesljivosti na svojo zmago je nategnila zopet rokavici.

„Moja usoda bodi torej v tvojih in njenih rokah,“ je rekel, in oba sta se zamislila. —

Katarina je precej prišla pozdravit svojo teto, ko ji je bila Suntarella naznanila njen prihod. Prišla je celo pred dom, kjer se je gospa Galli še razgovarjala s sinom in ga prosila, naj bi se hitro vrnil z La Storte.

„Čudeži se gode!“ je godrnjala Suntarella, ki je počasno stopala po stopnicah za Katarino. „Kdaj že te ni bilo pri nas!“

Nobenega kontesinega sorodnika ni posebno čislala, vsem je očitala, da za Katarino nimajo dosti ljubezni, ne dosti obzirnosti.

„Glej, kako ostanem pri besedi,“ je govorila gospa Galli, ko sta se objemali in poljubljali z nečakinjo. „Ali ti nisem obljubila zadnjikrat v Rimu, da te kmalu posetim?“

V tem je obrnil voznik zopet proti cesti in Luigi se je izgovarjal, da se ne more muditi, da se pripelje po mater in se potem pomudi tukaj.

„Ne obotavljaj se tam dolgo in dalje ostani tu nego navadno,“ je prosila Katarina. „Si kakor ptica, vselej precej odletiš in izgineš.“

Gospa Galli se je smejala s svojim milim, toskanskim usmevom, dobrim in vendar polnim pretkanosti. Bila je Florenčanka, ne samo po rodu, ampak tudi z dušo in telesom in čeprav* je bivala večji del življenja v Rimu, se ni odvadila svojega posebnega toskanskega izgovarjanja besedi. To bi se ji bilo zdelo ne samo pačenje, ampak v neki meri tudi izdajstvo nad svojim rodnim mestom.

Ko je bila odložila plašč in klobuk, je hodila nemirno po sobi in ni hotela sesti. „Kri hočem spraviti zopet v pravilni tok, nogi sta mi popolnoma zastali,“ se je izgovarjala, v resnici pa jo razburjenost ni pustila sesti.

„Ko bi bil Giggi sprejel vsaj kozarec vina,“ je rekla Katarina, „pa je tako vesten, misli venomer na svoje paciente, nase pa pozabi. Popoln človek je. Kako ste lahko ponosna na svojega sina, teta!“

„Meniš?“ je vprašala gospa Galli ter se ustavila pred Katarino, jo prijela za glavo in poljubila na čelo. Žarela je radosti.

„Kako krasna je morala biti teta, ko je bila mlada,“ si je mislila Katarina, gledaje na te fine, blede črte, ki so se vsled veselja pravkar jasnile ter mladile v slabem rožnatem cvetu, in na njene dolge, temne oči, ki so se v tistem trenutku napolnile s svetlobo in vlago.

„Vsaj vi vzemite malo biškota in se ogrejte z vinom,“ je poprosila.

Teta Galli se je posilila z biškotom in je poleg popila nekaj vina.

Na poti si je obljubila, da ne začne precej o svoji zadevi, sedaj pa ni bila zmožna druge misli in ni imela miru, da bi čakala dalje.

„Ah, kaj,“ se je odločila, „najbolje je precej začeti.“

In čudno — stvar, ki se ji je zdela tako lahka, preprosta, o kateri je vedno mislila, da se uredi sama ob sebi, se ji je pokazala mahoma kot zložena in težko pristopna. Ni vedela, kako začeti in pojavil se ji je nedoločljiv, neprijeten občutek, ki si ga ni mogla razjasniti. Ni zaznala, na kakšen način, po kateri spojitvi predstav ji je zdajci prišel na um tisti mladi mož, ki sta ga bila z Giggijem srečala na cesti. Nevede se je zamračila in obmolknila.

Katarina je izpraševala po različnih znancih v mestu in ni precej zapazila, da teta trdovratno ne odgovarja. Naposled se je zgrozila.

„Kaj pa ji je?“ se je začudila. Tudi ona je umolknila. Čez nekaj časa pa je uprla svoje resne, oduševljene oči v teto in je glasno ponovila ono vprašanje.

„Kaj vam je, za Boga?“ je rekla še enkrat, nekoliko skrbljivo, ker gospa Galli še vedno ni odgovorila. Tedaj si je v duhu rekla teta:

„Ah, kaj! To je preneumno, čemu bi odlašala,“ in je prišla z obema rokama svojo nečakinjo za rameni, jo skoraj strastno poljubila ter zavpila: „Katarina, postani njegova žena!“

„Njegova žena?“ je mehanski ponavljala za njo deklica. „Čigava?“

To vprašanje: „čigava?“ je bilo odveč, ker je dobro vedela, čigava in ji tudi ni prišlo na misel, da

bi se kazala, kakor bi ne razumela. Teta je bila že tolikrat namignila o tem, in Suntarella je bila že več nego enkrat o tem govorila ž njo.

Katarina je pač določno vedela, kaj in koga meni teta, ni torej vprašala ona, samo njen jezik je vprašal. Obenem jo je prevzel nedoločljivi, neprijetni občutek, kakor bi komu škodovala, koga varala. Gospa Galli pa si je ono besedo: „čigava?“ razlagala vse drugače. „Devičja sramežljivost in skromnost,“ si je mislila, „in vrhutega malo porednosti.“

„Ah,“ je rekla glasno. „Hočeš li, da bi govorila še jasneje? Igraš se s presenečenostjo! Oh, ti poredna, poredna Katarina. Pa dobro veš, koga mislim. Veš, da zame ne biva nihče na svetu razen Giggija in pa tebe! Ti veš, da si to davno želim, ti veš, kako rad te ima Giggi, in jaz vem, da ga imaš ti tako rada, kakor on tebe. Ali se motim?“

Katarina je molčala, tisti neprijetni občutek je bolj in bolj rasel.

„Ali se motim?“ je ponovila gospa Galli, gladeč ji lase.

„Luigija imam zelo rada —“ je počasno odgovorila.

„In njegova žena boš!“ je zavpila gospa Galli ter pritisnila obraz mlade deklice k srcu.

Katarina je hitro začutila neko slabost, bojazljivost, neki odstop pred odločilnim dejanjem. Njena glava je nekaj časa počivala na prsih stare gospe. Čutila je veliko olajšanje v tem molku in prikrivanju glave. Godilo se ji je, kakor bi se bila česa prestrašila, srce ji je skoraj zastalo, mrazilo jo je in bučalo ji je po ušesih. Tišalo jo je, kakor bi očito lagala in varala. Očitala si je podlo hinavstvo. Naglo se je odtegnila objetju gospe Galli ter ji pogledala naravnost v oči. Bleda je bila in tresli sta se ji ustnici.

„Ne, teta, ne!“ je zašepetala. „Odpustite, ne morem —“ več ni mogla reči.

„Ti tega pač ne misliš resno!“ je kriknila gospa Galli in pobleдела.

Nastalo je kratko molčanje.

„Ti tega ne misliš resno!“ je ponovila.

„Nikdar ne lažem, teta,“ je tiho rekla deklica.

„A zakaj odklanjaš mojega sina?“ je vprašala gospa Galli in njene lastne besede so jo tako užalostile, da so se orosile njene oči.

Katarina je molčala. Toda njen obraz je bledele še bolj. Kaj naj odgovori? Videla je tedaj v praznoti, kamor je zrla, neko megleno podobo, ki je gledala nanjo ne z očmi, ampak z dvema zarjama ... Slab vzdih ji je zatrepetal na ustnicah, slab, sanjav usmev, ne, samo senca usmeva se ji je vžgala v očeh in zdelo se je, da ji poletava krog usten kakor metulj nad cvetom.

Gospa Galli pa je natanko videla ta usmev ter uganila njegovo zagonetnost in pomen.

„Ah, ti ljubiš drugega!“ je hotela zakričati, ker je tudi ona videla neko podobo, je videla tistega mladega, bledega tujca, ki se je peljal v Rim ter pozdravljal iz kočije njo in Giggija. Kakor blisk jo je to prešinilo. Potlačila je svoj vzkrík. Katarina ni hotela biti žena njenega sina, torej ji je postala tisti trenotek skoraj tuja. Hipoma se je odprlo brezno med njima.

„S kakšno pravico naj ji sedaj kaj očitam?“ si je mislila. „Saj mi ta deklica še mar ni.“ Na njeno obličje se je zarisala bolestna, otožna črta, ki je poprej Katarina nikdar ni videla tam. V sočutju se je razjokala.

„Oh, razžalila sem vas,“ je rekla tiho ter jo prijala za roko. „Odpustite.“

„Ne, ne, razžalila me nisi,“ je odgovorila gospa Galli ginjena. „Toda glej, to so bile sanje mojega življenja,“ je pristavila in solza ji je zlagoma tekla po licu.

Katarina je pokleknila na preprogo in ji položila glavo v naročje.

„Ne morem, ne morem!“ je ponavljala v solzah. „Odpustite!“

Na mostovžu sta zaslišali Suntarello.

„Ustani!“ je hitro rekla gospa Galli. „Vse ostane med nama. Naglo si izmij solze s svežo vodo.“

Suntarella je vstopila in Katarina je z odvrnjenim obrazom pokorno hitela v svojo spalnico. Tam si je močila oči z vodo.

„To sem vedno slutila,“ si je govorila, „in nikdar me to ni razburilo, tudi razveselilo me ni. Tako mirna, pokojna sem bila . . . a sedaj . . .“

Z obema rokama si je zakrila obraz; trla jo je velika bolest. Pa naj je še tako zapirala oči, te ‚dve zari‘ sta neprestano migljali pred njo.

Skozi odprte duri je slišala, kako se je teta mirno pogovarjala s Suntarello in kako ji je rekla: „Katarini se je tako nagloma razbolela glava —“

„Oh,“ je zavpila razzlobljena Suntarella, „sedaj pa kontesa nemara verjame! Zjutraj je govorila s to staro čarovnico Cechino, a jaz jo vedno svarim pred njo. Njen pogled je uročen. To pa to — čarodejstvo je baje babja vera! Sedaj je pri mladih ljudeh vse babja vera. Morda celo madona, kmalu, ne? Gospod Bog, odpusti mi grehe!“

Katarina se je domislila, da je nastopil ugodni trenotek, ter se je vrnila v sobo. Molčala je, ko jo je Suntarella vnovič karala in jo svarila zaradi uboge beračice Cechine.

V tem je gospa Galli razmišljala v prikritju svojega srca.

„Ni še vse izgubljeno,“ si je rekla. „Morda se motim. Mogoče, da se je oni tujec dotaknil njene domišljije. To pa še ni ljubezen. On morda ne misli o čem podobnem.“

„Kosilo čaka,“ je povabila Suntarella, ko je menila, da je bila zadosti okarala Katarino.

„Pojdiva torej,“ je dejala gospa Galli, „prav zares sem lačna.“

Katarino je ton njenega glasu potolažil, dasi je vedela, da se skriva v njem, kakor v tetinih besedah, zgolj diplomatska hinavščina. To se je pokazalo pri kosilu, ki ga je nezadovoljna, godrnjava Suntarella odnesla skoraj tako nedotaknjeno, kakor ga je bila prinesla. Tudi besede so zastajale, neka hladnost pri gospe Galli in nervozna boječnost pri njeni nečakinji sta se nagloma pojavili, in obe ženski sta želeli le eno: da bi se kaj kmalu končal ta neprijetni položaj. Ko sta se bili povrnili v salon, sta obe marljivo prijeli za ročna dela ter se s strahovito gorečnostjo lotili

vezenja. Počasno se je vlekla ura za uro, zdele so se neskončne in le slučajni prihodi Suntarellini so povzročili zaželjene oaze v tem mučnem molku ali prisiljenem pogovoru. Naposled sta zaslišali drdranje kočije pod oknom. Obema je padlo delo z rok, obe sta čutili pravo olajšanje in obe sta uprli oči na duri, kjer se je pojavil Giggi. Njegove vesele oči so zaiskrile vkljub njegovemu navideznemu miru in zvedavo so letele k mladi deklici. Spoznal je njeno notranje kipenje, ali po izbeganosti izraza na njenem obličju ni bilo mogoče sklepati o kakšni odločitvi, zato še ni imel prave sodbe o posledicah materine snubitve. Nagloma se je obrnil h gospe Galli. Njena razdraženost, njeni vtiski, njeno sočutje, vse to je izginilo na mah, ko je zagledala obraz svojega sina, bolest jo je kruto zabodla v srce in prevzela jo je silna zloba napram Katarini. Luigi zavrnen! Sedaj, v tem trenutku je šele čutila ono veliko razžaljenje, ki je zadelo njega in njeno materinsko srce. Njen obraz je zagorel v jezi. Naglo je dvignila levico k čelu, da bi mu dala dogovorjeno znamenje.

„Kako si se dolgo mudil,“ je vzkliknila. „Nikakor te nisem mogla pričakati. Požuriva se nazaj v Rim.“

Katarina je nagnila glavo. Luigi je za trenotek ostrmel, potem pa se je zakrohotal dobrodušno in odkrito. Gotovo bi ga bil ganil poprejšnji, bolesten izraz na materinem obrazu, toda njena zloba, tista silna, neprirojena kretnja z roko proti čelu in predstava, da je delala po dogovorjenem znamenju kakor v kakšni gledališki igri, vse to mu je napravilo komičen občutek. Zaradi tistega dogovorjenega znamenja se je začel pravzaprav sramovati. Čutil je, kakor da sta to ubogo Katarino napadla zvijačno, kakor bi bila poizkusila, jo prevarati. A ona je gledala tako proseče k njemu, takšna zmedenost se ji je pojavila na obrazu, takšna negotovost, ki je očito izpraševala: „Ali veš, kaj je tvoja mati zahtevala od mene?“ Prisrčno jo je obžaloval, očital si je nekaj izdajstvu podobnega. Sramoval se je ter je zardel in smeh njegov je umolknil.

Mati je to zapazila ter si razlagala krivo. „Ubožec,“ si je mislila in z mračnim pogledom se je ozrla na Katarino.

Deklica je ujela ta pogled in nehote je molče rahlo dvignila roki. Njeni ustni sta drgetali, kakor bi prosili odpuščanja, in zopet je sklonila glavo. Neskončno ginljiva je bila v tej tihi bolesi, v tej deviški zmedenosti. Luigi je stopil k njej, njegova moška odkritosrčnost ni omahovala niti trenutok.

„Katarina,“ je rekel s srčnim in trdnim glasom ter jo prijel za roki, „ne bodi nevoljna! Vse vem. Bodi mirna, ti mi nisi storila krivice. Ne meni, ne komu drugemu.“

Presenečenje in radost sta ji zasijali v očeh.

„Ti veš . . .“ je začela boječe.

„Vse, materino zahtevo in tvojo odpoved, oboje brez čarovništva. Jaz in mati sva imela dogovorjeno znamenje. Glej njena prstana, danes sta na levi roki; ali se spominjaš, da ju nosi vedno na pravi? To pomeni: ne Giggi, ona te noče za moža.“

„Ah,“ je vzdihnila Katarina silno presenečena ter pogledala na teto: slab, otroški usmev se ji je liki žarek razlival po obrazu.

„O Giggi, ti si brezoziren! Postavljaš me v nepravo luč in izpostavljaš me posmehu!“ je vzkliknila gospa Galli, temno zardevši v jezi. Nagloma je vstala.

„Odpusti, mamma mia, odpusti!“ ji je rekel skoraj z deklisko nežnostjo in zopet jo je prijel za roki, ki ju je gladil in poljubljal. „Zmotila sva se. Moja zmota pa je večja, ne bi bil smel privoliti. Priznati se je morala vsa resnica, drugače ni bilo mogoče, popraviti zmoto.“

Gospo Galli je njegova nežnost razorožila. Ljubeznivo se je ozrla na sina, potem se je ne brez zadrege obrnila k mladi deklici. Nič ni rekla, toda Katarina je pohitela k njej in ji tiho poljubila roko.

„Ali mi odpuščata?“ je nežno šepetajoč vprašala in njene oči so letele od matere na sina.

„Vse naj ostane med nami, kakor je bilo poprej!“ je rekel Luigi. „Glej, Katica, popolnoma prav imaš. Brat in sestra sva. Ko bi bilo drugače, ali bi bil potreboval in dopustil kakšno posredovanje? Naše razmerje si popolnoma prav presodila. In kakšna sreča, da sva tako bližnja sorodnika! Sicer bi se te najbrž

sedaj ogibal in odtujil bi se ti morda. Tako pa se kmalu pozabi. Nisi izgubila zvestega in pravega prijatelja, glej. Kadar bo treba, ti to dokažem, Katarina.“

„Moj Giggi, moj sin!“ je kliknila gospa Galli, do solz ginjena.

Katarina mu je gorko stisnila roko kakor prijatelj prijatelju, toda molčala je.

Giggi je nadaljeval v šaljivem tonu, v katerega se je malce silil; zakaj čutil je, da je bil ginjen.

„Večna škoda bi te bilo, Katica,“ je rekel. „Poznam samo eno veliko ljubezen, eno strast: medicino! Ta bi bila za mojo ženo strašna soljubovnica! Že naprej pomilujem tvojo snaho, mamma mia, ako se namreč sploh kdaj oženim. Kakšni prizori se bodo dogajali, kadar pride do tega, da mi pojdejo moji bolniki in njih zanimivi slučaji bolj k srcu nego triumfi njene zmagoslavne obleke na zadnjem plesu ter vse prikrito občudovanje in očitna zavist njenih prijateljic!“

Vsi trije so se posmejali v najrazličnejših občutkih, skritih pod zvoki tega smehu, potem je nastalo kratko, globoko molčanje, ki je čudovito učinkovalo nanje. Nekaj elegičnega se je ozvalo v srcu Luigija in obeh žensk.

Suntarella se je pojavila kot rešiteljica. Stala je med odprtimi durmi, ki so držale v jedilnico.

„Ali vas smem prositi k mizi?“ je vprašala pri-ljudno in vsi trije so skoraj radostno vstali. Prav jim je prišla ta prememba.

Suntarella je stopila v stran, da bi ne zapirala izhoda, a nihče ni zapazil na njenem obrazu čudnega nasmeha. Lokav je bil in spokojen. Nihče ni zaznal njene navzočnosti poleg v jedilnici, in tako je slišala iz njih razgovorov prav toliko, kolikor je potrebovala, da bi uganila vse.

„Dobro, dobro, gospa Galli,“ si je šepetala, ko je slišala sedaj njen živi razgovor. „Le hlinite dobro voljo! Suntarelle ne prevarite. To je bil torej tvoj glavobol, majhna kača?“ si je mislila, ko je zdajci zaslišala tihi glas Katarine, ki je prosila Luigija, naj naliže materi vina. In ko je zopet začula njegov pri-

siljeni smeh, je začutila celo neko maščevalnost in škodoželjnost. Morala si je privoščiti majhno, zlo-miselno zmagoslavje. Šla je v jedilnico.

„Gospod Luigi,“ je začela zaupljivo, za kar je imela pravico, ker mladega doktorja je poznala izza njegovega detinstva. „Kako se godi tistemu vašemu pacientu v La Storti?“

„Ali ga poznate, Suntarella?“ je vprašal.

„Ne poznam, a bojim se, da vam umrje. Gotovo mu danes niste prinesli sreče.“

„Kako si to mislite?“ se je čudil.

„No, vi se mi kajpada posmejete. Vi ste učenjak, a jaz sem neumna, babjeverna ženska. Dosti ste se mi nasmejali zaradi moje staromodne vere. No, ko ste se danes dopoldne pripeljali, je sedela ta čarovnica Cechina blizu našega vrta. Hotela sem vas svariti, da bi se danes ne lotili ničesar, da ne boste imeli v ničemer sreče, ker gotovo vam je zagovorila. Tudi ubogi kontesi je začarala, ko je od nje vzela miloščino. Ali vas še boli glava?“ Obrnila se je h Katarini, potem pa je hitela iz šobe, da bi ne uganili z njenega obraza njene vsevednosti. Njih molk ji je zadoščal. Danes je naposled gospod Luigi pozabil, jo zasmehovati!

Ko sta se mati in sin odpeljala, je legla Katarina na divan v svoji sobi. Občutila je veliko utrujenost. In vendar je morala neprenehoma premišljevati. „Da ga nisem spoznala, ali bi bila zavrgla Luiggija?“ si je šepetala. Ni si odgovorila na to vprašanje. Naglo je pozabila Luigija in je mislila samo o onem drugem. In ji je postalo tako sladko in tesno.

Tudi Suntarella je bila zamišljena. Ni izpraševala ničesar. Mislila je tudi o onem drugem.

„Prav ima kontesa,“ je razbiral sama v sebi. „Je mlajši, je mnogo lepši, in upam, da je bogat. Kako bi mogel sicer tukaj pohajkovati? Samo eno se vpraša: Ali jo tudi on ljubi?“

Suntarella se je prestrašila, pa se je hitro potolažila: „O gotovo! Kako bi pač bilo drugače mogoče! Toda vendar bi rada, ko bi že izpregovoril pravo besedo.“ Globoko se je zamislila, potem se je posmejala. „Tem mladim ljudem treba malce pomagati,

da bodo vsaj vedeli, kaj hočejo. Čemu smo pa mi starine doživeli to pred njimi?“ In nehoto se je spomnila tistih davnih časov, ko je imela zanj vsa solnčna svetloba svoj osrdek v očeh tistega visokega, krasnega rjavca Beppa . . . ki jo je pač pozneje tepel in jo nekoč celo zbodel z nožem. „Kaj to?“ si je rekla, ko ji je to prišlo sedaj na misel. „Zgodilo se je iz ljubezni! Ljubosumen je bil.“

In zaplakala je, ker Beppo je bil že dvajset let v zemlji. Padel je bil v praski s papeškimi orožniki.

„Ladri! Birbanti! Maledetti!“ je zavpila pri spominu nanje ter stisnila pest in zaradi njih je privoščila svetemu očetu, da je izgubil posvetno vlado, dasi je bila sicer najgorečnejša katoličanka.

VI.

Jan Marija se je povrnil precej pozno v San Cataldo. Bil je zelo truden, užaljen in zamišljen. Ona zadeva, ki ga je zvabila v Rim k bankirju pri katerem je imel po veliki trgovski hiši v Pragi zagotovljen svoj kredit, ga je ozlovoljila. Precej po svojem prihodu si je bil vzel pri njem znesek denarja, ki pa je bil sedaj že potrošen, in pričakoval je na dopis, poslan Leopoldu, novo vsoto. Sicer je prišla, toda mnogo manjša, nego si je želel, tako da je ostalo po poravnavi z rimskim bankirjem zelo malo za nove stroške. Obenem je prišlo pismo. Leopold mu je naznanil, da so neki papirji, ki so bili nekdanj kupljeni zanj, sedaj znatno padli, tako znatno, da je bila izguba več nego občutljiva, skoraj bolestna, in svetoval je Leopold, naj se naglo povrne v Prago, in je postala sedaj neizogibna potreba, da bi se Jan Marija omejil v svojih stroških in da sploh pride z vsem svojim imetjem v kratki dobi na konec, ako bo hotel i nadalje samo od kapitala živeti. Obresti itak že niso zadostni niti za skromno življenje. „Nastopil je čas,“ je pisal Leopold, „ko se moraš nujno poprijeti kakšnega dela. Pomni, da ti grozi polom.“

Jan Marija je poravnal svoj dolg pri bankirju, spravil, kar je ostalo, potem je hodil po Corsu na

solncu. Da bi pregnal težke misli in občutke, je šel v galerijo Borghese, iskat v delih velikih mojstrov tolažbe, ali vsaj trenutne pozabe. Slučajno je srečal v 'dvorani zrcal' častnika italijanske vojne ladje, ki ga je bil spoznal v Carigradu. Odsev tega znanega, prijateljskega obličja se mu je nenadno pojavil v kristalni gladini zrcal med pisanimi kitami cvetja, s katerimi je Mario de' Fiori tako graciozno poslikal stene te dvorane.

Oba mlada moža sta bila zadostno presenečena. Imela sta skupne krasne in zanimive spomine na dobo v Bujukderi, na vtiske in pustolovščine v stari, slikoviti Brusi in na izlet od tam na bližnji mizijski Olimp.

Gorko sta se objela in ko je njuno glasno pozdravljanje pritegnilo nase pozornost galerijskih obiskovalcev, sta zapustila dvorano, in v nasprotni ulici Condotti je predlagal častnik, naj bi to svidenje oslavlila s splendidnim kosilom. Najsijajnejša restavracija v Rimu, Spillman prav v tisti ulici, se jima je zdela kakor nalašč ustvarjena za takšno priložnost. Jan Marija je pritegnil in oba sta bila tako vesela, da sta se pri šampanjcu do solz razhohotala, naposled pa se ločila prav židane volje. Jan Marija je šel na svoje stanovanje v ulici Giulia in njegova razburjenost se je tam po nagli reakciji prevrnila v globoko melanholijo: vselej je postal otožen, kadarkoli je popil vina nad svojo mero. Sam se je često smejal sentimentalni kakovosti svojega „pijanstva“. Sedaj pa se mu ni ljubilo se smejati. Denarne stiske, ki se jih pri Spillmanu niti ni spomnil, so mu težko legle v misel. Sedel je k mizi in pisal, Leopoldu odpoved. „Nemudna vrnitev domov,“ je pisal, „bi pomenila zame pospešitev smrti. To vašo zimo čutim noter do sem. Ne morem se vrniti. Pošlji precej zahtevani denar! Čeprav ničesar ne ostane. Itak vem, da kmalu umrjem.“

Poslednji stavek ga je močno užalostil. Sam sebi se je smilil. Razjarjen je skočil z naslonjača.

„Ne,“ je kliknil. „Saj ne verjamem temu!“ In je hotel raztrgati pismo. Toda ni se mu ljubilo pisati iznova. Prečrtal je torej končni stavek, zapečatil list in ga odnesel sam na pošto. Potem si je vzel fiakarja

ter se peljal notri do vrat del Popolo. Tam je izstopil in poslal voznika nazaj. Tako je bil nemiren, da se mu ni ljubilo sedeti in se je namenil, da pojde peš do San Catalda. Ni hodil po cesti, blodil je po stezah in stranpotih. Solnce se je nižalo. Hoja je dobro učinkovala nanj. Zrak, ki se je že znatno shladil, je razpihal njegovo melanholijo, in radostni občutek, da se bliža kraju, kjer biva Katarina, ga je krepil prijetno. Toda oni nezadovoljni namig na smrt, ki ga je bil zapisal v svoj list, mu je zvenel dalje kot nedoločljiva disharmonija na dnu duše, mrak ni hotel popolnoma z njegovega čela. Po dolgi hoji in blodnji je prispel domov, ko se je bilo že trdno zmračilo.

Ko se je povrnil iz mesta, je prišla Suntarella kakor običajno z vprašanjem, ima li veliko ali malo lakoto. Po onem bogatem kosilu pri Spillmanu se mu ni maralo jesti in cesta ga je tako utrudila, da se ni počutil nič kaj dobro. Hlepel je le po samoti. Mislil je o otožni lirski pesmi, ki jo je bila v njem vzbudila pinija, sklonjena nad razpadlim rimskim grobom. Rad bi jo bil zapisal, toda dobra Suntarella ni marala oditi, še potem ne, ko jo je bil nakratko poprosil čašice čaja in malo kruha. Njena današnja vsiljivost ga je mrzela, no ni se hotel pokazati nevoljnega ter je sklenil, da se pogovori ž njo. Nadejal se je, da ga ne bo mučila dolgo.

„Vi ste imeli danes gosta?“ je rekel tjavendan; spomnil se je, da je bil dopoldne srečal gospoda Gallija z materjo.

„O, vi ste se najbrž videli ne cesti. Kajpada, morali ste se srečati,“ je odgovorila Suntarella skrivajoč radost, da je sam začel o doktorju.

„Ubogi gospod Galli,“ je dodala z vzdihom, „mislim, da danes ne bo spal najbolje.“

„Kako to?“ se je čudil Jan Marija.

„Oh, tako sem huda na konteso! Veseli me, da mi sama ni ničesar rekla o tem; da je meni razodela, morala bi jo ošteti. To bi bila moja dolžnost. Pa sedaj smem molčati, ko ničesar ne vem nego to, kar sem slišala slučajno samo iz stranske sobe.“

„Kar nič vas ne razumem, gospa Assunta,“ je rekel Jan Marija in ni lagal.

„I no, morda bi ne smela tega raznašati,“ je rekla ter malce naklonila glavo liki spokornica. „Toda težko je molčati in vam moram to vsekakor povedati. Vi me ne ovadite kontesi, tudi moje tajnosti ne raznesete dalje. Na vas se lahko zanesem.“

„Menim, da ne bo kaj groznega,“ je rekel z usmevom.

„O, da, to je grozno, kar je napravilo to nespametno dete!“ se je togotila Suntarella ter je gledala naravnost in vedoželjno nanj. „Izkratka: snubila sta tukaj, on in gospa Galli. Glejte, tako veljaven, dober, lep človek — a kontesa ga je zavrгла, povsem in odločno zavrгла!“

Globoko je segel po sapo in radost mu je zaigrala v očeh, a molčal je.

Suntarella je bila zadovoljna. „To ni bilo prav, ni ravnala dobro in pametno, recite!“ je vzkliknila čez hip.

„Nimam pravice do sodbe,“ je rekel in povetil oči. „Kontesa ima gotovo svoje vzroke in razloge.“

„Ah, ti njeni vzroki!“ je odgovorila z usmevom, ki je kazal očito preziranje. „Kakor da bi jih že slišala, ti vzroki! Poreče: ne ljubim ga. Jasni razlogi! Ljubezen bi prišla pozneje sama. Ko bi kontese ne poznala in bi ne vedela, da nikogor, pa že prav nikogar ne pozna, bi rekla, da ljubi morda koga drugega. Tako pa — res — ne vem koga. Kvečjemu morda našega starega Francesca.“

Jan Marija se je posmejal in molčal.

„Pa odpustite, prinesem vam rajši vaš čaj,“ je rekla starka, kakor bi se bila ravno domislila. In je odšla iz sobe.

„Upam, da sem govorila jasno,“ si je šepetala zunaj na mostovžu ter zadrževala smeh.

Jan Marija je vstal in vrgel za pisanje pripravljeni papir v ogenj. Več ni videl one pinije, ki se je pod liso oblakov, v škrlatu dogorevajočih, sklonila nad razvalino rimskega groba, nobenega strahu ni več čutil v duši, pač pa neko divjo nado, nekakšno prerojenje, nekaj kakor zarjo novega življenja. Zavrгла je Luigija! Gotovo je imela važen vzrok, morda je ljubila dru-

gega. Ta drugi je mogel biti on sam. O da, da, ni se mogel motiti! Ali je niso izdajali njeni usmevi, njeni pogledi? Ali ni bila vsa njena čista duša v njih? „Beatrica!“ je vzkliknil ter si segel nehote na svoje bujno razvneto srce. Pri tej kretnji mu je padel list iz naprsnega žepa na tla. Leopoldovo pismo. Njegova radost se je hitro izpremenila v žalost.

„O moj Bog!“ je zašepetal. „Ali ji morem reči: Bodi moja? Skoraj berač sem. Nimam, kamor bi položil glavo. Podoben sem „hruški na širokem polju“, o kateri se pri nas tako ginljivo poje in govori. Tako sam, tako zapuščen in vsakemu tuj! Stojim zunaj družbe. In moji roki, vesta li, kaj je delo? Ah, nisem mož, deček sem, trmast deček! Sram naj me bo!“

Zgrudil se je na naslanjač kraj ognja ter si z rokama zakril obraz. Ni zapazil, da čaja ni prinesla Suntarella, ampak Angiolina, ki ga je postavila na mizico kraj naslanjača. Tiho je odšla, kakor je bila prišla.

„Kadar se spomnim, kako žive drugi, kako delajo, se ubijajo, se bore — toda kako sladko so poplačani,“ je premišljeval Jan Marija. „Žena jim stoji ob strani, otroci rastejo po vrsti. O, prsa se tem ljudem dvigajo ponosa in srce se jim širi sreče! In takšnega blagega, tihega, blaženega življenja nisem mogel nikdar razumeti! Kako mnogokrat sem skoraj z zaničevanjem odrival ideal takšnega bitja! Vse to se mi je vselej zdelo preveč filistrsko. O rajši sem se zapiral v svojo pusto sebičnost ter sanjaril, sanjaril, sanjaril, da mora imeti usoda nekaj boljšega prihranjenega zame... A zdaj vidim, kako sem odbacil svoje življenje! Pozno, pozno sem izpregledal!“

Glava se mu je težko sklonila na prsi liki umirajočemu.

„Katarina, Katarina,“ je šepetal in videl jo je pred seboj, kakor jo je videl na vrtu hoditi pod drevesi, žarečo lepote, dobrote in čistosti. V tem se mu je vrnil tudi spomin na Pelagijo. Kakor prikazen teme in zlobe se mu je pojavila v tej zarji, ki je sijala iz oči njegove Beatrice. Nagla, nepoklicana, z ničimer utemeljena je bila ta prikazen, podobna senci kraj svetlobe.

„Usmiljeni Bog!“ je kliknil prestrašen po tem spominu. „Kako smem sanjati o Katarini in zaupati v njeno ljubezen? Jaz, jaz! Koliko pa je tega, kar je moja kri divje vzkipela tam v gledišču, ko so se njeni prsti dotaknili moje roke! Ne, ne! Izgnan sem iz tega raja čistosti, in na njegovem pragu stoji ne angel, ampak vrag sam ter se smeje moji obupanosti. Ko bi poljubljal tvoje stopinje v prahu, Katarina, moja usta bi jih oskrunila!“

Zakrtilil je z rokama. A na mah mu je zazvenela v ušesih zopet ona fraza, ki jo je bil poprej napisal Leopoldu v Prago: „Vem, da kmalu umrjem.“ No, celo njegovo telo se je sedaj silno uprlo onemu razsodku, vsa njegova mladost, vse njegove moči so se upirale tej trditvi, vzkrik mu je bruhnil iz prsi: „Ne, to ni tako, lagal sem se, lagal!“

In njegovo srce je močno bilo, njegova trudnost je izginila, temne misli so bežale in zdelo se mu je, kakor bi pomlad čutil v sebi in se kopal v zarji. Zdelo se mu je, da se vonjava cvetov in trav razliva po sobi. Vzel je svetiljko in je stopil pred zrcalo. Njegove obličje je gorelo, iz oči so sijali dolgi žarki. Posmejal se je. „Zdrav sem,“ je dejal spokojeno, gledal trenotek na sebe, potem postavil svetiljko na stran.

„Zdrav sem in to je poglavitna stvar,“ je govoril sam v sebi. „Mlad sem, močan šem. Motil sem se, ko nisem razumeval doslej svoje življenske naloge, ko sem se preveč vdajal vsakemu navalu, vsakemu vtisku, toda to se lahko še popravi. Saj sem voljan delati in nimam manjše zmožnosti nego milijoni normalnih ljudi. Res, zablodil sem, nisem vreden le enega pogleda iz zvezdnatih oči te deklice — toda zatekam se k njej kakor k oltarju, poklekam v prah in objemljem njeni kolena. Pregrešil sem se, ali kako odkritosrčno sem obžaloval svojo zmoto! O, povem ji vse, vse, in ona bo razumela, odpustila in me rešila! Ne odvrne se od mene, ker njene oči ne lažejo, ne motim se, čital sem to v njih, da ji nisem ravnodušen.“

Kam je izginila njegova obupnost? Niti sledu ni ostalo po njej. Mlad je bil, življenje je ležalo pred njim na široko, se izgubljalo do neskončnega kakor

ta kampanja, po kateri je bil korakal uro poprej, in sveža, krasna nada z vso slutnjo, z vsemi obeti pomladi se je sklanjala nad njim, liki ona z večerno zarjo oblita pinija poleg rimskega groba, kateremu je tedaj primerjal vse zlo, ki so mu je povzročili drugi in tudi on sam sebi. Ta rakev je pomenila minulosť, razpadala je v gramoz, prazna je bila, ker oni, ki je nekđaj ležal v njej, je bil vstal k novemu življenju, polnemu blaženstva ljubezni . . .

Kako se mu je zljajšalo! Popil je nekaj očrnelega, že davno ohlajenega čaja na mizi, ugasnil je svetiljko in hodil še dolgo po sobi ter pušil svalčičo za svalčico. Naposled se je tako utrudil, da se že več ni mogel držati na nogah. Zgrudil se je na posteljo. Odtam je gledal skozi okno na zvezde. Oči so mu lezle skupaj. Več ni bil zmožen natančnih predstav, le ena misel mu je še neprestano mrlela v glavi: vse ji pove, in ona postane njegova rešitev! Tudi ta pojem je zapadal v nedoločnost. Poslednje, kar se mu je zrcalilo v obrazotvornosti, je bila ona z večerno zarjo oblita pinija, sklanjala se je nad njim, hipoma se je izpremenila v Katarino, in zvezdnati usmev njenih pogledov se je vdolbel v njegovo dušo in njegov odsvit se mu je pojavil na ustnicah in mu je svetil do zaspanih oči. Njegova zavest se je poglobila v misterij globokega spanja kakor zvezda do nepojmljivega brezna zapadnih prostorov. —

Zjutraj se je probudil z neko pezo na prsih in v vsakem udu. Vstal je skoraj tako truden, kakor je bil legel. Hladna voda, ki se je ž njo vselej rad in dolgo umival, mu je končno pridala nekaj čvrstosti. Potem se je napravljal pred zrcalom in videč rdečico na svojem obrazu, se je čutil spokojnega. O, gotovo je popolnoma zdrav. Samo malce shodil se je včeraj.

Tiho je prepeval odlomke iz raznih oper, ko se je oblačil. Pel je pohod iz „Norme“, potem „Casta diva“, pa ne dolgo, ker pri besedah „casta diva“ se je moral precej spomniti Katarine in njegove misli so obstale pri njeni podobi. Začel je razbirati, s kakšnimi besedami izpregovori ž njo o svoji ljubezni in s kakšnimi o svojih zmotah in blodnjah . . . Zdrgetal

je. O, kako naj ji pove vse to, da ne razžali njenega sramežljivega posluha? Zamrzelo mu je. Ne, sedaj hoče rajši uvaževati, na kakšen način se loti kateresibodi zadače v resničnem življenju. Ona mu morda sama svetuje, tako je razumna, resnicoljubna in resna kljub svoji dekliški preprosti, neskončni poeziji in graciji. Ona bo svetovala in on ji bo predlagal, dá ji na izbiro. Ali naj si vzame domovinsko pravico v Italiji in vstopi v kraljevsko mornarico? Ali naj se odloči, da gre ž njim na Kavkaz, kjer bi si za skromni ostanek svojega premoženja kupil majhno posestvo? Saj Katarina ljubi samoto! Živi tako preprosto, povsem izven družbe, hruma. In priredil bi ji tam prijetno, milo domačijico. Preprosto, pa vendar ne revno . . . Mislil je precej o samih orientalskih preprogah, mehkih in okusnih, s katerimi bi pregrnil stene njene sobe, pokrtil tla, divan, mize. Gotovo bi se ji tam ne tožilo po domovini, s to velikolepo pokrajino pred okni . . . In njemu? Bolest ga je prevzela. Saj že skoraj ni imel domovine. Ljubil jo je, to nesrečno zemljo, z vso silo svoje duše, toda bil je v njej tujec. Zdelo se mu je, kakor bi ga bila zapodila za svoje meje. Ljubil jo je bolj kot izmišljotino, ideal nego kot resničnost. „A moji verzi?“ se je vprašal ter vzel v roko sešitek, ki je bil vanj prepisal one, ki so se mu zdeli najlepši izmed vseh, kar jih je bil doslej zložil. „Ali ima to kakšen pomen?“ Zmajal je z ramama. „Ali jih prečita kdo?“ Postal je zopet žalosten, odložil jih je, več ni delal načrtov. Stopil je k oknu ter ga odprl. Zunaj je stal beli dan pod oblakom, a drevje si je šepetalo tiho in dremavo. To ga je tolažilo. Iz razburjenega čuvstva se mu je porazgubljala bolest in neka tiha, vdana otožnost, ne brez primesi sladkobe, je ostala na dnu njegove misli. Tako je stal nekaj časa, dokler ni potrkala Suntarella in vstopila. Vso noč je bila kovala svoje načrte in zarana se je ravnala po njih ter pri-govarjala Katarini, naj bi danes naposled obiskala dona Clementa, kakor je že davno obljubila. Rabila je pre-tvezo, da mora stanovanje korenito očistiti, da se že sramuje za ta okna in duri. Potem pa ta ubogi don Clemente! Sanjalo se ji je o njem, nelepe so bile te

sanje. Kdo ve, če ni bolan? Morda potrebuje pomoči, ki je ne dobi od nikogar tam v samoti. Tista stara, polslepa Ersilija, njegova gospodinja, zanemarja vse, vedno treba, da bi jo včasih kdo povzbudil in malce ošvrknil. Don Clemente pa zato ni. Toda samo ena beseda kontese, ki jo Ersilija obožava, bi zadostovala, da se obrne v Isoli Farnese za nekaj časa vse na boljše. Katarina je trenotek premišljevala.

„Pojdem!“ je rekla, „naj mi Francesco nasedla konja. Pa neka dolžnost me veže. Gospod Jan Marija —“

„Povem mu, da hočete danes izpolniti svojo obljubo —“

„Ne tako, drugače moraš to reči,“ je ugovarjala kontesa, boječ se besede „obljuba“.

„Dobro, poprašam ga, če se mu danes slučajno ne poljubi pogledati na one stare grobove, da vi greste k donu Clementu.“

Z usmevom je šla potem v kuhinjo, vzela pripravljeno kavo ter jo nesla gospodu Plojharju.

„Danes vam strežem sama,“ je rekla pozdravljajoč, ko se je Jan Marija obrnil od okna. „Francesco je zaposlen, sedla konja za konteso. Svetovala sem ji, da bi šla posetit dona Clementa. To je oni stari duhovnik blizu Isole Farnese, veste? Uboga kontesa, tako je zamišljena! Upam, da se na tej poti malce popravi. Kdo vè, o čem misli? Nikakor ne morem priti na pravo pot.“

Gospodu Plojharju je močnejše utripalo srce.

„Kontesa mi je obljubila, da me kdaj seznanijo z donom Clementom,“ je boječe rekel.

„Da. Spomnila se je tega. Rekla je, da bi rada vedela, ali bi hoteli vi danes pregledati tiste stare grobove. Če se vam ne poljubi, pa drugikrat. Kontesi porečem, da za danes prosite, naj vas opravičim —“

„Ne, nasprotno,“ je vzkliknil skoraj prestrašen in niti ni zapazil lahke ironije v njenem lokavem nasmehu. „Recite kontesi, da čakam, da, da —“ je jecjal. Kaj bi ji bil vse rad povedal!

„Torej pijte svojo kavo,“ je rekla odhajaje. „Francescu povem, da zajahate tudi vi —“

Konja sta nestrpno grebla z nogami in tresla z grivama. Francesco jima je prigovarjal in Jan Marija je skrbno pregledal sedlo za Katarino, je li dobro pripeto. Naposled je prišla Katarina lahkega, gracioznega koraka, v preprosti, temni amazoni, z majhnim, okroglim klobučkom, s pajčolanom do polovice obraza in z bičem v roki. Pozdravila sta se, in njena mala energična roka je danes stisnila njegovo nekoliko močnejše in gorkeje kakor navadno. To se je zgodilo vsled nedoločljivega, nejasnega občutka. Od včerajšnjega dne ji je bilo, kakor bi se nekdo vsiljeval med njo in tega prijatelja, ki ga ni nameravala zapustiti . . . To pa je bilo vse tako megleno, da se tega ni zavedala, niti ni zapazila, da bi bila kaj drugače podala roko nego drugikrat; toda njemu ni ušel ta slabi dokaz gorkejšega čuvstva in radost mu je polnila srce ter mu žarela iz oči. Pomogel ji je na konja. Sklonil se je z ono pravo, viteško prisrčnostjo, ki tako plemenito nadkriljuje navadno galantnost in priučeno dvorljivost, ter ji nastavil dlan, da bi stopila nanjo. Ozrla se je površno na Francesca, ki je sicer opravljal to službo. Toda ni se obotavljala, zaupala je svojo nogo njegovi roki, stopila je na čakajočo dlan, lahno kakor pero se je zagnala na konja, katerega je, šepetajoč obenem mlademu možu „hvala“, nežno pogladila po vratu; potem je prišla za vajeti, ki jih je podal stari Francesco. Suntarella je stala za korak ob strani ter naročala kontesi raznoterosti za Ersilijo in izraze najvdanejše pokornosti za dona Clementa. V tem je Jan Marija lahko molčal in pasel svoje oči na krasni jahalki, ki je s smelimi kretnjami krotila nepotrpežljivega konja.

„Srečno pot,“ je kliknila naposled Suntarella, izpustivši konteso. Zadovoljno je gledala za odhajajočima, ki sta jezdila na cesto. „Dobro se jima to podaja, kaj, Francesco?“ je rekla starka.

„Oh, krasna mladost, pomlad življenja!“ je vzdihnil Francesco. Ni vedel, da je bil prav tisto že Metastazij povedal pred njim v verzu.

Izletnika sta jahala dober kos ceste, a govorila sta le malo ravnodušnih besed. Njegovo srce je bilo polno važnih, radostnih občutkov in njegov glas je v globokih

trepetih pri vsaki malovažni besedi izdajal, kaj se godi v notranjosti. Rad bi bil naravnost izpregovoril ž njo, brez odlašanja, toda zdelo se mu je tako čudno, ko bi precej in nenadno začel praviti o svoji ljubezni, čisto z jasnega jo prosil, naj se poniža k njemu, da reši nevrednega, no neskončno ljubečega . . . Vse to je hotel, ji je moral danes reči, pa nedostajalo mu je tiste prve besede, ki po njej pride gotovo vse drugo. Menil je, da Katarina ne sluti, kaj se pravkar godi ž njim, toda motil se je. Deklica, na prvi pogled mirna, je po naravnem nagibu čutila one besede strasti, ki so se mu trgale iz srca in obstale na ustnah, po nekem tajnem vplivu je uganila, da se pripravlja nekaj važnega, odločilnega, da se morda njena usoda odloči danes na tem izletu. Tuintam je skrivaj pogledala na njegovo lice. O, sedaj, v tem trenutku že več ni dvomila: da, ljubi jo. In ona? Tudi tukaj ni bilo dvoma. Prevzela jo je tesnoba in blaženost obenem. Odprla je ustnici, srce ji je tako utripalo, da je morala globočje dihati. Njene oči so se obračale nehote k goram in više k nebosklonu.

„Moj Bog!“ je vzdihnila ter se prestrašila tega komaj slišnega vzdihla.

Jan Marija je slišal, da je nekaj rekla, pa ni vedel kaj. Vprašal je torej: „Kaj pravite, kontesa?“

V svoji boječnosti in zmedenosti je spešno odgovorila: „Danes imava pravo vreme za izlet.“

„Da, ugodno vreme,“ je odgovoril. Nista mislila o tem, kar sta govorila. Ogledovala sta se po kraju. Dan je bil gorak in tih in še vedno pod oblaki. Zrak je bil vlažen, a prožet z mrlečo svetlobo, dasi solnca ni bilo videti. Ni kazalo na dež, oblaki so bili preveč prozorni in sijaj se je nahajal za njimi, o katerem ni bilo dvoma, da končno prodere. Vsa pokrajina se je pobarvala v višnjevasto, tudi posamezna drevesa v daljavi so imela krog vršičev slab višnjevkast žar.

„To je čudno razsvetljenje, skoraj neverjetno,“ je rekla Katarina, na katero je čudovito vplival ta razpoložaj scenerije, tako nenavaden, kakor bi ne bil s tega sveta; harmonski se je ujemal z njenimi sanjam podobnimi občutki. Nekaj časa je še gledala v daljavo,

potem se je obrnila k svojemu tovarišu, kakor bi od njega pričakovala kakšno pripombo. Prestrašila se je premembe na njegovem obrazu. Bil je strašno bled in mračen, tako mračen, da jo je to zbudilo do samega srca. Mahoma je pozabila na vse, kar jo je vznemirjalo od včerajšnjega dne, na vse, kar jo je razburjalo od prvega trenutka današnjega izleta. Sedaj se ni vrtelo vprašanje o tem, jo li ljubi ali ne! Sedaj ni vedela o ničemer nego le o neizrečni bolesi in grozi, katero ji je povzročila ona senca žalosti na njegovem čelu, ona 'senca smrti', ki jo je kot fiksna ideja mučila od tistega hipa, ko ji je stopil pred duševno oko Načiketas v indski pesnitvi strica Astuccija ter je bila ta ideal nehote primerjala Janu Mariji. Poslednjo dobo je izginil ta strah, a sedaj jo je zagrabil s silo krča.

„Ah, vi trpite!“ je vzkliknila sočutno in sama prebledela. „Bled ste! Kaj vam je?“ Zavila je tesno k njemu.

Njegovi ustnici sta trepetali, šepetali, pa nerazločno, kaj. Sam ni vedel, kaj se godi ž njim.

V tem, ko se je Katarina ozirala po krajini, je zbiral svoje misli ter si rekel: „Sedaj je prišel trenotek, sedaj ali nikdar!“ Več ni iskal prve besede, bil jo je že našel. „Katarina!“ — je hotel klikniti. Doslej je ni bil še nikdar ogovoril ž njenim imenom. Ali bi se ne bil povsem priznal s tem nazivom? No v tistem trenotku, ko je odprl usta, da bi izgovoril to sladko ime je začutil v prsih tako silno fizično bolest, da je s težavo zadržal vzklik. Zavrtelo se mu je v glavi in zdajci se mu je zazdelo, kakor bi mu postali roki, držeči vajeti, nekaj tujega, kakor bi njegove oči zrle skozi čudovito pobarvano steklo na svet, a v usta je zopet dobil osladni, odporni okus krvi, kakor takrat ponoči pri onem groznem navalu pred cerkvijo Trinità. Smrtni strah, da se zvali pred Katarino s konja, da bo ona priča ostudnega prizora, mu je zbudil za trenotek neznansko obupnost, a navdal ga je obenem z nadčloveško silo. Premagal je to grozečo medlobo, ni padel s konja in ob njenem pogledu, polnem ljubezni in sočutja, so mu zopet zalesketale oči in prevzela ga je obupna ljubezen do življenja.

„Kontesa,“ je rekel tiho, a strastno, „jaz sovražim smrt.“

Pomena svojih besed se je zavedal šele tedaj, ko jih je zaslišal z lastnim svojim glasom izgovorjene in ko je videl, kakšno žalost in boleost so povzročile njej. Svetove bi bil dal zato, da ni tega rekel.

„Ste li bolan?“ je hitro vprašala. „O, kaj vam je, za Boga!“ In njene oči so postale vlažne.

„Nisem!“ je odvrnil s tako prepričevalnim naglasom, da je sam verjel temu.

„Kaj vas je torej tako naglo užalostilo?“ je vprašala in ni zaznala, kako zaupno govori ž njim in s kakšno ljubeznijo gleda nanj.

„Oh, včeraj sem dobil dopis z doma —“ je rekel tjavendan in umolknil.

Kaj pač govori? Sam ni razumel. Ali je bil oni list v kakšni zvezi ž njegovo sedanjo mračnostjo? Sicer je stalo tam, da je ob beraški palici, in to ji je moral kedaj razodeti, silila ga je k temu dolžnost, ako ga je ljubila, toda sedaj, sedaj to še ni bilo umestno. Rohnel je nase zaradi te okornosti svojega jezika, zaradi toposti in nelogičnosti svoje misli, zatajiti je nameraval svojo bolezen, pa se je tako nerodno obnašal.

„Ali vam je umrl prijatelj, kdo?“ je vprašala Katarina, ki se ni mogla domisliti drugačne zveze med smrtjo in onim listom.

„Nimam tam prijateljev. Nihče mi ni umrl. Toda smrt je tam doma, ker tam ni življenja,“ je govoril kakor v deliriju. Ta mrzlotni pritip smrti v trenutku, ko je hotel govoriti o svoji ljubezni, ga je pognal v obupnost. Kakšna mračnost je visela nad svetom! Vse, kar ga je bilo kdaj bolelo, je razrivalo v tem trenutku iznova njegovo trpečo dušo. Brž se je zazrl zopet v svojo ničevnost, v nesrečo svoje domovine, v brezup svojega izgubljenega življenja. Katarina je molčala in se istotako zamislila. Jahala sta molče svojo pot. Davno sta bila že krenila s ceste ter jezdila po precej globoki soteski, kjer so ob straneh stale skupine božjega drevca, semintam olive ter stari hrasti. Potok je šumel in se penil krog hlodov, ki so se bili od nekod prevalili vanj, in voda je tresla z visokim bičevjem, ki

je raslo na mnogih mestih ob bregu. V oblakih je prodrla po malem odprtina, skraja šele v podobi velike, žolte lise, iz katere se je sipal prenežni dež slabih, na videz vlažnih žarkov ter se širil po vsej pokrajini. Okraji odprtine so se svetili v opalovi barvi liki notranjščina školjke. Na Katarino je vse to zrlo z onim nepojmljivim vidom stvari, ki je človeškemu in živalskemu tako malo soroden, pa mu je vendar podoben v svojih učinkih, ker je poln duše. Tako čudno se ji je zdelo; čeprav se je pod večnostjo, ki je iz minljivosti gledala nanjo, nevede čutila vzvišena nad razmere, čeprav se je vsa oddala v sočutju za Jana Marijo, se vendar ni obranila nekega čuvstva razočaranja, ki se je tiho in otožno ozvalo v njej... Ko je poprej tako razburjen gledal nanjo, ni mislil torej o njej, ni ga genila ta ljubezen, o kateri je sanjala ona? Katarina torej tisti hip ni zavzemala, kakor je domnevala, vse njegove misli? Ne! Ta misel je blodila daleč na severu. Spominjal se je rodnega kraja in pripominal si je njegovo nesrečo, o njej, o Katarini ni mislil... Kako se je zmotila! Vse koprnenje v njegovih očeh je veljalo oni idealni soljubovnici! Usmev tihe resignacije, ne brez sence trpkosti, se ji je pojavil na ustnicah in sramežljivost ji je užgala rdečico, pač bolj v notranjosti nego na obrazu. Precej pa si je očitala svojo sebičnost. Kako je mogla le za trenotek pozabiti na poglobitveno stvar: da trpi Jan Marija! Njene oči so mirneje gledale na tisto žolto, svetlo, veliko, vedno rastočo, neprestano se jasnečo liso na nebu, in se ji je zdelo, da ji ti solnčni žarki razgrevajo srce v prsih. Nekaj te zarje je bilo v njenih očeh in na ustnicah, ko je izpregovorila, da ga potaloži.

„Gospod Jan Marija,“ je rekla zlagoma in nekaj ginljivega je bilo v tem glasu, ki je prihajal globoko iz prsi; in ko je mladi mož zaslišal svoje ime, kakor bi bilo izpremenjeno v godbo, se je skoraj presenečeno ozrl nanjo. Tako slavnostno je zvenelo tako resno! Njegove oči so se vprašujoče uprle vanjo. „Zakaj ne verujete v življenje?“ je rekla. „Življenje je pravcata resnica. Smrt je puhlo slepilo. Kdor obupuje, zakrivi samomor s zaprtimi očmi. Kdor široko odpira oči,

kdor preko najbližjih razmer široko zre do velikega prostora, tisti upa. In kdor trdno, sveto upa, tisti ne doživi prevare.“

Ni slutila, kako strastno, goreče se je povzpela nada v njegovem srcu tisti trenotek, ko mu je tako globoko gledala v oči in je govorila tako nežno. Dvignila je pogled zopet k oblaku, za katerim se je skrivalo solnce in ki je bil na robih ves podoben mavrici, sicer pa bel kakor sneg, ki se taji in ga oblivajo žarki.

„Kolikrat,“ je začela čez hip, „kolikrat ste mi ponavljali, da prebiva pri vas doma smrt. Rekli ste mi, da vas je tam najbolj bolelo, ko ste kot priča gledali na mučno agonijo umirajoče domovine. In koliko trpkih, vročih očitkov, ki so se nanašali na vaše rojake, sem slišala od vas! Včasih bi lahko mislila da sovražite svoj narod, ko bi mi ne bili s takšnim navdušenjem pravili o njem toliko krasnega in zanimivega, o njegovem vstajenju od mrtvih, o njegovih žrtvah ter o herojskem prenašanju krivic. Glejte, napravila sem si o tem ljudstvu svojo sodbo. Navdušili ste me, a dasi ga v celoti tako malo poznam, čeprav si ga nejasno predstavljam, vendar menim, da se ne motim o najpoglavitnejših stvareh. Jasneje vidim nego vi, ker vas slepe solze vaše tako pravične in krasne boleti.“

„Rad bi slišal to sodbo!“ je vzkliknil Jan Marija. „Toda bodite milostiva!“

Posmejala se je ter resno rekla: „Nekoč ste imenovali svoje ljudstvo Lazarja med narodi. Jaz pa se rajša spominjam Lazarja, brata Marije in Marte, ki je simbol vaše domovine. Ko je priklical Kristus tega Lazarja na dan, nazaj k novemu življenju, k novemu in gotovo tudi k višjemu — ker pot skozi misterij groba in svit čudeža krog glave posveti človeka — takrat je gotovo vlekel omahujoči Lazar pokrov svojega groba za seboj. Ali je ta pokrov pomenil smrt? Ne, samo minulost. A žarek v njegovem očesu je pomenil bodočnost. In tako se godi z vašim narodom. Še vleče svoj pokrov za seboj, toda življenje mu je zagotovljeno. Tako kakor je moja Italija iz ponižanja vstala k novi slavi in neumrjivosti!“

„O, vse verjamem!“ je vzkliknil in izginila je vsa njegova žalost, vsa njegova boleost, več ni mislil o življenju, ne o smrti, ne o domovini: samo nanjo je mislil in na svojo neskončno ljubezen. „Katarina!“ je vzkliknil s trepetajočim glasom in ves je drgetal.

Videl je, da je hitro in ne užaljena, ampak skoraj radostno trenila z očesom po njem, ko jo je brez ovinkov ogovoril s samim imenom. Sedaj je prišel trenotek! Neizmerno radost je čutil v sebi, neskončno srečo. Baš sta jahala iz soteske; Katarina je pognala svojega konja za nekaj korakov naprej. Zopet sta videla krog sebe široko kampanjo, obrobljeno z višnjevkastimi gorami, solnce je prodrlo skozi beli oblak in širna, zlata proga je padala na valovito poljano. Prav pred njima se je v daljavi dvigala skala in na njej so se kopičila pod senco plavajočega oblaka nekakšna poslopja, ki so se v svojih razlezlih obrisih zdela ogromna.

Katarina je ustavila konja, in ko ji je prišel Jan Marija tesno ob bok in sta zatrepetali njegovi ustnici, je uganila one sladke besede, ki so se tam pripravljale; a instinktivno se jim odmikajoč, dasi je koprnela po njih, je zmedena dvignila roko ter zašepetala: „Tam oni kraj je Isola Farnese.“

Tudi Jan Marija se je preplašil svojih besed, ker to, kar je hotel reči, se mu je zazdelo zdajci tako banalno, tako mnogokrat že ponavljano, da je stida malodane zardel. Ta neodločnost pa je trajala samo trenotek.

Nagloma jo je prijel za roko. Vzkrik njegove duše: „Ljubim vas,“ mu je že vihral po grlu na ustnici, no v tem je Katarina dvignila bič ter presenečena pokazala v stran, od katere je bil Jan Marija stran obrnjen, in prav v tistem trenutku je letelo nekaj prikaznim podobnega jadrno liki vihar krog njih. To je bila neka kavalkada, mešanica gospodov v najelegantnejših angleških oblekah in dam v najbolj mamečih jahalskih opravah s plapolajočimi vlečkami in pajčolani; spremljalo jih je krdelo slug, tolpa psov najplemenitejše pasme je bežala pred čarokrasnimi konji in poljana, maloprej tako pusta in tiha, je odmevala človeških

glasov, pasjega laježa ter konjskega rezgetanja in topota. Kavalkada je krenila na okrog, samo ena dama z gospodom, ki jo je spremljal, se je ustavila; prese-nečena je vzkriknila in tako močno je pritegnila svo-jega konja z vajeti, da se je plemenita žival visoko vzpela na zadnjih nogah in preplašila konja, ki je na njem sedel Jan Marija. Gospod Plojhar je smrtno pre-bledel: ona jahalka je bila gospa Dragopulos. Njen konj je tedaj obstal miren dva koraka pred njim; gledala mu je naravnost v obraz; njen usmev je bil uljuden in miloben.

„Ah, vi!“ je rekla zaupno, prijateljski in blago-naklonjeno ter kazala prijetno presenečenje.

Jan Marija se je izpametoval, snel klobuk ter for-malno in hladno pozdravil. Na videz je bil miren, toda v žilah je čutil mraz.

„Je to neverjetno, kje se ljudje srečavajo,“ je rekla gospa Dragopulos. „Tukaj v tej puščavi!“ In nasmehovala se je kar najpriljudneje in tako ne-dolžno! Njen pogled je počival na Katarininem ob-razu. Njiju konja sta stala sedaj skoraj drug poleg drugega. Jan Marija je lahko primerjal dami. Kako sta bili obe krasni, toda kako različne krasote! No malo mu je ugajalo takšno preudarjanje in le skozi meglo sta se mu risali njiju postavi proti sivemu nebosklonu.

„Sir George Berkley,“ je rekla gospa Dragopulos, obrnivši se k mlademu kakor Apolon krasnemu možu, s katerim je jezdila, „seznanjam vas z nekdanjim pri-jateljem na grških otokih —“ In kažoč na Jana Ma-rijo, je malce izkaženo izgovorila njegov priimek. Potem je pristavila s sladkim, nedolžnim smehljajem, zroč na Katarino: „To je gotovo vaša sestra? Srečna bom, ako me ž njo seznanite.“

„Motite se,“ je odvrnil tako tiho, da ga je bilo komaj slišati.

„Torej sestrična?“ je vprašala, še nedolžneje se smejoč in z glasom, iz katerega je zvenela ironija.

„Gospica di Soranesi,“ je odgovoril kratko in jeze se je tresel. Potem je z naglasom, ki je razodeval zgolj sovraštvo, imenoval gospo Katarini.

Deklica se je nahajala kakor v sanjah, slutila je, da se godi tu nekaj važnega, pa za trdno ni vedela, kaj.

„Zelo me veseli, da se seznanim z vami,“ je sladko čebljala Pelagija. „Sva že stara prijatelja z gospodom Plojharjem, z vašim — Oh ne, pozabila sem, da vam ni nič. Niste njegova sestra in ne —“ Pomolčala je ter se ozrla naokrog. „Najbrž da ste izgubili svojega služabnika?“ je vprašala. „Blodita tako sama samotna po puščavi, kakor Pavel in Virginija. Kakšna zavidna idila!“

Katarinin obraz je izpreletela slaba rdečica. Naposled je razumela, da jo je hotela ta krasna dama razžaliti. Zakaj? To se je zgodilo zaradi njega. Oh, to je bolelo! Zaradi njega! Svojila si je torej nekakšno pravico do njega? Jan Marija je smrtno prebledel.

„Da,“ je rekel, „gospica di Soranesi je bila na poti s svojega doma, ki je nedaleč odtod, na poset v Isolo Farnese; poslala je svojega služabnika zaradi pozabljene malenkosti nazaj in mi je dovolila, ko sem se bil tukaj tako nenadno sešel ž njo, kakor sedaj z vami, da bi jo spremil do Isole Farnese.“

Katarina je presenečena gledala nanj. „Zakaj laže?“ si je mislila. „Saj ne ravnam nepošteno, če grem ž njim na izlet.“

Gospa Dragopulos pa se je glasovito smejala njegovi izmišljavi o služabniku ter slučajnem sestanku in je vzkliknila: „Kako milobno to pripovedujete! Privilegij pesnikov. Vi delate gotovo še verze in bajke, nadam se?“ In tako nedolžna se je videla!

Njegovi prsti so se stiskali tako krčevito, da je prelomil bič, ki se je nevede igral ž njim.

Sir George se je obrnil h Katarini, dvignivši uljudno klobuk.

„Kontesa,“ je izpregovoril, „ni dolgo tega, kar sem imel čast, da sem se z vami srečal; zgodilo se je to v domu markize Paoline Valmarine. Odpustite, da vas nisem precej spoznal.“

„O, sedaj se spominjam,“ je odvrnila Katarina. „Ali ste od tedaj videli dono Pavlino?“

Jan Marija in Katarina sta bila temu Angležu hvaležna, da je prekinil oni neprijetni razgovor.

„Jahava nekaj časa z vama. Tudi midva sva namenjena k Isoli Farnese,“ je rekla Pelagija in vsi štirje so jezdili v eni vrsti dalje.

„Zakaj niste prišli k meni, kakor ste obljubili?“ je vprašala Pelagija gospoda Plojharja. Potem se je okrenila h Katarini. „Nestanoviten je ta vaš prijatelj. Da ni tega lova na lisice, na katerega me je pregovoril sir George, bi bila že davno zapustila Rim. Niti „z Bogom“ bi si ne bila rekla z gospodom Plojharjem. Takšna prijatelja, kakor sva midva bila! Ne, kakršna sva sedaj!“ Povrnila se je k Janu Mariji. „Kako ste pri poslednjem posetu sanjarili o tem našem prijateljstvu!“ je kliknila. „Ali veste, da se jezi moj mož, ker naju sedaj tako zanemarjate? Saj nisva slutila, da imate prijetnejšo družbo.“ Posmejala se je Katarini in obenem ji je priletel blisk preziranja in sovraštva iz oči.

Katarina je razumela ta pogled in se ga bala, a molčala je in povesila oči.

Sir George ji je razkladal zelo obširno in temeljito, kako se love lisice, in trdno je bil prepričan, da ga goreče posluša.

Gospa Dragopulos je osmuknila svojega konja z bičem ter začebljala ruski: „Poslušajte me!“ Nagloma je bila za pet korakov spredaj.

Sovražil jo je, preklinjal jo je, no, tresoč se po vsem telesu, je ubogal.

Sir George in Katarina sta jezdila skupaj za njima.

„Ali je to vaša ljubica?“ je vprašala, ozrši se na Katarino in govoreč neprenehoma ruski.

„Čujte,“ je rekel škripaje z zobmi, „bolje bo za vas in zame ako me ne spravite v skrajno blaznost. Ena žaljiva beseda proti njej, katere ime — ah, oskrumba je za to deklico, da govorim z vami o njej.“ In stisnil je pest.

Molčala je trenotek. Potem je pogledala nanj.

„Od mene se ne boj prizora,“ je rekla in ga merala s prezirnim pogledom. „Zadnjič si me razžalil. Ne, užalil si samo mojo gizdavost. Odpuščam ti. Sploh pa že več nisem mislila ne o tebi, ne o tisti razžalitvi. Pa povej, zakaj nisi prišel?“

„Ker me je groza vas in onih, ki so vam podobni. Ker te sovražim, ker te preklinjam,“ je sikal Jan Marija.

„Ker se me je bala tvoja čednost in tvoja zvestoba?“ je rekla s hladno ironijo. „Nu, končno je i to neradovoljen poklon, in moja gizdavost je lahko zadovoljna. V eno tvojih takozvanih čednosti verujem in jo v nekem smislu cenim: menim tvojo odkritost. Vse druge so smešne in zelo nestanovitne. Torej bom tudi jaz odkrita — in potem se ločiva.“

Po kratkem premolku je nadaljevala: „Pred vsem torej vedi, kar itak davno veš, da moja ljubezen do tebe nikdar ni bila več, nikdar ni bila kaj drugega nego kaprica. Reš, ona prva na Krfu ni bila brez nekega vrtinca v čuvstvu. Toda tisti plamen nedavno v gledišču, ki ti je tako zmešal glavo — tisti je bil samo bolehen naval. Zdel si se mi tako bolan. Polastila se me je neka strašljiva želja — ljubiti mrtveca.“

Jan Marija je zatrepetal. „Tem bolje za vas, ako sem vam bil ničla,“ je mračno rekel. „Torej — ločiva se!“

„Še ne. Še ti moram povedati, da ljubim tega krasnega človeka, ki jezdi za menoj, a tudi on me ljubi, kakor mož morda še nikdar ni ljubil žene. Za mano pride v Neapolj in ž njim se popeljem na oni ladji, kamor sem te zvala v trenutku slabosti. Pray si storil, da nisi prišel drugi dan na moje vabilo — trpko bi se bil varal.“

„Nisem ljubosumen, vam in njemu želim sreče,“ je odvrnil.

„Veljalo bi me eno besedo, in ustrelil bi te,“ je nadaljevala Pelagija, sladko se smejoč.

„Morda bi mu bil hvaležen,“ je vzdihnil Jan Marija. „Sploh se pa ne bojim.“

„Tudi ni treba,“ je odgovorila. „Nisi vreden maščevanja. Zavrgla sem te, ko me več nisi zanimal. Ah, golobček, verjemi, ti si najžalostnejši ljubovnik na svetu in najneprijetniši, kar sem jih kdaj imela. Pravi sin svoje dobe, nisi niti sposoben, da bi čutil polno radost življenja. Rad bi užival iz čaše razkošja do dna, pa bi pri tem rad ostal pol svetnika. Ti dolgočasiš

sebe in druge in to imenuješ polet za idealom. Ta beseda sama na sebi je že na slabem glasu. Prišel si ob vso naivnost v nepristojnih stvareh in nedostaja ti prekanjenosti. Idi z Bogom ali z vragom! Najin roman je končan. Drugače se konča kakor ti davno omlačeni: nobena kletev, noben skok med ljubimca in soljubovnico. Ne, golobček! Vsa moja historija s teboj je ta: vgriznila sem v jabolko, ki me je mikalo za trenotek, ne zaradi gladu, ampak zaradi dolgočasja in prenasitosti, pa kmalu sem spoznala, da je neokusno. Takšno jabolko sploh odvržemo — in pljunemo.“

In Pelagija je res pljunila.

Jan Marija je povetil glavo. Najostudnejša beseda, ki jo je mogoče zabrusiti ženski v obraz, mu je silila na ustnici, pa je ni izgovoril. Zlost je zaplapolala v njem in obenem ugasnila. Molčal je, le neizrečno, strašno ponižanje je čutil. „Zaslужil sem to,“ je rekel in ta žena se mu je zdela v tej meri propadla, da je občutil zanjo ono pomilovanje, ki so mu ga vselej vzbujale vlačuge.

Pelagija je pasla svoje oči ob trpljenju, ki se je javilo na njegovem obrazu. In je končala: „No, idi sedaj po tem priznanju, da se nikdar več ne vidiva!“

Krenila je nazaj in način, besede ter kretnje so se naglo izpremenile. Sedela je na svojem konju mirna, graciozna, od glave do pete prava, velika dama.

„Pogovorila sem se zopet enkrat po rusko,“ je govorila z očarljivim smehljajem. „Tako sem zaljubljena v ta jezik, da porabim vsako priložnost, da ga govorim. Pa, sir George, ali ne bo že precej težavno dognati našo družbo?“ •

Potem se je pripojila tesno h Katarini in ji podala roko.

„Očarali ste me!“ je rekla. „Zlasti je učinkoval name vaš nenadni pojav v tej puščavi. Recite, sir George, ali vas gospica di Soranesi ne spominja docela dame Une, kakor jo slika Spencer v vaši priljubljeni ‚Fairi Queen‘ precej v prvih stancih? Ta scenerija se ujema z ono v pesnitvi, in tudi gospod Plojhar ni nepodoben onemu blodečemu vitezu, s katerim je hodila Una. Nadejam se, gospica, da se srečava nekje v

družbi. Dotlej pa mi ostanete v spominu kot „dama Una“; prav tisti mik, ki se ne da opisati, seva z vas kakor iz one pesnitve, ki jo neumorno recituje Sir George.“

Švrknila je konja in skokoma je švignila naprej, mahajoč z roko in kimajoč z glavo: „Adieu, ma tante belle,“ dokler ni naposled s svojim tovarišem izginila na neki globlji poti.

Katarini je odleglo, ko one ni več videla. Ona in Jan Marija sta molčala ter jezdila počasi dalje. Obema je bilo, kakor bi otopela pod nekim težkim udarcem. On se ni čutil samo nesrečnega, ampak globoko ponižanega, pogaženega v prah.

„Vsega je konec,“ si je mislil. „Kako naj ji sedaj govorim o ljubezni? Mar bi ji bil prostovoljno priznal vse, vse. Tega pač ni bilo treba. Moje priznanje bo sedaj veljalo za prisiljen, neodkrit izgovor.“

Katarina je plakala v svoji notranjosti nad njim in nad seboj. No, še bolj nad njim nego nad seboj. Kako se je zdel nesrečen! Kako je trpel! Ni se mogla ozreti na ta blede, mračni obraz, kjer so živci igrali in drgetali. Prosila je Boga za moč, da bi vsaj na videz ostala mirna. Rada bi bila izpregovorila kaj, da bi prekinila ta mučni molk, pa ni vedela kaj in bala se je svojega glasu.

Jan Marija ji je hotel reči: „Katarina, ali mi morete odpustiti? Zaradi mene vas je žalila ta —“

Ne, to ni bilo mogoče. Bil bi se morda razjokal in začel preklinjati svojo usodo. O, ko bi se mogel gnati na svojem konju daleč, daleč po tej poljani nekam v neskončnost! Kampanja je končala tam nekje ob morju. Ah, da je na dnu tega morja! Do krvi se je vgriznil v ustnico in potlačil s tem divji vzkrík, s katerim so se zgnetene prsi hotele olehčati.

Deklica je zbrala tedaj vse svoje sile, vedela je, da mora biti močnejša nego on.

„Tu stoji hiša dona Clementa,“ je govorila in trepetali sta ji ustnici in glas. „Upam, da najdeva tega prijatelja doma.“

„Upam,“ je skoraj zavpil, tako malo je imel svoj glas v oblasti.

Oba sta v enaki razdraženosti poganjala konja, tako da sta že čez nekaj minut blaznega bega ustavila pred pustim, starim poslopjem, kjer je bival don Clemente. Ne njegov, ne njen pogled se ni zmenil za to zanimivo pokrajino, pripominajočo sliko Pousaina, ki je toliko svojih motivov črpal iz rimske kampanje. Tu se je nahajalo vse, kakor pri njem, ta modri vzduh, te ostre sence, to zlato solnce, ta stara božja drevca v skupinah te grude in vode, ta skoraj fantastna poslopja na skalovju, štrlečem pred njima, vsa tista poetična melanholija in sila prirode. Dom je bil že napol v razvalinah, mračen kakor po plenitvi, prostran, siromašen in slikovit.

Katarina je skočila sama, brez pomoči s konja, ter ga vedla k velikemu hrastu, kjer ga je privezala. Tako je storil tudi Jan Marija. Šla sta proti domu. Precej v njegovi veži sta zaslišala razzlobljen ženski glas, ki je prihajal z gorenjega nadstropja, in potem drugi, moški, pomirjajoči glas samega dona Clementa.

„Ersilia je slabe volje,“ se je prisiljeno posmejala Katarina.

Iz sive veže sta stopala po kamenitem stopnišču navzgor. Z mostovža sta pogledala skozi odprte duri v prostrano sobo. Bila je skoraj prazna. Na sredi je stala velika, težka hrastova miza, pri oknu druga manjša, pokrita s papirji, poleg majhna polica s knjigami. Nekaj slamnatih stolov je stalo v vrsti ob belkasti, tuintam že požolteli steni, in pri drugem oknu je poleg majhne mizice stal razcefran naslanjač z visokim naslonilom, ki je očitno razpadal v prvine. Pred njim je bil na kamenitih tleh razprostrt košček rjavkaste preproge. Pri mizi na sredi sobe se je prepirala stara Ersilija v revni, toda čisti obleki s svojim gospodom. V eni roki je držala velike škarje, z drugo pa je strastno tolkla ob platno, razgrnjeno po mizi.

„Gospod ste vi, vem,“ je kričala, „in ubogati vas moram, toda tresem se jeze. In pri svetem križu prisegam —“

„Ne prisegajte, Ersilia,“ je miril don Clemente, ki ga Jan Marija ni mogel videti v obraz, ker je bil obrnjen k durim.

„Oh, pogledjte!“ je skoraj mirno rekla Ersilija ter pokazala s škarjami na gosta, ki ju je bila pravkar zapazila.

Don Clemente se je obrnil. Na njegovem rumenem, suhem, raskavem obrazu, v njegovih temnih, ponižno in mirno zročih očeh se je zasvetil mil usmev.

„Dobrodošli, kontesa,“ je ljubeznivo kliknil ter ji podal roko, potem je vprašujoče pogledal na mladega moža, stoječega pri durih za Katarino.

Deklica je zardela. Kar se ji je zdelo poprej tako naravno in umevno, namreč da privede Jana Marijo sem k staremu prijatelju, da ž njim pregleda ‚grotto Campano‘, to se ji je pokazalo sedaj po sestanku z gospo Dragopulos zelo mučno. Za tem je moralo tičati vendar nekaj nenavadnega, pohujšljivega, da jo je smela zaradi tega tako razžaliti ta grozna, krasna žena, ki se je pojavila na širni kampanji kot zlovešča prikazen. Sedaj, ko je stala pred starim duhovnikom, sedaj je šele jasno čutila, kako jo je razžalila ona žena; in zgrozila se je: kako bo don Clemente sodil o tem? Ohrabrila se je. Ta stari prijatelj je bil tako dober!

„Don Clemente,“ je govorila in malce tresel se ji je glas, „privedla sem vam gosta. Gospod Plojhar je tukaj tuj, iz mesta je prišel, kjer se je rodila moja mati. Gospod Plojhar bi si rad ogledal ‚grotto Campano‘ in ostanke starih Vej.“

Sumljivo spešno je govorila in Jan Marija je uganil vzrok njene rdečice; od samega kesa in samega sočutja do nje je i on zardel. Upal je, da s prav globokim poklonom zakrije svojo zmedenost.

Don Clemente je molčal trenotek, oči so mu postale sanjave in neko ginjenost je izražal njegov usmev. Gledal je z enega na drugega. Njegovo sicer nelepoto, vsled preostrih potez malodane karikaturno obličje se je zdelo skoraj krasno, tako dražesten je bil njegov neskončno dobri nasmeh.

„Veseli me vajin prihod,“ je rekel naposled preprosto in oba je obenem prijel za roki.

Uganila sta njegovo domnevanje, da sta zaljubljenca; njiju vedenje je opravičevalo takšen zaključek. Njiju zadrega je rastla. K sreči ju je rešila Ersilija.

„Oh, kontesa,“ je zajavkala, spomnivši se svojega spora in upajoč v kontesino pomoč, „tega že ni mogoče prenašati! Ko bi vedeli —“

„Molčite, Ersilija!“ je mirno rekel don Clemente. „Ne pritožujte se —“

„Čujte in sodite!“ se je razkoračila starka. „Ta kos platna je vse, kar ima don Clemente v hiši, in iz njega bi mu lahko naredila srajce. Tako jih je potreben kakor zraka in vode. Njegovih starih že ni mogoče krpiti —“

„Tiho, Ersilija!“ se je vmešal resno. „Ne nadlegujte mojih gostov s takšnimi smešnostmi —“

„Ne, kontesa mi mora pomagati,“ je strastno kričala Ersilija, mahaje s škarjami. „Pomislite, don Clemente trdi, da ne potrebuje novega perila. V vasi je našel neko staro čarovnico, ki je baje bolj potrebna teh srajc! Da bi si obdržal vsaj za eno, za eno ali pa dve, pri svetih ranah našega odrešenika!“

In jeze je zajokala.

„Odpustite, Katarina,“ je skrušeno in zmedeno prosil duhovnik, „odpustite Ersiliji, da vas —“

„Storite, kakor vam je ukazal don Clemente, ki bolje ume soditi o stvareh nego vi in jaz,“ je rekla Katarina.

„Ne ume, ne ume!“ je kliknila starka. „Vsaj kar se tiče perila! Ne mešam se v njegovo latinščino. Sicer pa, kontesa, prisegam, da niti ne umem prikrojiti za srajco. Naj ne bom zveličana, ako lažem, a don Clemente me k temu sili.“

„K sreči pa jaz umem, torej sem prišla v pravi čas, da vam pomorem,“ je rekla Katarina.

Odložila je klobuk in slekla rokavice, z veliko iglo si je pripela vlečko amazone, da bi ji ne delala napote. Vse njene zadrege, vse njene bolesi so hipoma izginile.

„Vi ste se zvezali ž njim?“ je oponesla starka, toda že mnogo mirneje nego poprej! Usmev mlade deklice jo je malone očaral. Podala ji je svoje velike škarje.

„Kako ste dobra!“ je rekel don Clemente. „Hvala vam!“

Katarina je strigla. „Takšna malenkost,“ se je posmejala. In spokojno je pojasnila Ersiliji neko važno podrobnost svojega dela.

„Sedite, gospod,“ se je obrnil don Clemente k Janu Mariji in je začel ž njim pogovor. Goreče je razkladal zanimivosti okolice, čemur je mladi mož pri-
trjeval z enostavnimi, kratkimi besedami.

„Poglejte mojo poslednjo najdbo,“ je rekel duhovnik ter mu pokazal veliko črepinjo etrurske vaze in bronzovo zapestnico.

Gospod Plojhar je pač gledal skrivaj na Katarino ter preudarjal, kaj se godi v njeni duši, vendar pa se mu je posrečilo, da je kazal tudi zanimanje za te starine. Vzel je zapestnico v roko, jo pregledal ter omenil strastnemu starinoslovcu, da so našli podobne nakite tudi na Češkem. To je bila navdušenemu donu Clementu voda na mlin, široko in zgovorno je razkladal svojo teorijo o dobi postanka teh predmetov in kako so se po trgovskih potih širili po Evropi, a Jan Marija je mogel z masko strmeče pozornosti na obrazu mirno molčati in se pogrezniti v svoje misli.

V tem se je Katarina tiho pogovarjala z Ersilijo. „Ne smete biti užaljena zaradi tega platna,“ ji je rekla. „Itak sem hotela donu Clementu za njegove reveže poslati majhen zvitek precej boljšega, nego je to. Jutri ga dobite. Ne pravite o tem donu Clementu, a dajte mu te srajce v vasi narediti. Vem, da imate tam šiviljo. Njen račun poravnaj jaz. Ali ste zadovoljna?“

Ersilija je bila srečna, obračala je oči k nebu in roki je dvigala tja.

„Sedaj moram pa misliti, kako bi vas pogostila,“ je rekla, ko ji je Katarina prigovarjala, naj se pomiri. „Mnogo nimam doma, pa vendar ne smete trpeti lakote.“ Odhitela je v kuhinjo. Katarina je pridno strigla platno. Don Clemente se je naposléd na koncu svoje razlage ozrl nanjo. Zastajala mu je sapa, tako goreče je bil govoril. Jan Marija je vstal,

„Zdaj pojdem dalje do Vej,“ je rekel, „in ogledam si tudi ‚grotto Campano‘. Ključ do nje ima torej, kakor pravite, izprevodnik v Isoli Farnese?“

„Saj pojdem z vami,“ je kliknil don Clemente. „Prihranim vam vsaj ciceronovo gobezdanje. No, poprej si morate odpočiti in nekaj pojesti.“

Jan Marija se je izgovarjal, prosil, naj ga pusti samega, zagotavljal, da ni lačen, pa vse zastonj.

„Privoščite vsaj konju počitka,“ je govoril duhovnik. „Holá!“ je poklical z okna. „Gioachino!“ In ko se je od nekod prikazal dolg, okoren fante, ga je vprašal: „Ali si kaj poskrbel za konja?“

Po zadovoljivem odgovoru se je obrnil zopet k gostu, rekoč: „To je fant, ki mi oskrbuje mojega osla. Dober dečko! Čuti z živaljo. Veste, da je to redkost v Italiji.“

„Precej pojdem pogledat in mu pomorem,“ je rekel Jan Marija in šel iz sobe. Težko srce je imel in je koprnel po samoti. Gioachino je za hišo krmil in napajal konja, pogovarjal se ž njima, izpraševal ju karibodi in se je zdelo, da razume njiju neme odgovore. Jan Marija je sedel nedaleč na trati na povaljen, prelomljen kameniti steber ter spustil glavo v roki, oprti na koleni. Prihajalo mu je, kakor bi mu kri lila iz odprte rane; to sicer ne leči, pač pa olajšuje. Človek otopi . . .

Prav takrat se je zgrudila Katarina z zadržanim jokom na stol ter odložila platno in škarje na mizo. Njene prsi so se dvigale s težkimi vzdih.

„Trudna ste, Katarina,“ je rekel duhovnik, „in primete se dela, ne da bi si odpočili!“

„O, nič do tega,“ je odgovorila s slabim usmevom. Zadrževala je solze, ki so ji tako močno silile v oči, da so jo malone premagale. Kako rada bi bila i ona skrila obličje v dlani! . . .

Don Clemente je opazoval njeno razburjenost in boleost za tem usmevom. Sočutje se mu je pojavilo na obrazu. Ali mu je hotela nekaj zaupati? Trenotek je molčal, potem je rekel: „Oni gospod torej —“

Srce ji je utripalo tako silno, da ga je slišala. Uganila je misel starega prijatelja. Z naglo kretnjo roke je ustavila njegovo vprašanje in spešno je pravila, da si je bil gospod Plojhar najel pri Suntarelli v San Cataldu stanovanje, da je tih in dober, da je

včasi govorila ž njim, da ga je na Ninin nasvet sama pozvala, naj jo spremi k donu Clementu, kadar pojde ona tja.

Ko je končala, je don Clemente molčal, kakor bi pričakoval še česa. Njej je postalo po tej pojasnitvi laže pri srcu.

„Bojim se,“ je rekla, „da to ni docela primerno, ker sem šla s tem gospodom, vsaj ne po običajni sodbi ljudi, ki družbi delajo zakone. Pa to mi prej ni prišlo na misel, še le tukaj v sobi. Povejte, ali sem se pregrešila? Onda me pokarajte.“

„Nič pregrehe ni v tem,“ je mirno rekel. „Nič slabega.“ In s takšno ljubeznijo je gledal nanjo, da se ji je ogrelo srce. Trenotek se ji je zdelo, da mu mora pasti k nogam in mu priznati vse, vse mu povedati: svoje sanje, svoje razočaranje, svojo boleost, oni prizor —

„Ni mogoče!“ je pomislila. „Sedaj ne!“

Naklonila je glavo in molče je stala, kmalu pa se je vzravнала, ker se je vračal Jan Marija.

Po prejšnji tesnosti v sobi se je okrepčal v samoti, pa to ni trajalo dolgo. Nemir se ga je kmalu zopet polastil in zakoprnel je po premembi mesta. Zopet je zaželel, naj bi ga don Clemente nemudoma pustil do Vej. Na konju se mu morda izboljša. Poleti z vetrom nekam daleč! Zahrepenel je po prostoru brez mej. po boju z vetrom. Hitro je stopil v sobo in naznanil donu Clementu svoj sklep. Ta pa ni dovolil. In Jan Marija je podlegel v boju z njegovimi dokazi. Potrj je sedel k oknu in kot žrtva je dotle poslušal nova predavanja o stari Etruriji, dokler ni Ersilija vstopila s kopo krožnikov, katere ji je kontesa radovoljno vzela iz rok.

„Zadovoljiti se morate s tem, kar imamo,“ je rekla Ersilija ter hitela zopet v kuhinjo. Potem se je vrnila z veliko skledo dimečih se makaronov.

„To je vse,“ je rekla, odpirajoč steklenico izbornega vina, ki ga je donu Clementu leto za letom pošiljal neki prijatelj iz Genzana in ga je oni hranil za goste in bolnike.

Katarina se je zavoľjo svojega gostitelja prisilila, da je nekaj použila, a željno je izpila malo vina;

tako je storil i Jan Marija, in oba sta bila Ersiliji, ki je med jedjo neprenehoma odhajala in prihajala, ter donu Clementu v duhu hvaležna zato, da sta onadva neprestano govorila in tako malo opazila njiju molk.

Ko je don Clemente zopet pravil o etrurskih grobeh in zakladih, ki so jih v njih našli, se je Katarina spomnila onega zatega nakitja, ki ga je podeovala po monsignoru Astucciju ter povedala, kako ga je našla v tajnem predalčku omarice.

„O, natanko se spominjam,“ je vzkliknil don Clemente, „da mi je monsignor nekoč pravil, kako je našel nekje takšno nakitje. Ne vem, kakšen slučaj je nanesel, da ga nisem nikdar videl. Zdaj sem pa že prav radoveden nanj.“

Katarina se je spomnila, da je bilo ono nakitje namenjeno za njeno poroko. Posmejala se je bolešno. Sedaj je bila uverjena, da se nikdar ne omoži. Že je hotela donu Clementu reči, da mu rada daruje to starino, kar se je ta oglasil: „Monsignor mi je nekoč celo rekel, da vam zapusti ta zaklad, imel je čudno misel, da se vi s tem vencem nakitite kot nevesta. Smehljaje se, mi je rekel: ‚Gotovo bodele dalj živele nego jaz in Katarino poročite vi. O, vi dočakate stolet, jaz pa kmalu umrjem.‘ Čudno, kako se je izpolnil drugi del njegovega proroštva.“

Sedaj mu Katarina že ni mogla reči, da mu daruje nakit. Reči sedaj, da se ne misli nikdar omožiti, to se ji je zdelo kočljivo pred tem mladim, molččim možem, o čegar ljubezni je morala neprestano misliti.

Rekla je torej: „No, pridite kmalu k meni, don Clemente, da vidite te imenitne predmete.“

„Kmalu pridem,“ je odvrnil; in so vstali ter sedli k oknu. Ko so bili popili še po čaši črne kave, ki jo je Ersilija ponujala kot veliko potrato in z očitno prevzetnostjo, je predlagal naposled don Clemente že davno nameravano pot v Veje.

„Jaz ostanem pri Ersiliji,“ je rekla Katarina, „moram ji še marsikaj razjasniti zaradi šivanja in se malce ogle dati, kako se vrši vaše gospodarstvo; to mi je strogo naročila Suntarella.“

Duhovnik jo je prijel za roko ter se posmejal s sočutnim in sanjaviim izrazom, ki se je tako malo ujema z onim, kar je pravkar povedala, da se je deklica zmedena odvrnila. Zdelo se ji je, da starec čita v njeni duši, da je uganil, zakaj hoče biti sama. Ali je slutil, kako težko ji je bilo pri srcu?

„Gospod, ali bi ne hoteli naročiti Gioachinu, naj mi z vašim konjem osedla tudi mojega?“ je rekel don Clemente Janu Mariji. „Oprostite, toda mislim, da pogledate sam, kako opravi dečko vašega konja, sicer bi poslal Ersilijo.“

Zopet se je ozrl na deklico, ki je neprestano povešala oči. Jan Marija je razumel, da hoče ostati ž njo sam. Odšel je brez besede.

Ko že ni bilo slišati koraka na mostovžu, je rekel don Clemente: „Katarina, vi imate nekaj na srcu, oprostite! Iz mene ne govori radovednost. Zdi se mi, da bi radi govorili, pa se ne upate. Ako se motim, mi povejte to in obmolknem.“

„Uganili ste,“ je zašepetala, „uganili! O srce moje je težko, težko. Toda za Boga, ne vprašujte več!“ je kliknila naglo in glasneje. „V tem trenutku ne morem govoriti.“ In boječe je zrla k durim.

„Pomirite se,“ je rekel nežno. „Nočem izpraševati in počakam, da izpregovorite sami.“

„Da, da, pri meni doma,“ je šepetala.

Trenotek sta molčala. Pogledala je nanj ter rekla: „Ah, ko bi imela vaš mir, jasnost vaše duše! Kako je mogoče doseči takšno srečo?“

Melanholski usmev mu je preletel obraz.

„Da ste moje starosti, imeli bi moj mir,“ je odgovoril z neko primesjo otožnosti.

Spomnila se je legende, ki je pravila o njegovi veliki strasti, o njegovi dolgi boli. Kako jo je to ganilo v tem trenutku! Da, ž njim lahko govori zaupno, on jo bo razumel, on, ki je vedel, kaj je ljubezen in odpoved! In zdelo se ji je, da ga šele sedaj popolnoma razume. Ta čista, nežna, velika ljubezen do žene, ki mu je ostala ideal, ta sveta odpoved ga je bila po poti solz in vzdihov privedla k drugi ljubezni, k najvišji ljubezni do Boga.

Ni mogla i ona stopiti na to pot in priti k onemu cilju? . . .

Jan Marija se je počasno vračal po stopnišču.

„Muka, muka!“ si je tiho govoril. „Kako naj skrijem in tajim to burjo, ta nemir, ves ta obup v sebi? In kje je izhod iz tega brezna?“

Ko je prišel v sobo, je dejal don Clemente: „Povedem vas iz Vej in od ‚grotte Campane‘ na druga zanimiva mesta, o katerih ne pripoveduje noben izprevodnik. A vi, kontesa, zadremajte tu v naslanjaču, ko bova midva blodila po sledovih davne Etrurije.“

Uganil je, da si želi samote, in namenil se je, da zadrži mladega moža prav dolgo na izletu.

Ko sta odšla, se je pogreznila Katarina v naslanjač, ne da bi zaspala, ampak da si odpočije. Ersilija je bila nekje z doma. Sama, sama je ostala. Naposled!

„O, ti moj Bog!“ je vzkliknila in se vtopila v dolg, krčevit jok. Ni se mogla potolažiti.

„Kakšna bolest, kakšna bolest!“ je plakala in stiskala roki k srcu. Utrujena od joka in ko že več ni imela solz, je dvignila glavo in zagledala skozi okno Ersilijo, gredočo od Isole Farnese. Hitro si je zravнала lase in obrisala oči. Vzravнала se je na sedežu ter se ukerila mirneje in ugodneje. Njena noga je zadela ob knjigo, ki jo je nevede menda porinila z mizice. Mehanski jo je pobrala in odprla. Nadejala se je, da Ersilija, ako vstopi, ne izpregovori precej ž njo, če jo najde pri knjigi, in da ji pusti časa za pomirjenje. Njen pogled je zadel v knjigi ob nastopne besede: „O, ljubezen, kaj naj o tebi rečem, kako naj te hvalim! Zate bi dal vse, kar je mojega, toda kaj bi mogel imeti, ki bi bilo tebe vredno! Vendar ti dam vse, kar imam, kar je mojega: svoje telo in življenje ter najtajnejše želje svojega srca hočem dati za tebe in to vse smatrati za nič! Vso radost čutja, vse pristrastje duše rad žrtvujem za tebe! Zakaj ti edina si pri meni cenjena nad vse druge cene, si zame večji užitek, si mikavnejša, milostnejša, bolj ublažujoča nego vse drugo! Ti edina me nasitiš, ozdraviš, mi daš blaženost življenja!“

Presenečena, živo ginjena je pogledala na naslov knjige. To je bila zbirka razprav, in besede, ki jih je čitala, so stale v razpravi „O vrednosti ljubezni,“ ki jo je spisal menih Hugon iz samostana Sv. Viktorja. Razpravljalo se je tam o ljubezni do Boga. Toda tisti hip ni poznala Katarina nobenih razlik v ljubezni, razumela je samo eno edino, ono ljubezen, ki jo je tako težila in blažila obenem.

„O, za tebe hočem vse dati, telo in življenje in vse želje svoje duše,“ je vzkliknila, „in vse to smatrati za nič! Ti edina imaš zame veljavo.“ In iznova so ji lile solze iz oči in je plakala, tako da niti videla ni Ersilije, ko je prišla v sobo.

„Nebesa, kaj vam je?“ je zavpila starka. „Vi plakate kakor Marija Magdalena pod križem! Kaj vam je?“

„Nič, nič več, Ersilija, mila dobra duša,“ je odvrnila Katarina, „potolažite se, glejte, saj že ne jokam.“ In potlačila je solze.

„Ko bi se sedaj vrnila gospoda!“ je vzkliknila Ersilija. „Vaše oči so rdeče, zatekle.“

Deklica se je prestrašila. „Za Boga,“ je zavpila, „dajte mi naglo sveže vode, da se umijem. Ah, ko bi prišel —“

„Don Clemente?“ je vprašala Ersilija ter zvedavo zrla nanjo, tako da je deklica zardela. Starka se je lokavo posmejala.

„Kontesa, tudi jaz sem bila mlada,“ je rekla, „in verjemite, da sem bila takrat nekoliko lepša nego danes. No, nič do tega, ampak takšne solze se posuše hitro. Majhno nesporazumljenje? Ne, ne, ničesar več ne vprašam. Kako naj bi se osmelila! Kje je šivanje?“

Katarina se je požurila, da ji naglo pojasni, kar se je tikalo šivanja. Potem je poprosila zopet vode. Starka ji je prinesla in obenem majhno, nekoliko slepo zrcalo, edino v hiši, ki ga je rabila pri jutranji opravi. Katarina se je prestrašila, ko se je bila zagledala. Sledovi joka so bili preveč očitni. Starka je uganila, kaj jo je bolelo.

„Kaj, ko bi šli naprej v San Cataldo?“ je vprašala. „Gioachino bi vas lahko spremil na oslu. Pri tej priliki bi mu lahko izročili tisto obljubljeno platno. Zanesite

se name, da vas opravičim pri donu Clementu, dasi pri njem ni treba opravičbe. Da ste zakrivili umor, on bi poiskal in našel v svetem pismu kakšen stavek, ki bi vas opravičil in očistil. In oni gospod . . . Ali ste mu obljubili, da tukaj počakate nanj?"

„Nisem, Ersilija. Bil je tako ljubezniv, da me je spremil sem, kar še ni dokaz —“

„Že dobro! Šel je z vami sem in Gioachino vas spremi nazaj, in oni gospod —“

„Opravičite me pri njem! Naročite mu, da —“
Deklica ni vedela kaj.

„Da se mu zahvalite, ko se povrne v San Cataldo. V tem se posuše vaše solze —“

„Da, recite mu, naj“ — pomolčala je — „moj Bog, kaj, kaj!“ je glasno mislila.

„Povem mu, da vas dohiti, naj jaha po cesti.“

„Le, le!“ je naglo rekla dekllica. Nemirno je hitela doli po stopnicah.

„Ni mogoče, da bi ž njim šla sama, sama po tej dolgi poti! Kako mučno bi to bilo zanj, kako bridko zame!“ si je rekla, ko ji je Gioachino pripeljal konja in je namesto sedla vrgel zloženo plahto na svojega v vasi izposojenega osla.

Ersilija mu je polagala na srce, naj ne izgubi na povratku tega, kar mu v San Cataldu izroči kontesa za dona Clementa. „Tako se završi vse dobro, in pozneje se temu posmejete, kontesa,“ je govorila starka, ko se je ločila z deklico. Ni slutila, kako jo je mučila s svojimi namigavanji.

Katarina je povabila glavo in hitro jahala, Gioachino je počasno capal za njo. —

Bila je že davno izginila v pusti kampanji, ko sta se don Clemente in njegov gost vračala domov. Stari duhovnik je sedaj po Katarininih besedah vedel za trdno, da se plete nekakšen roman med tema mladima osebama. Prav nič se ni čudil, da je poslušal Jan Marija tako razmišljen in mračen njegovo razlaganje, čeprav je don Clemente pokazal vso svojo učenost, mu v Vejih pojasnil vse zmote večine starinoslovcev, mu zgovorno in temeljito dokazal, da je mogla etrurska „Arx“ stati nekdaž samo na tem mestu in da je samo

s te ceste Kamil mogel naskočiti mesto in da je le tukaj poleg tega gostega grmovja mogel stati Junonin tempelj, kamor so Rimljani najprej prodrli. Kaj je bilo Janu Mariji mar za Rimljane, kaj za „Arx“, za vse mesto Veji, kaj za „grotto Campano“ z vsemi zanimivimi, baje etrurskimi slikami! Trdovratno je molčal in razburjeno pušil svalčico za svalčico, tako da se je don Clemente naposled nekako nalezal molčanja, da že ni mislil o Etruriji in da je vzel vsako mu zdajpazdaj ponujeno svalčico, ustrezajoč na ta način svoji edini človeški slabosti.

„Samo tedaj ne verjamem, da je angel, kadar ga vidim pušiti,“ je sosedam in botram pravila Ersilija vselej, kadar se je z njimi shajala pri starem kamenitem vodnjaku, iz katerega je na glavi nosila vodo v veliki, starodavni posodi iz medenine, katero bi bil marsikakšen zbiratelj drago plačal. —

Don Clemente je bil zelo presenečen, ko mu je povedala Ersilija, da je kontesa že davno odšla z Gioachinom. „Otožno se ji je zdelo pri nas, glava se ji je silno razbolela, svetovala sem ji, naj bi se rajša odpravila domov ter legla,“ je pravila. Potem se je obrnila k mlademu možu, ki se je kakor v mrzlici tresel razburjenosti. „Pozdravlja vas in je rekla, da se vam sama zahvali za uljudnost, ker ste jo spremili semkaj.“

„Sedite,“ je izpodbudil don Clemente, videč, da Jan Marija iztežka stoji na nogah. Smilil se mu je.

„Med njima mora biti neka nagla, šele spotoma nastala nesloga,“ si je mislil in užalilo ga je, da ne ve pomoči.

„Hvala,“ je rekel Jan Marija. „Tudi jaz se ne počutim dobro, zato pojdem rajši domov.“

„Morda dohitite konteso,“ je menila Ersilija, dobro vedoč, da to že ni mogoče. „Je rekla, da ubere cesto.“

Ko je zapustila sobo, je boječe začel don Clemente: „Vidim, da vas je nemilo zadela neka stvar. Oprostite mi mojo odkritost in ne bojte se, da se hočem mešati v vaše zadeve! Samo potolažiti vas hočem; menim namreč, da izvira kontesino vedenje iz same plašljivosti. Šele tukaj ji je prišlo na um, ne vem

pa zakaj, da se je nekaj pregrešila proti navadnim družabnim formam. Prosila vas je baje sama, da jo spremita sem, in zdaj se muči z nepotrebnimi očitki.“

Za hip so te besede malce pomirile Jana Marijo. Brž pa se je zopet pogreznil v zamišljenost. Ne, njegovo ugibanje je bolj zadelo. Ni hotela ostati v njegovi družbi. Saj se je sam bal te povratne poti do San Catalda. Prav je storila, da je bežala pred njim. Zgolj zgražala se je. In ne brez vzroka. Ali ni sam čutil, kakor bi ga bil zapustil in zavrzel Bog? Obrazi, ki so svetli kakor njen, so se morali odvracati od njega. To je bilo kruto, toda pravično. On pripada temi in bolesi.

„In vendar bi se bilo vse lahko pojasnilo in poravnalo!“ mu je šinilo v glavo. „Pa ona noče!“

Skoraj molče se je ločil z donom Clementom. Ersilija mu je pokazala pot, koder pride na cesto.

„Ali je mogoče, da jo doženem?“ mu je zdajci prišlo na um. „Kaj, ko bi sama želela to?“

Nekoliko otrok se je igralo nedaleč pred nizko hišico, ki se je nagnila na stran, kakor bi se pripravljala na padec.

Jan Marija je stopil s konja, razdelil drobne srebrne novce med otroke, potem je prijel osemletno deklico živih, razumnih oči za obradek ter jo vprašal z usmevom: „Ni li jahala dama tod?“

„Jahala,“ je odvrnila deklica.

„Kako dolgo je tega?“

Deklica je pogledala na solnce, se zamislila ter rekla: „Ne vem.“ Potem se je ozrla nazaj v vežo. „Mamma,“ je zaklicala glasno.

Na prag je stopila zagorela, suha ženska z visečimi lasmi, temnimi kakor krokar lasmi, z belimi zobmi, ki jih je pokazala pri usmevu. Slišala je bila njegov govor z deco.

„Je že ura tega, kar je jahala mimo,“ je rekla ter hitro zablisnila z očmi. „Krasna je bila liki angel iz raja. Pa ni šla po cesti. To se pravi, ne dolgo. Videla sem jo kreniti tam-le na stezico. Dolgo sem gledala za njo.“

„Ah, moj Bog,“ si je mislil, „gotovo je, da je ne morem dognati, da sama noče tega, da beži pred

menoj.“ Zahvalil se je s kratkimi besedami, zavihtel se na konja ter ga izpodbodel.

„Ta je čudaški, še sanjalo bi se mi lahko o njem,“ je mrmrala žena, se zamislila in zrla za njim. Potem je poklicala otroke, da bi jim odvezla darovane novce.

Jan Marija je kmalu ustavil konja. Čutil je zopet ono čudno bodenje v prsih kakor zjutraj. Nekoliko si je oddahnil, potem je jahal korakoma dalje. Bol je prešla in začel je zopet misliti o Katarini in o svojem obupu. Toda nekako pusto mu je bilo v glavi, zdelo se mu je, da so ga vsi ti vtiski preveč utrudili, čudil se je, da je nekako zaspan, ves otopel. A ta cesta je bila brez konca. Ko je prišel naposled do La Storte, se ga je polastila takšna nerazumljiva ravnodušnost do vsega, da si je začel to očitati.

„Kaj je ne ljubim?“ se je vprašal. Posmejal se je ob budalosti tega vprašanja. Začutil je nenavadno čudno žejo. Ustavil se je pred krčmo kraj ceste za mestecem, ki je bil jahal skoznje. Zlezel je s konja ter sedel na kamenito klop. Prinesli so mu zahtevanega vina, in hlastno je pil. To mu je otežilo glavo. Gledal je na solnce, ki je klonilo niže in niže, in ni se mu poljubilo, da bi vstal. Vsa volja je bila kakor omrtvela. Iskal je izgovora za svojo nepremičnost, za svojo lenobo.

„Bolje, če nastane popolna tema, predno pridem v San Cataldo,“ si je mislil. „Potem je vsaj danes ne morem videti, in bolje je tako. Moral bi pojasniti, pa za to danes nimam moči. Jutri ji napišem list. Vse popišem, na kratko in jasno. Nikdar bi ji ne mogel tega tako povedati, kakor morda zmorem napisati. Ko bi ž njo govoril, videl njene oči, usmev —“

Zaprl je oči in videl jo je, a čudno mu je postalo. Polastila se ga je neka sanjava nežnost, nekaj tolažilnega, celo dremavega se je v njem oglašalo kakor zategel mehak zvok. Njegove predstave, njegovi občutki so bolj in bolj postajali nejasni, nič več že ni mislil ... Globok glas ga je probudil iz tega spanja.

„Vi spite, gospod, in solnce je že zašlo,“ je rekel gostilničar. „V našem kraju je pod milim nebom nevarno. V četrť ure lahko dobite mrzlico.“

„Res, res,“ je odgovoril Jan Marija in ko se je dobro zavedal, je zdrgetal, kakor bi se bil prestrašil, pa ni vedel česa. Veliko bolest je čutil prej, nego se mu je povrnil spomin na njen vzrok. Naglo je plačal vino in gostilničar mu je pomagal na konja.

Ko je bil odšel, je rekel gostilničar svoji ženi: „Ni pil mnogo, pa zdi se mi popolnoma pijan. Ne vem, če ne pade s konja.“

„Kaj ti to mar, da je le plačal,“ je odgovorila ravnodušno in zaspano.

„Plačal je še enkrat toliko,“ se je smejal mož.

„Nu, torej kaj?“ je dejala žena ter si obesila krog vratu niz cenениh koral, ki ji je bil padel v naročje.

Solnce je bilo zašlo, mračilo se je že močno. Jan Marija je zrl na širono kampanjo, iz katere se je kadilo. Vлага mu je pronicala obleko. Spomnil se je, da danes ne mara srečati Katarine.

„Prekmalu pridem domov,“ si je rekel. „Ne bo še trda tema, in slučajno bi stala lahko pred hišo.“ Gledal je na obnebje, ki je bilo jasno, čeprav se je somrak vlekel po nižini.

„Že vem, kaj,“ je mislil dalje. „Velik ovinek napravim.“ Pritegnil je vajeti, krenil s ceste in jahal je v smeri braccianskega jezera, o katerem mu je pravil don Clemente. Odlomil je vejico s ciprese, stoječe mu na poti, in brez vzroka je proti svoji navadi švrkal konja, ki se je spustil v dir. To se mu je zdelo prijetno. Bežala sta z vetrom. Kampanja se je že povsem stemnila, tuintam je videl v daljavi ogenj pastirjev. Potem sta prispela do nekega močvirja, kjer je instinktivno potegnil konja nazaj. Uboga žival je bila utrujena in ko je čutila, da nima pravih tal, je začela trepetati po vsem životu. Jan Marija, ki je sedel ves medel na njenem hrbtu, se je nekoliko probudil in je imel potrpljenje ž njo. Gladil jo je. Zrl je na nebosklon, bil je že tudi siv, le na zapadu je stala žolta progа, a na severu je bilo jasno.

„Ni še dosti temno, ubogi konjiček,“ je rekel; imel je neko fiksno idejo, da je še presvetlo. Nategnil je vajet in se povrnil, jahal je sedaj v smeri k morju. V glavi mu je postajalo bolj in bolj pusto, vrhutega

pa se je pričela zopet ta neznosna, sedaj že srdita bolest v prsih. Zaprl je oči, zdelo se mu je, da ima težke trepalnice in da se mu bliža omotica.

„Najbolje bo, če grem sedaj naravnost domov,“ mu je šinilo v glavo, ko je zopet nekaj časa jahal; in je dal konju, ki je počasno korakal, popolno svobodo.

„Kako težko mislim,“ si je zašepetal in je jahal dalje in dalje v to dremavo, temno kampanjo, molčečo ter pošastno liki grob...

Pa mahoma se je konj zganil in preplašen je zahuhal. Jan Marija bi bil malone padel z njega. „Kdo je?“ je zavpil kakor kdo, ki so ga probudili siloma. Zagledal je v trdem mraku veliko čredo volov, belih, z ogromnimi rogovi. Mož, ki jih je gnal, je sedel na konju ter držal v roki dolgo sulico z železno ostjo, ki je zalesketala. Vse to se je kazalo tako čudovito, se dozdevalo tako pustolovno in nenavadno kakor v bajki. Ni se mogel precej dobro spomniti, kje je in kaj hoče.

Na nebu so svetile redke zvezde.

„Ali veste za San Cataldo?“ je vprašal moža s sulico, ko je dobil popolno zavest in mu je postalo jasno, da je zašel.

„Kako bi ne vedel?“ je odgovoril.

„Na kateri strani leži? In kako daleč je do tja?“

Mož je pokazal z roko. „V eni uri pridete tja pri mirni ježi.“

Čreda je šla mimo, njeni koraki so doneli po tihi poljani, v ta mračni hrum so se mešali odlomki melanholske, enostavne pesme, ki jo je zapel gonjač.

Jan Marija je imel sedaj samo eno željo, eno misel: priti pod streho. Zelo bolnega se je čutil. Bilo mu je kakor takrat pred samostanom Trinità. Nedočljivi strah, tisti, ki še bolj oplašči, ga je prevzel. Rad bi bil pognal konja, pa je čutil, da mu hitro gibanje ne dene dobro. Kaj, ko bi zablodil v tej puščavi in poginil sam, zapuščen, tonoč v tej temi kakor v morju? Stresel se je in nehote je ponovil besede, ki jih je izgovoril zjutraj: „Sovražim smrt.“

Plašno je upiral oči na zvezdo, katero mu je bil mož s sulico pokazal kot vodnico na poti domov.

Jahal je in jahal, pa ti ježi ni bilo konca. V glavi so se mu pletli najrazličnejši pojmi. Dozdevalo se mu je, da jezdi že vso noč in rastla mu je zavest, da postaja z vsakim trenutkom slabejši. Pustil je vajet ter je gledal krog sebe. Obveselil se je. Spoznaval je namreč pokrajino. Res, že je blizu San Catalda! Široko je odpiral oči, se trudil, da bi proniknil temo, močno se je nagnil naprej. Tisti trenotek se mu je tako zavrtilo v glavi, da se mu je zdelo, kakor bi se podirala zemlja in nebo, obenem ga je posilil krčevit kašelj. Zatisnil je oči, se prijel konjske grive in opustil stremeni. Lase mu je zježila misel, da bi mogel pasti in bi ga visečega za streme, preplašeni konj v diru vlekel za seboj po puščavi. Zabingljal je z nogama, da bi se prepričal, so li proste, obenem je čutil, da njegovi prsti popuščajo grivo, da se po malem sklanja na stran; in bil je slep za vse ter je zaslišal grozno bučanje v ušesih; potem je čutil, da počasi drči s konja, pada, da se nekaj drobi pod njim in da je nekaj čudno zašumelo, ko je bil že na zemlji . . . Potem je čutil nekaj gorkega na prsih in je vedel, da je to kri, ki mu lije iz ust in mu teče za obleko. Potem je nastopila popolna omedlevica . . . Ni trajala dolgo. Odprl je oči in povrnila se mu je popolna zavest. Vse je vedel, kaj se je bilo zgodilo z njim, vse si je jasno predstavljal, a dasi je bedela duša, je vendar še ležal liki mrtva stvar. Tako slab je bil, da se ni mogel ganiiti z nobenim udom.

„Kaj bo z menoj?“ se je vprašal povsem mirno, kakor bi se ga to nič ne dotikalo. V tem vprašanju je bilo več radovednosti nego skrbi za svojo rešitev. Ni mislil o smrti ne o Katarini. Najbolj ga je to presenetilo, zavzelo in premoglo, ker so kazali vsi predmeti krog njega drugačen videz, ves drugačen značaj in izraz; takšni se mu poprej nikdar niso zdeli. Čutil je gorak dih na obličju. Videl je, da stoji poleg njega njegov konj, ki se je bil ustavil, ko je padel jezdec z njega. Jan Marija je videl, da leži v razteptanem bičevju na porušenem kraju tolmunca. Bičevje je krog njega bingljalo in šumelo. Ob strani se je dvigalo drevo.

„Je to čudno,“ je mislil Jan Marija, „kakšne krive pojme sem imel dosle o tem, kaj je konj, drevo in bičevje! In zdaj je to tako jasno! Kaj to pomeni?“

Hotel je dvigniti roko, pa ni mogel. „Ali je to morda smrt?“ se je spomnil. „Ali je res zgolj probujenje k višjemu, jasnejšemu, določnejšemu spoznanju in pojmovanju?“

No, v tem so se začele njegove misli kaliti, čutil je v sebi razsajati vročico — vedel je torej, da še živi. Konj se je pričel mirno kraj njega pasti. Janu Mariji je bilo, kakor bi se moral posmiejati. Ni vedel zakaj, toda smešno se mu je zdelo, da se pase konj tako mirno, ko on umira. No, ta misel, pojem umiranja, je zbudila nagloma grozo v njem. Hotel je zavpiti na pomoč. Pa namesto besede mu je prišel nov kašelj iz prsi in precej nato se mu je ulil iz ust tok krvi, gorak in obilnejši nego poprej. V smrtnih težavah se mu je bilo posrečilo, da se je nekoliko dvignil od zemlje, a sedaj je zopet padel nazaj, zopet je slišal hrestanje lomečega se bičevja in nova omotica je legla nanj. Izgubil pa ni še popolnoma zavesti. Še je videl, da je konj nestrpno zagrebel z nogami, da je dvignil glavo in končno zadirjal od njega nekam v daljavo.

Sedaj je bil torej popolnoma sam in postal mu je neizrečno žalostno. Oči so mu lezle skupaj, pa se je upiral temu. Dokler vidi in sliši — še živi! Kmalu pa se je zgrozil ob globoki tišini, ki se mu je zdela podobna donenju enega samega neskončnega tona. Misli so postajale čim dalje tem nedoločnejše. Tu se je širila nekakšna zarja po širokem nebu, ki je vlekla njegov mroči pogled nase. In glej, sedaj se je sklonil nad njim nekakšen obraz, bled, bel in zastrt s srebrnim zavojem, skozi katerega je pronical neizrečno mičen sijaj. Blaženo se je posmejal Jan Marija.

„Kristus!“ je zašepetal. „On ne prevari in ne zapusti! Gre po puščavi, oh...“

In popolnoma se je onesvestil.

Ta blede, beli obraz z ono sladko zarjo pod zavojem je bil mesec. Visoko je stal na nebu, in glo-

boko, globoko pod njim je tako bled kakor on ležal Jan Marija, in kroginkrog se je razprostirala puščava, tišina ter gluhot.

Tedaj je stala Katarina pri oknu ter čakala in čakala in otirala solze, ki so ji polzele po licu.

„Ne, nisem storila prav!“ si je očitala. „Razjezila sem ga, razžalila! O, več se ne povrne sem. Gotovo je šel v mesto in nikdar več ga ne bom videla!“

Zakrilila je z rokama. Suntarella je prihajala zdaj-inzdaj k njej in jo izpraševala, zakaj se ni vrnila v njegovi družbi. Ni trebalo takšne naglice zaradi onega platna za dona Clementa. In kaj naj pomenijo te solze in vzdih? Za Boga, kaj se je bilo zgodilo? Pa zastonj je izpraševala. Katarina je odgovarjala vedno eno in tisto. „Ne muči me! Ne izprašuj! Sama tega ne vem.“

In zopet je šla k oknu ter poslušala, ne zasliši li hrzanja njegovega konja. Ko je šla na teraso, ni slišala drugega kakor šepet bičevja. Tistega bičevja, v katerem je ležal kakor mrtev!

Suntarella jo je potegnila v sobo. „Ali hočete po vsej sili oboleti?“ ji je očitala. „Kaj vas muči?“

„Suntarella,“ je rekla Katarina, „kako moreš ostati tako mirna, ko —“ Obmolknila je. Hotela je reči: „ko ga je zadela morda kakšna nesreča!“ Toda v tem se je spomnila nečesa povsem drugega.

Mislila je: „Kaj, ko bi bil zopet srečal ono žensko, in to je bilo mogoče; kaj, ko bi bil šel ž njo v Rim? Končno, zakaj ne? Saj je bilo očito, da jo je ljubil! Saj se je shajal ž njo v Rimu, takrat ko je ona, Katarina, o njem sanjala in se navduševala zanj!“ Prebledela je ter nagloma vstala.

V tem so se odprle duri, in tam se je pojavila Angiolina z znaki velike zmedenosti na obrazu ter migala Suntarelli, naj bi prišla na mostovž.

„Francesco vas išče,“ je rekla s tako glasnim šepetom, da je bilo to skozi priprte duri slišati v sobo. „Menda se je prigodila nesreča.“

Za trenotek je stala Katarina poleg njiju.

„Kaj se je zgodilo?“ je zakričala blede in tresoča se po vsem telesu. Ženi sta prestrašeni molčali.

Katarina ni vprašala drugič, tekla je na stopnišče, kjer je slišala težke Francescove korake.

„Povej mi vse — hitro!“ je ukazajoče zavpila na starca.

„Nič gotovega ne vem, kontesa,“ je odgovoril. „Tu doli stoji boter Nuccio in se čudi, da se je ‚Strale‘ povrnil sam brez jezdeca, zadimljen in zapoten. Veste, kontesa, ‚Strale‘, tisti kostanjevec, na katerem —“

Katarina je bila že preko stopnišča. Zagnala se je k botru Nucciu. „Vse povejte!“ ga je prosila s sklenjenimi rokama.

„Ničesar ne vem,“ je odgovoril boter Nuccio, presenečen po njenem pojavu in prestrašen po njenem obupu. „Poslal sem fante, da bi iskali. To bo težko ponoči, pa imajo pse s seboj.“

„Baklje, sveče, svetiljke!“ je klicala Katarina v praznoto ter vlekla botra za seboj iz hiše.

„Stojte, kontesa, za božjo milost,“ jo je prosila Suntarella, ki jo je dohitela. „Kam hočete ponoči? Pustite te može —“

„Nuccio, Nuccio!“ se je ozval svež in mladosten, zategnjen in jasen glas v noč; prišel je iz bližine in po njem se je oglasilo globoko pasje lajanje.

„Tiho!“ je rekel Nuccio. „Pacomo kliče, menda so že na sledu. Hola, tukaj sem!“ je huknil v noč, naredivši si z roko glasovito trobljo. „Kaj je?“

Trenotek je bilo tiho v tej slavi, krasni noči, ki se je razlivala po širni kampanji; le veter je sladko in sanjavo kakor z zategnjenim vzdihom šepetal na svoji skrivnostni poti do neznanosti. Potem se je ozval v mesečnem, dremavem molku taisti glas in se je tresel v tišini ter umiral z vetrom, ki ga je prinesel in odnesel.

„Našel sem ga!“ je vpil tisti glas. „Ne vem, ali je živ. Naj mi pride kdo na pomoč! Odneseemo ga.“ In zopet je zalajal pes ter zatulil strahovito.

Katarina se je iztrgala iz rok Suntarelli, ki jo je držala. „Pomoč!“ je vpila, „pomoč!“

Francesco je prišel s prižgano svetiljko.

„Kje si?“ je hkal Nuccio. „Pacomo, kje si?“

„Pri tolmunu pod brdom!“ se je tresel sveži glas v krasni noči.

„Tu!“ je rekel Francesco ter podal Angiolini svetiljko. „Posveti nam, hči, tudi pri mesecu ne more škodovati. Suntarella, kakšno preprogo ali pokrivalo, da bi ga lahko nesli, ko ni druge nosilnice.“

Za kratko so se napravili vsi v smeri k tolmunu, tudi Suntarella je šla ž njimi, neprestano zadržujoč Katarino, ki je ni videla, ne slišala in je le hitela. Moški so neprestano hukali, da že gredo, in Pacomov glas ni prenehal, jih izpodbujati k naglici.

Prišli so na kraj nesreče.

„Tukaj,“ je rekel Pacomo. Angiolina je dvignila svetiljko, od katere je padla svetloba na blede, mrtvo, vse s krvjo oškropljeno mlado lice. Angiolina in Suntarella sta glasno zajokali ter klicali svetnike in angele raja, Boga in madono. Katarina ni izpregovorila besede. Pomogla je razprostiti preprogo, kamor so moški oprezno položili telo. Potem je prijel vsak moški za en konec.

„Četrty konec vzemi ti, Angiolina,“ je rekel Francesco. „Močna si.“

„Bojim se, roki se mi treseta,“ je jokavo odvrnila Angiolina; poizkusila je, da bi izpolnila njegovo zapoved. Toda Katarina jo je odločno, dasi priljudno, odrinila.

„Sveti, Angiolina,“ je rekla s svojim globokim, nežnim glasom, ki se niti tresel ni. In sama je prišla za četrty konec.

„Idimo!“ je velela. In tako je pomagala ga odnesti. Nihče ni govoril besede. Le vzdihji so bili slišni in pes je včasi zalajal na luno...

Tako so ga torej prinesli domov. Ni se zganil. Položili so ga na zemljo. Suntarella je hitro napravila luč v njegovi sobi in Angiolina je svetila do spalne sobe, kamor so ga nesli, ter prižgala tam svečo. Kontesa je obstala na pragu.

„Položite ga oprezno na posteljo,“ je velela in se vrnila v sobo, vzela tam papir iz njegove kasete in pisala: „Luigi, pri vsem, kar Ti je svetega na svetu, pri živem Bogu Te rotim, pridi precej! Na lasu visi moje življenje. Še več —“

Zložila je list in ga dala v zavitek.

Moški so v tem slekli bolnika, ki se še ni ganil in je jedva dihal. Položili so ga na posteljo in Suntarella ga je umila s svežo vodo.

„Pacomo!“ je zaklicala kontesa iz druge sobe; ko je prišel, mu je dala list. „Veš li za stanovanje gospoda Gallija? Večkrat si bil tam.“

„Bil, kontesa. Ni dolgo, kar ste poslali njegovi gospe materi —“

„Dobro. Vzemi najboljšega konja in beži! Hvala ti bom.“

Posmejal se je in izginil.

Nuccio je odšel, Francesco in Angiolina sta sedela zunaj na mostovžu, šepetala in potresala glavi.

Suntarella je prinašala ocet, kolinsko vodo in pozkušala s konteso, da bi ga vzbudili; toda zastonj, Jan Marija se ni zdramil. Vendar pa je dihal in gibal z ustnicama, tako da sta vedeli, da živi. Končno sta se prepričali, da ne moreta pomagati. Sedli sta v njegovo sobo, kjer je gorela svetiljka, ter pustili duri v spalnico odprte in svečo sta postavili tako, da je bil v senci.

Suntarella je molila rožni venec, a Katarina je sedela in si podpirala glavo ob roki. Ni mislila, ni čutila, ni molila, vse njeno bitje se je osredotočilo v edini, obupni, nemi vzkrík duše: „Bog!“ Včasi je stresla to svinčeno pezo s sebe, vstala, tiho šla v njegovo spalnico, pogledala nanj, mu položila roko na srce, preizkušajoč, ali mu še bije. Zatekli sta se s starko zopet h kolinski vodi, toda vse je ostalo pri starem... Tako je po malem tekel čas — dolg kakor stoletje. Vendar ni ostalo vse neizpremenjeno, kakor se je to zdelo, ker bolniku se je tedaj počasi vračala zavest. Zganiti se pač še ni mogel, no, vedel je, da ne leži več v bičevju kraj tolmunca. S trudom je odpiral oči in spoznaval predmete v svoji sobi. Ni mislil o tem, kako je prišel sem. In šepet je zaslišal poleg v sobi in je spoznal Suntarellin in kontesin glas. Toda njegove oči niso prenesle te zarje, ki je prihajala skozi odprte duri, zopet jih je moral zatisniti.

„Kako je vse to čudno,“ si je rekel, a ko je zopet odprl oči in ni mogel ganiti z rokama ter videl,

da nepremično ležita, se mu je zazdelo, da je to predmet sam zase, ki ne pripada njemu; in to mu je zopet skalilo jasnost predstav.

Zopet je nekaj dremoti podobnega prihajalo nanj, pa ni zaspal. Le trepalnica je bila težka liki svinec, a duša je bedela, dasi nekako zastrta z meglo. Sluh pa je bil zelo bister.

„Ah, naposled kočija!“ zaslišal je tedaj vzradošeni, dasi pritajeni glas Katarinin, in zdelo se mu je sladko, slišati ta glas.

Potem je nastal neki nedoločen hrum. Duri poleg v sobi, ki so držale na mostovž, so se odprle.

„Luigi, Luigi!“ je zavpila Katarina: „Bog naj ti povrne! Pojdi!“

Ko sta vstopila, je Jan Marija razločil njen korak od Luigijevega in pri zaprtih trepalnicah je čutil žar luči, ki jo je Katarina držala nad njim.

„Povej,“ je tiho šepetala Katarina, pa jo je vendar slišal, „povej, Giggi, ali umira?“

„Še ne,“ je rekel doktor čez hip, in Jan Marija je čutil, kako je tipal njegove žile.

„Ti ga rešiš?“ je iznova šepetala. Dolgo ni prišlo odgovora. Naposled je slišal besedo: „Jedva.“

„Ah!“ je rekla Katarina docela glasno: „Onda umrjem i jaz!“ In postavila je svečo, ki je njena roka več ni mogla držati.

„Kaj pomeni to?“ je vprašal Giggi presenečeno, čeprav sta ga njen list in pripovedovanje fanta Pacoma pripravila na kaj podobnega.

„Jaz ga ljubim!“ je s strastjo rekla Katarina in dolgo zadržane solze so se ji ulile iz oči.

Jan Marija je zatrepetal, polastil se ga je občutek take neizmerne sreče, da je mislil, da umira. Zbral je vse svoje sile, hotel se je vzravnati, dvigniti roki, toda samo to se mu je posrečilo, da je za trenotek odprl oči.

„Tiho!“ je zašepetal Luigi Katarini, ki se je, po vsem sodeč, hotela vreči bolniku na prsa, pa jo je doktor zadržal v njeni hitri kretnji. Pa tega ni bilo treba. Ujela je njegov pogled, zagledala njegov blaženi nasmeh, a spoznala je tudi, da se mu vrača

omedlevica. Ustavila se je v svoji tako nagli, neprosto-
voljni kretnji ter obrnila oči navzgor.

„Bog, ti ne pustiš, da bi umrl!“ je zašepetala in
trepet glasu ter obraz sta izražala divjo, strastno nado.
Z nemo prošnjo je zopet prišla doktorja za roko.

„Storil bom, kar morem, in pomози mi Bog!“ je
rekel Luigi ginjen. Njegovo presenečenje in neki bo-
lesten usmev, ki se je prijavil po strastnem priznanju
mlade deklice, sta mu izginila hitro z obličja, kjer se
je zdajci pokazala energija in volja, do pičice izvršiti
svojo dolžnost.

VII.

Dnevi so minuli in Luigi je storil, kakor je bil
obljubil, vse, kar je mogel, in dolgo, dolgo je odlašal,
predno je naposled potolažil Katarino z besedo nade.
Čeprav je bila ta beseda slaba, ni obetala ničesar, ji
je vendar zadostovala toliko, da ji je vrnila življenje
in moč. Vso to žalostno, strašno dobo se je jedva za
trenotek genila od njegove postelje, mu je stregla kot
usmiljena sestra, ni spala in ni jedla, ni živela. Bledela
je in široki, temni krogi so ji legli pod oči, in Sun-
tarella se je začela bati za njeno zdravje, celo za
njeno življenje. „Ako ga rešite,“ je pravila Giggiju,
„onda rešite dvoje življenj; zakaj verjemite mi, da je
govorila kontesa zgolj resnico, ko vam je rekla, da
umrje ž njim. O jaz vem, kaj je to ljubezen, gospod.
In konteso poznam. Po tem se ravnajte!“

„Kaj morem delati čudeže?“ ji je nevoljen od-
vrnil. „Saj vidite, da storim vse, kar je v moji moči —“

„In z božjo pomočjo naredite čudež, ako le ho-
čete,“ je rekla Suntarella in najmanjše ironije ni imela
za njegovo učenost in vedo; sedaj je verovala v nje-
govo malodane vsemogočnost, česar poprej ni marala.

Moral se je posmejati. „Poizkusim s čudežem,“ je
rekel — in glej, zgodil se je zaželjeni čudež.

Jan Marija se je povrnil od samega kraja groba
k novemu življenju. Njegove sile so po neizmernem boju
premagale smrt, izpustila ga je iz svojega objetja. Nje-
gove oči so pridobivale lesk, na obrazu se mu je

prižigala lahna rdečica in usmev, poln nade in sreče, mu je zasijal na ustnicah, kadarkoli so njegove oči zazrle Katarino. Spanec, nič več vročinski, ga je začel krepiti, in kuhinjska umetnost dobre Angioline je praznovala marsikakšen dan pravo zmagoslavje. Jan Marija, dasi slab, bled in utrujen, je začel tako normalno živeti, da je doktor nekega dne rekel, da ga odsle ne bo več tako pogosto treba v San Cataldu in se bo sedaj zopet marljiveje posvetil svojim pacientom v Rimu.

Ko ga je tistega dne Katarina pri njegovem odhodu spremila na stopnišče, ga je nagloma prijela za roko in jo pritislila k ustnam, predno se je mogel tega ubraniti. „Hvala!“ je šepetata obenem, a vse njeno obličje je gorelo v svetli zarji in njene oči so se topile v solzah.

Luigi je bil tako ginjen, da ni mogel govoriti. Naposled je rekel: „Katarina, ne morem te varati. Ne raduj se prezgodaj!“ Ko je ugasnil njen usmev, je obžaloval, da je izpregovoril te besede. In hitro je dodal: „Bolje bo, če se preseli naš prijatelj, ko se okrepi, v mesto. Tam bom vedno v bližini, in ko bi“ — „Povem mu to,“ je odvrnila ter si otrla z vzdihom solze. Potem si je rekla: „Ne, Luigi se moti v svoji previdnosti. Nevarnost je minula.“ In zopet se je posmejala.

Toda bolniku ni pribivalo tako hitro sil, kakor se je bilo to skraja zdelo. Ležal je po ves dan na divanu, zamišljen, medel, včasi v letargiji, ki je vznemirjala.

Katarina je neprestano kakor poprej prihajala k njemu v sobo in prebila tam ves svoj čas. Njena navzočnost mu je postala pravi vir življenja. Srečen je bil, če je slišal njen glas in svojih oči ni mogel dosti nasititi ob njeni krasoti in graciji. Ni vedel, kdaj je bila krasnejša, ali takrat, ko jo je ob hladnih dnevih obseval ogenj, plapolajoč na ognjišču, ali v glorijski solnčnega svita, ki se je pri krasnem vremenu sipal skozi odprto okno v sobo. Pripovedovala mu je s svojim nežnim, mehkim, globokim glasom toliko, da se je marsikdaj sama čudila, odkod so ji prišle vse te misli,

refleksije in spomini. Če je mislila, da bi ga pripovedovanje utrujalo, mu je brez spremstva kakšnega glasbila tiho prepevala preproste pesmi; večkrat mu je kaj čitala, tu iz Tassa, tu iz Shelleya, ali cele pri-zore in dejanja iz Racina, iz Alfierija in Moliera, ko je spoznala, da so se mu ti pisatelji posebno priku-pili. Tako so jima minevali dnevi v tesnem prijateljstvu, polnem nežnosti z obeh strani. Te sladke iskrenosti niso nikdar kalili nespodobni namigi na njiju čuvstvo.

Nekega dne pa je bil tako zamišljen, da ga niti „Scapinove burke“ niso pripravile k smehu, dasi je oni prizor o tepenju po podplatih in o vreči čitala tako, da bi moral zbuditi smeh.

Odložila je knjigo, pomolčala, potem je vzela ročno delo. In skrbno je vprašala: „Ali vam je zopet slabeje?“

„Ne,“ je odgovoril z vzdihom ter dvignil k njej oči, vlažne in proseče.

„Kaj vas torej muči?“ je vprašala in mu položila s sestrsko zaupljivostjo roko na ramo.

Prijel je to roko in jo silno pritisnil k srcu ter tiho rekel: „Dvoje me muči. Ne uganete?“

„Ne umem ugibati,“ se je posmejala. „Vdam se, torej mi to povejte. Dvoje? Prvič?“

„Prvič,“ je rekel in se tresel ginjen, „prvič, ker ne vem, so li bile to sanje ali resnica, kar ste rekli takrat v oni noči, ko sem visel med življenjem in smrtjo . . . O, ali ste res rekli: Jaz ga ljubim?“

„To sem rekla in ponavljam to, ker vem, da i ti ljubiš mene. Tvoj pogled je odgovoril takrat za tebe,“ je dejala prosto z globokim čutom in nebeškim mirom, pogreznivši svoje velike, nedolžne, čudno krasne oči v njegove.

Tikala ga je! Zopet mu je priznala svojo lju-bezen! Jan Marija ni bil zmožen besede, zažarel je v neskončni blaženosti in pritiskal njeno roko iznova k srcu, k ustnam, globoko ihtenje mu je dvigalo prsi, dokler mu ni do njegovih vlažnih, sanjavih oči priki-pela solza.

Gledala sta dolgo nema drug drugemu v sanjavem obožavanju v oči. Kmalu pa se je pojavil mrak na njegovem čelu in tedaj je spustil njeno roko.

„Kaj te še muči?“ ga je vprašala malce osupla in kakor bi se probujala.

„Katarina,“ je rekel in povetil oči. „Katarina, kako me peče vest, ker ne zaslužim te sreče! Katarina, ti ne slutiš, kakšnih propasti je polno življenje . . . Ti ne veš, kaj je krivda, nizkost, sramota. Ti ne slutiš, kakšno peklo prizadenejo očitki, kako žgoč je kes . . . Katarina, vem, da sem ti v grozničavi razburjenosti onih dolgih noči pravil o dobah svojega življenja, da sem mučil, žalil tvojo dušo s pripovedovanjem groznih, nečistih strasti. Katarina, kako se smem, kako se ti morem približati . . . jaz . . . jaz . . .“

Položila mu je roko na usta. Rdečica ji je izpreletela obraz. Da, govoril je bil divje, se obtoževal, jo zaklinjal, naj svoj sveti obraz odvrne od njega, naj ga odslovi, prepusti smrti, obupu in peklu. Slikal se je bil tako črnega, da se je Katarina zgražala, ni verjela, ni umela, toda obžalovala ga je, ker eno je bilo jasno: da je neizmerno trpel! Za trpljenje je imela samo en čut: usmiljenje.

„Jene Marija,“ je zašepetala, „nikdar ne govori več o tem.“

„Pač ne morem molčati,“ je kliknil. „Ne morem te varati.“

„Ne govori več o tem,“ je rekla z globokim, tihim glasom ter se zazrla s svojimi čarovitimi očmi v njegove. Tako ga je pomiril čar tega pogleda, da je umolknil. In nadaljevala je: „Glej, premišljevala sem mnogo od te dobe, kar te ljubim, sedeč pri tvoji postelji sem premišljevala, videč te malone umirajočega. Ko si tožil samega sebe, mi je krvavela duša, toda ljubezen moja je obenem rasla. Nesrečen si bil, prijatelj. Ne vem, kakšni skrivnostni zakoni nas silijo, da imamo me uboge, slabe ženske stvarce za dovršene ljudi samo občudovanje, dočim izkazujemo ono pravo, v srce segajočo ljubezen, ki ne vprašuje in ne razbira, samo nesrečnim in onim, ki se vračajo z neprave poti.“ Njena glava se je klonila po malem k njegovim prsim in se naslonila na njegovo ramo.

Tako je torej postalo končno vse jasno med njima, in vse sence in dvomi so bili izginili.

Sedaj je verjel Jan Marija, da mu je bilo i pred Bogom odpuščeno in da je bil rešen.

Od tistega dne je bilo njiju življenje neskončno srečno. Tedaj, ko že ni stala nobena stvar med njima, nobena tajnost, nič zagonetnega, ko sta drug drugemu gledala na dno srca, tedaj ji je mirno razkladal svoje življenje, vse svoje radosti in napore: krasne sanje svojega detinstva v Havranicah, trpljenje v akademiji in v službi na ladji, svoje prijateljstvo s Konštantinom, njiju sanjarstvo in utopije. Predložil ji je oni list, ki mu ga je bil poslal iz Južne Amerike, in ko ga je iznova razburila Konštantinova gorečnost ter njegove tožbe, se je zopet spomnil češkega kraljestva in k njej se je zatekel po tolažbo v trenutkih, ko ga je premagala boleost in brezupnost njegovih stikov z rodnim krajem. Sedaj mu je postalo docela jasno, zakaj je bil ž njo precej skrajja tako resno govoril o svoji domovini. Vedel je, da bi ga drugače niti ne mogla popolnoma razumeti, ko bi vedela, kaj mu vre v duši, in vrhutega, ali ni moral hrepeneti po tem, da bi ljubila njegovo domovino? Ali bi mogel biti popolnoma srečen, dokler mu ne reče Katarina kakor Noemi v svetem pismu: „Tvoj Bog je moj Bog, in tvoja domovina je moja domovina?“

O, kako mu je ugajalo, ko je videl, da ga razume, ko je čital v njenih očeh, kako se zanima za usodo njegovega naroda! Nekoč mu je rekla, v kakšno veliko, na poseben način zbarvano legendo so se ji zlili njegovi kraji in vse one stare krivice, tisto umiranje, tisto vstajenje od mrtvih. Slikala mu je, kako ji je njegovo pripovedovanje provzročalo tragične, včasih kakor zublji požara strahovite vtiske in kako se je z radostjo mudila pri onem, kar je smatrala v tistem dolgem mučeništvu za zvezdni svit. Potem mu je z usmevom odkrila, kako ga je sanjavo izenačila z njegovo domovino; kako sta se spojila njegov značaj in njegova usoda z meglenimi pojmi, ki si jih je napravila o Češkem.

Jan Marija se je zamislil in otožno je rekel: „V nekem oziru imaš prav. Pravi sin sem svoje zemlje, svojega naroda. Kakor on imam hrepenenja, pa nimam

moči, da bi jih uresničil. Kakor on sem izkrvavel v malenkostnem boju, podlegel sovražniku, ki je vreden zaničevanja. Padec brez velikosti! Kako žalostna je smrt za onemoglostjo v primeri z ono za ranami z orožjem v roki! Da je Rim premagal Kartago, to je bilo tragično, ali da zmaguje Dunaj —“

Nevolje je zatrepetal. Pozabil je Rima in Kartage, Prage in Dunaja in le sebe je videl na Hradčanih na usodni dan svojega spora z nadporočnikom Müllerjem, se je videl v krvavem boju, o katerem je bil nedavno pravil Katarini. In izzval se mu je divji vzcrik obupa, ki ga je nagloma prevzel.

„To ni bil boj takrat na samostanskem vrtu, Katarina, to je bil tepež!“ je vzkliknil. „In preklinjam ono uro, ker takrat je bila zlomljena moja sila, strta moja mladost, takrat sem bil oropan najvišje sreče — takrat si mi bila iztrgana ti, Katarina, ki te še niti poznal nisem, saj takrat je bila izpodsekana korenika mojega življenja! Jaz nikdar več ne ozdravim, jaz umrjem in ti, ti ne postaneš nikdar moja! A bil je to zgolj tepež, nedostojen, nepotreben tepež!“

Krčevito se mu je treslo telo in njej je tesnobe zamiralo srce; zakaj tisti hip je določno videla senco smrti na njegovem čelu in mraz jo je prevzel, premagala jo je bolest. Njegove besede so se ji zdele pro-roške. Toda s silo se je otresla tega vtiska. Prijela ga je za roki.

„To ni bil tepež,“ mu je rekla, zbirajoč vse svoje sile. „Zakaj se ponižuješ? Kaj si očitaš? V tebi je zaplapolala pravična jeza, prenesti nisi mogel razžalitve, vržene v obraz onemu, kar ti je sveto. Ali ni ubil Mojzes hudobnega Egipčana, ki se je drznil mučiti njegovo ljudstvo pred njegovimi očmi?“

In ko je molčal, se je sklonila nad njim in njeni svetli lasje so se mu usuli na obličje čarovito so se svetile njene oči nad njegovimi in njena usta so šepetala: „Kako moreš reči, da ne postanem nikdar tvoja? Moj si, moj na veke.“ In njiju ustne so se srečale prvokrat in več nista mislila ne o življenju, ne o smrti, le to sta vedela, da sta neumrljiva in da nebo ni izmišljotina.

Nekaj dni potem ji je pravil o svoji materi in o havraniškem gradu ter ji prinesel majhno, nekdanj na vzroku kupljeno kaseto iz slonovine, srebra in vonjavega lesa, v kateri je hranil svoje spominke, med njimi miniaturno podobo gospe Plojharjeve in precej slabo fotografijo havraniškega gradu. Katarino je to zelo veselilo, za te stvari je imela mnogo ljubkih opazk, ki so ga ganile, in toliko vprašanj, ki so pričala o njeni nežnočutnosti, tako da se je Jan Marija čutil še srečnejšega nego poprej in bi jo bil sedaj še više cenil — ko bi bilo to sploh mogoče.

Katarina ga je prosila z otroško zvedavostjo, ki se je tako očarljivo razlikovala od njene resne spokojnosti, naj ji pokaže tudi ostale predmete, vložene v skrinjici, nakar je Jan Marija prevrnil kaseto na mizico, ki se je na ta način pokrila z ožoltelimi papirji, suhimi cveticami in z razno drobnjavo. Noben spominek na gospo Dragopulos se ni nahajal tam, ker nikdar bi ne bil te skrinjice svetih spominkov onečastil s kakršnokoli stvarjo od nje; lahko je torej brez rdečice in zmedenosti odgovarjal na vsa Katarinina vprašanja. Dvigal je predmete in razlagal: ta košček marmorja je iz Partenona, ona usabla roža je bila z dozdevnega Virgilijevega groba, ta mala igračka je iz ožgane nilske naplavine, ta vejica s suhim jabolčnim cvetom je zrastle na havraniškem vrtu, ta sveženj listov je od matere, to so bili njeni lasje, to je ključ do njene rakve.

Po trenutku tihe ginjenosti je rekel z nasmehom: „Glej, ta listek je spominek mojega sanjarstva. Na njem je zabeležena prisega večnega prijateljstva s Konstantinom. Podpisal se je s svojo krvjo. I jaz sem mu dal prav takšen dokument, ki je podpisan z mojo krvjo.“ Zamislil se je ter spomnil davno minulih dni, svojega prijatelja in njegove usode in nenadoma se je ozvalo v duši vprašanje, je li Konstantin še pri življenju.

„In kaj je to?“ je prekinila Katarina njegove misli ter pokazala na čudovito majhno, plosko stekleničico, ki je bila z vijakastim zamaškom hermetično zaprta. Stekleničica je bila menda srebrna, na eni strani je

bila označena z mrtvaško glavo, na drugi s tremi črnimi križi.

„To je tudi spominek mojega sanjarstva s Konštantinom,“ je odgovoril. „Nekoč sva si rekla, da lahko nastanejo trenotki, ko se treba odločiti ali za sramotno smrt ali pa za samomor. Takrat je razburjal proces nihilistov ves svet. Smrt s strupom se nama je zdela tragična. Glej, tako je skrivala ta posodica za vsak slučaj najino poslednjo rešitev. Toda strup, ki ga je pribavil Konštantin ne vem odkod, ni šala. Še vedno se nahaja v tej stekleničici.“

Hotel ji je vzeti posodico iz rok. Katarina se je posmejala. „Kakšna otroka sta bila ti in tvoj Konštantin, pa zanimiva otroka, otroka pesnika!“ Toda stekleničice ni izpustila. „Ne,“ je rekla, „shranim jo ali pa ti jo dam nazaj, ko odstranim strup iz nje.“

„Katarina,“ je rekel smejoč se, „ti mi ne zaupaš! Ti misliš, da bi bil zmožen — Ne, ti tega ne moreš misliti. Ti veš, kako se držim sedaj življenja. Ah živeti, živeti!“ In je pokleknil pred njeni nogi, jo objel krog pasu in ona se je sklonila k njemu ter mu položila obličje na glavo. Molčala sta.

Ko je prišla Suntarella v sobo, je spravljal svoje spominke zopet v kaseto; one stekleničice, ki jo je Katarina shranila za nedrje, se ni spomnil, pa tudi ona ne.

Pri svojih spominih, priznanjih in pripovedovanjih Jan Marija ni enkrat ni omenil gospe Dragopulos. Docela se je izgubila iz njegovega spomina, pregnana je bila kakor hudobna prikazen teme, ki jo je odpodil angel svetlobe. Saj je vedela sedaj Katarina za vse in ni je bilo treba vselej iznova mučiti z umazanostjo in gnusobo one prikazni. Vedela je, da se je bil zatekel k njej kakor v svetišče kakšnega božanstva in ko je bil, klicaje na pomoč, objel njeni kolena, takrat se je bilo to sramežljivo božanstvo milosti sklonilo k njemu, in poljub teh ustnic je pogasil na njegovem čelu plameneči madež; očistil ga je njegov kes in njeno usmiljenje, torej je smel dvigati pogled k njej ter pozabljati minulo muko. To ga več ni smelo vznemirjati; pa je bila še ena stvar, katere ji ni omenil

dosle: njegova revščina. Pravil je sicer, kako so ga prisilile razmere, da se je moral ločiti s havraniškim posestvom, vedela je, da se je vsled svojega mišljenja odpovedal službi — ni pa še poznala njegovega malone popolnega siromaštva. Čudna stvar, o kateri sam skoraj ničesar vedel ni, ali vsaj mislil ni o njej. Zadnjič zahtevani novci so prišli brez daljšega obravnavanja za časa njegove bolezni iz Prage, torej ni čutil najmanjšega pomanjkanja, tudi ni bil vaje, ga čutiti, tako da si nedostatka niti ni mogel dobro predstavljati; doba izpremembe pa se mu je zdela tako oddaljena in malokdaj mu je resno prišlo na misel, da bi mogla kdaj nastati in da bo treba kako poskrbeti za bodočnost.

Za bodočnost! Saj o njej ni mislil! Tako srečen je bil v sedanjosti, da je bil prepričan, da to potraja do konca tako. Ali je mogla bivati na svetu blaženejša stvar? Ona ga je ljubila, obožavala! Sesala je vsako besedo z njegovih ustnic, vsak pogled iz njegovih oči! Včasih ji je čital svoje pesmi v hitrem, nevezanem prevodu ter se zaziral v sanjavi izraz njenega očesa, v ginjenost njene krasne duše, tako čiste in resne. S tem ni hotel zadostiti kakšni gizdavosti, zanj je to pomenilo več; vedel je namreč, da je njen duh nasičen z velikimi mislimi pesnikov in mislecev Italije, Francije in Anglije, kako ga je torej tolažilo, ko je videl njeno navdušenost! Sedaj je dobil naposled zagotovilo, da je pesnik; to je pomenilo, da ima zadačo za življenje. Ona ni lagala, ona se ni mogla motiti. Vedel je sicer, da njena ljubezen prisoja temu, kar je pricvetelo iz njegove duše, večjo ceno, nego bi jo morda smel pričakovati od treznega, strogega sodnika: to je dobro vedel: toda ta njen trepet, ta sanjavi žarek v njenem pogledu, ki se je vselej pojavil, kadarkoli ji je čital ono, kar mu je bilo privrelo iz najtajnejših globočin notranjosti, ti znaki tihe navdušenosti so mu vsekakor veljali za gotovo poroštvo uloge, ki mu jo je dal Bog.

In tako mu je postala Katarina vse: rešnica, modrica, tolažnica. Ali je mogel biti še kakšen drug blagor na zemlji? Bil je pesnik in ljubljen. Ako pa mu je prišla kljub vsej sreči in blaženosti včasih mračna

misel o mogoči blizki smrti in o siromaštvu, onda je takšno senco prognal z edinim pogledom nanjo.

No človeška sreča se nahaja tako pod oblastjo izpremembe, tako je nestalna, da jo včasi nepričakovano prevrnejo najmalenkostnejši vzroki. Bogovi še vedno niso prestali zavidati ljudem.

Pomlad se je pripravljala, da premeni kampanjo v morje cvetja, prikritega še v popju, ki je jedva čakalo, da se razkrehne v nebroj vonjavih zvezd. In ta pomlad si je nekega jutra nagloma nadela temno masko težkih oblakov. Viseli so en dan na nebu liki pogrebne plahte, potem so odprli zatvornico svojih vod, in neskončni dež se je lil v majhnih presledkih kakor nov vesoljni potop na zemljo. Vrhutega ni prejenjal veter ledeno briti, in kadarkoli se je zdelo, da je nebo izplakalo že vse svoje solze, so priblodile težke megle z gor ter se izpremenile v novo deževje. Vsa kampanja je postala barje, iz katerega je dihal mraz.

Tedaj je Katarina svetovala Janu Mariji, naj se preseli v Rim; pa o tem še slišati ni hotel. „Tam je še žalostneje, in kako bi mogel živeti brez tebe?“

Katarina je premišljevala, ali naj bi se preselila za nekaj časa h gospe Giovannini in mu v Rimu tako zvesto drugovala kakor tu na svojem domu.

„Ne, ne,“ je prosil. „Ne govori tega, ni mogoče.“

Ni ji mogel pojasniti, zakaj tega ni maral. Polastila se ga je sedaj prvič misel, kako bi lahko drugi sodil o njih razmerju, in tako se mu je zdela neznosna, da je njegova spokojenost polagoma prehajala v grozničavo razburjenost. Ta nemir in pa vlaga, ki se je razlezla po domovju in je tudi neprestani ogenj na ognjišču ni mogel pregnati, sta pogubno delovala na njegovo itak slabo zdravje. Znatno je obledel, malo je spal in mučila ga je vročina.

Prestrašena Katarina je pisala Luigiju, ki se že več ni vozil v San Cataldo, ker se mu ni zdelo treba in ker se je nadejal, da se povrne njegov pacient v Rim. Na Katarinino željo je precej prišel. Potresal je glavo, ko je prišel iz bolnikove sobe in sedel Katarini nasproti, ki ga je nestrpno čakala v svoji sobi. Videla

je njegov resni obraz in srce ji je od strahu prenehalo biti. Ker je hotela vedeti samo resnico, je s silo utajevala strah in boleost. „Kako sodiš o njegovem zdravju?“ je rekla in skrila tresoči se ustni za robec.

„Katarina,“ je odgovoril, gledajoč ji v oči, „nisem te varal v začetku. Povej, ti ga —“ Zamolčal je.

Uganila je in dopolnila: „Da, ljubim! Ljubim ga strastno. Z vso dušo. Torej, sedaj govori dalje!“

Luigi jo je hotel slušati, pa ni mogel. Usmiljenje ga je premagalo. Vstal je.

Vstala je tudi Katarina blede, toda silna za ta trenotek. Položila mu je roko na ramo: „Ti se iznova odrekaš nadi?“ je zašepetala in zamežala. Luigi je zrl v stran.

„Mislim, mislim —“ Zopet je obmolknil.

„O, ti me trpinčiš!“ je bolesto zavpila.

„Odpusti! Prav imaš, najbolje bo povedati vse. Ne morem reči: gotovo umrje v kratkem; toda reči moram: mislim, da ne bo živel dolgo. Res, gineva. Koren njegovega življenja je nekako izpodjeden. Sedaj že ni več dvoma. Kažejo se simptomi... Katarina, bodi močna! Vem, da si resnično pobožna. Vdaj se višji volji... Ah, nimam vere in ne umem tolažiti!“ In nevoljen si je otrl solzo, katere se je nespametno sramoval.

Katarina se je opotekla. Dolgo je molčala, potem je vprašala s čudovito trdnim glasom: „Kaj treba sedaj še storiti? Kdaj misliš — namreč, kako dolgo —“ Zapustil jo je njen doslej trdni glas.

„Bojim se, da pojde dosti hitro navzdol.“ In začel ji je znanstveno razlagati, kaj je zrušenega v bolniku, zakaj je tako malo upanja. Toda deklica že ni poslušala. Videla je samo eno: da ni upanja. A ona je bila verjela, da ji bo ohranjen, sanjala je o sreči, o bodoči blaženosti.

„Misliš, da bi bilo bolje, ko bi se Jan Marija vrnil v Rim?“ je vprašala.

„Zate bi bilo bolje, ko bi ga ne videla trpeti. Zanj — je to vse eno.“

Katarina se je posmejala. Ali je marala za to, kar bi bilo zanjo bolje? In je li mislil Luigi, da bi ostala

tukaj, v tem praznem domu, ko bi odšel on? „Nedavno,“ je začela zopet, „nedavno si mi pa rekel, da bi bilo bolje, nego je tu, ko bi bil v mestu.“

„Takrat sem še nekaj upal. Njegov položaj se je shujšal, Katarina, znatno shujšal. Vzroki mi niso znani. Kdo more priti prirodi do dna? Kdo naj pregleda ves sestav človeka tako podrobno, da bi mogel soditi z matematično gotovostjo? Za nas je še toliko nedoumnega —“

Ni ga poslušala dalje. „Kaj storiti?“ je vprašala zopet.

„Prepustiti ga usodi,“ je svetoval po kratkem molku. „Ti pa, Katarina . . . Mati moja te prosi, da bi šla z menoj v Rim, kjer dobiš zavetišče v njeni hiši . . . Vem, da tega ne storiš, dasi hoče sem v San Cataldo poslati dve usmiljeni sestri, ki bi —“

„Ne, Luigi, ne,“ je odvrnila. „Ne pošiljaj nikogar! Ni nama nikogar treba, ne meni in ne zvesti Suntarelli. Ostanem ž njim sama tu. Ko bi šel v Rim, bi šla ž njim.“

„Vedel sem to, poznam tvojo trdno voljo, zato ti ne ugovarjam. Za značaje, kakršen si ti, je najbolje, če izpijejo čašo trpljenja do dna. Sami se potem domorejo miru. Ostani z Bogom! Kmalu zopet pridem. Glej, da bo miren, to je edino zdravilo zanj.“

Pri durih se je domislil. „Oh,“ je rekel, „pozabil sem. Tu je zate pismo od done Pavline in tu je drugo za tvojega bolnika. Njegovo je prinesla k nam Nina, a tvoje mi je dala dona Pavlina včeraj, ko sem jo posetil. Pomisli, postal sem tudi njen zdravnik. To pomeni, da bom v Rimu kmalu v modi.“

Odšel je, Katarina pa se je zgrudila na stol ter si pokrila obraz. Ni bila zmožna misli, kakor da jo je ohromil težak udarec, ni vedela, kaj storiti; samo to je vedela, da ne sme zaplakati. Uganil bi vse, ko bi videl njene zardele oči. Zdaj še tega ni smel vedeti. Oklepал se je življenja . . . Kakšna uloga, pripravljati ga na smrt! . . . Prestrašena je odganjala to misel.

Odprla je list done Pavline, le da bi dala opravljanje očem. Toda črke so tonile kakor v megli in ni jih mogla čitati; ko pa jih je naposled vendar razbrala,

ni vedela, kaj hoče dona Pavlina, ni razumela običajnega pomena besed. Končno je spoznala, da ji dona Pavlina predlaga to, kar teta. Hotela je, da bi prišla v Rim, ponujala ji je tudi postrežnice, ker je bila slišala, da je postala Katarina usmiljena sestra, in odkrito je priznala, da se ji to ne zdi pravi poklic za Katarino, pridejala je tudi nekaj o slabi luči, ki bi sčasoma mogla pasti na osamelo deklico, ko bi i nadalje izkazovala milosrčnost in ostala v neprestanem stiku s tujim, mladim možem v onem zapuščenem domu.

Katarina ga v svoji topi razmišljenosti niti dobro ni razumela, tudi se ni spomnila, kje bi bila dona Pavlina črpala tako podrobna poročila o njej. Zložila je list, ki je bil opravil svojo službo, ker je vsaj površno obrnil njeno pozornost k sebi in zadržal njene solze. Sicer se pa done Pavline in tega, kar piše, čez pet minut ni več spominjala.

Mehanski si je zravnila pred zrcalom lase, ki so se v neredu usuli na čelo, ko se je po Luigijevem odhodu z divjo kretnjo obupa sesedla na stol.

Tiho je stopila v Plojharjevo sobo in toliko je imela sile, da ga je vprašala: „Kako ti je, Jene Marija?“ Kakor mati mu je gladila lase... Zasijale so nanjo njegove sivkaste oči, polne nežnosti, kakor bi ji klicale neprestano „hvala! hvala!“. In z usmevom je rekel: „Menim, da je bolje.“

Vzel ji je iz rok oni list, ki ga je bil Luigi prinesel zanj; Katarina je že pozabila, da ga drži v rokah. „Zame?“ je vprašal ter pogledal na naslov. Poznal je pisavo in nehote se je zamračil. List je bil od Leopolda iz Prage. Jan Marija je vzdihnil, ko ga je razgrnil; pismo je bilo dolgo, bal se je vselej teh dolgih pisem iz Prage, prinašali so mu toliko slabega. Ali se zopet suče krog teh neznosnih denarnih zadev? Najrajši bi bil odložil to neljubo berilo, pa mislil si je: „Naj bo, kar hoče!“ ter se osokolil. Začel je dosti mirno čitati.

Katarina se je odvrnila od njega, je stopila k oknu ter zrla na sivi, megleni vrt in poslušala, kako je dež padal na drevje in škropil na okno. Njene misli pa so blodile in srce se je trgalo v vzkriku: „Bog!“ kakor

takrat tisto grozno noč. Zamežala je ter pritisnila čelo k hladeči šipi.

Jan Marija je čital. Uganil je bil, šlo je zopet za novce. Leopold se je razkoračil na široko. Najprej mu je zopet svetoval nagli povratek na Češko, potem je podaval dolgi, dolgi račun z izidom, ki je bil Janu Mariji že davno znan in mu ga je Leopold že davno napovedal — namreč da mu je ostal od nekdanje imovine sam drobiž.

„Ako si res tako bolan,“ je pisal Leopold, „da se precej ne moreš vrniti, onda ti posodim, kar še potrebuješ do popolnega okrevanja, oziroma do one dobe, ko nastane pri nas lepše in toplejše vreme. Prosil bi Te pa, da nekoliko manj trošiš, nego si dosle. Sestra Tvoja bi ne smela vedeti o tem, da Ti denar posojam, ne dopustila bi tega. Vidim, kako se čudiš, morda razburjaš. Moj mili, ne sodi sestre svoje, te ubožice, predno ne zveš vsega. Povem Ti sedaj nekaj neizmerno mučnega, zberi svoje sile, da ostaneš miren. Skrival sem dosle pred Teboj in pred vsem svetom tajnost, ki je danes že odkrita. S Teboj bi bil moral govoriti o tem morda že prej, toda ker sem vedel, kako Te vsaka stvar nenavadno presune, sem molčal, nadejaje se, da se to poboljša. Sedaj pa so moji upi pokopani, vsaj za dolgo dobo. Obžaluj me in poslušaj! Izdavna opazujem pri Rozi Mariji neko pri tako mladi osebi nenavadno lakomnost, ki gotovo ni ostala prikrita ne Tebi ne Tvoji pokojni materi. neko mrzlično hlepenje po bogastvu. Ko bi se ta žeja po zlatu dala pojasniti, kakor se da pri mnogih drugih, s primernimi troški, s hrepenenjem po veličastnih opravah in oblekah, po sijajnem domu in po tisočerihih drugih lahkomiselnostih naše patricijske, po aristokratičnem lesku hlepeče družbe, onda bi bil ta pojav običajen. Toda sestra Tvoja je koprnela po denarju samo zaradi denarja. To je takšna bolezen. Nihče ni slutil, kakšne boje sem imel ž njo, da bi se spodobno oblačila in ker je pojemala v njej ženska gizdavost. Za vsak najmanjši izdatek, še tako potreben, sem se moral dolgo boriti. In vendar ni trebalo moji ženi varčevati, ker priznavam Ti, da je naraslo moje imetje

in še vedno rase. Dolgo ni bilo znano, kaj se godi z Rozo, a kmalu po Tvojem odhodu pa je njeno duševno stanje stopilo v pravo krizo. Zgrabila jo je globoka in težka melanholiya. Kadarkoli sem prišel domov, sem jo našel v solzah. Na moja vprašanja, kaj jo tare, mi je odgovarjala, da jaz to sam dobro vem, in je lomila z rokama ter vpila: „Kaj početi, kako si pomagati?“ In se je jezila, če nisem mogel uganiti, kaj meni s svojimi namigi. Ugibal sem zastonj, pojasniti pa ni marala. Končno je začela svojim znankam razodevati, kaj jo trapi. Pravila jim je, da smo popolnoma obubožali in ve, da bo prisiljena beračiti. Nekateri so mislili, da so nas res morda zadele težke denarne izgube, ki jih pa nočem priznati, in tako so začeli šepetati o tem po vsej Pragi in škodovati mojemu kreditu. Šele tedaj sem i jaz slišal o tem in ko sem pozvedoval po vzroku teh bajk, sem končno prišel k pravemu viru svoje nesreče. Ni treba, da bi Te dalje mučil s podrobnostmi: Roza Marija trpi za fiksno idejo, domnevajoč, da je beračica; in seči je hotela že po svojem življenju, ker se ni mogla pomiriti z nesrečno mislijo o svoji revščini. Neizrečno sem trpel, iskal pomoči. Naposled sem bil prisiljen da sem jo vsaj za nekaj časa zaupal inozemskemu zdravniku, ki ima po vsej Evropi znano zavetišče — —“

Dalje je stalo v listu ime zdravnika, mesto, kjer se nahaja tisti asil, in pobožna molitev k Bogu, ki naj to ubogo, trpečo ženo ozdravi ali pa pokliče k sebi. List je končal z opominom, naj bo Jan Marija mož in naj nesrečo prenaša s takšno resignacijo kakor on, Leopold, najnesrečnejši vseh soprogov.

List je padel Janu Mariji iz roke in od groze je tako okamenel, da ni čutil ne bolesti, tudi ne razburjenja, kakor se mu je zdelo, čeprav se je tresel po vsem telesu. Zakril si je oči. Videl je svojo sestro, kakor jo je gledal v Havranicah, krasno, mirno, srečno, pozabil je vse, kar mu jo je bilo pozneje odtujilo, in predstavljal si jo je še sedaj mlado in krasno, toda s tistimi nemirno blodečimi očmi umobolnih, s tistimi groznimi vzkriki bolešno skrivljenih ust, s tistimi čudnimi, pošastnimi kretnjami blaznih ljudi, z vsem tem,

kar se ne da popisati in pri čemer zledeni človeku kri v žilah. Pri tej misli je čutil v možganih čudno omotico in ostro, nedoločljivo boleost v srcu. Prijel se je za glavo; toda usmiljena okamenelost, ki je zadrževala njegove čute in ude, ga je naglo zapustila, in v neizmerno boleostnem razvnetju je iz dna ranjenega srca zajechal s takšnim obupom in stokom, da je Katarina vsa prestrašena skočila k njemu. Pokleknila je kraj divana, ga objela ter položila njegovo glavo na svoje prsi, ker je domnevala, da umira. Videl je njeno tesnobo, čutil močno utripati njeno srce, uganil njeno misel in to mu je povrnilo zmago nad seboj in nad to kruto boleostjo.

„Odpusti!“ jo je prosil. Ko je sedla k njemu ter držala njegovi roki in mu s svojim zvestim, potrpežljivim, Boga za usmiljenje proechim pogledom zrla v oči, ji je povedal vse, kar je pisal Leopold o sestri, in solze sočutja, ki so zaradi usode te neznanke polile deklico, so ga nekoliko pomirile. Sam ni imel ni ene solze, s katero bi olajšal svojo boleost. Naposled se je spomnil tudi prvega dela onega neprijetnega pisma: uboštvo, v katero je zabredel, je imelo sedaj, ko ga Katarina ljubi in je njena usoda spojena z njegovo, zanj ves drugačen pomen nego kdaj poprej. Nehote si je poprej mislil: „Nič za to, saj ne bom živel dolgo!“ Sedaj pa je hotel, je moral živeti, in njegove denarne razmere so dobile svojo določno ulogo. Nikdar ni to vprašanje tako pritisnilo nanj kakor ta trenotek.

Obenem mu je prišlo na um: „Veliki Bog, kako sodijo, kako morejo soditi tuji ljudje o najinem razmerju?“ Jasno mu je postalo, da škoduje njenemu dobremu imenu. V tej samoti je živel ž njo, ne le v enem domu, ampak domalega v enem stanovanju! Ali ni bila sedaj njegova dolžnost, da reče: „Katarina, ti me ljubiš, postani torej moja žena?“

Ali ni sanjaril to jutro, da bi ga morda podnebje v Egiptu izlečilo, ali ni imel vizije, kako plove ona ž njim po sinjem morju k bregovom te skrivnostne zemlje, ki bi mu mogla vrniti zdravje, mu obvarovati življenje, torej zagotoviti srečo? In kako drugače bi

mogla Katarina ž njim, če ne kot njegova žena? O Bog, kako naj ji sedaj reče te nebeške besede: „Bodi moja žena!“

Bogastva ni imela in ni marala zanje, toda kruto bi bilo ji reči: „Bodi še revnejša z menoj!“ Ah, ali bi to ne pomenilo zgolj: „Deli to, kar imaš, z nesrečnejšem, ki se je prikradel v tvoj dom, v tvoje srce, s človekom, ki si ni umel pridobiti ni enega grizljaja kruha!...“ Smatral se je za najpodlejšo stvar na svetu, za pravega zavrženca.

„Katarina!“ je obupno zavpil in ji iztrgal svoji roki. „Katarina, ne dotikaj se me, gnusen sem na telesu in na duši, ukaži, da me poženejo iz tvojega doma kakor psa, zakaj jaz revež nimam toliko moči, da bi odšel sam!“

In je vstal ter se opotekel. Katarino je ta novi, strastni izbruh spravil v obupnost, morala je zbrati vse sile duše in telesa, da sama ni omahnila. Potisnila ga je nazaj na divan, ga mirila z besedami in poljubi kakor dete, in ko je zaril svoj obraz v podzglavje in je ni videl, je obrnila oči k nebu v nemi, bolesteni molitvi. Njiju muka je bila prevelika, razburjenost prenapeta, da bi mogla trajati.

Po dosti dolgem molčanju sta se nekoliko potolažila. Jan Marija ji je tedaj začel praviti, kaj je pomenil njegov poslednji izbruh, vihravo je govoril, ker njegovim besedam je tistikrat nedostajalo jasnosti. Deklica ga je poslušala in razumela.

„Ah,“ je rekla z očitajočim pogledom, „za tako malenkost si me tako zelo prestrašil! Bog ti odpusti, jaz sem ti že.“ In ga je poljubila na čelo ter se smejala. Začuden je gledal nanjo. Ona pa mu je položila roko na usta, ko je hotel iznova govoriti ter rekla: „Najprej se pomiri, potem se pomeniva o bodočnosti.“

Ta poslednja beseda jo je zbodla v srce. Spomnila se je tega, kar ji je bil rekel Luigi. Saj ni bilo bodočnosti! Vendar pa ni izginil njen usmev, podoben usmevu mučenikov v arenah. Popravila mu je podzglavje, potem mu je iznova govorila tiho, sladko, pomirjevalno kakor otroku. Tešila ga je. Kako se je mogel tako vdati vtiskom! Saj se vse popravi, ko

okreva. Čemu te skrbi? Preživeti se, to je vendár tako lahko. Tudi ženi, kako šele možu! Dona Pavlina ji ponuja službo. Ne, ne, te ne prevzame, ga je tolažila, ko se je razdražil; ž njim, s svojim možem bo živel. Pa je začela o tem, kako bo pohajkovala, lenarila, in on bo moral krepko skrbeti zanjo. Ugajati mu bo hotela, treba ji bo krasnih oblek, mnogo, mnogo. Dragocenosti ima dosti, stare rodbinske spomine in pa oni etrurski zaklad. Ta njen poročni nakit! Kako bo lesk tega bleščečega biserja zvišala belina poročne obleke! Kašmir bo boljši nego svila, bolj v soglasju s tistim starodavnim zlatim vencem. Po poroki pojmeta skupaj na Češko. Ali pa morda v kakšno podkavkaško kolonijo z idealnim podnebjem, o čemer ji je nekoč pravil z navdušenjem. San Catalda itak ni mogoče nadalje obdržati. Pa kaj za to? Dona Pavlina je dobro znana z Aldobrandiniji, ki so lastniki sosednjih velikih posestev, in ti potrebujejo San Cataldo radi zaokroženja svojega zemljišča. Dona Pavlina poskrbi, da jim ugodno proda to skromno posestvo. No, in tako celo obogatita, ona, Katarina in njen mož. In s svojo pridnostjo podvoji Jan Marija kmalu to malo imetje. Roze Marije ne pustita v onem zavetišču. Ž njima bo živel. Da bi ta velika, krasna kavkaška priroda in njiju ljubezen ter skrb ne vplivali blagodejno na njeno umobolnost? Ah, medicina dvomi o njenem ozdravljenju? Dobro, toda Bog še dela čudeže, pred katerimi stoji osramočena ta veda! In kako često! Celo vsak dan...

Tako je govorila in tistikrat je i verjela vsemu temu, držala se je svojih besed kakor utaplajoči se brega, a zunaj je enomerno bevska! veter, otožno šumel dež, globoki mrak je padal na žalostno kampanjo, na to veliko grobišče; in miril je Jana Marijo ta mrak, ta enolični šepet vetra ter deža in pri sladkih, tihih zvokih Katarininega glasa ter ob hladilu njene tolažbe je utrujen po malem zadremal... Videč, da je zaspal, je obmolknila, tiho spustila njegovo roko ter vstala. In čutila je šele sedaj v tej gluhi tišini, ko je že več niso motile lastne besede, da ni bila zaresno verjela temu, kar je govorila. Tiho je pokleknila na

preprogo in je šepetala: „Bog moj, umiri to bol, da se ne zgrudim pod njo! Če pa ni tvoja volja, da postanem srečna, mi daj vsaj moči, da se vdam temu razsodku in da brez mrmranja prenesem, kar mi naložiš.“

Njena glava se je nagnila po malem na prsi. Tako je ostala nekaj časa, potem je vstala, kakor bi se bila izpametovala. Tiho je zapustila sobo in ukazala, da bi tja nihče ne hodil in ne motil njegovega spanja. Na Suntarellino prigovarjanje je celo nekaj pojedla in izpila kozarček vina. V svesti si je bila, da ji je neizogibno treba telesne sile, da bi ne padla pod svojim križem. Potem je hodila dolgo po sobi, naposled pa se je vrnila k njemu. Spal je še vedno. Prižgala je svečo in jo postavila tako, da je ostala njegova glava v senci. Priložila je na ogenj in sedla v naslanjač blizu okna.

Deževalo je še vedno, veter je še vedno divje vihral, tako da je včasi ogenj preplašen razplapolal in z rdečim plamenom švignil v mračno sobo. Jana Marije to ni motilo, nepremično je ležal in njegov dih ni bil težak. Katarino je tolažilo, da se je zdel tako miren. Sama trudna, je oprla glavo ob visoko naslonilo in njen duh je begal v nedolčnosti, ko so se njene oči upirale tja vun na temni, šumeči vrt.

„Načiketas!“ se je zdajci domislila in v dremavosti je zagledala ono postavo iz indske pesnitve . . . „Je vitek šel kot v gozdu mladi hrast — mladost mu je svetila iz oči — kot zlati žar nesmrtni vigredi — pa tiha žalost kakor misli mrak“ . . . Tu so se začele njene oči, ki so se po malem zapirale, polniti s solzami . . . O, ni že korakal Načiketas sam v „Smrti dom“ . . . Videla je ob njegovi strani drugo postavo, ki se je pritiskala k njemu ter gledala v njegove oči, v te oči, ki so se mračile in obenem jasnile liki dve zarji. Ta postava je bila ona, Katarina! Njena duša je bila žareča v ljubezni in se je potapljala v čaroviti, sanjavi mrak njegovih oči . . . Z nekim sladkim in obenem otožnim občutkom se je izgubljala njena zavest v gluho praznoto kakor vzdih v noč . . .

In malo korakov od nje je ležal na divanu Jan Marija in je tudi sanjal. Ko bi bila sedaj slišala, kako

je postalo njegovo dihanje nepravilno, težko, tožno, kako se je premenilo v stok! Ko bi bila videla njegov izmučeni obraz! Jan Marija je imel težke sanje. In skraja je vendar mirno spal. Zdelo se mu je, da vidi tisoče cvetočih solnčnic in sicer na tistem starem, vlažnem vrtu v Havranicah, ki je v njegovi misli dobil idealno podobo nadzemskega raja. Solnčno je bilo tam, nekaj usmevu svetnic in angelov podobnega je ležalo v vzduhu. Solnčnice so valovale liki žolto morje in zdajci so začele zvoniti, zvoniti, njih zvenk, skraja tih in miloben kakor vonjava, je rasel in se krepil ter postajal čim dalje, tem temnejši in strahotnejši; no zdajci se je vse to izgubilo in po mraku se je neslo sedaj kakor neizmerna čreda orlov, na tisoče velikih kovinskih zvonov pod temnim obzorjem in Jan Marija je letel za njimi. Nagloma se je nahajal v Pragi. Pa to ni bila tista Praga, katero je poznal, marveč je postala gigantična: njena poslopja so se dotikala nebes, kroginkrog so šumeli pragozdi, Vltava se je penila in dvigala valove kakor razburjeno morje in od njenih bregov so držale dolge ulice ter se izgubljale v neskončnosti, v meglah; puste so bile in prazne, le orlizvonovi so odmevali v njih. Neizmerno grozno je bobnelo to zvonenje, očitno je bilo, da zvone k pogrebu vsemu mestu, propalemu poslednji sodbi. Vijoličasti blisk je šinil tedaj preko nebes, in Praga je v tistem strahovitem osvetljenju nalikovala neizmerno bledemu obličju v obupu umirajočega človeka. Hipoma so se napolnile vse ulice z ljudstvom, ki je stokalo, kričalo in kazalo k nebu.

Tudi Jan Marija se je ozrl k nebu in njegovi lasje so se zježili: od zapada in vzhoda, od juga in severa so se valile vojske v težkih oblakih na neizmernih konjih, ta apokaliptna vojska je ropotala kakor tisoč hudourij, strehe so se podirale pod hrupom tistih goram podobnih in k zemlji se spuščajočih velikanov, cerkve in stolpi so se rušili ali pa plameneli pod udarci strel, ki so padale z rok onih divjih jezdecev. In dalje so bučali zvonovi in ljudje so padali v grozi kakor ob kugi povaljeni, in požari so praske-tali in rjuli v tekmi z viharjem . . . Tako je — druga

Sodoma — ob sramotečem roganju tistih nadčloveških jezdecev razpadala Praga v prah in pepel in s sedeža stare njene slave, z Višegrada, je švignila, kakor da je naravnost iz njenega srca, ogromna, gorka reka krvi ter brizgnila nebu v obraz. „Ali je to pravično!“ je zavpil Jan Marija in zaslišal je glas, grmeč kakor morje: „Jaz sem pripravil tej zemlji kraljičin venec in ona je rajša ostala dekla. Zatajevala je svojega Boga in se ukvarjala z grdimi maliki — a jaz sem jo sodil!“ Jan Marija je zaplakal. Torej je prišla poslednja ura in izpolnjuje se staro proroštvo! Že jo raznašajo na kopitih svojih konj ti vragi, to češko zemljo, davno obsojeno! In več ni ljubil Boga zavoljo njegove pravičnosti, a njegove sovraštva polne oči so iskale tega sodnika na nebu in je zaklical: „Kje si, o Bog? In kaj si? Naš oče ne, to je očitno.“ In je zrl navzgor. Pa ni videl nebes, ampak neko črno propast, in iz te je molelo nekaj nedoločljivega, podobnega ogromnemu obrazu, ki so ga obdajale megle namesto las, solnce mu je gorelo pod čelom namesto oči; in ta obraz je izražal najstrašnejšo blaznost, iz ust mu je bučal takšen smeh, da je zledenela kri v žilah. Tedaj se je ozvala v Janu Mariji starodavna blasfemija: „Ali ne veš,“ je drhtelo v njem, „da je bog v navalu blaznosti ustvaril ta svet?“ Nato je zadonelo po pustem, tedaj se do kraja podirajočem svetu neizmerno hohotanje, in v tistih neskončno groznih zvokih je Jan Marija določno spoznal glas svoje sestre ter je začutil več nego trpkost in tesnobo smrti...

In glej, iz teh krvavih solnc, ki jih je smatral za oči boga-blaznika, so zrle njene grozničavo razburjene, divje oči... S krikom „Roza Marija!“ se je siloma otresel te smrtne more, iznebil pa se ni groze. Njegove oči so bulile, slišal je še vedno neskončni zvenk zvonov in hrum onega hohota in ni vedel, kaj se godi ž njim. Njegov krik je zdramil Katarino, ki je skočila k njemu.

„Kaj ti je, za Boga!“ je vzkliknila, blede strahu in groze, katero so ji provzročile njegove brezmiselne oči. Begale so kakor pogledi blaznikov.

Jan Marija jo je goreče zagrabil za roki. „Moli z menoj!“ je zavpil. „Ura je prišla! Po meni sega smrt!“

„Pomiri se!“ je zastokala. „Na pomoč pokličem.“

„Ne, ne. Nihče ne pomore. On bi mogel, pa noče. Klič ga, Katarina, naj se usmili! Tebe usliši morda. Jaz ga sovražim.“

„Koga?“ je vprašala, tresoč se po vsem telesu.

„Tvojega Boga,“ je šepetal in odpiral oči, kakor bi jo iskal v sencah izbe. „To je pripustil! In prav je tako, prav! Naj jo razneso, to zemljo, na kopitih, ker je prenašala svoje osramočenje s topim mirom sužnja!“

„Potolaži se!“ je prosila Katarina. „Probudi se —“

„Ah, jaz se nikdar več ne probudim!“ je obupno kliknil. „Umrjem, umrjem in rad bi živel, Katarina, živel!“

In je padel na zemljo, težko se je nagnila njegova glava in čelo se je ranilo ob ostrem stolovem robu, tako da je brizgnila kri. Obenem so ga oblile solze. „Ti ostaneš na beli svetlobi, a jaz bom globoko v jami, in me pozabiš!“ je bolešno zavpil.

Zgrudila se je kraj njega, ga držala v objetju, njegova vročica je prehajala v njeno čutje, valovanje njegovih živcev se je polastilo njenega telesa, poslednja sled njenega miru se je izgubila, groza ji je gledala sedaj skoraj prav tako divje iz oči kakor njemu, tresla se je kakor on, nič bolj ni imela v oblasti svojih občutkov nego on, blazna je bila kakor on. Začela ga je strastno poljubovati. Stiskal jo je k sebi.

„Katarina, umri z menoj!“ je zaklical, ves zmeden.

„Ah, ti nočeš, nočeš!“

Molče ga je poljubovala, poljubovala je njegovo rano, njegova kri in njegove solze so lepele na njenih ustnah, na njenem obrazu in se mešale z njenimi solzami.

„S teboj umrjem!“ je bledla. „Pijem tvoje solze, tvojo kri, tvoja sem, Jene Marija, s teboj stopim pred Boga, in usmili se obeh, ali pa oba zavrže — vse-kakor pa naju ne razdruži!“

Kakor omamljena je pritiskala njegovo glavo k prsim. Potem mu je zrla v oči in ga vroče poljubila na ustni, in zdelo se je, da umira, ker njene oči so se zatiskale in glava se ji je nagnila nazaj. Omedlela

je. Tedaj so se njemu nagloma povrnila vse sile telesa in duha, vse koprnenje mladosti, neizrečno sladko razkošje se mu je lilo po žilah, kri mu je vrela, želja neizmerna in plameneča je tirala njegovo čutje v blazni, slepi, gluhi vrtinec, in pritegnil je njeno mamljivo, sladko telo k sebi in njegovi vroči ustnici sta iskali njeno obličje, njen vrat, njeni ustni.

Katarina je odprla oči, probudivši se iz kratke nezvesti in iz grozničavega navala, ki jo je bil za trenotek tako močno prevzel; čisto, sveto, sanjavo, liki vzhajajoči zvezdi sta zažarili te zenici v njegove v strasti skaljene oči. Zatrepetala je; v njegovem usmevu in pogledu se je javljal neznan, tuj izraz, ki ji je prinesel več groze nego prejšnji delirij. Ni vedela, kaj to pomeni, no instinktivno se je umaknila ter njegovi tresoči se roki odvrnila s sebe.

„Pusti me!“ je rekla mirno in čudeč se. „Jene Marija, ali si to ti?“

Pustil jo je ter se hipoma probudil iz te nove, zaklete blaznosti, hujše od prejšnjih. Pokleknil je pred čistostjo tega pojava in bolešno je kliknil: „Odpusti mi, Katarina! Odvrni svoj obraz od mene! Nisem vreden tvojega pogleda! In zakril si je obličje, ki mu je gorelo rdečice.

Tudi njen obraz je izpreletela tedaj slaba rdečica, ki je ni zaznala. Ozirala se je po sobi kakor bi hotela nekoga vprašati o čem. „Kaj se je zgodilo z nama?“ je vprašala naposled presenečena ter se mu približala in sklonila nad njim. „Ah, ti krvaviš! Ti krvaviš!“ je vzkliknila, zapazivši iznova njegovo rano.

„To ni nič,“ je odvrnil. „Majhna ranitev —.“ Popolnoma se je iztreznil.

Zazvonila je, odprla duri in naročila vstopivši Suntarelli, naj prineso sveže vode.

Jan Marija se je nahajal v zadregi, ko sta bila zopet sama. Kmalu pa je Francesco prinesel vode. Katarina je postala zopet z vso dušo usmiljena sestra. On se je umival, a ona mu je pripravljala obvezek na čelo.

„Povsem dobro mi je,“ je rekel Jan Marija. „Le trudnost čutim. Menim, da bom dobro spal.“

Zdel se je popolnoma miren. „Lahko noč torej,“ je rekla Katarina s svojim običajnim, krasnim, detinskim usmevom. „Tudi jaz sem trudna.“

In sta si potresla roke in se ločila. Zmenila sta se, da prenoči Francesco pri bolniku.

Jan Marija je ležal z zaprtimi očmi, pa ni spal. Trpko si je očitati tisti vrtinec svoje počutnosti tisto divjo poželjivost in prosil je njen angelski pojav odpuščanja za žalitev, o kateri ni vedela. Pozabil je svojih sanj, lista iz Prage in nepremično je ležal vznak, brez misli, top in za smrt truden po tolikernih vtiskih in burjah. —

Katarina je bila mirna, tako mirna, da se je temu čudila. Tudi ona je otopela in je imela na dnu duše nedoločljiv, neprijeten, čuden občutek. „Sva li oba zblaznela?“ se je vprašala. In je videla tisti njegov čudni, tuji smeh. Stresla se je, mučno ji je postalo. Legla je, upajoč, da zaspi in pozabi. Spati je hotela, saj je morala ostati močna. Suntarella je sedla poleg njene postelje. To se je zdelo Katarini prijetno. Spomnila se je dobe detinstva, ko ji je starka tako dolgo pravila bajke, da je zaspala, in ko je sedaj truda dremala, so se ji vračali celi kosi onih starih bajk, in v te odlomke se je nagloma primešala pesnitev monsignora Astuccija. Videla je vitko mladeniško postavo z otožnim pogledom. „Načiketas . . .“ je šepetala. Pa ji je šinilo nekaj v dušo, neka strahovita vraža: „Pila si njegove solze, njegovo kri,“ ji je šepetal notranji tajni glas, „sedaj si njegova, neločljivo njegova, v življenju in v smrti, njegova na veke . . .“ In je zaspala s čudnim, zagonetnim usmevom.

Suntarella se je zagledala v njen blede obraz in žalostna je potresla z glavo. „Drugачe je prišlo, nego sem mislila,“ sta šepetali njeni veli, trepetajoči ustni; potem je razbiral, kaj je človeška ljubezen, in ko jo je zbolelo srce, je vzela rožni venec, ob katerem je končno tudi ona zaspala.

Tiho je bilo v domu in zunaj, na pusti kampanji je prestal veter, ni šumel dež, le nekje daleč je zategnjeno, klavrno lajal brez pristrejšja pes, „na smrt“, kakor trdi vraža. Na smrt, ki je in ni podobna času, korakajoč brez prestanka, kakor leti on.

VIII.

Jana Marije se je polastila drugi dan popolna duševna letargija. Ni mislil ne o življenju, ne o smrti, ne o premoženju, ne o nesreči. Tudi telo mu je bilo brez prožnosti, čutil je vso svojo težo, ni se mu zdelo lahko, dvigniti roki ali zgibati z glavo. Vendar pa izraz njegovega obličja ni bil otožen, in dremota, ki se ga je včasi polastila za trenotje, je privabila na njegov obraz lahko rdečico, ki je Katarino varala proti njenemu prepričanju. Zdelo se ji je, da je miren. pa je bil samo utrujen. Dan je minil spokojno; in naslednji je bil prav takšen. in tako je minilo pol tedna.

V tem je prenehalo deževje, in pomlad je obhajala popolno zmagoslavje na zeleni, s cvetovi pokriti kampanji; zemlja in nebo sta bila sama radost, oba velik simbol življenja, zmagujočega nad smrtjo. Zdelo se je, da so ti zlati žarki delali čudeže tudi znotraj otožnega doma v San Cataldu. Otopelost, malomarnost se je izgubila Janu Mariji iz duše, njegove oči so se zopet svetile in usmev je sedel zopet v njih in na ustnicah, kadarkoli se je Katarina pojavila v sobi. Kazalo se je, da se njegove sile vračajo. Vsako jutro ga je opravil Francesco, in ko se je po hladu noči in zgodnjega jutra ogrelo, ga je vedel ali na vrt ali pa pred dom, kjer je bolnik sedel na lahkem pletenem naslanjaču. Potem se je pridružila Katarina s knjigo, z ročnim delom in je govorila ter brbljala, mu čitala ali mu pela njegove najljubše pesmi. Naslajal se je ob godbi njenega glasu, na pol zapiral oči ter se pogrezal v misli. Spominjal se je često one grozničave, divje noči, ko jo je bil prosil, naj umrje ž njim, ko je bil nanjo zrl s pogledom nesvete strasti, in trpko si je očitil in ni umeval tistega naglega navala čutov, njih pobune v trenotku, ko ni pričakoval česa takšnega. O, kakšen misterij je ta temna črna propast, ki ji na dnu leže poželenja kakor okovani vragi... Ah, z enim samim pogledom je bil pač onečastil oltar svojega božanstva, no kot pravično kaznen za ta neradovoljni greh si je želel smrti!

Smrti! . . . Prestrašil se je: smrt je pomenila ločitev na veke! Ona ostane tukaj pod smejočim se nebom in pozabi nanj! Ne pozabi precej, ali naposled vendar pozabi nanj, ko bo on pod zemljo, kamor ne prokne solnce! Tedaj je široko odpiral oči in goltal vzduh, kakor bi se hotel napiti tega žara, vse te krasote še enkrat, predno se zgrudi v temo . . . Zakril si je obraz.

„Ali sluti, kaj se godi v meni?“ se je vprašal.

In ona je slutila, toda molčala je. Ni več upala in je premišljevala s krvavečim srcem. O Bog, ali za trdno ve, da mora oditi? Ali je pozabil tisto grozno noč, ko se je mešalo obema? Ali še želi, da bi šla z njim? Ah, kako ga naj potolažim? S kakšnimi besedami ga naj pripravim k temu, čemur ni mogoče uiti?

Če je bila sama, je mislila neprestano le o smrti, o smrti, katere se je bila poprej bala, ki jo je sovražila. Pozneje pa ji je začela mirno gledati v obraz. Sedaj je vzela vsak večer pesnitve monsignora Astucija in razbiral o teh besedah: „Če je tako, potem se varen kraj — nekje nahaja, kamor, smrt, tvoj strah — in groza tvoja nikdar ne prodre — in solze ne, bridkost življenja ne“ — . . . Zdelo se ji je, da je našla v teh besedah veliko tolažbo. In kakšno čudno naključje je to, da je te verze našla prav tisti dan, ko je Jan Marija prvikrat prišel v njen dom! In tisti dan je našla tudi ono nakitje in list monsignora Astucija, kjer je čitala o najdbi etrurskega groba, v katerem je počival kralj junak in deklica, ki je o njej domneval monsignore, da je bila dobrovoljno umrla z ljubljenim možem . . . Kako čudovito naključje je to!

„Naključje?“ se je vprašala Katarina ter se globoko zamislila. „Umreti z onim, ki ga ljubimo! Oh, kako sladka je ta smrt!“ To naključje je bilo morda namig!

Nadela si je zopet ono nakitje, ogledovala se je zopet v zrcalu in čutila ni nobene praznoverske groze. Sedaj se je spomnila tudi tega, da je bila rekla, naj bi se bil Načiketas povrnil na zemljo, ko mu je smrt to dovolila in mu ponujala darove. Koliko ljudi je mogel osrečiti, si je bila takrat mislila. Temu pa se je

sedaj le posmejala. „Takrat nisem ljubila,“ si je rekla, „torej nisem vedela, da kraj ljubljenega predmeta svet ne biva, ampak se izgublja. To je res, čeprav je morda pregrešno.“

Odložila je nakitje.

„O čem mislim?“ je zatrepetala. „O samomoru? Bog me obvaruj!“ In je hitela iz sobe. Bala se je svojih misli. Toda oni njegov vzcrik: „Katarina, umri z menoj!“ se ji je bil zaril v dušo, in več se ga ni mogla iznebiti. —

Luigi Galli je sedaj zopet pogosteje prihajal, a Katarina je zapazila in se začudila, da se je Jan Marija zamračil, kadarkoli ga je videl, dočim ga je poprej pozdravljal s toliko radostjo. Nekoč, ko je mladi doktor živo pravil, kako deluje naporno, koliko ima bolnikov in s kakšnim navdušenjem se žrtvuje svojemu poklicu, so sovražno zablisnile bolnikove oči. Luigi Galli tega ni zapazil, zrl je tedaj na Katarino, za katero je gojil pravo bratovsko ljubezen in ji izkazoval skoraj žensko nežnost. Deklica je ujela oni blisk sovraštva, ki je švignil iz ljubljenčevih oči, in je začutila ob tem pekočo bol in veliko presenečenje.

Ko je doktor odšel, je vprašala Jana Marijo, s čim ga je razžalil Giggi in kaj je vzrok tako naglega sovraštva do njega.

Bolnik se je še bolj omračil, prebledel ter rekel kratko: „Ne govori mi o njem!“ In se je odvrnil.

Katarina je žalostno potresavala glavo, ni si mogla misliti, kaj vre v njem: ali je to umirajočega zavist do moža, ki kipi zdravja, zavist človeka, ki si očita, da je zapravil svoje življenje, brezkoristno presanjaril, v primeri s človekom, ki je krasni poklic vršil z vsemi duševnimi in telesnimi silami. A tičalo je v tem še nekaj več: Jan Marija je postal ljubosumen.

Vsega tega deklica ni mogla slutiti, toda prišel je dan, ko se je i tu posvetilo in se je Jan Marija sam priznal.

Nekega jutra se je razlivala taka svetloba in gor-kota po širni kampanji, da se Jan Marija ni hotel zadovoljiti z vrtom niti ne z najbližjo okolico, ker se je čutil silnejšega in zdravejšega nego davno prej. Pred-

lagal je kratek izprehod in Katarina je rada privolila. Vzela je solnčnik in svoje delo, Francesco jima je nesel ogrtača. Šli so pol ure zelo počasi ter našli prijetno mesto na nizkem hribu, obraslem z divjo smokvo. Tam je Francesco razprostrl ogrtača po travi, in oba sta sedla. Gledala sta molče okrog, oba ne- navadno mirna, oba je zazibal močni, sanjavi mik prirode v tiho srečo in nedoločno nado.

Visoka trava je valovala kakor kipenje morja po neizmerni, molčeči kampanji tja do gor, ki azurno modro kipe v nebo in vzbujajo pesniško željo, poleteti k njim in preiskati, kakšna neodoljiva čarodejstva skrivajo v sebi, da se vidijo tako bajne in tako zago- netno vabijo k sebi. Zeleno, valovajoče morje trav je kazalo povsod velike otoke, namreč temne in neizmerne kolonije nebrojnih vijolic, ki so z oblaki vonjave, dvi- gajoče se k nebu, premenile vso pokrajino v ogromno, po najslajši poeziji dehtečo kadilnico. Tudi skale v bližini, podobne podrtemu svetišču, sive in sprhnele, so bile okičene z vijolicami. Kampanja se je zdela visoka pesem življenja, ki večno zmaguje nad smrtjo.

Nedaleč pod njima je počasno korakala čreda belih volov, in gonjač na konju, z dolgo sulico v roki, je veselo pozdravil in začel prepevati. Iz njegove pesmi sta razumela edino besedo: „ljubezen“, ki jima jo je veter prinašal v polnem zvoku. Nasmihavala sta se in molčala. Tako blažena sta bila in besed jima ni trebalo.

No, za njima se je ozvala zopet druga pesem: star pastir je sedel na sosednjem griču med sivimi kladami, njegove ovce so se pasle pod pasjim nad- zorom in starec je pletel z lesenimi iglami veliko, modro nogavico ter prepeval z nosnim, ječečim, smešnim glasom odlomke zastarelega madrigala. In zopet je prinašal veter samo en jasen zvok, besedo: „ljubezen“. Gotovo so pastirju ob pojavu mlade dvojice oživel stari spomini. Tako sta uganila in več se jima ni zdel smešen. Sanjavo elegično je vplivala njegova pesem.

Jan Marija je odtrgal cvet, se zazrl vanj in rekel: „Čudno, da še nihče ni temeljito proučil, kaj je prav- zaprav ljubezen, dasi vsak o tem sanjari, govori in marsikdo tudi premišljuje. Ta cvet jo čuti na svoj

način kakor midva, ona čreda, ki se pase pod gričem, jo pozna, in mislim, da jo neznano sluti tudi ta-le kamen, ker kaj naj pomeni kristalovanje, to življenje, gibanje in cvetenje takozvane mrtve tvarine, ako ne nekakšne dobe ljubezni? Meniš, Katarina, da solnce in zvezde ne ljubijo? Vodi jih teža in privlačnost, pravijo. Kako nejasna razjasnitev, kako siloma skovane besede, ki pravzaprav ne pojasnijo ničesar. Kaj značijo one sile drugega nego hrepenenje in kaj je ljubezen, če ne hrepenenje? Hrepenenje! — i to je za nas večna zastavica!“

Katarina se je zamislila, potem je odgovorila: „Zakaj meniš, da je to večna zastavica? Mislim, da nam nič ne ostane večna zastavica, ne nam ljudem, ne drugim bitjem. Zdi se mi, da je to najobveznejši dokaz za našo neumrljivost, ker za ljubezen, to največjo vseh zastavic, ne dobimo tukaj pojasnila. To dobimo tam, kamor hitimo vsi.“

Prestrašila se je konca svojih besed, nehote izgovorjenih, in plašno je zrla na Jana Marijo, če ni neprevidno zadela ob njegovo prikrito grozo pred smrtjo.

Ni se zdelo. Gledal je zamišljen k nebu in malce je čutil oni vrtnec, ki mu ga je bil povzročil vselej, že kot dečku, pojem o večnosti in neskončnosti prostora, kadar ga je premišljevanje o njem privedlo do one meje predstav, ki je ne more prekoračiti nobena misel. Dobro je bil slišal njene besede, malo je bil zadrhtel, toda nežnost in blaženost trenutka sta ga silno prevzeli, okrilili njegovo življensko nado. Solnce ga je tako proniklo, da si ni mogel predstaviti teme.

„Večnost,“ je rekel čez hip. „Nesmrtnost.“ In je potresel z glavo, kakor bi odganjal od sebe ta pojma. In njegov usmev je govoril: „Pijva solnce in svetlobo!“

„Ti tega ne veruješ?“ je vprašala tiho z nemim sočutjem ter sklonila glavo k njemu.

„Verujem in ne verujem,“ je odvrnil počasi in sanjavo, kakor bi mu besede odnekod iz daljave prihajale na jezik. „Menim, da na kakšen način potrajam dalje, ko več ne bo tukaj onega ‚jaz‘, ki sedaj govori s teboj in te ljubi... Toda kakšno bitje je to, če se spojim z nečim neznanim in sem potem in tudi nisem.

Nič več jaz! Oh, to je grozna misel! Ali vsaj neutolažljiva. Jaz ne jaz, in ti ne ti! Ako se spojim jaz, spojiš se ti z nečim drugim, kar ni ne ti ne jaz. Ali moreš to smatrati za spojitev?“

Položila mu je svojo nežno roko na čelo ter se sklonila še niže k njemu. „Je li to drugače v ljubezni?“ ga je vprašala z usmevom, še bolj sanjavim, nego je bil njegov, in žarečim v neskončni dobroti. „Glej, moj Jene Marija, od one dobe, kar te ljubim, sem prestala biti ‚jaz‘, sem samo s teboj, v tebi. Najiskreneje želim, da bi bila s teboj eno, da se združim popolnoma s tvojim bitjem. In prav to je morda podlaga ljubezni. Ali se ti zdi to v nasprotju z onim, kar si pravkar rekel? Temu ni tako. Spojitev s teboj vidim v hrepenenju po tem, kar je v tebi večnega in izven tega, kar smatraš za svoj lastni ‚jaz‘. Zato je ljubezen večna, zato je močnejša nego smrt, kakor stoji pisano v svetem pismu.“

Svetli lasje so se ji usuli v pramenih čez obraz in se dotikali njegovega čela, njene zvezdnate oči so se globoko potopile v njegove, zdelo se je, kakor bi ji na ustnah sedela njena duša liki metulj, njen usmev je bil podoben trepetu Psihinih peroti in njen sveži, rahli dih pihljanju vetrca, kadar zaveje po cvetočem vršičku kakšnega proroškega drevesa.

„O, moja Beatrica!“ je rekel tiho, tiho. „Krotka hoja za teboj pelje v empirej!“ Toda ta hip mu je kakor blisk iz pekla šinila misel da ne pojde, kakor je šel Dante, za njo do svetlega prirastka blaženosti in neskončne slave božje. To je bilo sanjarjenje! Kako grozna resničnost je stala nasproti! Oh, Beatrica ostane tukaj, na tej solčni kampanji med cvetjem in ptiči — a on pojde sam doli v to vlažno zemljo, na kateri cvete ta raj ... Ona ga pozabi! ...

Zamračil se je in zamežal, kakor bi ga bila utrudila svetloba, toda le zato je storil to, da bi mogel molčati in bi Katarina ne videla solze, ki mu je silila v oči. Zatorej je javilo njegovo obličje globoko žalost, ne da bi vedel o tem. Deklica se je prestrašila, videč temno senco na njegovem čelu. Nepremično je ležal z zaprtimi očmi. Zadelo jo je to kakor bodalo. Ali ni bil podoben

mrtvecu? S hitro kretnjo se je obrnila od njega. Bala se je, da bi ne zapazil njene ginjenosti, ko bi odprl oči. Vstala je, kakor bi si hotela natrgati šopek vijolic, in je stopala počasi z griča. Ko je čutil, da se je oddaljila, je odprl oči in tedaj jo je videl klečati doli med cvetjem.

„Kako je mirna,“ si je mislil. „Ko mene več ne bo tukaj, ah, tedaj natrga mirna kakor sedaj vijolic in jih gotovo položi na moj grob . . . prvo, drugo leto . . . Pozneje . . . Oh, naravno je to, da name pozabi! Že zdaj se pripravlja na moj odhod! ‚Pojasnilo dobimo tam, kamor hitimo vsi.‘ S temi besedami me je hotela tolažiti, pripravlja me na smrt. Njena krasna duša je polna vere, ki bi jo rada kot uteho kanila tudi v mojo! . . . Ves njen današnji pogovor je imel znake uspavanja. Da, da — mi je hotela reči: prijatelj, bodi močan, vdaj se v svojo usodo! Glej, jaz sem močna.“

In je začel v svoji krivičnosti čutiti nekaj zlobnosti podobnega. Njen mir ga je ranil in njena sila.

Katarina ni slutila njegove muke in njegove bolne razdraženosti, ki je nastala hitro in nenadno kakor krč. Počasno se je vračala s kitico vijolic.

Jan Marija je zopet zatisnil oči in se delal, ko da je zaspal. Bal se je izpregovoriti, nejasno je slutil, da bi govoril trpko in da je krivičen. Dozdevalo se mu je to, pa ni imel moči, se ohrabriti.

Katarina je sedela nedaleč od njega ter zrla zamišljeno nanj. Dolgo je ležal nepremično. „Dremlje?“ je mislila. Zdelo se je tako, torej ga ni hotela motiti. Njegov obraz je bil sedaj spokojen, ker Jan Marija se je začel vendar pomirjevati, neki poluspanec ga je za hip res prevzemal, ker slabotno je bilo njegovo telo.

Katarina je dolgo gledala v daljo, na nebo, menila je, da bi njen uprti pogled vznemirjal njegov spanec. Naposled so se vrnille njene oči zopet k njemu. „Kakor bi bil mrtev,“ si je šepetala in se stresla.

Tisti hip je zaigral spečemu nezavesten usmev na licu. „Kakšen mir na njegovem obrazu,“ je preudarjala Katarina. „Vsa njegova otožnost je izginila liki senca. Kako je sedaj krasen! Hvala tebi, sladki spanec!

Ti odganjaš naša večna mučitelja: dvom in željo. Kaj šele tvoja sestra — smrt? Kaj ni spanec zgolj simbol smrti? Da, on je smrt za nekaj ur. Čemu se torej bati onega dolgega spanja, če nam je to kratko tako zaželeno!... Kje je sedaj njegova duša?... ,Ti odpočivaš, ona gre na pot — ti spiš, po svetu ona gre, bedech.‘ Tako stoji v onih verzih, ki me mikajo čimdalje bolj, me tolažijo in prepričujejo... Ako nas spanec reši vseh skrbi le začasno, smrt pa za večno, kako smo pač nehvaležni, ko pravimo: ,sveti, sladki spanec!‘ in ne tudi: ,sladka, sveta smrt‘?“

Za korak se je približala spečemu. „Da,“ je šepetala, „ljubim te, sladka, sveta smrt. Tvoja krasota, tvoj veliki mir, tvoja Boga polna veličastnost mi sveti tu raz to čelo, ki si nanj že pritisnila svoj pečat. Življenju sem rekla: glej, to je mož, ki ga ljubim, zanj hočem živeti! A življenje se je odvrnilo in reklo: tega moža ni v mojem domu. O sveta smrt, sedaj ti pravim: glej, to je mož, ki ga ljubim, ž njim hočem umreti... in ti se ne odvrneš, kakor je storilo življenje...“

Stresla se je. V globini vesti jo je zbadlo očitanje. S kakšno pravico je smela trkati na vrata smrt-nega doma? Ne, ona ni smela iti ž njim. Niti smrt je ni marala! O, bila je kruta, kakor je bilo kruto življenje. Oba sta jo hotela ločiti od njega... To je bilo trdo...

Katarina je zaplakala in Jan Marija se je probudil iz lahkega poluspanja. Nagloma je sedel, rdečica je izpreletela njegov obraz in grozničava razburjenost ter bolehná malodušnost sta potresli ž njim liki s trstjem. „Ah,“ je kliknil, „ti me že objokuješ kakor pri pogrebu!“

„Ne, ne“, se je branila plaho, zmedeno in slabotno.

„Oh, meniš, da ne vem tega?“ je govoril brezumno v polovičnem deliriju. „Misliš, da ne čitam v tvojih očeh, da te utrujam, da hlepiš po olajšavi, misliš, da v očeh tega Luigija, ki ga sovražim, ni jasno napisano, da čaka že ysak dan mojega konca, ki se bliža tako počasno?“ Čutil je, da je krut, kri-

vičen, grozno nehvaležen, toda trla ga je blazna obupnost.

Katarina se je tresla po vsem životu, zgrudila se je poleg njega in mu obvila z rokama vrat.

„Bodi miren,“ je prosila. „Ne skele me tvoji očitki, ti veš, da mi delaš krivico. A njemu tudi.“

„Ravnaš z menoj kakor z otrokom! To ne potraja dolgo, si misliš in prenašaš. Dobra si, vem, in jaz sem hudoben. Toda tvoja dobrota, tvoj mir prihaja odtod, ker je hladna tvoja ljubezen. Jaz te ljubim, Katarina, kolikor je moči resnično ljubiti: v večni zamaknjenosti, blazno, obupno, z rajem in peklom v duši! A tvoja ljubezen“ — obmolknil je.

V oči mu je gledala. „Nehvaležnik,“ je rekla in solze so jo polile, „moja ljubezen je močnejša, ker ume prenašati.“ In glava se ji je pod neizmerno težo bolesti sklonila na prsi.

Jan Marija je divje, obupno zaplakal. Njegov kes je bil tako velik kakor poprej njegova krivičnost. „O, Katarina,“ je prosil. „Ali mi moreš odpustiti? O, ko bi vedela, kakšne muke prenašam! Katarina, ti veš, da ne morem živeti! In ti, ti me pozabiš. To ni očitek zgodi se sčasoma, vem, čez dolgo časa... no zgodi se... Pač vem, da postaneš nekdanj njegova, Luigijeva... To pač ni očitje! On te zasluži bolj nego jaz, prav storiš, in jaz vaju blagoslavljam! Toda, Katarina, to so vendar muke brez konca! Tebi postanem legenda, nekdanj boš svoji hčeri pripovedovala z ginjenostjo in z usmevom, kakor je tebi pravila tvoja mati o onem godbeniku na Češkem. Zopet se završi nekaj takšnega, kakor je bila legenda o tisti roži.“

In je plakal, da se mu je sesedalo srce. Katarina je molčala. Neizmerna bolest jo je povalila skoraj na tla. Da, da, takšno je bilo življenje. To niso bile fantazije, nekakšno grozničavo sanjarstvo, kar je prenašal, to je bila resnica! Vsaka bol se sčasoma pomiri, vsaka! Tudi njej izpuhti kakor prespane sanje ta neizmerna strast, v kateri je živel, in to veliko bolest zaradi njegove smrti preboli kakor vsak drug, to veliko bolest, neizmerno, kakor je bila njena ljubezen! In

ljudje hvalijo prirodo zato, ker nam je dala naposled pozabljenje! Ona jo je zato ta trenotek sovražila. Odvzeti ji njeno boleost, to se ji je zdel svetokradež v njenem srcu. Uporno se je vzravnala.

„Jene Marija,“ je rekla z močnim glasom, čudovito trdnim in slavnostnim. „Jaz verujem v Boga in pri živem Bogu ti prisegam, da se motiš.“

Presenečeno in vprašujoče je gledal nanjo.

„Nikdar ne bom Luigijeva in ne koga drugega,“ je rekla Katarina in dvignila roko k prisegi.

Prijel jo je za roki. „Ne prisegaj!“ je kliknil. „Nočem, da bi žrtvovala svoje življenje mojemu spominu. Nočem, da bi žalovala do smrti. Želim, da si srečna! Odvežem te vseh priseg. Strahopetec sem. Ne, bil sem strahopetec, toda sedaj, ta hip nisem več! Ti, ti si me rešila. Vrnila si me samemu sebi, Katarina, s tem, kar je zakrivila bolezen, ne obtežuj moje duše! Izpovem se ti vseh svojih grehov: v poslednji dobi sem zavidal Luigiju. Težila me je dovršenost njegove duše, njegova sila je težila mojo slabost. Katarina, blazen sem bil. V moji vročici se je zgodilo, da sem postal tako nizek, podel. Ah, ne umem niti ljubiti, nikogar nisem ljubil nego sebe... Ne, ne! Krivico si delam, lažem. Sedaj, ta hip to zopet čutim, da sem te ljubil kljub svoji podlosti in otroški slabosti in te hočem vreden biti vsaj v teh poslednjih trenutkih svojega življenja.“

Katarina mu je položila glavo na ramo, toda izpregovoriti ni mogla. Na smrt so jo utrudili tolikeri silni občutki in njeno srce je bilo kakor v kleščah. „Ne smrt, ampak življenje je grozno,“ si je mislila. „Zakaj me ne ume, ki ga ljubim!“ In precej zatem si je očitala to misel. „Ne, ne,“ si je rekla v globini duše, „on me ljubi, o tem ni dvoma, in vsa njegova zmota in krivičnost prihaja samo iz njegove neizmerne ljubezni... In njega naj izgubim in živim dalje?“... Stisnila se je tesneje k njemu in sta se držala v nemem objemu...

„Pojdiva domov,“ je rekla končno, „solnce začenja preveč žgati.“ S temi besedami je bil čar razdrt. Vračala sta se iz sanj v treznejši svet... Želela je

biti sama brez prič. Nihče je ni smel videti, in posebno on, on ne, kako je naposled začela omahovati pod pezo svojega križa.

Jan Marija je vstal in sta se napotila domov. Tudi on je hrepenel biti brez prič, hotel je zbrati svoje moči, hotel je jasno v sebe gledati in tam čitati, hotel je izrvati iz svojega srca vse, kar je bilo tam divjega in bolnega. Čutil je, da se bliža kriza njegove usode, z grozo je čutil, da se v kratkem zgodi ž njim nekaj novega, čudnega, česar doslej ni videl, ne slišal. Kaj? ... Zadrgetal je kljub tej nanovo pridobljeni energiji ... Stopala sta molče noter do doma.

„Nočeš na vrt?“ je vprašala, ko sta stala ob vhodu.

„Ne, Katarina,“ je tiho odgovoril. „Grem v svojo sobo, počijem si in se popolnoma pomirim. Potem pridem k tebi na teraso, če boš tam.“

„Gotovo, čakala te bom tam,“ je odvrnila in sta se ločila. Ona je hitela po stopnicah navzgor in več ni zadrževala solz, ki so se usule liki rosa.

On je šel počasno v svojo sobo. Odložil je klobuk, se zgrudil v naslanjač ter si pokril obraz z rokama. „Kaj se godi z menoj?“ se je vprašal. „Oh nič posebnega. Umiram. To je tako naravno.“

Toda nekolikokrat se je stresel in mu je postalo neizmerno težko, neizmerno žal vsega, vsega ... Te svoje mladosti, tega solnca, vseh stvari, vseh občutkov — tudi onih bolesi ... Nad vse pa mu je bilo žal nje, nje! Plakal je v notranjosti, prsi so se mu dvigale, telo mu je krčevito drgetalo, pa ni ena solza mu ni stopila v oči. Vzravnal se je.

„Naposled hočem biti mož!“ si je glasno rekel. „Nu, da, umrjem. Bog, daj mi moči, da bi mogel smrti gledati naravnost v obraz in bi se ne tresel! Ah, z Bogom, življenje!“ Neka jasnost se je plaho širila v njegovi notranjosti. Začel je premišljevati o življenju, pa ne o onem, ki je ležalo že za njim ... Daleč ... kot stvar, ki je bila in je ni več ...

„Kaj je bila moja napaka? Zakaj nisem mogel biti srečen?“ je hladno raziskaval po preteklosti. „O to je jasno: nikdar nisem imel dosti poguma, živeti,

nisem se mogel prilagoditi v svet, ki je bil krog mene. Ta svet pač smatra takšne ljudi moje vrste za sovražnike in jih preganja ali pa zaničuje. Življenje ima samo eno pot, ravno, odmerjeno, določeno. Korak od nje v stran — in beda tebi, ki si ga storil! Pogineš. Kaj hoče življenje? Da bi šel po tej poti, ki ti jo kaže, in se ne oziral ne na levo ne na pravo. In jaz? Jaz tega nisem umel in nisem storil. Meni se ni ljubilo korakati po naznačeni cesti slepo, pokorno, preveč sem premišljeval o tem, kam drži. Brez prestopa sem se oziral na pravo in na levo in nagloma sem krenil v stran, nehoti predaleč. Nikdar nisem videl tega, kar je bilo blizu, dalja, nedoglednost me je mikala, vabila. V to nedoglednost sem padal, padal, kakor se popotnik, blodeč ponoči, prevrne v propast. Kdor zre v nedoglednost, pozablja, o čemer mislijo vsi, blodi za ciljem, ki neprestano beži pred njim, ti stega imenujejo sanjača in včasih pesnika . . . Umiram mlad . . . Bog, zelo mlad. Pa moja duša sploh ni živel nikdar tukaj. Torej se morda izlušči v drugem življenju, čigar razdobja in načina ne morem niti slutiti, morda se tam čisto razžge tista svetloba, ki je tukaj le slabotno brlela v meni. Poezija je morda slutnja, ki postane tam resnica in dejanje. Ne godrnjam več. Pesnik sem bil in Boga zahvalim za ta vir sladkih, velikih in bolečnih občutkov. Boli me, da to, kar je cvetelo v meni, ni dozorelo, toda ne vdam se boli, ker upam, da to iznova in krasneje vzcvete v meni. Ah, Bog moj, pripravljen sem na odhod odtod. Na posled, smrt, se tebe ne bojim! Sladko je življenje, da, pa ti si morda še slajša nego ono.“

Njegova glava se je po malem sklonila na naslanjalo in oči so zablodile skozi okno po drevesih, ki jih je ožarjalo solnce in po katerih so letali, skakali in žgoleli ptiči . . . Zamežal je za hip. Tako sladko se mu je zdelo, kar je videl, mikavno, krasno, in bal se je, da mu postane žal teh dreves, teh ptičev in postane zopet slab. Kmalu je vstal. Vzel je vse svoje rokopise in jih zravnal na ognjišču. Potem je prasn timer z vžigalico. Ta prask se mu je zdel čudovito oster, zasikal je liki gad, tako da se je Jan Marija stresel,

no, vendar je približal gorečo vžigalico papirju, po katerem je švignil majhen plamen, nagloma vzrastel ter brž visoko zaplapolal.

Jan Marija je sedel in gledal, kako se po malem obrača v dim in pepel vse, kar je bil sanjal in trpel, vse, kar mu je bilo drago, sladko in trpko, vsa radost, ves obup, vse tožbe in želje. Zdelo se mu je, da je to celo njegovo življenje. Za trenotek se ga je iznova polastila neizmerna žalost, pa kmalu se je tolažil z mirno odpovedjo, katere melanholija ni bila brez čara. Jan Marija je postal močan. Končno! Gledati ta pepel, to se mu je zdelo, kakor bi gledal na sebe v grobu, v rakvi, v ničnosti . . .

„Moje ime ponikne, predno se je ozvalo,“ si je šepetal, „zapade brez sledu kakor ta pepel, ki ga raznese veter . . . Pa kaj za to?“ je pristavil z neizrečno sanjaviim usmevom ter gledal k solnčnemu obnebjju.

Potem je sedel k mizi. Pisal je svoji sestri. Pisal ji je s krvjo svojega srca, to je bil njegov poslednji vzkrík. Izlil je svoje poslednje solze, ko se je tako pismeno poslovil ž njo na veke. Ako je bila pristopna ljubezni, jo je moralo tudi skozi meglo, ki je zastirala njeno misel, ganiti to, kar je pisal. Drugega ni mogel storiti zanjo, nego jo ljubiti z davno ljubeznijo, z vnemo prvih let svojega detinstva. Nedostatka njene sestrške ljubezni se niti ni spomnil, nesreča jo je zadela, in vedel je, da je več ne zagleda na tem svetu — to je zadostovalo, da se je morje njegove nežnosti razvalovilo do samega dna . . . Vlil je vse bogastvo svoje ljubezni, ves zaklad svojega bogatega čútja v mrak njene duše. Naposled je tudi Leopoldu napisal kratko, toda prisrčno pismo in mu rekel: Z Bogom!

Postalo mu je laže pri srcu. Posvetnih skrbi že več ni imel. Razdelil je novce, kar jih je še ostalo, na več delov, deloma za poravnavo raznih stroškov (tudi svojega pogreba), deloma za darove Suntarelli, staremu Francescu in dobri Angiolini. Potem je pisal svojemu bankirju v Rimu, naj plača gotovo vsoto Lui-giju, ter ga odkazal na svojega svaka v Pragi. Sedaj ni preostalo ničesar več. Mogel je iti, kamor ga je klical Bog. O, kako se je čutil srečnega! Smel je

umreti tukaj, pod njeno streho, blizu nje. Ona mu zatisne oči! ... Zbral je vse svoje moči. Sedaj je moral biti miren, hotel ji je reči, kako je miren, kako vdan v svojo usodo in je upal, da ji s tem prilije tolažbe. Kako naj ji to reče in ostane miren? Tega ni vedel. No, reči ji je moral, da čuti, kako umira in je pripravljen, mirno oditi, moral jo je prositi, naj mu odpusti vse, kar ji je bil s krutimi besedami storil slabega ...

Poravnal si je pred zrcalom lase in kravato, predno je šel iz sobe. Posmejal se je. „Otroci ostanemo prav do poslednjega trenutka,“ si je rekel in korakal počasno, ne brez napora, navzgor po stopnicah.

Katarina je bila v svoji sobi, duri na teraso je imela odprte, skozi nje se je valilo krasno božje solnce z modre kampanje, polne svetlobe in sence, polne velikosti, otožnosti in veselja, a obenem s tem soinčnim tokom se je z vrta neslo šumenje drevja v sobo in ptičje cvrčanje ter sladka, silna, sveža vonjava. Katarina je stala pred zrcalom, tudi ona si je vzravnala lase, ko je zaslišala njegov korak, pogledala je skrbno nase, nima li preveč ordelih oči. Ko je vstopil, se mu je nasmejala in jo je presenetil njegov sanjavi, globoki mir, ki je odseval iz njegovih oči. Videla je nekaj malone svetega v tem izrazu, neko sladko blodnjo, neko blaženost. Njegove oči so se zopet svetile in temnele kakor dve zarji, toda kot zarji, rišoči se na obnebj u nekega boljšega življenja.

Podala mu je roko, kakor bi ga pozdravljala na povratku z daljne poti. Ta kretnja je bila nezadovoljna in misel, ki jo je provzročila, nejasna. „Ves ste premenjen v obraz,“ mu je rekla, „kakor da ste dobili kakšno prijetno novico.“

„Premenjen?“ je ponavlj al sanjavo za njo. „Ne, Katarina! Nasprotno. To sem zopet jaz. Našel sem naposled samega sebe. Poprej, pred kratkim na onem griču sem bil drugačen, za nespoznanje premenjen.“

Njegov glas je bil tako tih, naravnost k srcu ji je šel in v tem glasu je bilo kakor tudi v očeh nekaj žarkom podobnega. Ni mu odgovorila, prijela ga je za roko in šla sta skupaj na teraso. Katarina je sedla

in je obenem stol zanj pritegnila k sebi, toda on je pokleknil k njenim nogam, jo prijel krog pasu ter ji zrl v oči.

„O, Katarina,“ je rekel tiho in gorko, „čemu sem se pojavil na tvoji poti? Zakaj sem stopil med tebe in solnce, med tebe in srečo? Jaz sem kriv sence na tvojem življenju, jaz, bolan na telesu in duši.“

Položila mu je roko na usta, besede so ji mrle v grlu in jo dušile, njene oči pa so ga prosile, naj dalje ne govori, ne govori tako.

On pa je odtegnil od svojih ust njeno drago roko ter je nadaljeval: „Ne, Katarina. To ni ono, kar sem ti hotel reči... Vem, da me ljubiš in da ti ostane zato tudi senca, ki je po moji krivdi padla na tvojo solnčno pot, vedno tako draga kakor spomin name. Ne morem si očitati, ker sem te ljubil. To ni bilo moje delo, ne tvoje. Ljubezen duje kakor dih božji, kamor hoče. Nekaj drugega sem ti hotel reči, Katarina. Jaz sem bil danes nepravichen, krut, sirov. Vedi, da je iz mene govorila bolezen, groznica, obupnost. Rotim te pri najini ljubezni, odpusti mi!“

Deklica je težko dihala, ni mogla ne izpregovoriti, ne se ganiti, srce se ji je trlo kakor med mlinskimi kamni. Zamežala je ter stisnila zobe in prebledela je kakor mrtva. Njena boleost je bila preveč kruta. On se je poslavljal z njo!

„Katarina,“ je šepetal mladi mož, „vem, da mi odpustiš. Vem. Toda reci mi to, samo s kretnjo, če se bojiš, da bi zaihtela. Glej, moji računi so poravnani. Vso svojo zavist, trpkost, obupnost sem vrgel od sebe, a vso svojo ljubezen, na ta način očiščeno in vzvišeno, vzamem s seboj tja... tja... Ti veš, Katarina, kaj hočem reči. Ostaniva mirna! Ti mi torej odpustiš?“

Sklonila se je k njemu, ga vroče poljubila na usta, toda oči ni odprla. Bil bi v njih čital, da tudi ona umira.

Jan Marija je držal glavo, ki se mu je zgrudila na ramo, dolgo v objetju. Potem je vstal in sedel kraj nje. „To je grešno in blazno,“ je nadaljeval, „brani se smrti, ko že ni rešitve. Nekaj otročjega je bilo

v tem. Zardevam, to ni bilo moško. Glej, Katarina, to se mi zdi čudno. Ko sem sedaj sebe zopet spoznal ter videl, kako igram malo dostojno ulogo v tem boju, tedaj sem si rekel: „No, ako ne moreš živeti, tedaj se ohrabri in pripravi na smrt!“ In glej, Katarina, zdelo se mi je, kakor bi bil pustil breg, ki sem se trdovratno držal zanj, a sedaj me odnaša veletok. Katarina, odpusti mi i ta zate tako bolesten pogovor. Toda moral sem ti to povedati. Moj spomin bo v čistejši svetlobi pred teboj, ako vse zveš. Poznaš vso mojo slabost, dovoli mi, da ti dokažem tudi svojo trdnost. Ali ni to zate uteha, ako vidiš, da se mirno vdajam v svojo neizogibno usodo?“

Molče mu je stisnila roko, in v očeh, ki jih je tedaj odprla, ji je sijala vsa njena ljubezen, vsa njena boleost. „Zadosti naj bo teh muk!“ je prosila Boga na dnu svoje duše.

„O vsem tem ti več nočem govoriti,“ ji je rekel čez hip. „Prestala sva najgroznejše. Poslavljam se s teboj, ne v agoniji, ne v divji živčni borbi poslednjih trenutkov, ko človek že ni svoj. Ne, mirno, v resignaciji, vdan v voljo tistega, ki verujeva oba vanj, vsak na svoj način. Katarina, blagoslavljam te! Bodi srečna. Tvoja boleost bo težka, pa ne večna. Glej, to mi je uteha, da se tvoja bol sčasoma pomiri, uteha mi je to, kar je delalo moji sebičnosti muko. V legendi ti bom živel, poprej sem sicer tarnal, no sedaj sodi po mojem usmevu, kako mi laska ta misel. Živeti v legendi, pomeni imeti krog sebe svetniški obsvit! V tako krasni in nežni svetlobi me boš gledala! In v tej podobi bom vedno živel v tvoji duši. Ti me ne pozabiš, pa zato ne boš nesrečna. To je tolažba, s katero odhajam. Toda sedaj nobene besede več o smrti!“

Katarina je vstala ter gledala pred sebe na to širno pokrajino z ogromnim nebosklonom, modrim in plamenečim. Ta veliki, veličastni mir tvarine in prostora je oznanjal silo usodnih, nepremagljivih zakonov. Nahajalo se je v tej velikosti nekaj krutega, razdirajočega, kakor so si starodavni ljudje predstavljali fatum. Deklica je to nehote čutila in vzraslo je njeno uporstvo.

„Ne,“ se je ozval vzkrik njene duše, „ni je močnejše stvari, nego je moja ljubezen. Ločiti se ž njim, vdati se usodi? Dopustiti, da bi bila neskončnost časa in prostora med njim in menoj! O, kako je kruta ta misel, pa še groznejša je predstava, da bi moglo stati življenje med njim in menoj. Življenje z vsemi razvadami, vsak dan s svojim praznim početjem, z banalno skrbjo, s svojo treznostjo. Vsak tak dan, čeprav se nam, površno sojen, zdi vreden pozornosti, je gruda zemlje, ki pada na krsto dragih umrlih. Pod to težo se pogreza krsta vedno globlje. Moja ljubezen in moja boleost naj bi nalikovali razvalinam na kampanji? Nekdaj so bila svetišča, ki so se, ko je odšlo božanstvo, kršila in kršila, in vsak dan je zrasla kakšna bilka, kakšen mah, ki je počasno, počasno, pa vztrajno glodal stene in njih podstave... vsaka kaplja deža, rose prispe k njih razsulu...“

Nagloma se je obrnila k Janu Mariji. „S teboj grem!“ je kliknila z globokim, sonornim glasom, čistim, polnim, močnim in sladkim liki zvok zvona.

S presenečenjem je zrl nanjo. Ni razumel temu slavnostnemu, velikemu glasu, ker Suntarella se je bila med Katarininim premišljevanjem pojavila pri durih ter pozvala oba k mizi.

„Grem,“ ji je mirno odgovoril, dasi je vedel, da poje jedva grižljaj, a mislil je, da je tudi Katarina odgovorila le na starkin poziv.

Deklica je precej spoznala njegovo zmoto in nekaj nasmehu podobnega ji je zaigralo krog ustnic. No, pustila ga je v zmoti. Saj sedaj še ni smel vedeti, kaj misli, na kaj je namignila. Hvaležna je bila temu naključju, malenkostnemu in smešnemu. Rešilo jo je pojasnitve, za katero še ni prišel čas. Zbrala se je in rekla: „Glej, da začnjam biti mirna. Ona moja neradovoljna glasnost je bila poslednji sled moje razburjenosti. Veš, zakaj sem mirnejša? Mislim, da — da se ne bova ločila...“

Samo vzdihnil je. „Ona še upa,“ je mislil in povetil oči.

K sreči je začela Suntarella praviti o raznih dogodkih in naposled je rekla: „Kaj, ko bi prinesla

mizico sem in bi na terasi jedla. Solnce sem še dolgo ne posveti in za vsak slučaj prostrem zaslanjalo.“

Jedla sta sedaj mnogokrat skupaj, ako ni bil on zaposlen v svoji sobi; obema se je zdelo to posebno mikavno, kakor da živita v skupni domačnosti.

„Stori tako, Suntarella,“ je rekla deklica. „Škoda, ko bi ne užila te gorkote in te vonjave.“

Pomogla je starki prinesiti mizico ter sedla poleg mladega moža. Suntarella je postavila pred njiju navadna jedila, vino in vodo, in je odšla. Ne on ni jedel ne ona, tiho in nežno sta govorila o ravnodušnih stvareh, vse, kar sta čutila, kar je hotel drug drugemu vdihniti v dušo, vse njih ljubkanje je zvenelo samo iz njih glasu, je žarelo samo iz globine njih oči; besede, ki sta jih govorila, so bile brez pomena, sploh nista vedela o njih. Zmešala sta malo vina z vodo in sta pila iz enega kozarca ter delila nekoliko grizljajev kruha. Bilo je to pravo ljubavno kosilo.

Suntarella ju je hudo okregala, ko je videla, da nista jedla, in je odnašala vse, kar je bila prinesla. Za durmi pa si je otirala oči.

Jan Marija in Katarina sta ostala še na terasi v sladkem, tihem, mirnem sanjanju, zdelo se jima je, kakor bi sedela na dnu te globoke solnčne luči, na dnu oceana svetlobe. Trajalo je precej dolgo, predno ju je Suntarella prekinila s svojim hitrim prihodom. „Kontesa,“ je klicala že iz sobe, predno je stopila na teraso. „Poset dobite. Dona Pavlina gre.“

Oba sta vstala nemilo prizadeta ter minuto obstala v zadregi.

„Proč grem,“ je rekel Jan Marija. „Srečati se s tujim človekom, tukaj —“ Neprijetno mu je postalo.

„Za odhod bo že prepozno, ako je ne marate srečati,“ je rekla Suntarella. „Na stopnišču bo že. Nisem videla kočije, dokler ni stala pred domom.“

„Ostanite na terasi,“ je dejala Katarina. „Sedem z njo v salon, potem jo peljem na vrt. Če pojde na teraso, vaju seznanim, pa jedva se domisli, da bi šla sem. Po toliki poti ostane rajša v hladu med stenami.“

„Najbolje bo tako,“ je odgovoril Jan Marija.

„Lahko naju poslušate, je zanimiva, duri pustim odprte.“ In je šla v salon.

„Ne, zaprite jih,“ je rekel mladi mož, toda Katarina ga že ni več slišala in ne Suntarella. Bili sta že v sobi, in ko je vstal, da bi sam zaprl, je bilo prepozno, ker slišal je že glas done Pavline, prijetni in polni, slišal, kako se pozdravlja s Katarino ter dobrohotno izprašuje Suntarello, kako se ji godi.

„Hvala, gospa markiza,“ je suho odvrnila starka, in slišal je, da odhaja iz salona in zapira za seboj duri.

Dami sta sedli. Jan Marija je videl dono Pavlino v zrcalu, ki je viselo na steni nasproti odprtih duri, držečih na teraso. Bila je krasna, dasi ne več mlada, imenitna dama, v vsaki kretnji se je kazala prava, ponosna Rimljanka. Njena preprosta, temna obleka je javno govorila o svojem pariškem postanku.

„To je dražestno, da ste prišli,“ je rekla Katarina. „S čim bi vas okrepčala —“

„Tu je vse, kar potrebujem,“ je dejala dona Pavlina in si nalila vode v kozarec na mizi. „Veš, Caterina mia dolcissima, da si blede in da imaš upadlo lice? O, moja mila, vse vem, pa to ne sme tako dalje trajati.“

„Kaj veste?“ je vprašala deklica ter povabila oči, lahko zardevši.

„O tistem tujcu, ki je tako težko zbolel v tvojem domu. Gospa Galli ve vse od svojega sina, in jaz vse od nje. Le da gospa Galli — nočem naravnost reči — da več pove, nego ve, a to pa lahko trdim, da na več namigava, nego zve od sina. Luigi je tako diskreten, precej se zamrači, če vidi, da bi rada kaj zvedela; njegova mati pa je manj delikatna. Veš, kaj se dozdeva gospe Galli? Dasi mi tega, kakor ti pravim, ni povedala naravnost. No, da to ni samo krščanska ljubezen, kar te veže na tega bolnika — ampak tudi . . . no, ugani, kaj? Ugibaj! Ah, ti zardevaš, torej si to uganila. Res, ta zastavica ni bila težka.“

Dona Pavlina se je smejala. Katarina je molčala. Jan Marija jo je obžaloval. Kaj naj stori sedaj! Nič. Moral je tiho sedeti.

„No, pustiva to,“ je rekla dona Pavlina. „Čemu bi ti očitala malenkost romantičnega sanjarstva? Temu

se nihče ne ogne. To je tako kakor otroške bolezni, ki zadenejo vsakega. Pustiva to! Zaradi neke važne stvari sem prišla, gre za kaj drugega nego za prazne marnje. Pisala sem ti, zvala sem te, pa ti nisi prišla, nisi odgovorila.“ Smejoč se ji je grozila s prstom.

„Odpustite, teta,“ je prosila deklica.

Dona Pavlina sicer ni bila njena teta; ker pa je bilo težko, se spoznati v stopnji sorodstva, določila jo je dona Pavlina samolastno.

„Popolno absolucijo ti dam,“ se je šalila. „A sedaj k najini zadevi! Ne morem se dolgo muditi tukaj, ura je dve in peljem se na five o' clock h knežji Torloniji. Precej pojdeš z menoj v Rim, ali pa naj ti dam še par dni za premislek?“

„Kaj, so li vaše zadeve tako nujne?“ je presenečena vprašala deklica.

„Moje zadeve končno niso tako nujne, pogovoriva se pozneje o njih. Za zdaj se tiče samo tega, da se sploh odločiš za Rim. Pojdi torej ali precej ali pa pridi nekaj pozneje, toda na določeni dan. Najbolje bi bilo precej, ko bi šla kar z menoj.“

„Zelo ste ljubeznivi,“ je tiho rekla deklica po kratkem presledku in je pristavila tiho sicer, toda zelo odločno: „Ne pojdem, odpustite!“

Dona Pavlina je nekoliko nepotrpežljivo zadrhtela. „Kakšna trdovratnost!“ je kliknila. „Pa zakaj ne greš?“

Katarina ni odgovorila temu vprašanju, le rekla je: „Ta vaša zadeva, teta Pavlina, se tiče pač tiste učiteljske službe, ki ste mi jo nekoč ponudili? Morda je že dozorela ta stvar, in je treba, da se odločim? No, mislim, da nisem sposobna. Kratko, menim, da vas moram za sedaj zahvaliti za vašo skrb, toda odločiti se ne morem.“

„Katarina,“ je rekla dona Pavlina, „ti veš, kako slabo stoji s tvojim posestvom, majčkenim kakor dlan. San Catalda ne moreš rešiti.“

„Vem,“ je rekla Katarina mirno in nehote je zamišljeno pristavila: „Sedaj mi je postalo to brezpomembno.“

„To je čudno,“ je menila dona Pavlina. „Nočem iti tvojim razlogom do dna. Pa vedi, zdaj že ni

govora o tisti službi. Tisto je bila moja abotna misel, da, kruto sem ravnala. Gospico di Soranesi napraviti za učiteljico! To je bil naval liberalizma, strast ženske osvoboje . . . To se nahaja nekako v zraku . . . Da, provzročila sem, da bi se lahko jezila name. Pa se nisi?"

„Nisem imela za kaj, vzroke pa imam, da sem vam hvaležna,“ je rekla Katarina.

„Veseli me, da ceniš mojo ljubezen,“ je odgovorila dona Pavlina. „Če si mi hvaležna za malenkost, kako mi še le boš, kadar zveš, za kaj gre. S so-progom sva sklenila, da zasnujeva tvojo srečo, da ti pripraviva sijajno bodočnost.“

Dona Pavlina je molčala in gledala na deklico, da bi užila polno nagrado za svojo velikodušnost; toda na Katarininem obrazu se je kazal le mračen, celo bolesten usmev. Sreča! Bodočnost! Kaj ji je pomenilo na svetu kaj takšnega? Njena sreča se je nagibala h grobu, in vanj je padala vsa njena bodočnost. Probudila se je iz svojega premišljevanja, videč, da dona Pavlina čaka na odpoved. „Ne razumem vas,“ je tiho rekla in res ni razbrala, kaj namerava dona Pavlina.

„Ne bi uganila, pa precej se ti posveti, ko ti namignem,“ je nadaljevala dona Pavlina. „Katarina, ošabneži pravijo, da ni prijetno, sprejemati dobrote. Ti si morda tudi malce ošabna in zato ti bo ljubo, ko zveš, da ti jaz in moj mož nočeva izkazati dobrote. Nasprotno, pričakujeva, da nama ti izkažeš uslugo.“

„Kaj bi mogla storiti za vaju?“ se je čudila deklica. „Tako rada vama ustrežem.“

„Nu, torej poslušaj! Povem ti to nakratko. Poiskala sva ti ženina.“

Katarina je lahno prebledela. „Oh! . . .“ je vzdihnila in dvignila roki, kakor bi se hotela braniti.

Dona Pavlina se je posmejala.

Jan Marija je jedva dihal. Kaj je čutil, sam ni vedel, toda srce mu je bilo komaj slišno.

„Ne boj se, mila Katarina, da zahtevava, naj bi se slepo vdala,“ je začela zopet dona Pavlina. „Videla ga boš, seznaniš se ž njim, in prepričana sem, da se

izteče vse gladko. Je prijazen, mlad, krasen in obogati. Manjka mu samo nekaj — imena nima, tega mu daš pa ti in na ta način mu ne boš ničesar dolžna za bogastvo, ki ga pridobiš s svojo možitvijo.“

Katarina je molčala. Dona Pavlina je dolgo čakala njene odpovedi; ko je ni bilo, je nadaljevala z usmevom. „To izpričevalo ti moram dati, da nisi radovedna. Niti me ne vprašaj, kdo je oni, zakaj ti ga priporočam, in kaj nameravava s tem jaz in moj mož. Kakor kip stojiš. Ali spiš? Vzbudi se no!“ In v šali jo je potresla.

Katarina se je res zdela, kakor bi se probujala. Končno je rekla: „Če vam smem povedati golo resnico, tedaj vam priznam, da vas čisto nič ne razumem. Mogli ste z menoj govoriti arabski, a vedela bi prav toliko kakor sedaj.“

„Vidim,“ je odvrnila dona Pavlina, „da bo najbolje, ako ti povem vse temeljito in povsem jasno. Poslušaj torej toda pazno, prosim te, da ne bo treba ponavljati. Veš, da nimam otrok, in veš, da je moj mož poslednji markiz Valmarina, da pripadejo nekdanj njegova posestva in ime baronu Valmarini, ki je glava stranskega pokolenja te nekdanj tako mogočne, velike in slavne rodbine Valmarina. To vse veš, morda pa ne veš, čeprav tega ne tajiva, da na svetu z markizom nikogar tako ne sovraživa kakor prav tistega barona, ki vselej tako skrbno z naravnost satanskim usmevom vprašuje za najino zdravje. Velik del najinih posestev pride neizogibno v njegovo last, toda nekatera posestva in vse drugo znatno bogastvo markizovo je pa vendar mogoče ohraniti pred tem grabežljivim in nedočakljivim dedičem. Pazi sedaj, da dobro razumeš, ti sladka moja dušica! Vedi, markiz ima nezakonskega sina, ljubil je neko igralko, ki je davno umrla, še predno sem poznala markiza. Nisem torej ljubosumna nanjo in bitje tega sina mi ni bilo tajno pred mojo možitvijo. Markiz mu je dal sijajno vzgojo, in ta mladi mož je sedaj eden najlepših, najelegantnejših častnikov v armadi, z lepo bodočnostjo.“

Dona Pavlina je za hip utihnila, čakala je, da izpregovori Katarina. Pa deklica je molčala.

„Posinoviti ga,“ je nadaljevala dona Pavlina, „in ga postaviti za zakonitega dediča imena in posestev, kakor sem jaz svetovala, to baje ni mogoče in bi vedlo do neskončnih prayd, in baron bi naposled vendarle dobil. Torej bo bolje, zagotoviti najinemu varovancu vsaj mogoči, zelo znatni del dediščine ter ga odtrgati baronu. Samo enega še treba: preskrbeti mu znamenito ime. Sedaj morda razumeš končno?“

„Ne,“ je odvrnila deklica kratko in odkrito.

„Ah, to ni mogoče!“ je pokazala dona Pavlina svojo nepotrpežljivost. „No, razjasnim ti to: Ti si poslednja Soranesi; ako ga vzameš za moža (pomni, da obdarjenega s polovico vsega premoženja markizov iz Valmarine), bode lahko izposlovati, da preide tvoje ime nanj. Tvoje ime bo grofica Soranesi-Cremona (oni mladenič se imenuje sedaj Cremona) in v družbi zadobiš mesto, ki se ti spodobi po imenu, ki si ga podedovala po svojih prednikih, seveda, žalibog, skoraj brez groša. Sedaj umeš?“

Katarina je zardela in se malce vzravнала. „Dona Pavlina,“ je rekla, boreč se s svojo nevoljo, „podedovala sem svoje ime po prednikih brez groša, pravite. Res je, toda podedovala sem obenem pravi pojem o časti, tako da vem, da ne smem trgovati s tem imenom.“

Dona Pavlina je bila užaljena, a hladna. „Očitaš mi torej, da ti svetujem, naj bi storila nekaj nečastnega. Tega nisem pričakovala.“

„Odpustite!“ je rekla Katarina živo. „Nisem vas hotela razžaliti in pravim samo to, kar čutim.“

„S tem ponavljaš svojo žalitev!“ je kliknila markiza in sedaj je zagorela v jezi. „Kar naravnost mi očitaj, kar imaš proti meni na srcu.“

„Teta Pavlina,“ je rekla deklica sicer mirno, a zastonj si je prizadevala, da bi odolela svojemu razžaljenemu ponosu, „odkrito vam hočem torej oponesti. Danes niste ravnali nežno, odpustite mi. Doslej ste bili proti meni vedno ljubeznivi, in ker sem vam dolgovala hvaležnost, bi bilo prav, da ste ravnali po tem. Vi pa ste prišli sedaj in zahtevate, naj plačam svoj dolg. In vendar ne morem verjeti, da umevate stvar tako.“

Markiza je malo ostrmela, preprosta dostojnost te deklice je vplivala nanjo. „Morda sem se zmotila, da sem ti tako nezakrito pojasnila stvar,“ je rekla čez hip. „Markiz ima prav. On je hotel stvar drugače prijeti. Seznaniva ju — je rekel — in ako mu bo Katarina naklonjena, se ji zazdi to, kar zahtevava od nje, povsem naravno in navadno.“

„Hvala markizu,“ je odvrnila Katarina, „hvala mu, ker s tem kaže, da me pozna in uvažuje. Prav je imel, dona Pavlina!“

Markiza se je posmejala. „No, glej, ni vse izgubljeno!“ je kliknila. „Vrniva se k predlogu mojega moža. Z menoj greš v Rim, seznava vaju, golobčka —“

„Ne, zdaj to ni več mogoče, ko ste govorili tako odkrito,“ je rekla Katarina.

„Beži no,“ se je smejala markiza, „ali si tako uverjena, da ti gospod Cremona ne seže v srce? Nikdar še nisem videla poročnika, ki bi mu bolje pristala huzarska uniforma. Kakšna odličnost v vsaki njegovi kretnji, in glas, kadar poje romanco, in oči — ah, z eno besedo, dražesten je!“

Katarina je molčala.

„Kdaj greš torej v Rim? Kar danes?“ je vprašala markiza.

„Danes ne,“ je rekla deklica in povsila oči.

„Torej kdaj? Odločen odgovor hočem,“ je silila ona.

„Odločen odgovor?“ je ponavljala deklica s čudnim usmevom. Ni dvignila povešenih oči.

Dona Pavlina je izgubila potrpežljivost. „Da,“ je rekla, „odločen odgovor in ne odmeva svojih vprašanj.“

„Ne morem vam ga dati, tega odločnega odgovora,“ je odvrnila Katarina tiho in ni dvignila oči.

„Oh, ti se, kakor vse kaže, z gospodom Cremono nočeš niti seznani?“ je zavpila markiza ter zardela od jeze.

„Ne, nočem, vedite to, ko me silite,“ je rekla tiho in trdno Katarina.

„Ako si res tako odkritosrčna,“ je kliknila markiza, „pa bodi do kraja ter mi povej brez ovinkov, zakaj. Toda ne skrivaj se mi za kakšno nežno tanko-vestnost, za kakšne vdane spomine na grofe Sorane-sije, kar jih je bilo od začetka sveta sem.“

„No, naj bo,“ je rekla deklica in vstala. Zrla je doni Pavlini naravnost v oči, brez strahu, brez rdečice. „Vzrok je naraven, ljubim drugega, torej ne morem in nočem biti drugega, ampak le njegova.“

„Ah, kakšno presenečenje!“ je zavpila dona Pavlina. „To je pravcata melodrama, pri moji veri! Pa kdo je ta ‚drugi‘?“

Jan Marija je vstal, sililo ga je, da bi šel in zavpil „jaz!“ zdelo se mu je, da bi sedaj moral stati ob njeni strani, toda ta namig na melodramo ga je zadržal. In ta nagli pojav bi bil smešen. Zgrudil se je zopet na svoj sedež. Dona Pavlina je slišala to premikanje, škripanje stola in precej je uganila, kdo je na terasi poslušal njen razgovor. Zelo nevoljna je postala. Sicer ni bila hudobna, vsaj ne slabša, kakor je večina ljudi, toda gorje tistemu, ki jo je razžalil! In Katarina jo je razžalila s tem, da je skrivala pričo njih pogovora, še bolj pa s tem, kar je markizi veljalo za nehvaležnost. Ta se ji je zdela vselej največji greh, ker nehvaležnost odpodi dobrodelnega človeka, a dona Pavlina ni marala nič drugega, nego deliti dobrote vselej in povsod. Mislila je, da ni sebična, in to je bila njena največja prevara in zmota. Njena vera je imela tole dno: delati dobro zato, da bi prinašalo nebeške obresti. Prečudno si je razlagala izrek: Karkoli storite revežu, to storite meni. Vsak siromak, ki mu je radodarno pomagala, se ji je zdel maska, katero si je nadel Odrešenik, da bi jo izkušal. Da je kdo iznašel sredstvo, kako siromaštvo in bedo odstraniti s tega sveta, tistega bi bila sovražila in ga smatrala za vrednega, da se sežge na grmadi. Revščina je morala biti tukaj! Njej se je zdela naprava kakor cerkev, kraljestvo, aristokracija in vse, kar ji je zagotovilo odlično mesto v človeški družbi. To vse je bilo sploh samo zato, da bi dona Pavlina prijetno živela na zemlji in bi brez prevelikega truda prišla do vrat nebeškega kraljestva. Za svoj preostanek si je poceni kupovala vstopnino do raja. Toda od teh bodočih obresti je hotela in zahtevala dona Pavlina majhen znesek že tukaj, na tem grešnem svetu. Hotela je videti solzo ginjenosti v očeh onih, katerim je izkazovala dobrote,

hotela je slišati vzkrike občudovanja nad svojo angelsko dobroto . . . Spomini na takšna blaga dela so ji bili včasi sladki, ko je sedela v somraku v svoji sobi, kadar ni šla ne h kraljici, ne v družbo in kadar ni sprejemala posetov. Zanj so imele te ganljive zahvale prav tisto ceno kakor spomini na kakšno grozovito kadenco Adeline Patti, na posebno posrečeno deklamacijo katerekoli slavne igralka. Te solze, ti vzkriki hvaležnosti so ji prijetno razburjali čute kakor tiste kadence in deklamacije. Kaj je bila danes pričakovala od Katarine! Kako živo si je predstavljala prizor v tem polupraznem domu v San Cataldu! Ali ne objame Katarina njenih kolen, ko zasliši, da postane malone dedič markiza Valmarine? Ah, to je bilo sramotno, da jo je ta deklica tako prevarila! Oropa'a, okradla jo je tako čistega, angelskega užitka, ki je s toliko gotovostjo računala nanj! Sedaj je prišla Katarino tako nagloma za roko in pritegnila jo je tako silno, da se je deklica malone zgrudila.

„Kdo je tisti drugi?“ je ponovila svoje vprašanje.

Katarina je molčala, razžaljena in presenečena ob tako surovi jezi. „Kaj vam more biti do tega,“ je rekla končno.

„Saj vem, kdo je to!“ je zavpila dona Pavlina z vso brutalnostjo velike dame ter s tem pokazala, da to ni. „Saj vem, kdo je to! Oni neznanec, bolehnjež, ki ste ga nekoč na cesti pobrali in ga sedaj v domu skrivate in negujete, gospica Katarina di Soranesi!“

„Ah, molčite!“ je nagloma in ponosno kliknila Katarina. „Ne dotikajte se tistega, ki ga smatram za svojega soproga.“

Dona Pavlina se je glasno in preprosto posmejala kakor katerakoli branjevka na trgu. „Oh, ti si izvrstna!“ je dejala zarobljeno. „Kmalu bi bila rekla: nedolžna — toda o tem dvomim.“

Jan Marija je stopil v sobo. Ni bilo mogoče dalje tiho poslušati. Res, kaj je mogel storiti? Z možakom bi se streljal ali bi se zagnal vanj, kaj pa z dono Pavlino? Ni vedel, le to je čutil, da se mora pokazati, da je njegova dolžnost, braniti Katarino daljših razžalitev.

„Gospa markiza,“ je rekel, „s kakšno pravico smete segati na čast moža, ki ga ne poznate? Pa za to ne gre. S kakšno pravico se smete dotikati Katarine, moje neveste?“

Dona Pavlina je z zaničevanjem zrla na mladega moža, toda vtisk, ki ga je bil napravil nanjo, ni bil takšen, kakršnega je kazala. Njegov trpeči obraz je bil krasen, ves njegov pojav tako odličen, a nekaj ganljivega v očeh in v glasu jo je nepričakovano razorožilo. Njena jeza se je kmalu pomirila, izginila je vsa vulgarnost, ki jo je poprej tako kazila. Postala je hladna. Čez hip je rekla: „Pravico imam govoriti, kar se mi zdi prav, in pravo imam, da sem stroga in pazim na deklico, ki mi je sorodnica, ter na njeno vedenje. Markiz Valmarina je njen varuh. Ako ste hoteli hoditi za gospico di Soranesi, onda ste morali govoriti najpoprej ž njim. Toda vi, gospod, kaj ste storili namesto tega? Ali ste ravnali kot pošten mož? Brez nežnočutnosti ste vdrli v hišo in smešite deklico, o kateri trdite, da jo ljubite. Tu bivate, kakor da ste njen soprog, in žrtvujete njeno dobro ime. Gospod, jaz vas ne spoštujem.“

Jan Marija je molčal za hip, potem je rekel: „Motite se. Toda ustreči hočem i vaši nepravilni želji. Jutri grem v Rim. Ako se pozdravim, se opravičim pri gospodu markizu, varuhu svoje neveste.“

„Ne,“ je kliknila Katarina. „Opravičevati se ni treba. Ne poslušaj gospe markize, kaj nama je mar nje, kaj tega, kar si misli? Markiza, vi ste nizko sodili o meni — in vendar ste me spoznali vredno svojega varovanca. O kom ste mislili razžaljiveje, o njem ali o meni? . . . Jaz vas ne spoštujem.“

„O, predrzna!“ je zavpila markiza in nehote je dvignila roko.

„Idite!“ je rekla Katarina ponosno, z zaničevanjem. Smrtno je sovražila markizo, ne za tisto, kar je o njej govorila, ampak zato, ker je razžalila Jana Marijo.

Markiza je prebledela od zlosti. „Grem,“ je rekla, „poskrbela pa bom, da ti pokvarim to tvojo idilo. Vi lahko ostanete, gospod, umirajte spokojno v San Cataldu, ako imate te muhe! Končno, vi ste si najeli

stanovanje in imate pravico, bivati v njem. No, k sreči imamo še takšne zakone, ki zabranijo deklici, da s svojo nesramnostjo ne bo dajala pohujšanja vsemu svetu. Njen varuh porabi vsa sredstva, ki mu jih dovolje zakoni, da jo odstrani od tod za čas vašega bivanja tukaj. To bo sicer nekoliko spotikljivo, pa pri gospici di Soranesi to ni nič.“

Šla je k durim in je ošvrknila Katarino s pogledom, ki je bil poln sovraštva in zaničevanja. Toda pri durih se je zdajci pojavila ovira. Suntarella je bila ves ta nastop slišala iz sosednje sobe. Sedaj je stala markizi nasproti, prsteno blede od razvnetja, in iz oči so ji švigali plameni. Njeni lasje so se razmrščili liki levja griva. Njeni dolgi prsti so se krivili kakor stisnjeni kremplji, z eno roko je rila v svoj obraz, drugo je dvignila k nebu.

„Stojte, gospa markiza!“ je rekla in njen glas se je tresel od strasti, toda ni grmel, prej je bil tih in sikajoč. „Stojte, povem vam besedo.“

Markiza je nehote postala.

„Vi ste hudobni, hudobni kakor vrag,“ je rekla starka, opirajoč se ob duri. „Naj vas pogubi Bog!“

Markiza se je okrenila, kakor bi ji velela, naj se ji ogne.

Suntarella se ni ganila. „Slišite,“ je rekla šepetavo. „Spominjam se ženske, ko sem bila še mlada. Pravili so, da je bila nekdanj bogata in slavna kakor kraljica. Bila je baje pevka in se je tikala s knezi in kralji. Ko pa sem jo poznala jaz, je bila kakor poosebljena kuga. Stara, opotekava, gnusna, od glave do pete same rane, oblečena v cunje, v katerih je gomazelo. Nikjer je nišo hoteli pod streho. Oddaleč so ji metali miloščino, kosce kruha kakor garjavemu psu.“

„Kaj mi je do tvojega brbljanja, trapa. S poti!“ je rekla markiza.

„Končno je umrla,“ je nadaljevala starka, ki se ni dala motiti. „Umrla... Veste kako? Za vasjo je bila jama, kamor so metali vse, kar je crknilo, vse, kar je bilo najgnusnejšega! Tam je umirala na gnili slami. Klicali so k njej duhovnika, pa ni hotel iti, toda prisilile so ga botre. Podal ji je Gospodovo telo od

daleč na palici, pa je padlo dol, tako da je poginila brez svetotajstva. Takšen bodi tudi vaš konec! Bog naj me usliši! Vsa bodite v kužnih ranah, groza ljudem in gnus in brez telesa Odrešenikovega izdihnite dušo!“

Stopila je od duri in jih odprla.

Dona Pavlina je zatrepetala od babjeverne groze, povabila glavo in molče odšla.

Vsem v sobi je zastala beseda in bolešno so strmeli, dokler niso zaslišali ropota odhajajoče kočije. Tedaj je Suntarella planila h Katarini, jo začela poljubovati, glasno plakati in ji dajati najslajša imena; in v izbruhe ljubezni je mešala najbesnejše kletve proti doni Pavlini.

Katarina se precej dolgo ni ganila. Končno se je osvobodila starkinega objetja ter rekla: „Ne mislimo dalje o njej, niti o tem, kar se je zgodilo.“

„Ah, Katarina,“ je kliknil Jan Marija, „kaj zaradi mene prenašaš, kaj izkušaš! O, Katarina, kako sem neskončno beden in nesrečen! Vzrok sem tvojega trpljenja!“

Katarina mu je podala roko, hotela ga je tolažiti, pa on ji ni pustil govoriti. „Sedaj je čas, da se odločim in hitro odidem. Dona Pavlina ima vobče prav, dasi je hudobna in krivična. To je bilo sebično, da sem hotel umreti tukaj, sploh nisem ravnal pravilno. Samo okolnosti me deloma opravičujejo.“

„Ako me ljubiš,“ je rekla, „tedaj ne govori besede več o tem, kar se je zgodilo. Vse ostane pri starem, ti ne odideš, vsemu drugemu se pa smejem.“

„Motiš se, Katarina,“ je rekel. „Ta žena je grozila in bo delovala. Ni mi jasno, kaj započne, pa lahko se ji posreči, da ti pripravi kakšne neprijetnosti. Ali moram jaz od tod ali pa ti. Kaj ko bi šla za nekaj dni k svoji teti Galli?“

„Za nekaj dni?“ je odgovorila neizmerno bolešno. „Nekaj dni te ne videti? A kaj bi s tem pridobila?“

Jan Marija je molčal, le v duši je odgovoril na to vprašanje: „V tem umrjem tukaj.“

Misel, da umrje sam, daleč od nje, mu je stiskala srce. Toda ohrabil se je in je ostal miren. „Ne,“ je dejal. „Ostani tu! Bolje bo, ako si poiščem kakšno

zavetišče v Rimu, nekje blizu Luigija, ki gotovo poskrbi zame. Ko se mi izboljša —“

Ni mogel dogovoriti, vedel je, da mu ne postane bolje, in je bil prepričan, da ve tudi ona to.

„O, srečna misel!“ je kliknila Katarina. „Srečna misel, obrniti se na Giggija! Ta je pravi prijatelj, ta je čisto zlato. Pisala mu bom vse ter precej. Ako izpregovori Luigi ž njim, markiz ne bo pustil, da bi ga zapeljala žena h koraku, ki bi motil najin mir tukaj. Vsaj to mi obljubi, da ne boš prej silil odtod, dokler ne pišem Luigiju in ne dobim njegovega odgovora, ali pa dokler sam ne pride.“

„Naj bo!“ je rekel Jan Marija zelo truden in vesel, da je dobil majhen odlog. Kdo ve, morda se v tem završi njegova usoda?

„Precej napišem,“ je rekla Katarina ter šla k svoji mizici po papir.

Jan Marija je šel počasi, negotovih korakov v svojo sobo. Zdelo se mu je, kakor bi nesel novo pezo. Zleknil se je na posteljo. Kakšno novo zmedo so napravili ti poslednji vtiski! Kako se je kalil njegov težavno dobljeni mir! Ah, dona Pavlina je govorila strašne reči, tem strašnejše, ker se je skrivalo za njenim sovrastvom vendarle nekaj resnice, vsaj kar se je tikalo razžalitev, ki so veljale njegovi osebi. Uboga Katarina! Kako naj se sedaj vede, kaj naj počne, da bi kolikor mogoče popravil zlo? Eno je bilo jasno: njegova smrt jo osvobodi! Želel si je, da bi že prišel konec. Čudil se je kako je mogel doslej tako žilavo lepeti na življenju, na teh kratkih hipih, ki so mu še ostali. Kaj ga je držalo tukaj? Odgovor je bil jasen: Katarina! Da, Katarina toda vsak trenotek njegovega življenja ji je bil nadležen, še za seboj ne zapusti drugega nego kletev, ki oropa na tem žalostnem svetu to ubogo, osamelo deklico njenih prijateljev. Kakšno uteho mu je dajala sedaj misel, da jo bo podpiral Luigi Galli, da ji bo brat in sčasoma tudi soprog. Radost ob tej nadi ga je tolažila in spoznal je, da je bila do kraja zatrta njegova sebičnost, ki je poprej zbujala v njem tisto trpko ljubosumnost. Nekoliko pomirjen je speč in bedec nepremično ležal in skrita, tiha groznica je

glodala nevidno, toda neprestano in uničujoče ob oslavljenem korenu tega mladega, usodi zapadlega življenja.

V tem je Katarina v naglici pisala Giggiju. Ko je bila odposlala svoj list, je hodila nemirna po sobi in premišljevala. Kaj, če Giggi ničesar ne opravi pri markizu. Kaj ko bi bilo res mogoče, da jo s kakšno pretvezo nasilno ločijo od Jana Marije, čeprav na kratko? Na kratko — to bi pomenilo morda vendar za vselej! Zalomila je z rokama. Ta svet je bil tako hudoben, njegovi zakoni tako kruti in krivični, da je bilo vse mogoče! Kajpada, ko bi bil njen mož, kakor je rekla dona Pavlina . . . Ko bi bil? Zakaj že ni, ko sta se oba tako srčno ljubila? Deklica je zdrgetala.

Suntarella je prišla v sobo in jo premotila v pre-mišljevanju.

„Kaj dela naš bolnik?“ je vprašala deklica.

„Ah, kontesa,“ je rekla starka. „Srce mi bo počilo in umrjem od boleti. Vse to, kar se tukaj godi, je zame že nekoliko preveč. V njegovi sobi sem bila sedaj. Pritihotapila sem se tja, leži na postelji in spi. Spi tiho in zdi se kakor mrtev —“

V deklici je silno vzplamenelo in zagnala se je k durim.

Suntarella jo je zadržala. „Ne,“ je rekla, „tiho spi in ni mrtev. Ne budite ga! Toda, Katarina, vi veste, da ne more živeti dolgo, čeprav še hodi po hiši. Danes hodi. Ali bo jutri še hodil?“

„Zakaj me mučiš?“ je mračno vprašala deklica.

„Ker vam hočem reči — no, da bi morali vendar poslati po duhovnika. Ali ni kristjan? Ni katoličan? Ali hočete, naj odide brez cerkvene tolažbe, brez svetotajstev? Pošljite po dona Clementa, to je dolžnost. Sicer pa veste, da se včasih zgode čudeži ko pride Bog v hišo.“

Deklica je za trenotek zamišljeno zrla vanjo. Njene oči so se nekako zjasnile in nekakšen nasmeh se je pojavil v njih. „Donu Clementu bom pisala,“ je rekla počasno. „Idi, Suntarella, in ostani pri njem. Ko napišem, pozvonim Angiolini ali Francescu.“

Suntarella se je potolažila. „Vsaj kot kristjan umrje,“ je šepetala. „Njegova nežna duša bo med

angeli, ko bomo mi tukaj plakali — in se rvali s takšnimi satani, kakor je dona Pavlina.“ In njene oči so se zasvetile v divjem sovraštvu.

Katarina je držala pero v rokah ter gledala skozi okno na kampanjo, ki se je kopala v svetlobi že to-nočega solnca. Kakor škrijanci zunaj, tako so plavale njene misli in se vračale nazaj v njeno dušo, prav kakor so se vračale one v solncu zlatookriljene ptice nazaj v mrak svojih v travah skritih gnezd. Vsa razburjenost, ves strah je po malem potihnil v njej. Zdelo se ji je, da vidi mirne oči dona Clementa, napolnjene z dobroto in sanjavostjo evangelske ljubezni. Med boleznijo Jana Marije je bil prišel dvakrat v San Cataldo, vselej le na kratek poset, a s sočutjem in nežnostjo, ki ju je kazal po svojem tihem, malce sanjavem načinu, je pridobil simpatijo bolnikovo in še višjo ljubezen Katarinino. Ničesar je ni vprašal, ničesar mu ni zaupala, pač zato, ker ni trebalo tega ne onega. On ji je videl na dno srca, in tako je tudi ona umela ves njegov veliki in jasni značaj. Mislila je sedaj na dona Clementa s polno in sveto zaupljivostjo do njega, in nejasna tolažba, ki jo je bila prevzela, ko je Suntarella hip poprej izrekla njegovo ime, je dobivala trdno obliko.

„Da, on me usliši,“ si je rekla tiho ter se posmejala. Za hip je še premislila, potem je pisala: „Ko bi od lakote umirajoči padel na Vaš prag, don Clemente, ali bi le trenotek odlašali s pomočjo? Vem, da ne. Gotovo bi ne preudarjali in ne mislili o tem, kakšni bodo nasledki Vašega dobrega dela. In ta človek — kdo ve? — mogel bi pozneje morda postati Vaš ubijalec. Pa ko bi to i poprej vedeli, vi bi ne vpošteli tega in mu pomogli. Saj Vas poznam: kako bi se sicer osmelila, obrniti se sedaj k Vam in Vas poklicati na pomoč? Poslušajte me! V Vaši moči se nahaja ta hip usoda, žalostna usoda dveh nesrečnežev. Usoda moža, ki ga ljubim, in moja usoda. Nesrečna sva, toda ne bi dala svojih solz, svoje bolesti za vso srečo sveta, v kateri bi ne bilo ljubezni! Ljubezen! Kako da si upam govoriti o njej z Vami? Pač zato, ker poznam Vas in Vi mene. Don Clemente, vem, kako veliko misel

imate jo njej, in sodite po tem, da z Vami govorim o njej, kako visoko jo pojmujem jaz. V trenutkih smrtne tesnobe se porazgube vsi oziri, vsa prizanesljivost in nežnost, zato se ne čudite moji smelosti, ko kličem k Vam: Vem, da ste ljubili v svoji mladosti, a ljubili ste takrat kakor jaz danes, z vso svojo dušo, z vsako mislijo! Vi ste vse prestali, to tudi vem. Vi ljubite Boga in bližnjega. Vem, da ste dosegli popolnost in poznate človeško slabost in ker ste močan, imate zanjo usmiljenje. Slabost! Ah, saj je to sila, to, kar se naziva slabost! Vsaj za nas uboge ženske. Rekla sem, da ljubite Boga. Jaz tega ne morem, kakor bi rada in kakor vi to umete. Tisto ljubezen Vam je vdihnil Bog, ker Vam je dal mogočno dušo, meni je vdihnil ljubezen do tega bitja, ki mi je postalo vse. Bog nam zaupa ljubezen kot nalogo in naposled nas vpraša, kako smo izrabili ta nam poverjeni zaklad. To je njegovo najdražje in edino kar ima z nami skupnega'.

Don Clemente, spominjam se, da ste mi te besede že enkrat citirali, pa še nekaj nekega srednjeveškega bogoslovca, ko ste mi govorili o ljubezni do Boga. Nikdar ne morem pozabiti tistih besed. 'Kako si močna, o ljubezen', kliče oni mož, čigar imena ne pomnim. 'Kako si močna, o ljubezen, ker edina ti si mogla potegniti Boga z neba na zemljo in dvigniti človeka iz praha k nebu!'

Ah, don Clemente, takšni so torej moji pojmi o ljubezni. Odpustite, ako pišem zmedeno, ne pazite preveč na moje besede, ne sodite jih strogo, ne pretehtujte, mrzlica me trese, čutim to, čeprav se mi zdi, da sem mirna. Bojim se, da se rogam Bogu. Toda on je največje usmiljenje, in vi se usmilite kakor on!

Don Clemente, mož, ki ga ljubim, tako ljubim, da Vam morem to le slabo označiti z vsem tem, kar sem napisala, ta mož umira. Vi ga poznate. Ne, Vi ga ne poznate. Vi ste ga samo videli. Vi ne poznate njegove duše in ne veste, kako je nesrečen. Ta mož umira in na širnem svetu nima nikogar nego mene, mene in samo mene. A sedaj hoče odtod, in jaz naj ne bivam pri njem! Poslednji njegov vzdih

poslednji njegov pogled naj bi gledali ravnodušni ljudje nekje v Rimu, v kakšni bolnici, morda siroveži — ah, ne morem tega domisliti. . . A zakaj naj se to zgodi? Ker naju je dona Pavlina, razžaljena v svoji ničemurnosti, oba ponižala, ali vsaj izkušala naju ponižati na ničemen in nedostojen način. Ta grozna ženska mi grozi z nekakšnimi zakoni, s katerimi me hoče kot varovanko svojega soproga pregnati nasilno odtod. Bivanje tega moža pod mojo streho je baje javno pohujšanje. Mogoče, da se ji ne posreči kar namerava, da je to prazna grožnja, pa nekaj se ji je že posrečilo: vzbuditi nepokoj v njegovi duši. Sam si očita, sebičneža se naziva, zaradi mene se boji spletk done Pavline in umirajoč sili odtod, da bi me dalje ne kompromitiral.

Torej, don Clemente, poslušajte sedaj, kaj Vas prosim, a prosim Vas zato, ker Vas smatram za najboljšega človeka na zemlji. Pridite sem in me cerkveno poročite z Janom Marijo. Želim torej, da bi se pregrešili proti svojim dolžnostim kot duhovnik, toda pred Bogom ne boste imeli greha. Le slabo se razumem na zakone, vem pa vendar, da ne smete nagloma poročiti dveh oseb brez — kakšnega dovoljenja, ne vem, in brez katerih listin, tudi ne vem. Tudi ne vem, kakšna kazen Vas čaka, ako se tako močno pregrešite proti svojim predpisom: toda pri spominu na tisto veliko, idealno, sveto in neskončno ljubezen, ki je bila sanja Vaše mladosti ter temelj Vašega življenja, in pri krasoti Vaše neminljive, neobsežne ljubezni do Boga Vas rotim: pridite precej in izpolnite mojo prošnjo! Zaradi te velike, vzvišene dolžnosti usmiljenja grešite proti tej manjši, ne po božji, ampak po človeških zakonih Vam naloženi dolžnosti! Tudi vem, da v Italiji velja pred zakonom in javnostjo samo civilna poroka. Toda te javnosti in teh zakonov mi ni mar. Ako bom s tistim, ki ga ljubim, zvezana pred Bogom, potem Vas bom še prosila, da to precej naznanite doni Pavlini. Poznam njo in njeno spoštovanje do cerkve, ali bolje, do visoke hierarhije: od tistega hipa, ko zve, da je najin zakon cerkveno sklenjen, več ne bo kalila najinega miru, le sovražila naju bo. Da bi

nasprotovala cerkvi, tega ne stori. Gotovo doseže od svojega moža tudi dovoljenje za civilno poroko, no, za to že ne gre. Samo za to gre, da bi tisti, ki ga ljubim, kakor moramo ljubiti menda samo Boga, umrl v miru in v mojem objetju. No, več mi ni treba reči. Preudarite nasledke tega svojega koraka, in če je kaznen, ki bi Vam jo naložili, preostra, če je večja nego Vaše usmiljenje z menoj, potem Vam ni treba odgovoriti in priti. Pošljite pa duhovnika, ki bi dal umirajočemu poslednjo tolažbo. Vaš molk mi bo mig, da ni mogoče izpolniti moje prošnje. Ako se pa ne motim, ako ste takšen, za kakršnega Vas smatram, onda Vas bom čakala in Vas zagledala z vzhajajočim solncem!

Katarina je pisala brez presledka, hitro, v lahni mrzlici, ki jo je bila napadla med pisanjem. Zložila je list, ne da bi ga prečitala. Potem je pozvonila ter ga odpravila po Francescu. In se je naslonila na divan, in premagala jo je smrtna utrujenost. Dolgo so jo mučile misli. Vsa muka negotovosti je sedaj zlagoma nastopala. Pride li don Clemente? Ustreže li njeni želji? In če ne ugoti, kaj bo z njenim ljubimcem? Polastila so se je očitanja. Ravnala je kakor oni, ki se potaplja in se oprijemlje obrežja. S tem se je zagovarjala ... Stopila je na teraso, sence so stale že globoko in na temnečem nebu so slabotno migljale drobne zvezde. Somrak in sveži veter jo je nekoliko pomiril njeno srce je bilo manj gorko, lica ji že niso gorela. Počasno je šla v stanovanje Jana Marije. Potolažila se je, ko je slišala in videla, da mirno spi. Spravil se je bil že v posteljo. Mislila je, da ga ta spanec krepi, ni slutila, da ga je omamila tiha, zaječajoča vročica in da je plamen njegovega življenja po malem, toda postopno dogoreval.

Ko se je Francesco ponoči vrnil od dona Clementa, je še bedela s Suntarello v sobi poleg bolniške spalnice. „Imaš odgovor?“ je šepetala na mostovžu, kjer jo je čakal Francesco; razburjenost ji je branila glasneje govoriti.

„Nimam,“ je rekel Francesco, „dona Clementa ni bilo doma, odšel je bil nekam in nisem ga mogel do-

čakati. Mislil sem, da me je morda tukaj treba, zato sem pustil tam vaš list.“

„Dobro,“ je odgovorila Katarina, kateri je nekoliko odleglo. Torej še ni bilo gotovo, da je njena prošnja odbita. Čez hip mu je rekla: „Idi spat. Danes bedi Suntarella. Zbudi naju, če bo treba. Moj ubogi Francesco, kako si truden!“ In objela je starca. Francesco pa ni šel spat, dolgo je sedel s Suntarello v bolnikovi sobi.

Jan Marija se je zbudil kakšni dve uri po Katarininem odhodu ter je prosil vode. Ko se je napil, je padel zopet v globoko letargijo, podobno trdemu spanju. Proti jutru pa je imel jasne sanje. Zdelo se mu je, da je bil v Havranicah, vse je bilo tam tako kakor nekdanj, ležal je tam v svoji sobi in danica je skozi okno gledala nanj. Kraj njegove postelje je sedela mati. „Ah, naposled si prišla!“ ji je rekel brez začudenja, kakor pač v sanjah pozdravljamo davno umrle. „Kje si bila tako dolgo?“ Njene oči so bile polne tajnosti, a nahajalo se je nekaj tako groznega, neznanega v teh pogledih, da se je stresel. „Ti si prišla po mene!“ je zavpil in se je zavedal, da je v grobu, a ona ga je tam držala . . . Hotel se ji je izrvati, pobegniti, toda silno, močno ga je držala. Tako glasno je zajecal, da se je zbudil. Sanje so hipoma izginile, no, ostala je groza, in trajalo je precej dolgo, predno se je osvestil.

„Ali čutite kakšno bolečino?“ je vprašala Suntarella, ki je hitro stopila k njemu.

„Ne, ne,“ je odgovoril, „samo hude sanje sem imel.“ In se je obrnil na drugo stran. Neizmerno žal mu je postalo, da ga je bilo groza matere, očital si je tako dolgo, da je nanovo zaspal. In zopet se mu je pojavila. Tedaj je sedela na svoji smrtni postelji in ga držala z rokama za glavo, blaženo je gledala nanj — šepetala kakor takrat: „Dete, srečno bodeš . . .“ Močno ginjen se je zbudil, hotel je potlačiti svoje občutke, pa se ni mogel zdržati solz. Različje poslednjih materinih besed z usodo vsega njegovega življenja je bilo tako ostro! Bridko je zaplakal. Pritajil je jok, da bi se ne slišal, ter skril obraz v zglavje.

„To so moje poslednje solze,“ se je tiho opravičil. „Poslednje.“ In ko so mu nehale teči, je začel preudarjati. „Spominjam se,“ si je rekel, „da so mi pravili ljudje, ki so stali ob postelji umirajočih, da se tem zadnje ure življenja sanja o detinstvu, o starših ali sploh o davno umrlih osebah. No, ni dvoma, bliža se mi konec vsega, vsega, vsega. Proč je z mojimi željami, nadami . . . Po ljubezni, mladosti, sreči, po vsem je. Toda tudi boleost, trpkost sta minili . . . Kaj je še preostalo? Ah, še ta dolžnost . . . Odhod odtod . . . Ta boleost ločitve ž njo . . .“

In zopet so mu postale misli nejasne. Toda zavest, da izvrši, kakor je bil sklenil, da odide v Rim, je določno bedela na dnu vseh sanj in težečih ga mor. Ni vedel, da se zunaj že dani.

Katarina pa je vedela, kajti celo noč ni zatisnila oči. Stala je ob prvem svitu na terasi ter zrla po širni krajini na vse strani, največ pa v stran, kjer je ležala Isola Farnese in dom dona Clementa.

Vse je bilo še sivo in jutranja zvezda je tonila osamela, krasna, bela med meglo na zemlji in mrakom nebes kakor med dvema propastima. Hladno je bilo, in deklica se je tesneje zavijala v svoj šal, veter ji je igral z lasmi in hladil gorke utripe žil v sencih. Polagoma so se pojavljale gore v podobi dolgih, temnih, višnjevkastih prog. Potem se je pokazal na nebu kričečrdeč krvav plamen, kakor bi se tam odpirala globoka rana, a iz ust te rane se je lil brzi ogenj bogov, njih zlata kri, izprva bledežolte, potem topasove in potem jantarjeve barve. Kmalu je postal ves obzor žoltordeč, čist, kakor bi cvetel v svetlobi, zdolaj pa so se začeli predmeti določneje risati, po vsej pokrajini se je lila rožnata barva, a iz te nežne, prozorne zaplave so se modrile gore, rjavordeča drevesa, skale; tudi voda v tolmunih in potokih se je navzela sijaja ter kovinsko biserno zalesketala in oblaki, ki so liki ladje priplavali od nekod iz neznanih krajev, so rožnato svetili na smejočo se zemljo.

In nekaj tega usmeva je padlo v dušo mlade deklice, ki ji je solnce zlatilo lase in ji zarja božala lice, posmejala se je, ker, glej, na višnjevkasti, zelen-

kasti planjavi, na belo zaprašeni cesti, podobni progi rožnega prahu, sta se pojavili in bližali dve postavi na oslih: don Clemente in za njim zakristan iz La Storte. Don Clemente! Ni se bila zmotila o njem! Njegova temna, visoka, suha, malce donkižotska postava se je ostro risala na svetlem ozadju, in zdelo se je tedaj, da mu blešči krog temena nekakšna apostolska zarja, ko je, sedeč na oslu, ponižno kakor v molitvi nagibal glavo. Katarina je mahala z robcem, no on je ni videl, ni odgovoril njenemu pozdravu; stopila je torej v sobo, hitro je uredila svojo obleko in mu šla naproti na stopnišče. Slišala ga je trkati na vrata in je hitela, da bi mu sama odprla. Suntarella pa jo je prehitela in je že poljubovala branečemu se donu Clementu roko, ko se je pri vhodu pojavila deklica.

„Hvala, hvala!“ je šepetala s trepetajočima ustnicama Katarina, ki ni mogla izpregovoriti druge besede.

Tudi don Clemente je bil zelo ginjen in je molče kimal ter se ji z neizrečno nežnostjo nasmehoval. Niti Suntarella, vedno tako gostobesedna, ni našla običajne zgovornosti. Molče je odhitela pripraviti kavo, da bi se don Clemente nekoliko ogrel po svoji tako zgodnji poti.

Katarina ga je vedla gor v salon, kjer sta molče sedla. Deklice se je prej nego njega polastil neki mir. To je bilo naravno. Zapustile so jo bile že nade in obupi več niso razdražali. trpinčili njene duše, ki se je potapljala v globočine odpovedi in se udajala usodi. Usoda jo je bila premagala, ni se ji več branila, skoraj pomirila se je ž njo. Saj je naposled i ona s svojo trdno odločnostjo, da pojde svojo pot, premagala usodo. Vdala se je usodi Jana Marije in svojo si je prisodila sama.

„Vi torej storite to, kar sem vas prosila, don Clemente?“ je vprašala.

„Storim,“ je odvrnil kratko in tiho.

Prijela ga je za roko in mu hvaležno zrla v oči. „Ali ne bo zaradi tega za vas preveč hudih posledic? Povejte, kaj vam grozi, ako —“

Prekinil jo je s kretnjo roke ter rekel; „O to ni nič, ne govorite o tem!“ Potem je nadaljeval: „Res,

mislim, da ne morete drugače ravnati, nego kakor ste se odločili. Odtod pojdem v Rim. Menim, da sodite dono Pavlino docela pravično, napravila bi vam gotovo velike neprijetnosti. Poznam jo: ni hudobna, docela hudobna, toda ljudje, ki so primerno dobri, postanejo lahko zelo trdi. Tudi v tem se ne motite, da vas pusti povsem na miru, ko zasliši, da se je izvršil cerkveni obred. Ostane pa vam sovražna, kakor ste sama omenili, ali bolje rečeno, poznala vas ne bo več. Dona Pavlina je cerkvi fanatično vdana, pa nima mnogo krščanskega čuta.“ To je govoril z zelo žalostnim glasom.

„Odpovem se njeni milosti,“ je resno rekla Katarina; „saj se odpovem vsemu na svetu.“ In ko da je trudna, je naklonila glavo in sedla na stol kakor podobna medlosti.

„Katarina,“ je rekel duhovnik in jo sočutno prijel za roko. „Nočem poizkusiti s kakšno nepotrebno tolažbo. Vem, da je vaša boleost tako velika, da mislite, da vas ugonobi, in kdor bi vam jo hotel olajšati, ta bi vas le dražil in žalil. Uteho daja samo Bog. Najdete jo kdaj pozneje sami, kadar se bo to njemu zdelo prav. Sedaj ne preostane drugega nego jok in še eno: klic k njemu, ki vselej usliši.“

Katarina se ni ganila. Torej tudi don Clemente jo tolaži s tem, da se sčasoma pomiri! Tudi on, ki je toliko trpel, je bil podoben drugim! Nihče ni mogel razumeti, da ji to povzroča največjo grozo, to počasno ozdravljenje! Ah, pozabila naj bi! Ta zakon prirode je sprejelo vse človeštvo, in ljudje so zanj hvaležni! Nagloma je vstala.

„Združite naju pred Bogom, don Clemente,“ je rekla. Oprijela se je te posvečene zveze, ki bi ji dala pravico, da ostane pri njem. „Kar Bog združi,“ si je šepetala, pa ni dokončala stavka. „Ne ljudje in nobena moč usode tega ne razdruži,“ se je ozvalo v njeni zavesti.

„Vedite me torej k svojemu ženinu,“ je rekel duhovnik in vstal.

Katarinin blede obraz je zardel. Duhovnik je stal že tukaj, pripravljen, da jo združi z možem, ki si ga

je bila izbrala njena duša, a on, ta mož, ki ga je ljubila, ni vedel doslej še o ničemer in niti mislil ni o poroki! Obotavljajoč se, je postala. Kaj naj reče? V tem so se odprle duri in Jan Marija se je pojavil. Odločil se je bil, hotel je oditi, navzlic svoji obljubi ni hotel čakati Luigijevega odgovora. Ta bi bil lahko neugoden, vrhutega je čutil, da mora precej oditi, ako hoče sploh kdaj, ker čez dan za odhod morda že ne bo imel dosti telesnih sil. Zato je vstal in Francesco ga je moral skrbno opraviti.

Zvedel je od Suntarelle, da je kontesa že vstala in je mogoče ž njo govoriti. Dona Clementa starka ni omenila, bala se mu je o njem povedati; mislila je, da je bil duhovnik prišel samo zato, da ga dene v sveto olje, in usmiljenje ji je branilo govoriti bolniku o tem. Vedla ga je gor po stopnicah — težko je že stopal po njih — in šele pred durmi mu je šepnila: „Don Clemente je šel mimo, videl je konteso na terasi in ona ga je pozvala . . .“ In po teh besedah je odprla duri in odhitela nazaj po mostovžu, da bi skrila svoj jok.

Jan Marija se je nekaj trudno opiral ob podboje, ko je vstopil, no, po pozdravu se je zgrudil na bližnji naslanjač. Molčal je. Uganil je, česa Suntarella ni hotela naravnost povedati. Vedel je, da don Clemente ni prišel slučajno, vedel, zakaj je tukaj. „Smatrajo me za umirajočega,“ si je žalosten mislil, a precej nato se je posmejal. Kako je bil aboten! Ali je bilo to pregrešno? In za kaj naj bi ga sicer smatrali?

„O, zakaj hodite po stopnicah!“ mu je očitala Katarina videč, da težko diha. Don Clemente mu je podal roko in molčal.

„Ljubezniv ste, da ste prišli,“ je rekel Jan Marija. „Ali ste vi prosili dona Clementa, naj pride, Katarina?“

„Jaz,“ je rekla in povsila oči.

Jan Marija je trenotek molčal, potem je rekel: „Sedaj ob koncu svojega življenja ne morem biti lažnik in hinavec, ko poprej nikdar nisem bil. Don Clemente, čislam vaš poklic, čislam cerkev, toda takorekoč dober katoličan nisem, tudi nisem popolnoma veren kristjan. Ne morem si predstavljati Boga tako, kakor učite,

čeprav verujem vanj, in nikdar se nisem domogel žive ljubezni do njega, dasi sem hrepenel po njej. Ostal mi je abstrakcija. Kristusa ljubim, ker ga razumem. Ljubim ga navdušeno. Presodite po tem, kar sem sedaj rekel, je li mogoče, da jaz sprejemem in mi vi podelite ono tolažilo, ki ste mi je prinesli. Pojmim svetotajstvo Kristusovega telesa kot simbol in kot takšno bi mi bilo krasna, pomembna in velika uteha.“

„Pojmite ga torej tako, če ne umete drugače,“ je sanjavo rekel don Clemente. „Vse, kar je velikega in svetega na zemlji, je prispodoba, in na njenem dnu biva Bog. Absolutno resnico pozna samo on, ki je sam resnica. Vi ga ne razberete, a on vas ume in zato vam bo milostiv. Toda, gospod, nisem prišel zato, da bi pritiskal na vas zaradi svetotajstva, ki ga niste zahtevali, dasi vam ga rad podelim, ako se ga čutite vrednega, čeprav le kot simbola.“

„Ali niste prišli zato?“ se je čudil Jan Marija ter zrl na Katarino. Stopil je za korak bliže k njemu.

„Ne,“ je rekla, „don Clemente je prišel, da naju poroči. Prosila sem ga in on me je uslišal.“

„Vi ste ravnali svojevoljno, brez dogovora z ženinom. ne da bi on vedel?“ je čudeč se vprašal don Clemente.

Katarina mu ni odgovorila. Prijela je za roko Jana Marijo, ki je presenečeno onemel. Na njenem dražestnem obrazu se je v usmevu pojavila rdečica, lahna kakor prva zora. „Priznala sem ti prej nego ti meni, da te ljubim,“ mu je tiho rekla. „A sedaj zopet zahtevam, na kar bi bila morala čakati, da ti zahtevaš od mene. Pa kako naj bi čakala? Slišal si dono Pavlino. Meniš, da ji dovolim, motiti tvoj mir? Misliš, da te pustim odtod? Ali da te s tvojimi oziri izpostavim bojem? Ako hočeš v Rim, grem s teboj. To pa smem le kot tvoja žena, da bi ne zadela ob tvojo občutljivost in da bi ti nespametno ne govoril o kakšni žrtvi. Jaz se ne bojim ničesar, niti tega, kar imenujejo pristojnost. Ako sem prosila dona Clementa, naj pride, ako ti ponujam svojo roko, se ne pregrešim zoper deviško skromnost, ker okolnosti so pritiskale name in ozirala sem se le na tvojo občutnost.“

Tiščal je njeno roko k srcu. In ginjen je rekel: „Katarina, ne vem, smem li sprejeti tako žrtev . . . O, nimam dosti moči, da bi se protivil! Torej naj vendar končam tu blizu tebe . . . Bog, ali sem zaslužil tako srečo? Govorite, don Clemente, je li vse to mogoče? . . . A zakoni —“

„Ne skrbite za to“ je rekel don Clemente, „kar vam kontesa ponuja, smete in morete sprejeti.“

„Tudi Luigiju sem že pisala,“ je rekla Katarina, „in don Clemente pojde odtod v Rim, dam mu tvoje papirje, vem, kje imaš shranjene, on in Luigi pojmeta na tvoje poslanstvo, po brzjavni poti se hitro uredi taka stvar. Spominjam se podobnega slučaja z neko mojo součenko, ki je bila poročena z inostrancem na —“ Obmolknila je, pridržala je zase konec stavka: „na njegovi smrtni postelji.“

Jan Marija, zabran v misli, tega ni opazil.

Suntarella je odprla duri jedilnice, odkoder je prišla v salon. „Ali vam smem postreči don Clemente,“ je ponižno govorila; „poleg sem vam pripravila kavo. Ogrejte se, predno začnete . . .“ Trenotek je molčala, potem pa vprašala: „Ali ničesar ne potrebujete tukaj?“

„Potrebujem,“ je odvrnil don Clemente. „Prinesite razpelo in dve sveči! Potem pokličite zakristana in starega Francesca! Za priči bosta.“

„Priči?“ se je čudila Suntarella.

Don Clemente je pritrdil. „In v tem popijem čašo kave, za katero se vam zahvaljujem, dobra Suntarella.“ Šli so v jedilnico, kjer je don Clemente res popil pol čaše kave. Katarina in Jan Marija sta popila vsak po požirku, pa nista vedela, kaj pijeta.

Starka se ni mogla iznebiti svojega začudenja. Prižgala je sveči, prinesla razpelo in poklicala priči, ki sta se čudili kakor ona, čemu so ju pozvali. „To je kakor svatba,“ je majala Suntarella z glavo.

Don Clemente je s kratkimi besedami pojasnil vsem, kaj se izvrši, in je vzel sam, ker so stali drugi kakor v stebre izpremenjeni, dve blazinici z divana, ter ju položil na tla pred improvizovani altar, kjer sta goreli sveči na vsaki strani krasnega, starega razpela iz slonovine.

Katarina je bila v tem odprla ebenovo omarico ter vzela iz nje zlato nakitje, ki je bilo nekdanj najdeno v etrurskem grobu in ki ga je podedovala po monsignoru Astucciju. Pokazala ga je donu Clementu. „Rada bi ugodila rajnikovi želji,“ je rekla. „Kakor veste, je želel, naj bi se nakitila na dan svoje svatbe s temi dragocenostmi. Pa to mi ni mogoče. Tako nepristojno se mi zdi. Danes se mora to zdeti meni, vam, vsem preveč teatralno!“

Položila jih je na mizo, kjer jih je pregledal don Clemente z večšim očesom v treh sekundah. Nihče se jih ni dotaknil, čez minuto so pozabili nanje.

Katarina in Jan Marija sta pokleknila in duhovnik je tiho, vneto in ginljivo opravljal sveti obred. Pri-tajeno ihtenje Suntarelle in starega Francesca je napolnilo sobo, a nevesta in ženin sta odgovarjala tiho, resno in mirno.

Tedaj sta postala svoja! Don Clemente je pomagal Janu Mariji vstati z blazinice ter ga peljal k divanu, kjer je bolnik sedel. Katarina se je sklonila k njemu in jo je poljubil na čelo. Potem je vzel tisti zlati etrurski venec in ga ji položil na glavo. Divnokrasna je bila s to zarjo zlata nad bledim čelom, s poluzaprtimi, koprnečimi, sanjaviimi in globokimi očmi in z rajskim usmevom na ustnah.

„Posvečujem se grobu,“ je mislila v globini duše. „In ti, moj Jene Marija, kitiš nevede žrtev smrti!“ Kako malo so slutili navzoči, kod begajo njene misli!

„Sedaj pojdem v Rim. Ostanite z Bogom!“ je rekel don Clemente. Globoko ginjen je podal mlademu možu roko. Jan Marija jo je poddržal v svoji.

„O, don Clemente,“ je šepetala Suntarella „kako, vi hočete tako odtod —“

Jan Marija je uganil. „Ostanite,“ je poprosil duhovnika. „Ostanite malo z menoj na samem!“

Don Clemente je razumel, je dal z roko znamenje in vsi so tiho odšli.

Ko sta bila sama, je govoril Jan Marija: „Rekel sem vam, don Clemente, da ne pripadam vernikom. Toda iz mene ne govori duševna otrplost, ne abotna ošabnost. Obžalujem, da se nisem domogel vere, da

je nisem iskal z večjo gorečnostjo, morda bi bil našel ta izgubljeni zaklad. Rekli ste mi, da bi mi radi volje podali svetotajstvo, ko bi želel... Don Clemente, hrepenim po tem simbolu. Ali sem vreden? Sodite me! Priznam vam vse svoje grehe.“

„Govorite, govorite v imenu Boga milosrčnika!“

„Don Clemente, bili so trenotki obupa, ko sem veroval v Boga, a sovražil sem ga, sovražil zato, ker je pripustil krivico zoper one, ki so mi bili neizrečno dragi. Sovražil sem ga zaradi tega, ker je pozabil na ono zemljo, kjer sem se rodil, ter jo dal za podnožje tujcem. Ali mi odpusti Bog?“

Don Clemente je odgovoril: „Bog ni človek. Ta plača sovraštvo s sovraštvom. Bog ve, da ste ga sovražili pomotoma in da ga morete ljubiti, kadar ga spoznate. To sovraštvo je lepše nego ravnodušnost. On vas bolje pozna, nego se poznate vi. On se usmili. Razumem vas. Tudi jaz sem videl svojo rodno zemljo v službah tujcev. Govorite dalje!“

„Moje sovraštvo je bilo pregrešno,“ je govoril Jan Marija. „Prijel sem v slepi jezi za orožje zoper človeka, da bi ga ubil. Vi se tresete? Pa čujte mojo opravičbo! Vzrok najinega spora ni bil oseben, tak je bil, da bi morda tudi v tem hipu zgrabil za orožje... On in jaz sva enako kriva, Bog odpusti obema. Don Clemente, tisti mož je uničil s težkim udarcem mojo mladost, mojo moč, moje življenje. Tisti mož me je oropal takrat najslajšega mojega blaga na zemlji, ker danes umiram vsled njegove ranitve. In tako mi je odvzel Katarino. Don Clemente, pri Bogu in pri svoji časti — v tem hipu mu popolno in svobodno odpustim brez sence jeze in trpkosti, a s takim usmevom pomirjenja v duši, kakršnega bi si želel videti v očeh Kristusovih, kadar pride moja zadnja ura... Recite, sem li opral oni greh?“

Don Clemente ga je prijel za roko in tiho je rekel: „Oprali ste ga!“

Jan Marija je sklonil glavo, molčal trenotek, potem je nadaljeval. „Moje življenje ni bilo čisto in ne brez sebičnosti. Moja čutnost me je zavedla s prave poti. Vsled tega sem spoznal, kaj je obup in trpko

očitanje vesti. Globoko sem padel, zaničeval samega sebe, don Clemente, prelil mnogo skesanih solz. Moja ljubezen do Katarine me je dvignila. Bila je čista, velika in prava. Samo en trenotek je bil, da je kleta izkušnja pristopila k meni, da me je moja čutnost hotela ujeti v stare zanke, toda rešil me je en sam pogled nedolžne Katarine. Don Clemente, tudi v najgloblji svoji propalosti mi je bila čistost ideal, po katerem je vpila moja duša. Smem li po tem soditi, da se nisem nikdar do kraja pogreznil v pokvarjenost? ... Don Clemente, to je vse, kar morem izpovedati o sebi ... Manjše zmote so se zabrisale v mojem spominu.“

Utrujen je obmolknil.

Don Clemente je izpregovoril s tihim, sanjavi in slavnostnim glasom: „Dasi ste blodili, vendar ste se povrnili v dom svojega očeta. Bog izkuša naše duše, da postanejo vredne one svobode, s katero jih je obdaril. Mi ljudje se spotikamo; no, če koprnimo po Bogu in če ljubimo bližnjega, tedaj smo na pravi poti, ki drži nazaj v nedolžnost. Velik greh je velika osvoboditev, ako pride za njim veliko, pravo, zadovoljno kesanje. Vi stojite na pragu novega življenja. Stopite mirno v neznane kraje. Prizadevali ste se, se dvigniti, in Bog vas dvigne. Kdo more vedeti, kakšne presoje, kakšni boji nas čakajo tam, predno bomo deležni tiste popolnosti, da nam poreče Bog: Sedaj si ves moj. Toda kdor že tukaj hrepeni po visokih ciljeh, tisti tamkaj gotovo stopa više in više, dokler ne zažari v prvotni slavi, ki jo je v začetku dal duh božji, pa smo jo zatemnili s svojimi grehi. Idite v miru v novo bodočnost, polno tajnosti in nade, ljubezen naj vas vodi, božje usmiljenje naj vas krepi!“

Jan Marija mu je zrl v oči, iz katerih je plamenelo veliko, sveto navdušenje, a mir in pokoj sta se mu polastila duše, kakor bi se bil zgodil čudež. Sklonil je glavo in pol nezavednemu je tiha otroška molitev, kakor se je bil učil nekdaj v Havranicah, kipela z novim pomenom iz ust. Don Clemente je molil pri njem in mu dal odvezo. Potem je odprl duri. Vsi so vstopili ter pokleknil, in don Clemente je previdel bolnika.

Jan Marija se je čutil neizrečno srečnega, ker pred njegovimi očmi se je nesla velika, sladka prikazen Kristusova, kakor jo je poznal in ljubil na originalnih slikah italijanskih, videl je Odrešenika tako, kakor ga je naslikal Fra Angelico v samostanu svetega Marka v Florenci, tam v celici, kjer podaja Kristus pri zadnji večerji apostolom kruh in vino, in srce njegovo je zopet navdušenja utripalo kakor vselej pred deli onega svetega meniha. Toda sedaj je bila ta vnetost živejša in blaženejša, ker se mu je zdelo, da se je ta ljubljeni pojav sklonil k njemu in ga z usmevom usmiljenja dvignil k sebi iz globoke njegove ponižanosti . . .

Po molitvi je legel Jan Marija na divan in don Clemente ga je dejal v sveto olje, na kar so zopet vsi zapustili sobo. Po kratkem oddihu je rekel Jan Marija: „Hvala vam, don Clemente, ostanite z Bogom! Tolažite Katarino, ko me ne bo tukaj. Bog ji da srečo. Čisto kakor lilija vam jo oddam. Spomnite se mojih besed in ponovite jih onemu, ki pojde, srečnejši nego jaz pa tudi vrednejši, ž njo po potih življenja. Želel bi njej in sebi, da bi to bil Luigi Galli. Ponovite mu vse moje besede, saj veste, da se je obrekovanje z nizkim sumničenjem osmelilo, se približati celo njeni čistosti. Sporočite Luigiju moj bratski pozdrav in zahvalo! Bil je čas, ko sem mu zavidal in sem bil ljubosumen nanj. Naj mi odpusti! Ah, to je dodatek k moji izpovedi.“

Lahno se je posmejal. Don Clemente je vstal, molče sta si stisnila roki, se objela in globoko ginjena se ločila.

Po odhodu dona Clementa je nastala globoka tihota v domu v San Cataldu. Nihče ni govoril glasno, duri so se zapirale in odpirale z največjo opreznostjo, Suntarella in Angiolina sta vsak hip kje na skrivnem zaplakali kakor ob navalu bolezni. Tudi stari Francesco je tekom dneva večkrat zaihtel. Katarina pa se je zdela mirna. Ves dan je sedela kraj Jana Marije, ki je ležal na divanu in pogosto napol zadremal. Nihče ni vedel, kako je pravzaprav minil ta dan. Vse se je godilo kakor v sanjah. Proti večeru je odvedel Fran-

cesco bolnika v njegovo sobo in ga spravil v posteljo. Pozno v noč je prišel od Luigija list.

„Vse storiva, kar nama je mogoče, don Clemente in jaz,“ je pisal. „Vse se godi po volji. Bodi mirna, Katarina, govoril sem z markizom, don Clemente pa z dono Pavlino. Nihče ne bo motil vajinega miru. Pojutrnjem pridem v San Cataldo, prej ne bo mogoče ne meni, ne donu Clementu, ki mi pravi, da je tvoj mož samo slaboten in za sedaj ne potrebuje moje pomoči.“ Katarina je čitala ta list Janu Mariji, in oba sta se posmejala temu, da je pisal Luigi „tvoj mož“. To se jima je zdelo tako čudno in neverjetno.

Ko je Jan Marija res zaspal, je šla Katarina v svojo sobo. Utrujenosti se je opotekala. Prosila je, naj jo zbude, če bo treba, legla in trdno je zaspala. Noč je minila mirno. Toda zjutraj, jedva da se je bila Katarina napravila, je prišla Suntarella objokana.

„Ah, mislim, da je to že poslednji dan,“ je ihtela. „Bodite silna, silna!“

Katarini so se tresle noge in je hitela k njemu. Ves se je izpremenil, in nekaj ji je reklo: „To je njegov poslednji dan.“ Krčevito se ji je stiskalo srce, pa vsa slabost je izginila nagloma. „Poslednji dan njegov?“ si je ponovila. „Da, pa tudi moj.“

Jan Marija je poprosil, naj ga Francesco opravi, potem se je dal prenesti gor v salon. Ni mogel prestat v svoji sobi. Dan je bil solnčen, topel, čudovito krasen, zemlja in nebo en sam usmev miru in radosti. Katarina je ukazala, prenesti divan na teraso, položila nanj bolnika in ni se ganila od njega. Na njeno prošnjo je izpil celo nekaj vina, pomešanega z vodo. Popoldne je zaspal in Katarina je šla v svojo sobo ter pustila duri odprte.

„Ali naj pošljemo po Luigija?“ je vprašala starka.

Katarina se je zamislila za hip, potem je rekla: „Ni treba.“ Suntarella se ji je čudila, da je bila tako mirna. Božala jo je po obrazu.

„Idi,“ jo je prosila Katarina, „idi na tereso k njemu! V tem napišem tukaj listek za dona Clementa.“

Suntarella je odšla in Katarina je odprla ebenovo omarico. Zlati venec iz etrurskega groba ji je jasno

zasijal. Dela si ga je na glavo in pogledala v zrcalo. „Več ne trepetam kakor sem takrat, ko sem se prvič spomnila smrti,“ je šepetala. „Takrat, ko je prvič prišel v to sobo!“ Zamislila se je, snela venec, ga spravila v škatlo in napisala na njen pokrov: „Spominek donu Clementu. Katarina di Soranesi.“

In je vzela papir ter napisala list: „Don Clemente, poslednje moje besede na zemlji veljajo Vam, Vam in Luigiju. Vam in njemu se zahvaljujem iz globine svoje duše. Recite Luigiju, naj mi odpusti boleost, ki mu jo povzročim. Trpka je, pa jo prenese. Blagoslavljam ga. Vas ne prosim, da bi mi odpustili. Vi me umete. Umrjem z onim, ki ga ljubim. To ni posledica obupa. Mirna sem, popolnoma mirna. To ne more biti greh, ker ljubezen, samo ljubezen me vede v to, kar nameravam. V starem veku bi gotovo nikomur ne blo prišlo na misel, grajati moje dejanje. Stopiti prostovoljno z nekom v grob, se je takrat zdelo naravno in enostavno onim, ki so močno ljubili. To je, kakor bi koga spremljal na poti.

Glejte, don Clemente. vendar nam še teče po žilah tista stara rimska, ali pa še starejša etrurska kri, nam otrokom stare Lacije. Ali ni to predmet za starinoslovsko raziskovanje? Glejte, da sem mirna, don Clemente, saj se šalim še v tem trenutku. In morda bi se ne smela! O, smrt je krasna, toda neskončno, neizrečno resna. Zdi se mi, kakor bi jo že čutila poleg sebe, njena prikazen zre name. Utrip srca se ustavlja — toda srce ne trepeta. Ne bojim se smrti, bojim se samo tega, kar se naziva tolažba. Ker ta tolažba zahteva pozabljenje, in pozabljenje je prava ločitev. Življenje, večnost med njim in menoj! Ne, don Clemente, tega nočem, ne prenesem. Zato grem ž njim in ako grešim, naj mi Bog odpusti to! Ostanite zdravi, don Clemente, in srečni! Vse, kar je mojega, dajam do Vaših rok, razdelite to med svoje reveže in one, ki so služili meni in njemu. Vi razdelite pravično. Skrbite zlasti za mojo staro, dobro Suntarello. Tolažite jo in ji recite, kako gorko sem jo ljubila in kako me boli, da se ne morem ž njo posloviti. Pa ni mogoče.

Še enkrat z Bogom! Pozdravite Luigija, ljubila sem ga kakor najdražjega brata. Tudi mater njegovo pozdravljam in odpuščam doni Pavlini. Naj mi tudi ona odpusti tisto predvčerajšnjo nevoljo. Dobri Nini recite, da sem se tudi nje spominjala v teh poslednjih hipih.

Bog Vas blagoslovi, don Clemente! Na svidenje tam v neznanstvu, v globini božje ljubezni in božjega usmiljenja!

Katarina di Soranesi-Plojhar.“

Zganila se je pri tem podpisu, posmejala ter otroški poljubila to nežno ime, s katerim se je podpisala prvikrat in poslednjikrat. Potem je zložila list, ga pritrdila k skrinjici, kjer je ležalo etrursko nakitje, jo postavila v omarico, ki je ni zaprla. In si je vtaknila v žep srebrno krabico s strupom, ki jo je bil dobil nekdanj Jan Marija od prijatelja Konstantina in katero mu je bila vzela. Bleda, mirna in tiha je stopila na teraso.

Jan Marija že ni spal. Oči so mu blodile po širni kampanji, in Suntarella mu je tiho pravila nekaj, česar menda ni poslušal, ker pri Katarininem vstopu se je posmejal in ta usmev je rekel: „Naposled prideš!“ Njegove misli so bile popolnoma in edino pri njej.

Katarina je pogledala nanj in lahko zatrepetala. Videla je bila umirati svojo mater, pozneje neko tovarišico iz samostana, katero je zelo ljubila. Poznala je smrt in njene znake. Ni se mogla motiti. Ta smrt, o kateri je pisala donu Clementu, da vidi njeno prikazen ob svojem boku, ta smrt je stala že kraj njega, njena senca je bila vidna na njegovem čelu. Ni se je grozila, vedela je, da je ne loči od njega, zanjo torej ni imela bodala.

„Idi, dobra Suntarella, odpočij si!“ je rekla starki. „Če treba, te pokličem ali pa pozvonim. Zadremli malo!“

Suntarella se je obotavljala, no, ubogala je. Katarina je ginjena zrla za njo, poslavljal se je ž njo v duhu. Pri durih je starka postala, se vrnila k njej in rekla: „Ubogam, toda obljubite, da boste tudi vi ubogali in zadremali, kadar se povrnem. Vidim, da utrujenosti jedva stojite.“

Katarina se je čudno posmejala. „Zadremljem,“ je rekla kratko, potem je prijela Suntarello za glavo ter jo nekolikokrat vroče poljubila. „Ti dobra, zvesta duša,“ ji je šepetala, „ti draga, dobra duša!“ In jo je pritisknila k sebi. Potem je zbrala svoje sile in rekla: „Torej, idi!“

Suntarella je stresala z glavo, te Katarinine oči so se tako posebno svetile, njeni ustni sta bili ledeni.

„Mrzlico ima,“ je mislila starka. „Naj se že konča ta muka! Naj ga Bog pokliče k sebi, če že ni pomoči, sicer zboli i ona!“ In si je otirala solze.

Katarina je sedla kraj Jana Marije. Držala sta se za roke in molčala. Solnce se je nagibalo. Jan Marija je zrl na tiho, sanjavo, otožno kampanjo, ki je z izrazom svoje neprimerne posebnosti neizrečno segala v srce, na kampanjo, tako dražljivo s harmonijo vseh črt in s čarom svojih barv. Svit jasne zažare je padal nanjo z neba in z nje je odseval zopet nazaj k nebu. Janu Mariji se je zdajci zopet zazdelo, da dobivajo stvari povsem drugo, izrazitejšo, določnejšo, od navadnega umevanja različno obliko, prav kakor takrat, ko je ležal v krvi sredi strtega bičevja. Začel jih je v bistvu razumevati, dasi tega, kar je čutil in kakor jih vidi, ni mogel jasno opredeliti. Zopet se mu je zdelo, kakor bi se v njem prebujal nekakšen nov, neznan čut, podoben vidu, toda s pojmovanjem in umevanjem, ki je bilo docela tuje telesnemu vidu. Zdajci je bolje umeval i sebe i življenje i smrt in je vedel, da je bilo vse to nekaj drugega, nego za kar je bil smatral to doslej. Kako preprosto je bilo vse to!

„Ah, kakšno presenečenje!“ je rekel. „Kako enovito se dado razrešiti te uganke!“

„O čem misliš?“ je vprašala Katarina. Čudni izraz njegovega obličja jo je presenetil. Pri zvoku njenega glasu je padel Jan Marija zopet v svoje prejšnje razpoloženje. Tisti novi čut, tisto novo pojmovanje je ugasnilo, zdelo se mu je, kakor da je njegova duša in pa ona višja, jasnejša zavest zopet zaprla oči. Zopet se je nahajal na zemlji in je gledal nanjo s pozemskim očesom. S prejšnjo zavestjo se je povrnila tudi utrujenost.

„Katarina,“ je rekel tiho in sanjavo, „zdi se mi, da je prišla doba ločitve.“

Katarina se je posmejala. „Ne mislim,“ je rekla kratko. Oba sta nekaj časa molčala.

Ni vedel, kako se je to zgodilo, ali mahoma se je spomnil Češke in postalo mu je neizrečno otožno. „Z Bogom, ti zemlja solz,“ je rekel, „z Bogom! Živ nisem našel mesta na tvojem srcu. Kostí moje ga ne najdejo v tvojem naročju. A jaz sem te ljubil!“ To je govoril češki.

Katarina se je sklonila k njemu. „Blede?“ je mislila in se vznemirila.

Na čelo so mu stopile debele srage potu in so začeli delovati vsi njegovi živci. Zapazil je izraz nje-nega očesa in s trudom je proiznesel: „To je bil pozdrav moji domovini.“

Za hip je dodal: „Z Bogom, Katarina! Bodi srečna! Prišla je moja ura.“ Hotel je sesti, davilo ga je. Katarina mu je pomagala. Zatisnil je oči. Katarina je naglo stopila k mizici, kjer je stala voda, nalila četrtno kozarca, njeni trepetajoči prsti so s trudom odprli srebrno krabico s strupom, ki ga je izlila v vodo. Vzemši kozarec, se je vrnila k Janu Mariji. Ko jo je čutil poleg sebe, je zopet odprl oči. Kakor malo prestrašen je pogledal krog sebe, potem se je zavedel.

„Ostani z Bogom “ je rekel še enkrat.

„Ne,“ je odgovorila z nadnaravnim mirom trdno in odločno. „Ne, Jene Marija, midva se ne ločiva. S teboj pojdem, skupaj stopiva pred Boga usmiljenja in ljubezni! Skupaj greva pod zemljo.“

Zrl je nanjo, oči so mu zažarele. Ni razumel povsem, toda besede „skupaj greva“, „midva se ne ločiva“ so se mu zdele godba.

Katarina je izpila strup. Odporen, omtljiv duh, ji je stopil v nosnice in možgane. Prazni kozarec je vrgla proti balustradi. Rožljajoči žvenk razbijajoče se posode je zvonko zabrnel v to častitljivo večerno ti-hoto, posvečeno po navzočnosti smrti. Katarina se je zgrudila na kolena. Čuden občutek jo je prevzel, ne-izmerna bolest jo je izpreletela liki elektrika po vsem

telesu in je razlila topost in mraz po vseh udih. Hotela mu je reči: „S teboj umiram,“ pa jezik ni bil več v njeni oblasti. Njena glava je padla v njegovo naročje, ob poslednjem trepetu razuma in doumljivosti jo je obšla neizmerna groza, nagloma se je še zavedala, da je zakrivila greh, ni ji bilo jasno, kakšen, in v groznem strahu, ki je omamil telo in dušo, je propadla v temo nebitja . . .

Jan Marija je umeval le napol. Tudi njemu je bilo temno na duši megleno. Prijel je Katarino z obema rokama ter obrnil njen že negibljivi obraz k sebi. Tako ga je bila prijela njegova mati takrat, ko je umirala v Havranicah . . . Zdelo se mu je, da se njen usmev vrača k njemu, dasi nje ni videl, niti sledu po njeni prikazni . . . Kampanja je kadila pod padajočim mrakom kakor ogromna kadilnica proti neskončnemu nebu . . . Neumljiv občutek se ga je polastil, čutil je neko olajšavo.

„Smrt je nekaj drugega, nego sem si vedno domneval,“ je zvenelo v njem, dasi tega že ni mogel niti šepetati. „Katarina . . .“, so hotela njegova usta proiznesti. In se je nagnil k temu smrtnobledemu, marmornemu obrazu, kjer je bil viden izraz groze.

Stresel se je, sklonil se niže in kakor čez sredino zlomljen, je padel z obrazom na njen obraz, ki ga je bil s poslednjo močjo dvignil s svojega naročja k svojim prsim . . .

Kampanja se je kadila v strahovitih parah. Gosti mrak je padal z neba, ki se je začelo oživljati z zvezdami . . . Globoka tišina je zavladala, veter je le zdaj-pazdaj zašumljal ob drevju . . .

Tiho je stopila Suntarella na teraso. Od groze otrpla je postala za trenotek, potem je mrzlično razburjena otipala trupli. Ni hotela verjeti; ko pa že več ni mogla dvomiti, je sedla na tla. Nikogar ni klicala, ni molila, zrla je na nebo, zrla na širo, temno, žalostno, strahovito pokrajino, in globoki, glasoviti zvoki, ki so prihajali tedaj iz njenih na stežaj odprtih ust, niso imeli nič človeškega, nič besedam niti joku podobnega. Takšne zvoke, kakršni so se sedaj nesli po temnem

vzduhu in zapadali v vetru in tišini, si poznala ti,
temna, otožna kampanja, poznala si jih dobro v tistih
dobah, ko si slovela še kot Lacija ter še ponosni in večni
Rim ni polnil s svojo slavo sveta in so še volkulje
krog tebe tulile po gorah pod tistimi roječimi zvezdami
kakor danes . . .

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000290229

